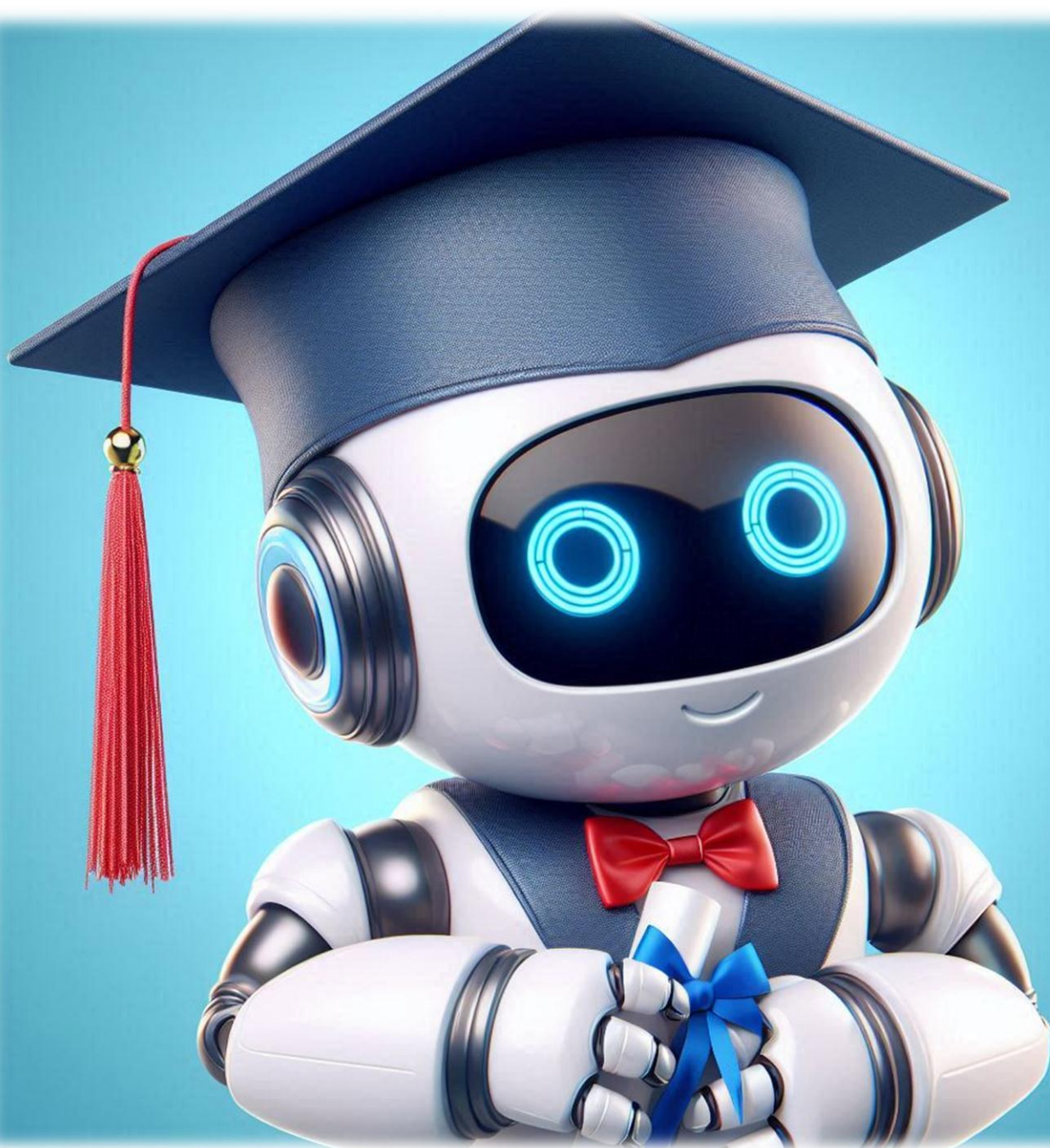

**62-я научная конференция аспирантов, магистрантов
и студентов. БГУИР, Минск, 2026**

**РАЗВИТИЕ РУССКОГО И
БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКОВ
В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА**

**Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования
«Белорусский государственный университет
информатики и радиоэлектроники»**

**РАЗВИТИЕ РУССКОГО И БЕЛОРУССКОГО ЯЗЫКОВ В
УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА**

**62-я научная конференция аспирантов, магистрантов и
студентов**

Сборник тезисов докладов

13 - 17 апреля 2026 года

Минск, БГУИР

УДК [811.161.1 + 811.161.3]:316
ББК 81.2 Рус + 81.2 Бел

62-я научная конференция аспирантов, магистрантов и студентов учреждения образования «Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники», 13 – 17 апреля 2026 г., БГУИР, Минск, Беларусь: тезисы докладов. – Мн. – 2026. – 189 с.; ил.

В сборнике опубликованы тезисы докладов, представленных на 62-й научной конференции аспирантов, магистрантов и студентов БГУИР. Материалы одобрены оргкомитетом и публикуются в авторской редакции. Для научных и инженерно-технических работников, преподавателей, аспирантов, магистрантов и студентов вузов.

Оглавление

ПЛЕНАРНЫЕ ДОКЛАДЫ	11
ПРОБЛЕМА НОРМЫ І ВАРЬЯНТНАСЦІ Ё КАНТЭКСЦЕ ВЫКЛАДАННЯ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСКА)»	11
Албут А.А.	11
КАНЦЭПЦЫЯ «ПАДРУЧНІКА НОВАГА ПАКАЛЕННЯ»	13
Даніра Т.П., Козел В.І., Наўроцкая І.В.	13
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КВЕСТ КАК ИННОВАЦИОННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОГО ПОГРУЖЕНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ РКИ	16
Лезненкова Ю.А.	16
ЧИТАТЬ МЕЖДУ СТРОК И ТАБЛИЦ: ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В ОБУЧЕНИИ РКИ	20
Лезненкова Ю.А.	20
СОВРЕМЕННЫЕ ЦИФРОВЫЕ СЕРВИСЫ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ	21
Петрашкевич А.М.	21
СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТА ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТИЯХ РКИ	22
Сычёва Е. С.	22
ВЛИЯНИЕ Т9 И АВТОЗАМЕНЫ НА ГРАМОТНОСТЬ	24
Царук Т.А.	24
ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИКЕ РКИ: ОТ ДИАГНОСТИКИ КОГНИТИВНЫХ СТИЛЕЙ К ПЕРСОНАЛИЗОВАННОМУ КОНТЕНТУ	26
Хрящёва Н.П.	26
СЕКЦИЯ «РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЁМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА»	29
УЛАДЗІМІР МАЗГО І ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧАЯ ЛЕКСКА: ТЭНДЭНЦЫЯ ІНТЭЛЕКТУАЛІЗАЦЫІ МАЎЛЕННЯ	29
Маскальчук Д.П., Жэмчугова М.Е.	29
БЕЛАРУСКАЯ МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ КАМУНІКАЦЫІ З АЎДЫТОРЫЯЙ У САЦЫЯЛЬНЫХ СЕТКАХ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ВОПЫТУ БДУІР)	30
Капійка Д.А.	30
САМАБЫТНЫЯ ІМЁНЫ І ПРОЗВІШЧЫ ПЕРСАНАЖАЎ У ТВОРАХ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА	31
Ігнацёнак П.В., Абібак Д.А.	31
БЕЛАРУСКІЯ СЛОВЫ Ё НАЗВАХ БРЭНДАЎ І СТАРТАПАЎ	33
Драпеза А.В.	33
ШЛЯХІ ПАПУЛЯРЫЗАЦЫІ ВЕДАЎ У ГАЛІНЕ ДЫЯЛЕКТАЛОГІІ	34
Мурашка А.С.	34
ПРАГМАТЫКА ДЭМІНУТЫВАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ	35

Салаш А.А.	35
ТЭМАТЫЧНЫ АНАЛІЗ НАВУКОВЫХ РАБОТ УДЗЕЛЬНИКАЎ СЕКЦЫІ «РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЁМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА».....	37
Харытонаў М.С.	37
ТЭРМІНАЛАГІЧНЫЯ СЛОЎНІКІ ТЭХНІЧНАЙ ЛЕКСІКІ 1990-Х ГАДОЎ: ДА ПЫТАННЯ АКТУАЛЬНАСЦІ І НАРМАТЫЎНАГА СТАТУСУ.....	39
Акуліч А.Р.....	39
ПРЭЦЭДЭНТНЫЯ ФЕНОМЕНЫ І ІХ СУВЯЗЬ З КУЛЬТУРАЙ НА ПРЫКЛАДЗЕ ГРОДЗЕНСКАЙ вобласці	41
Лісай П.М., Бабыдава Г.В.	41
РОЛЯ ПРЭЦЭДЭНТНЫХ ФЕНОМЕНАЎ Ў ФАРМІРАВАННІ ВОБРАЗА РЭГІЁНА НА ПРЫКЛАДЗЕ ГОРАДА БАРАНАВІЧЫ.....	42
Глобаж С.Р., Кузьміцкі М.С.....	42
СПЕЦЫФІКА АДЛЮСТРАВАННЯ НАРОДНАЙ КУЛЬТУРЫ Ў КАРОТКАМЕТРАЖНАЙ ПЕРАКЛАДНОЙ АНИМАЦЫІ НА ПРЫКЛАДЗЕ НАВУЧАЛЬНАГА ПРАЕКТА «ЦІКАВАЯ ГІСТОРЫЯ».....	44
Бурая В.С.....	44
РЭАЛІЗАЦЫЯ ФАНЕМЫ /Г/ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: ГІСТАРЫЧНЫ КАНТЭКСТ, І МАЎЛЕНЧАЯ ІНТУІЦЫЯ	46
Саевіч В.К., Цішчанка А.М.	46
УНІВЕРБАЦЫЯ Ў ПРАФЕСІЙНЫМ МАЎЛЕННІ.....	48
Буклярэвіч К.Д.....	48
ПАХОДЖАННЕ НАЗВАЎ МОЎ ПРАГРАМАВАННЯ.....	50
Канаплянка М.С.	50
«БЕЛКАРТ» ЯК НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ПЛАЦЕЖНАЯ СІСТЭМА.....	52
Цеслік У.С.....	52
ПАРАЎНАЛЬНЫ АНАЛІЗ БЕЛАРУСКІХ І РУСКІХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ: СЕМАНТЫЧНЫ І КУЛЬТУРНЫ АСПЕКТ.....	55
Бруснева Л.А.	55
ЭРАТЫВЫ ЯК МАРКЕТЫНГАВЫ ПРЫЁМ	56
Кулеш А.А., Есіпёнак С.А., Смяховіч П.У.	56
ЛІНГВІСТЫЧНАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ РЭЛІГІЙНЫХ АБ'ЕКТАЎ РАЁНА НЯМІГА (НА МАТЭРЫЯЛЕ АФІЦЫЙНЫХ ІНТЭРНЭТ-РЭСУРСАЎ БЕЛАРУСІ)	57
Арленка П.А., Раманюк Я.І.	57
АСАБЛІВАСЦІ НЕАЛАГІЗМАЎ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ «СЛОЎНІКА НОВЫХ ЗАПАЗЫЧАННЫХ СЛОЎ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ» В. І. УЛАСЕВІЧ І Н. М. ДАЎГУЛЕВІЧ).....	59
Панятоўскі З.А., Панасюк Я.А.	59
ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫЯ СЛОЎНІКІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ: ЗМЕСТАВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ І ЗНАЧЭННЕ ДЛЯ РАЗВІЦЦЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ.....	60

Чыжыкаў Г.К., Грэчыха К.Ю.	60
ЗМЭНЫ Ё СТЫЛІСТЫЦЫ НАВУКОВАГА МАЎЛЕННЯ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ	62
Жыранкова В.У.	62
ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ З ДАПАМОГАЙ ІНТЭРАКТЫЎНЫХ ІНСТРУМЕНТАЎ	63
Рабычына Г.С.	63
ЛІТАРА Ё: АД ДЫЯКРЫТЫЧНАГА ЗНАКА ДА ПОМНІКА.....	65
Белазорчык Г.М.	65
РЭЛІГІЙНАЯ ЛЕКСІКА Ё ПАЭЗІІ ЯНКІ КУПАЛЫ І ЯКУБА КОЛАСА	67
Болбас К.У.	67
КАНЦЭПТ <i>ШЧАСЦЯ</i> Ё БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ І ВА ЁЯЎЛЕННІ СУЧАСНАГА БЕЛАРУСА	69
Філіпава А.Д.	69
ГРАМАТЫЧНЫЯ ПАМЫЛКІ МАШЫННАГА ПЕРАКЛАДУ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ НАВУКОВЫХ ТЭКСТАЎ ІТ-ТЭМАТЫКІ	72
Гук М.І.	72
ФУНКЦЫЯ НАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ё СУЧАСНАЙ ІНТЭРНЭТ-КАМУНІКАЦЫІ І МЕМ-КУЛЬТУРЫ	73
Антанюк У.К., Шарубаў К.А.	73
ГЕРМАНІЗМЫ Ё БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ	75
Парукаў В.В.	75
БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ё ЭПОХУ ГЕНЕРАТЫЎНАГА ШІ: ПРАБЛЕМЫ АЎТАРСТВА І ІДЭНТЫФІКАЦЫІ ТЭКСТАЎ	76
Еўтушэнка А.М.	76
ДЭБРЫФІНГ У СУЧАСНАЙ КАМУНІКАЦЫІ	77
Бярэшчанка С.А., Майстрова П.В.	77
КРЫЛАТЫЯ СЛОВЫ ПРАЗ ПРЫЗМУ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ АСАБЛІВАСЦЕЙ	78
Бычкова Д.В.	78
ЛАЙК ЯК БАЗАВАЕ ПАНЫЦЦЕ Ё САЦЫЯЛЬНЫХ СЭРВІСАХ	80
Бурчык К.Ю., Дзягілева Я.П.	80
МАТЭМАТЫЧНАЯ МОВА ВА ЁМОВАХ ВУЧЭБНАГА МУЛЬТЫЛІНГВІЗМУ	81
Жураўлёва Е.Д., Міткевіч А.А.	81
РЭФРЭЙМІНГ ЯК СРОДАК МАНІПУЛЯЦЫІ	83
Пазняк Д.В., Раманейка А.А.	83
СЕСІЯ: ДЫФЕРЭНЦЫРАВАНАСЦЬ ЗНАЧЭННЯЎ	85
Карніенка М.А., Косцікаў Л.С.	85
СІНГУЛЯРНАСЦЬ ЯК ПРАБЛЕМА СУЧАСНАСЦІ	86

Ермакоў А.Ю., Генюш Б.А.....	86
ЭКСПРЭСІЯ ПІСЬМА: СМАЙЛЫ І ЭМОДЗІ	88
Астрэйка Д.А., Багдзевіч К.С.....	88
НАЗВЫ ТАВАРАЎ ЯК СПАСАБ АВАЛОДАННЯ НАЦЫЯНАЛЬнай МОВАЙ.....	90
Рагозік К. Я.....	90
РАСЛІНЫ Ў НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ.....	91
Заноўская А.У., Алексіна А.У.	91
МОЛАДЗЕВЫ СЛЭНГ ЯК ЛІНГВАСАЦЫЯКУЛЬТУРНЫ ФЕНОМЕН (КОНКУРС “НАС БАЧНА АДРАЗУ”) 93	
Пашкоўская М.С., Аўчыннікава Ю. В., Бэйнар Е. Я.	93
БЕЛАРУСКИ ІТ-КАЛЯНДАР Ў СІСТЭМЕ ІНТЭРАКТЫЎНАГА НАВУЧАННЯ.....	95
Гацко У.І., Коршунава В.А.....	95
СРОДКІ КІБЕРБЯСПЕКІ: АД ЗАПАЗЫЧАННЯ ДА НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДПАВЕДНІКА	97
Горбач Я.В.....	97
ВОБРАЗ БУЛЬБЫ ЯК КОД НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ: САЙТ «БУЛЬБАМАНІЯ»	100
Краснова К.К., Дземідовіч М.Д.	100
DYGITAl-METAДЫ ПАПУЛЯРЫЗАЦЫІ ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ	102
Кернажыцкая К.Д.....	102
ЗАПАЗЫЧАНАЯ І ЎЛАСНАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ НА ЛІЧБАВАЙ ПЛАТФОРМЕ CO-OWN	106
Сергіевіч М.В., Навоеў Ю.Э.	106
ІТ-ТЭРМІНАЛОГІЯ Ў ГАЛІНЕ ЛАГІСТЫКІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ВЭБ- ПЛАТФОРМЫ VESTO).....	108
Торап Д.С.	108
ПЕРАКЛАД ІТ-ТЭРМІНАЎ ПРЫ ДАПАМОЗЕ НЕЙРАСЕТАК: ДАСЛЕДАВАННЕ ЯКАСЦІ	110
Шымуль П.А., Яскель А.Я.....	110
РАСПАЗНАВАННЕ БЕЛАРУСКАГА МАЎЛЕННЯ Ў АЎДЫЯФАЙЛАХ І ВІДЭАРЭСУРСАХ	113
Малахоткіна Е. А., Тараева К. С.....	113
УПЛЫЎ САЦЫЯЛЬНЫХ СЕТАК НА МОЎНУЮ АСОБУ МАЛАДОГА БЕЛАРУСА	116
Віршыч Е. І.	116
БЕЛАРУСКАМОЎНЫ ПРОМПТ-ІНЖЫНІРЫНГ: СПЕЦЫФІКА СКЛАДАННЯ ЗАПЫТАЎ ДЛЯ ГЕНЕРАТЫЎНЫХ МАДЭЛЯЎ	118
Адамовіч М. М., Шышлоў Я. А.	118
УПЛЫЎ АГУЛЬНАЧАЛAVЕЧАЙ МОВЫ НА ТЭХНІЧНАЕ МЫСЛЕННЕ.....	120
Арцёменка А.С, Карняўка Е.А.	120
ГІПЕРТЭКСТ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ	122
Гамеза А.А., Сялюк А.Ю.....	122

ФУНКЦЫЯ НАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЁМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА: ЛІНГВІСТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ У ГЕЙМДЫЗАЙНЕ	123
Усцімчук Р. В., Шубаба М. І.	123
НЕЛАГІЗМЫ І ЗАПАЗЫЧАННІ: ЯК ПАПАЎНЯЕЦЦА СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКА Ё ГАЛІНЕ ШТУЧНАГА ІНТЭЛЕКТУ	126
Бандарэнка Т.А., Пугач Я.Д.	126
СЕКЦІЯ «РАЗВІТЦЕ РУССКАГО ЯЗЫКА В УСЛОВІЯХ ІНФОРМАТЫЗАЦЫІ ОБЩЕСТВА»	130
ПРОБЛЕМА ІСПОЛЬЗОВАНИЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ.....	130
Пелейко Р.А., Маманович Р.В.	130
ДИАЛЕКТИЗМЫ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КАК СРЕДСТВО СОХРАНЕНИЯ ЯЗЫКОВОГО НАСЛЕДИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИВАНА ШУХОВА И ИВАНА МЕЛЕЖА)	131
Коваленко П.	131
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕЙРОСЕТЕЙ (CHATGPT) ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ	133
Павлов А. А, Явченко А. Р.	133
КУЛЬТУРНЫЕ КОДЫ В РУССКОЙ РЕКЛАМЕ: ПРОБЛЕМЫ ПОНИМАНИЯ ИНОСТРАНЦАМИ.....	135
Фадеева А. А.	135
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ	138
Аскалин Д. В.	138
КРАТКИЙ ОБЗОР ИГРОВЫХ ПРОДУКТОВ, ПРИМЕНИМЫХ В ЦЕЛЯХ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ	140
Аскалин Д. В.	140
МЕРЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ ВЬЕТНАМА	141
Фам Тхи Хонг Ньунг	141
ЯЗЫКОВАЯ ИГРА КАК СРЕДСТВО ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В ЗАГОЛОВКАХ СТУДЕНЧЕСКОЙ ПРЕССЫ.	143
Гумманов А.	143
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛЕКSIKИ ИЗ СФЕРЫ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ТУРКМЕНСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ	146
Назарова Г.	146
ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ СЛОВА <i>СИТАКСИС</i> В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	148
Алтыева Х.	148
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ТЕРМИНОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА РУССКИЙ И ТУРЕЦКИЙ ЯЗЫКИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ	149
Беглиева О.	149
АНАЛИЗ ПЕРЕВОДА КОМПЬЮТЕРНОЙ ИГРЫ НА РУССКИЙ ЯЗЫК ЛОКАЛИЗАЦИЯ И ЕЁ СЛОЖНОСТИ	151

Аннаев И. А.....	151
ОСОБЕННОСТИ ИГРОВОГО СЛЕНГА В ИГРАХ DOTA 2 И COUNTER-STRIKE.....	153
Журавлёв А. А.	153
КОМПЬЮТЕРНО-ИГРОВОЙ СЛЕНГ В РУССКОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЕ	154
Кириллов Р. К.	154
ЦИФРОВАЯ СРЕДА И ИЗУЧЕНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА	156
Лонг Хай.....	156
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН XXI ВЕКА: КАК ИГРОВОЙ ЖАРГОН МЕНЯЕТ РУССКИЙ ЯЗЫК.....	157
Мазанина, С. В.	157
МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕРМИНОВ В ПОВСЕДНЕВНОЙ РЕЧИ ..	159
Мухамметназаров К.	159
ЭМОДЗИ КАК ЗАМЕНА НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ.....	160
Реджепов Р. А.	160
ОСОБЕННОСТИ ИГРОВОГО СЛЕНГА В ОНЛАЙН-ИГРАХ OVERWATCH И DEADLOCK.....	161
Эдильсултанов А. А.....	161
ВИРУС В ЯЗЫКЕ: ЭТИМОЛОГИЯ, КЛАССИФИКАЦИЯ И МЕТОДЫ ЭЛИМИНАЦИИ РЕЧЕВЫХ ПАРАЗИТОВ В СОВРЕМЕННОЙ КОММУНИКАЦИИ	162
Аскеров А.А.	162
АНГЛИЦИЗМЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	164
Полохов А.Д.	164
ЭВОЛЮЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЖАРГОНА В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (1960–2020-Е ГГ.).....	167
Сааков Н.Д.	167
«МУЧИТЕЛЬНЫЙ Ы» И «ШЕСТЬ ПАДЕЖЕЙ УЖАСА»: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ТО, ПОЧЕМУ РУССКИЙ ЯЗЫК ТАК СЛОЖЕН ДЛЯ ИНОСТРАНЦЕВ.....	168
Сатдаров С.М.	168
РОЛЬ ПОДКАСТОВ И YOUTUBE-КАНАЛОВ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ В РАЗВИТИИ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО КРУГОЗОРА.....	170
Алексеев К.	170
ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ПРАКТИКЕ ПЕРЕВОДА ТЕХНИЧЕСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ	171
Аманов К., Аннамырадов С., Каримова А.....	171
СТРАТЕГИИ КОМПЕНСАЦИИ ДЕФИЦИТА ЯЗЫКОВЫХ ЗНАНИЙ В ОНЛАЙН-КОММУНИКАЦИИ	173
Байрыев А.....	173
ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ УСВОЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ РКИ СТУДЕНТАМИ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ.....	175
Генжалиев Б.	175

ЯЗЫК РУССКОЯЗЫЧНЫХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	176
Гусейнов Р.	176
РОЛЬ РОДНОГО ЯЗЫКА В ИНТЕРФЕРЕНЦИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОЙ СИНТАКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИИ В НАУЧНОМ СТИЛЕ	178
Железнов Я.К.	178
ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ С АНГЛИЙСКОГО НА РУССКИЙ: ПРОБЛЕМЫ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ И КАЛЬКИРОВАНИЯ	180
Маюров И.И.	180
ПОНЯТИЕ «КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ» В РУССКОЙ И ТУРКМЕНСКОЙ КУЛЬТУРЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТОВ	182
Нурягдыев М.	182
РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРЕОДОЛЕНИИ КОММУНИКАТИВНЫХ НЕУДАЧ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СРЕДЕ.....	183
Сапаров К.....	183
АББРЕВИАТУРЫ В РУССКОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	185
Фам Т.Х.	185
ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИДИОЛЕКТА СПЕЦИАЛИСТА ПО ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: АНАЛИЗ КЛЮЧЕВЫХ КОНЦЕПТОВ («УЯЗВИМОСТЬ», «АТАКА», «ЗАЩИТА») В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	187
Халлыев Х.	187

ПЛЕНАРНЫЕ ДОКЛАДЫ

ПРАБЛЕМА НОРМЫ І ВАРЫЯНТНАСЦІ Ё КАНТЭКСЦЕ ВЫКЛАДАННЯ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)»

Албурт А.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Разглядаецца праблема суадносін моўнай нормы і маўленчай варыянтнасці ў кантэксце выкладання беларускай прафесійнай лексікі студэнтам тэхнічных спецыяльнасцей. Аналізуецца прычыны ўзнікнення варыянтаў і абгрунтоўваецца неабходнасць свядомага выбару нарматыўнага словаўжывання з апорай на акадэмічныя крыніцы.

Пытанне азначэння моўнай нормы выглядае нескладаным і зразумелым інтуітыўна: норма = правіла. Прыкладам тыповай дэфініцыі для дадзенага тэрміна можа быць: «моўныя нормы – гэта замацаваныя ў маўленчай практыцы правілы вымаўлення, словаўжывання, пабудовы сказаў і тэкстаў. Яны адлюстроўваюць грамадска-эстэтычныя погляды на слова і ўнутраныя заканамернасці моўнай сістэмы ў яе развіцці» [1, с. 390].

Вызначэнне нарматыўнага статусу пэўнага словаўжывання – пытанне ўжо нашмат больш складанае. Дынамічная і дыскурсіўная трактоўка паняцця нормы («норма як выбар») прадугледжвае **комплексную ацэнку маўленчага факта: зафіксаванасць у рэlevantных нарматыўных крыніцах** (найперш – у акадэмічных слоўніках, граматыках, якія даступныя анлайн на verbum.by і slounik.org, аднак важна выцягваць пры працы са згаданымі рэсурсамі спасылкі менавіта на актуальныя нарматыўныя слоўнікі, паколькі астатнія размешчаныя там лексікаграфічныя крыніцы будуць прыкладам апісальных слоўнікаў); **зафіксаванасць у дэскрыптыўных слоўніках**, якія ўтвараюць прэцэдэнт і служаць моўным узорам (да такіх крыніц можна аднесці слоўнікі новых слоў, напрыклад, [2–3], інтэрнэт-рэсурс skarnik.by); **сустракальнасць у арыгінальных маўленчых творах і ранжыраванне кантэкстаў паводле «аўтарытэтныхнасці»** (так, спасылкі на аўтарскія, неапрацаваныя рэдактурнай і карэктурнай тэксты ў інтэрнэце (напрыклад, допісы ў сацыяльных сетках), адказы сэрвісаў анлайн-перакладу і чатаў са штучным інтэлектам будуць менш надзейным арыенцірам рэалізацыі моўнай нормы, чым публікацыі ў афіцыйных СМІ і грыфаваных падручніках); **улік агульных тэндэнцый у развіцці моўнай сістэмы, бягучай моўнай моды** [4–6]. Цалкам прадказальна, што выяўленне варыянтаў будзе непазбежным (зрэшты, і абсалютна натуральным для жывой мовы). Як адзначае І. Р. Шкраба, «варыянты – гэта адначасова і вынік, і сродак трансфармацыі сістэмы моўных фактаў. Яны здольны забяспечыць шырокае поле дзейнасці для ажыццяўлення моўнай палітыкі і ў некаторай ступені наблізіць інварыянтнасць нормы да ідэальнага абсалюту» [7, с. 10].

Нарматыўнасць літаратурнага стандарту мовы павінна падтрымлівацца ўзусам – практыкай выкарыстання ў маўленні. Для вузкаспецыяльнага дыскурсу даводзіцца адзначаць **патэнцыйнасць** многіх нарматыўных рэкамендацый і **наяўнасць варыянтнасці**, што сведчыць пра несфарміраванасць моўнай (перадусім лексічнай і тэрміналагічнай нормы) у асобна ўзятай галіне. Такая сітуацыя назіраецца падчас мадэлявання прафесійнага беларускамоўнага дыскурсу будучых інжынераў-выпускнікоў БДУІР на занятках па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)». Разгледзім тыповыя выпадкі маўленчай варыянтнасці, яе прычыны і моўна-нарматыўны статус.

Сітуацыя 1. Моўная норма сфарміравана, кадыфікавана, але невядома моўцам. Варыянты ўзнікаюць найперш дзякуючы некарэктнаму карыстанню сэрвісамі анлайн-перакладу, а таксама інтуітыўнай невідавочнасці нормы.

Прыклад 1. *Алгарытм – гэта канечны набор правіл, які вызначае паслядоўнасць аперацый для рашэння канкрэтнага мноства задач і валодае такімі рысамі, як канечнасць, вызначанасць, увод, вывад, эфектыўнасць*. Падбіраючы беларускамоўны эквівалент для вылучаных слоў, лёгка заблытацца ў паронімах *канцавы, канчатковы і канечны*. Першыя два прыметнікі даволі вядомыя і частыя ў маўленні, адносяцца да агульнаўжывальнай лексікі, але ў прыведзеным спецыяльным кантэксце патрабуюцца менавіта словы *канечны і канечнасць*.

Прыклад 2. *Тэорыя верагоднасцей*. Па-беларуску правільна будзе *тэорыя імавернасцей*, але вельмі часта без зазірання ў слоўнікі мы ўтвараем эквівалентнасць паміж у нечым сугучнымі словамі

вероятность і *верагоднасць*. Аднак дакладным словаўжываннем будзе перакладаць *вероятность* як *імавернасць*, *праўдападобнасць*, *магчымасць*, а *достоверность* як *верагоднасць*.

Прыведзены прыклад вельмі паказальны, паколькі назіраецца пашыранасць няправільнага з пункту гледжання моўнай нормы словаўжывання. І гэта дазваляе ставіць пытанне пра «легалізацыю» праз узус пашыраных адхіленняў ад слоўнікавых прэскрыпцый. Падобная сітуацыя са словам *даныя* і *дадзеныя* ў значэнні «інфармацыя». Нарматыўныя слоўнікі, «Беларуская энцыклапедыя» (у 18 т.), школьныя падручнікі па інфарматыцы ўжываюць слова *даныя*, у маўленні надзвычай часты варыянт – *дадзеныя*. А аўтарскі слоўнік М. Савіцкага «Тлумачальны слоўнік па інфарматыцы» ўвогуле прапануе варыянт *звесткі* (напрыклад, не *база даных*, а *база звестак*).

Сітуацыя 2. Варыянтнасць утвараецца праз рознасць стандартаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы, найперш назіраецца на арфаграфічным і словаўтваральным узроўнях. Арфаграфічныя варыянты: *браўзар* (нарматыўны *браўзер*); *Теймар*, *тэймар* (нарматыўны *Теймэр*).

Фактычна альтэрнатыўны стандарт СБЛМ прапануе патэнцыйна нарматыўныя варыянты, паколькі яны не супярэчаць замацаванай афіцыйнай моўнай сістэме. Прыклады прыняцця ў якасці моўнай нормы такіх варыянтаў мы ўжо маем: *выстаўка* і *выстава*, *маладзёжны* і *моладзевы*. Але фіксацыі ў нарматыўных слоўніках няма ў такіх прыкладаў, як *распрацоўнік* (ёсць *распрацоўшчык*), *карыстач* (ёсць *карыстальнік*).

Аб'ядноўваюць арфаграфічны і словаўтваральны ўзроўні варыянты з суфіксальнымі часткамі *-рава-* / *-ава-*. Правіла сфармулявана наступным чынам: «калі дзеяслоў без *-ір-* (*-ыр-*) губляе сваю фармальную і семантычную акрэсленасць: *шакіраваць*, *бісіраваць*, *бравіраваць*, *гарманіраваць*, *драпіраваць*, *лабіраваць*, *грасіраваць*, *курыраваць*, *лавіраваць*, *дэкарыраваць*, *сервіраваць*, *фантазіраваць*, *лакіраваць*, *штудзіраваць*, *мусіраваць*, *татуіраваць* і інш.; калі дзеяслоў мае вузкатэрміналагічнае значэнне: *манціраваць*, *пасівіраваць*, *аксідзіраваць*, *зандзіраваць*, *дэкаціраваць*, *сталіраваць*, *дэмпфіраваць*, *юзіраваць*, *юсіраваць*, *парафіраваць*, *дыфундзіраваць*. У некаторых выпадках паралельна ўжываюцца дзве формы: *дэмаксіраваць* – *дэмаксаваць*, *акупіраваць* – *акупаваць*, *курсіраваць* – *курсаваць*, *калькіраваць* – *калькаваць*, *базіраваць* – *базаваць*» [8]. Такая фармулёўка пакідае моўцу вялікую прастору суб'ектыўнай ацэнкі: пазнавальнае слова?; вузкатэрміналагічнае словаўжыванне? (прынцып наіўнай лінгвістыкі «гучыць / не гучыць»). Зразумела, што ў такіх выпадках трэба звяртацца да слоўнікаў, шукаць аўтарытэтныя прэцэдэнты. Але насуперак нарматыўным *капіраваць*; *тэсіраваць*, *тэсіраванне*, *тэсіроўшчык* частотныя ўжыванні *капіяваць*; *тэставаць*, *тэставанне*, *тэставальнік*.

Сітуацыя 3. Моўная норма не выпрацавана (найперш на лексічным / тэрміналагічным узроўні). Гэта можа адносіцца да вузкаспецыяльных тэрмінаў, якія не трапляюць у агульнамоўныя слоўнікі, а таксама не маюць нарматыўнай фіксацыі ў профільных крыніцах. Аднак тут дарэчы будзе згадаць і даволі вядомае паняцце: (*мабільная*) *праграма* / *дадатак* / *прыкладанне*. Дакладнымі і лагічнымі варыянтамі бачацца першыя два, хоць варыянт *дадатак* і з'яўляецца відавочнай семантычнай калькай з рускай мовы. *Прыкладанне* – вынік усё-такі павярхоўнага падыходу да перакладу, бо дадзенае слова – прамы эквівалент лексеме *приложение* ў значэнні дзеяння ад дзеяслова *приложить* / *прыкласці*. У падобных сітуацыях прадукцыйным можа быць зварот да англійскай мовы (фактычна – першакрыніцы). Аднак запазычванне *application* (*app*) бачыцца праблемным з улікам 1) ужо наяўнага ў мове слова *аплікацыя* («стварэнне малюнка, узору, арнаменту шляхам нашыўкі (наклейвання) на што-н. кавалачкаў рознакаляровай паперы, матэрыі і пад.»); 2) інтуітыўна не зусім дастатковага па даўжыні для арганічнага тэрміналагічнага і міжстылёвага статусу слова *эл* (*ap*). Для польскай мовы, напрыклад, характэрна ўжыванне слова *aplikacja* і ў значэнні «камп'ютарная праграма, якая дазваляе карыстальніку выконваць пэўныя дзеянні» (разам з яшчэ пяццю значэннямі: «дэкаратыўны ўзор, выразаны з нейкага матэрыялу і прышыты да іншага матэрыялу; стажыроўка, якую праходзяць людзі пасля заканчэння юрыдычных навук, рыхтуючыся да канкрэтных юрыдычных прафесій; заява, адрасаваная офісу, установе або асобе, якая займае пэўную пасаду, з просьбай аб чымсьці; увядзенне пэўнага рэчыва ў арганізм або на паверхню чаго-небудзь; прымяненне чаго-небудзь у практычнай дзейнасці»).

Сітуацыя 4. Моўная норма ўспрымаецца неадназначна, выклікае спрэчкі і, магчыма, патрабуе абнаўлення, упарадкавання. Прыкладам можа быць статус дзеепрыметнікаў цяперашняга часу ў тэкстах навуковага стылю. Паводле акадэмічных граматык усіх «пакаленняў», такія дзеепрыметнікі могуць сустракацца, хаця ў навуковай і навукова-метадычнай літаратуры не раз і ўжо на працягу вельмі доўгага часу сцвярджаецца пра ненатуральнасць такіх форм у сучаснай беларускай літаратурнай мове [9]. «Русско-белорусский политехнический словарь» [10] падае вялікую колькасць такіх дзеепрыметнікаў, прытым, што адначасова фіксуюцца і прыклады перакладу без форм цяперашняга часу: *апарат буквопечатающий* – *апарат літарадрукавальны*; *апарат вертикальный режущий* – *апарат вертыкальны рэжучы*; *весы самопишущие* – *вагі самапісныя*; *ветвь восходящая* – *крывая ўзыходная*; *ветвь конвейера несущая* – *галіна канвеера нясучая*; *дверца скользящая* – *дзверцы слізгальныя*; *дверца воздухонепроницаемая* – *дзверцы паветранепранікальныя*; *двигатель*

азимутальныі каррекціруючы – рухавік азимутальны карэкіруючы; каммутатар в элетропрыводе управляемый – камутатар у электрапрывадзе кіруемы; каммутатар запоминаючага устройства – камутатар запамінаючага ўстройства; каммутатар ісходзячы – камутатар выходны; кампанент окісляючы – кампанент акісляючы; кампанента краскообразуючая – кампанента фарбаўтваральная; плошча ізлучаючай паверхнасці – плошча выпраменьваючай паверхні; плошча орошаемая – плошча арашаемая; транзістор управляючы – транзістар кіруючы; транспартёр охлаждаючы – транспарціёр ахалоджвальны; фактор дэстабілізуючы – фактар дэстабілізуючы; электрод управляючы, ускоряючы, фокусируючы – электрод кіруючы, паскараючы, факусіруючы.

Праблема моўнай нормы і варыянтнасці ў кантэксце выкладання дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» выяўляе супярэчнасць паміж фіксаваным кадыфікаваным стандартам і рэальнай маўленчай практыкай. Варыянтнасць, абумоўленая ўплывам анлайн-перакладчыкаў, альтэрнатыўным стандартам ці несфарміраванасцю тэрмінасістэмы, з'яўляецца аб'ектыўнай характарыстыкай сучаснага прафесійнага дыскурсу. Мэтанакіраванае фарміраванне моўнай і маўленчай кампетэнцыі будучых спецыялістаў патрабуе абавязка на аўтарытэтныя акадэмічныя крыніцы, аднак з улікам дынамічнага характару нормы і выпрацаванага крытычнага мыслення, моўнага густу, чуцця мовы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Тамашэвіч, Т. І. Нормы літаратурнай мовы / Т. І. Тамашэвіч // Беларуская мова : энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мн. : Бел.Эн., 1994. – С. 390–391.
2. Уласевіч, В. І. Беларуская-рускі тлумачальны слоўнік новых слоў і новых значэнняў слоў / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мн. : Аверсэв, 2014. – 251 с.
3. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мн. : Беларусь, 2023. – 175 с.
4. Беларуская лексіка і граматыка: моўная стыхія і моўная норма : дапаможнік / І. І. Караткевіч [і інш.]. – Кіеў : Ліра-К, 2018. – 140 с.
5. Лукашанец, А. А. Міжславянскае моўнае ўзаемадзеянне і дынаміка літаратурнай нормы (беларуская мова паміж рускай і польскай) / А. А. Лукашанец // Мовазнаўства. Літаратуразнаўства. фалькларыстыка. : XIV Міжнародны з'езд славістаў (Охрыд, 2008) : даклады беларускай дэлегацыі / НАН Беларусі ; Беларускі камітэт славістаў. – Мн. : Права і эканоміка. – 2008. – С. 107–120.
6. Кулеш Г. І. Да праблемы рускага лексічнага ўплыву / Г. І. Кулеш // Беларуская мова ў другой палове XX стагоддзя : матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, Мінск, 22–24 кастрычніка 1997 г. / рэдкал. М. Р. Прыгодзіч (адк. рэд.) [і інш.] – Мн. : Белдзяржуніверсітэт, 1998. – С. 122–124.
7. Шкраба, І. Р. Варыянтнасць у сучаснай беларускай мове: структурна-граматычны і функцыянальна-дынамічны аспекты / І. Р. Шкраба. – Мн. : Асар, 2004. – 239 с.
8. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мн. Нац. цэнтр прававой інфарм. Рэсп. Беларусь, 2008. – 144 с.
9. Беларуская мова: хрэстаматыя : вучэб. дапам. / аўт.-склад. З. І. Бадзевіч [і інш.]. – Мн. : Юніпресс, 2005. – С. 342–379.
10. Русско-белорусский политехнический словарь : в 2 т. / И. Л. Бурак, Н. И. Карпуть, В. В. Люштик ; Институт языкознания имени Якуба Коласа. – Мн. : Беларуская навука, 1997–1998.

КАНЦЭПЦЫЯ «ПАДРУЧНІКА НОВАГА ПАКАЛЕННЯ»

Даніра Т.П., Козел В.І., Наўроцкая І.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Раскрываюцца паняцці «рэфлексійнае адукацыйнае асяроддзе», «падручнік новага пакалення». Вылучаецца спецыфіка вучэбнай дзейнасці студэнтаў ва ўзаемадзеянні з выкладчыкам пры выкарыстанні сучаснага дапаможніка па дысцыпліне «Беларуская мова. Прафесійная лексіка». Падкрэсліваецца роля модульнай структуры падручніка ў фарміраванні неабходных кампетэнцый студэнтаў.

Ключавыя словы: дыдактычная з'рыстыка, з'рыстычны дыялог, рэфлексійнае адукацыйнае асяроддзе, індывідуальная карціна свету, падручнік новага пакалення, модульны і інтэрактыўны вучэбны рэсурс.

Агульныя патрабаванні да заняткаў па мове выцякаюць з задач, якія грамадства ставіць перад вышэйшай школай: узбройваць навучэнцаў свядомымі, глыбокімі і трывалымі ведамі, якія ствараюць аснову выхавання, фарміравання сучаснага светапогляду; фарміраваць у студэнтаў трывалыя ўменні і навыкі маўлення, чытання, пісьма, правапісу і г. д., якія садзейнічаюць іх актыўнаму ўдзелу ў жыццядзейнасці грамадства; выходзіць і фарміраваць у навучэнцаў на занятках наступныя рысы характару: актыўнасць, уменне пераадоляваць цяжкасці і дабівацца мэты, сумленнасць, праўдзівасць, працавітасць і іншае; абуджаць пазнавальныя інтарэсы, творчасць, ініцыятыву, самастойнасць, вучыць прымяняць веды і ўменні ў практычнай дзейнасці; фарміраваць матывы вучэння, патрэбы ў ведах, разуменне неабходнасці моўнай кампетэнтнасці [1, с. 147].

Настаўніку і выкладчыку важна не столькі прад'явіць навучэнцу суму гатовых і правільных ведаў, а дапамагчы раскрыць патэнцыял вучня, навучыць ставіць пытанні і мэты, рэфлексіраваць, развіваць пазнавальныя, творчыя і арганізацыйныя здольнасці асобы. Як слушна адзначае доктар педагагічных навук А. Д. Кароль, калі навучыць вучня задаваць пытанні, гэта значыць – атрымаць ключ да развіцця крэатыўнай, сталай маральна асобы, якая будзе здольная да самазмянення і адміністравання свайго адукацыйнага, а потым і жыццёвага шляху [2, с. 3-4]. Рашэннем вышэйпералічаных задач займаюцца два навуковыя напрамкі сучаснай педагогікі – дыдактычная з'яўшчына і сістэма навучання на аснове з'яўшчынага дыялогу.

Як нам бачыцца, гэтыя напрамкі яшчэ непасрэдна звязаны з паняццем “рэфлексійнае адукацыйнае асяроддзе” (далей РАА), якое пачынае актыўна распрацоўвацца і даследавацца ў педагогіцы на пачатку XXI стагоддзя. Пад РАА даследчыкі разумеюць сістэму ўмоў развіцця асобы, што адкрывае апошняй магчымасць самадаследавання і самакарэкцыі сацыяльна-псіхалагічных і прафесійных рэсурсаў. Студэнт і педагог маюць магчымасць ствараць адукацыйнае асяроддзе на аснове сваіх патрэб і ў адпаведнасці са сваім напрамкам развіцця. Таму для РАА не характэрна наяўнасць навязаных звонку і цвёрда рэгламентаваных метадаў працы і праграм. Магчымасці, умовы, спосабы дзейнасці, адносіны, уласцівыя адукацыйнаму асяроддзю, якія рэалізуе студэнт у выніку засваення культуры праз асабісты рэфлексійны вопыт, становяцца параметрамі новага рэфлексійнага асяроддзя. Такім чынам, РАА – гэта, перш за ўсё, прастора свабоды, галоўная прыкмета гуманістычнай адукацыі. РАА дазваляе набыцця метады класічнай адукацыі творча пераносіць на пэўную сучасную сітуацыю [3].

Мова займае асаблівае месца ў структуры чалавечай свядомасці: яна і ўплывае на наша ўспрыманне навакольнага свету, мімаволі навязваючы нам пэўнае бачанне падзей, з'яў і сітуацый, і адначасова з гэтым апісвае нашы ўражанні, г.зн. выкарыстоўваецца намі як інструмент. Такім асаблівым становішчам мовы вызначаецца і асаблівае месца моўных дысцыплін у сістэме атрымання вышэйшай адукацыі. Мова з'яўляецца галоўным інструментам інфармацыйнага ўздзеяння, фарміравання грамадзянскасці і патрыятызму, ажыццяўлення сацыяльнага ўзаемадзеяння. Да таго ж несумненна, што нацыянальная мова – з'ява, якая аб'ядноўвае розных людзей у адну нацыю.

Канцэпцыя стварэння «падручніка новага пакалення» па дысцыпліне «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» абумоўлена наступнай мэтай: стварыць сучасны, вучэбна-практычны і адаптыўны рэсурс, які развівае крытычнае мысленне, кампетэнцыі XXI стагоддзя (камунікацыя, супрацоўніцтва), навыкі самаарганізацыі і жыццёвыя кампетэнцыі, а таксама забяспечвае глыбокае разуменне вучэбнага матэрыялу. Актуальнасць выдання вызначаецца павышанымі патрабаваннямі да сучаснага спецыяліста, грамадзяніна, да псіхолога-педагагічнай і маўленчай культуры моладзі.

Аўтары дапаможніка (А. А. Албут, Т. П. Дапіра, В. І. Козел, І. В. Наўроцкая) паставілі перад сабой наступныя задачы:

стымуляваць актыўнае навучанне праз практычныя заданні, праекты і рэфлексію;
забяспечыць міждысцыплінарныя сувязі і прымяненне ведаў у рэальных жыццёвых сітуацыях;
падаваць матэрыял у дыферэнцыраваных шляхах (базавы — для ўсіх; паглыблены — для зацікаўленых);

інтэграваць лічбавыя і мультымедыяныя рэсурсы для візуалізацыі і інтэракцыі;
падтрымліваць інклюзіўнасць і адаптацыю для навучэнцаў з рознымі патрэбамі;
далучаць навучэнцаў да сістэмы нацыянальных каштоўнасцей;

выхоўваць павагу да духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, традыцый і каштоўнасцей прыярытэтаў Рэспублікі Беларусь і вышэйшай навучальнай установы (БДУІР);

фарміраваць імкненні да перспектыўнага развіцця беларускай мовы.

Вышэйназваныя мэты і задачы падручніка абумовілі адпаведную назву дапаможніка: “Пазнаём Радзіму, сябе і будучую прафесію: практыкум па вучэбнай дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)»”.

Арыгінальнасць дапаможніка выяўляецца праз прапанову аўтарамі разнастайнага лінгвістычнага матэрыялу для практычнага засваення вучэбнай дысцыпліны «Беларуская мова. Прафесійная лексіка» ва ўзаемадзеянні з наступнымі пытаннямі педагогікі: сутнасць адукацыі як сацыякультурнага феномена і агульначалавечай каштоўнасці, праблема выхавання і сацыялізацыі асобы, пытанні сям'і, прафесійнага станаўлення, развіцця патэнцыялу асобы і рэалізацыі яе ў будучыні.

У адпаведнасці з акрэсленымі задачкамі практыкум складаецца з чатырох частак: 1. Асоба. 2. Сям'я. 3. Універсітэт. 4. Радзіма. Структура дапаможніка прадстаўлена модульнай арганізацыяй: заняткі згрупаваны ў модулі па тэматыцы; кожны модуль — самастойная адзінка з мэтамі, матэрыялам, практыкаваннямі.

Адзначым метады і прыёмы навучання, якія выкарыстоўваюцца ў практыкуме, і прывядзём некаторыя прыклады заданняў, у якіх яны рэалізуюцца:

1. Проблемнае навучанне: студэнты атрымліваюць рэальную праблему і шукаюць рашэнні з выкарыстаннем вучэбнага матэрыялу.

Прыклад задання: «Прачытайце тэксты, якія знаёмяць з лексмай «Сям'я», што выкарыстоўваецца ў розных галінах ведаў. Паразважайце, якія з прапанаваных значэнняў павінны быць у моўнай кампетэнцыі для вашай будучай прафесіі».

2. Праектнае навучанне : модулі ўтрымліваюць праект, які інтэгруе тэорыю і практыку.

Прыклад задання: «Прачытайце навуковы тэкст «Самасцвярджэнне». Зрабіце пераклад выдзеленых слоў і словазлучэнняў на беларускую мову. З дапамогай метадыкі «Стратэгіі самасцвярджэння асобы» А. П. Нікіціна і Н. Я. Харламенкавай адзначце, якой стратэгіі ў сітуацыі жыццёвага напружання аддаце перавагу менавіта вы. Адказ абгрунтуйце. Складзіце старонку «Праграмы планавання асабістага поспеху», дзе пералічыце паказчыкі, якія вызначаюць вашу гатоўнасць да канструктыўнага самасцвярджэння, і задачы па іх паляпшэнні».

3. Навучанне праз даследаванне : заахвочванне пытанняў, самастойнага пошуку інфармацыі і праверкі гіпотэз.

Прыклад задання: «Пазнаёмцеся з работай студэнтаў БДУІР «Моўныя паводзіны віртуальнай асобы: ТРОЛІНГ, ФЛУД, ФЛЭЙМ», падрыхтаванай для студэнцкай навуковай канферэнцыі. Паразважайце на тэму паводзінаў асобы ў інтэрнэце. Напішыце кароткае эсэ, як, на вашу думку, заставацца культурнай асобай пры камунікацыі ў інтэрнэт-прасторы».

4. Візуалізацыя і мадэляванне: інфаграфіка, схемы, інтэрактыўныя мадэлі для разумення складаных паняццяў.

Прыклад задання: «Зрабіце анонс кнігі, якую вы знайшлі ў кнігарні, па паляпшэнні паказчыкаў міжасобаснага ўзаемадзеяння. Вазьміце інтэрв'ю у 10 знаёмых і незнаёмых чалавек на тэму «За што яны любяць жыццё?» і стварыце відэаролік прыкладна на 3 хвіліны, прэзентуйце яго ў групе».

5. Камбінацыя афлайн і анлайн – фліпд-клас, які спалучае матэрыялы для самастойнага вывучэння разам з заняткамі ў аўдыторыі, дзе праходзіць практычная апрабацыя і дыскусія.

Прыклад задання: «Пазнаёмцеся са зместам навуковага артыкула. Знайдзіце ў тэксце тлумачэнне паняццяў дзетаэнтрызм, сіблінг, інфантылізацыя, эгаэнтрызм, чайлдфры і перакладзіце тлумачэнне слоў на беларускую мову. Паразважайце, чаму ў нашым грамадстве з'явіўся такі феномен, як усвядомленая бяздзетнасць. Устаноўце прычыны добраахвотнай адмовы ад нараджэння дзяцей і прапануйце рашэнне праблемы. Падрыхтуйце кантэнт электроннага часопіса «Бэбі бокс Антыстрэс». Правядзіце даследаванне, як інтэрнэт уплывае на фарміраванне сямейных каштоўнасцей. Назавіце станючыя і адмоўныя фактары».

6. Рэфлексійныя практыкі: пытанні для самаправеркі, міні-дэбрыфінгі пасля заданняў.

Прыклад задання: «Паразважайце над паняццем «нацыянальная культура». Якія ў яе складнікі? Прыведзіце прыклады на кожны пункт вашага спіса складнікаў нацыянальнай культуры. Перакладзіце слова «складнік» на рускую мову. Зрабіце выснову пра заканамернасці перакладу дзеепрыменнікаў на беларускую мову. Даведайцеся, што ўключана з беларускай нацыянальнай культуры ў спісы матэрыяльнай і нематэрыяльнай спадчыны ЮНЕСКА. Складзіце адпаведную табліцу. Каротка ахарактарызуйце кожны пункт».

7. Індывідуалізацыя і дыферэнцыяцыя: мультыплікатары задач, адаптыўныя маршруты для розных рытмаў засваення.

Прыклад задання: «Пазнаёмцеся з вершам М. Ісакоўскага «Формула кахання». Пачытайце пераклады твора на беларускую мову папярэднікаў-студэнтаў БДУІР. Паспрабуйце перакласці самі, а таксама з дапамогай нейрасеткавых сэрвісаў».

8. Ацэначныя практыкі: кароткія заданні, самаправеркі, праекты, прэзентацыі.

Прыклад задання: «Прачытайце тэкст пра сваякоў, прадстаўлены студэнткай БДУІР на Рэспубліканскім маладзёжным патрыятычным форуме "Цытадэль Памяці" (1 месца ў намінацыі "Эсэ"). Узгадайце і падрыхтуйце невялікі вусны апавед пра Герояў сваёй сям'і».

9. Ацэнка не толькі ведаў, але і навыкаў: камунікацыя, крытычнае мысленне, творчасць.

Прыклады заданняў: «Напішыце рэзюмэ да тэксту «Якасці сапраўднага вучонага». Паразважайце, якімі з іх вы б хацелі быць надзелены, як можна іх у сабе выхоўваць, развіваць?».

Важна адзначыць, што метады праблемнага і праектнага навучання, а таксама навучання праз даследаванне рэалізуюцца ў вучэбным дапаможніку праз знаёмства з навуковымі артыкуламі, нататкамі, інтэрв'ю, творчымі работамі, распрацаванымі ў межах навукова-даследчай і выхаваўчай работы, якая ажыццяўляецца на кафедрах агульнаадукацыйных дысцыплін БДУІР. Такія праекты маюць свае традыцыі, працягваю гісторыю, і навучэнцы могуць праз вывучэнне дысцыпліны «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» далучыцца да мерапрыемстваў, якія штогод рэалізуюцца ва ўніверсітэце, а таксама прадставіць свае ідэі і распрацоўкі. Гэта ў сваю чаргу ўцягвае студэнтаў з першага курса ў актыўную навуковую і творчую дзейнасць ва ўстанове адукацыі і дазваляе стварыць і рэалізаваць уласны навуковы або творчы праект.

Істотна, што ў распрацаваным дапаможніку выхаваўчы аспект выходзіць на першы план і пранізвае ўсе ўзроўні наступных заданняў. Такім чынам тэксты выхаваўчай скіраванасці з'яўляюцца канвой для выканання моўных практыкаванняў, што садзейнічае найбольш эфектыўнай рэалізацыі выхаваўчага патэнцыялу: не толькі навучанне, але і выхаванне будучай інжынернай эліты з актыўнай грамадзянскай пазіцыяй, якая імкнецца да пастаяннага маральнага і этычнага самаўдасканалення. Развіваць і падтрымліваць названыя імкненні сродкамі нацыянальнай мовы, напрыклад, дазваляе актыўнае супрацоўніцтва з карпаратыўным сродкам масавай інфармацыі ўніверсітэта – газетай “Імпульс” – у межах вывучэння дысцыпліны “Беларуская мова (прафесійная лексіка)”. Так, у дапаможніку прадстаўлены паліграфічна прыгожа аформлены навуковыя работы студэнтаў і курсантаў у рубрыцы “Дзеля міру: на вахце памяці студэнты БДУІР”, прысвечаныя вывучэнню гісторыі сям’і ў праекцыі падзей Вялікай Айчыннай вайны [4]. Матэрыялы такога характару маюць вялікае ідэалагічнае і выхаваўчае значэнне дзякуючы далучэнню моладзі да працэсу захавання гістарычнай памяці савецкага (у тым ліку беларускага) народа. Толькі ў 2024 і 2025 календарных гадах у рубрыках газеты «Імпульс» БДУІР, прысвечаных 80-годдзю вызвалення Беларусі, генацыду і 80-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайны, быў апублікаваны цыкл з 42 матэрыялаў, падрыхтаваных студэнтамі і курсантамі нашага ўніверсітэта. Гэтыя вынікі пошукавай працы сталі плёнам вывучэння розных крыніц інфармацыі, з’яўляюцца ўнікальнай дакументальнай хронікай і становяцца прадуктыўным метадам патрыятычнага выхавання моладзі.

Такім чынам, выкладчык падчас работы з дапаможнікам арганізуе актыўнасці, кіруе дыскусіямі, дае карэктывную зваротную сувязь і падтрымлівае індывідуальныя маршруты. Звернем увагу на тое, што модульная структура падручніка дазваляе мяняць і дапаўняць змест без перапрацоўкі ўсяго дапаможніка, што вельмі зручна і важна ў зменным працэсе навучання.

Падручнік новага пакалення — гэта інтэрактыўны, модульны і гнуткі вучэбны рэсурс, арыентаваны на развіццё не толькі ведаў, але і кампетэнцый. Ён сумяшчае практыку і тэорыю, дае магчымасць дыферэнцыяцыі, падтрымлівае настаўніка і інтэгруецца ў сучаснае лічбавое асяроддзе. Пры распрацоўцы галоўная ўвага была скіравана на практычнай значнасці заданняў, матывацыі вучняў і набыцці неабходных жыццёвых навыкаў і кампетэнцый.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Львов, М. Р. Словарь - справочник по методике русского языка: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Рус. яз. и лит.» / М.Р. Львов. – М.: Просвещение, 1988. – 240 с.
2. Король, А. Д. Обучение через открытие: в поисках ученика : книга для учителя и родителя / А. Д. Король. – 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Вышэйшая школа, 2019. – 253 с.
3. На пути к рефлексивной образовательной среде вуза URL: <http://credonew.ru/content/view/464/30> дата звароту: 25.03.2026.
4. Наўроцкая, І.В. Рубрыка “Вахта памяці” ў газеце “Імпульс” (БДУІР) / І. В. Наўроцкая URL: https://libeldoc.bsuir.by/bitstream/123456789/61300/1/Naurockaya_Rubryka.pdf дата звароту: 02.04.2026.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КВЕСТ КАК ИННОВАЦИОННЫЙ ИНСТРУМЕНТ ЛИНГВОСТРАНОВЕДЧЕСКОГО ПОГРУЖЕНИЯ НА ЗАНЯТИЯХ РКИ

Лезненкова Ю.А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Статья посвящена вопросам интеграции образовательных квестов в обучение русскому языку как иностранному для эффективного страноведческого погружения иностранных студентов. В работе представлен опыт использования квест-технологии в преподавании РКИ, рассматривается алгоритм создания лингвострановедческого квеста, приводятся конкретные примеры заданий и анализируются достигнутые образовательные результаты.

Одна из приоритетных задач в преподавании РКИ – помочь иностранным студентам успешно адаптироваться к новой культурной среде и сформировать у них позитивный образ страны, язык которой они изучают. Для решения этой задачи важно уже на начальном этапе освоения русского языка как иностранного включать в учебный процесс страноведческий компонент.

Современные исследователи определяют предметом лингвострановедения специально отобранный языковой материал, обладающий высокой страноведческой и коммуникативной ценностью, значимостью для процесса обучения. По их мнению, это материал, отражающий совокупность знаний о стране изучаемого языка: ее исторических, географических, культурных и

национальных особенностях, об образе жизни и традициях народа, выдающихся его представителях, деятелях исторического масштаба, сыгравших уникальную роль в развитии страны. [1]

Интеграция таких сведений в уроки помогает студентам из других стран расширить кругозор и обогатить словарный запас. Страноведческий материал – это также эффективное средство гражданского воспитания студентов через освоение ими быта, духовных ценностей, присущих нашему народу. Помимо этого, приобщение к культуре белорусов будет содействовать адекватному пониманию носителей данной культуры. [4]

Тем не менее в учебном процессе необходимо находить баланс между страноведением и языковой практикой, чтобы не превратить занятие РКИ в урок истории, перегрузив его множеством дат, событий и списками имён, что несомненно приведёт к риску снижения внутренней мотивации обучающихся. Соблюсти этот баланс помогает использование в процессе обучения образовательных квестов.

В педагогической практике образовательный квест интерпретируется как интерактивная технология, которая включает в себя набор заданий, охватывающих какую-либо тему (проблему), способную заинтересовать участников, нацеленных на получение и запоминание информации, приобретение опыта работы в команде и формирование базовых компетенций. [2, с.21]

Все преимущества квестов на основе страноведческого языкового контента в образовании перечислить сложно. Практическая ценность для зарубежных студентов заключается в углублении знаний о Беларуси в нестандартной форме, развитии языковых навыков в естественной коммуникации, адаптации к культурным и социальным нормам общества. Квест превращает изучение страноведческой информации в игру с сюжетом, заданиями и целью, что снижает стресс от усвоения сложных фактов и терминов, делает процесс увлекательным. Квест-занятие создает условие для развития метакомпетенций, которые важны для успешного обучения за рубежом: навыки поиска и анализа информации, критического мышления, публичной презентации. В ходе мероприятия студенты учатся читать контекст – понимать, почему тот или иной памятник важен, анализировать, какое значение имеют исторические события для современного общества, узнавать традиционные белорусские рецепты, открывать для себя культурные и спортивные достижения страны пребывания, что позволяет сформировать позитивное отношение к Республике Беларусь в целом.

Для преподавателей страноведческие квесты также представляют собой ценный методический инструмент, позволяющий выйти за рамки традиционных форм обучения. У педагога появляется возможность в неформальной обстановке оценить уровень языковой подготовки и степень адаптации иностранных студентов через живое взаимодействие, наблюдение за коммуникацией и решение практических задач. Такой формат способствует повышению мотивации студентов к изучению русского/белорусского языка, а также органично интегрирует культурно-исторический компонент в языковое обучение – вместо привычных текстов о Беларуси обучающиеся непосредственно взаимодействуют с ее символами, традициями, историей, что делает процесс познания живым и осмысленным.

Данный формат открывает перед преподавателем перспективы для методического творчества: квест можно адаптировать под разные уровни владения языком, дополнять необходимыми цифровыми элементами или трансформировать в серию тематических занятий.

Одновременно квест-занятие укрепляет имидж вуза как открытой мультикультурной среды, демонстрируя готовность создавать инклюзивные образовательные форматы, где иностранные студенты не просто усваивают знания, но и активно включаются в жизнь университета, выстраивают межличностные связи, осваивают культурный контекст через живое взаимодействие. Таким образом, квест становится не только педагогическим инструментом, но и элементом репутационной стратегии вуза, подчёркивая его ориентацию на межкультурный диалог и персональную поддержку обучающихся из-за рубежа. [3]

Далее в статье я предлагаю рассмотреть алгоритм создания лингвострановедческого квеста «В поисках сокровищ Беларуси», который был апробирован мной на практике и подтвердил свою применимость в работе с иностранными студентами в рамках образовательного процесса.

1. Подготовительный этап. Данный этап является ключевым в разработке квеста, поскольку на нём определяется вид квеста, тематика, количество участников, правила игры, уровень сложности, способы поощрения участников (балльная система, «трофеи»), временной промежуток реализации и места для размещения заданий.

Квест-технология позволяет в полной мере реализовать принцип наглядности и мультимедийности (использование различных видов демонстраций, презентаций, видео, анимационных эффектов, разработка графического материала), что создаёт условия для комплексного восприятия иностранными студентами страноведческой и краеведческой информации.

Для оформления квестовых заданий активно используются любые материальные объекты (состаренные лозунги, зеркала, сундук, старые газеты, лупа, карта страны, конверты) и другие предметы, связанные с историей, географией и культурой страны. Каждый предмет выполняет определённую дидактическую функцию: стимулирует поиск информации, погружает в атмосферу тайны, моделирует историческую ситуацию или служит подсказкой на этапе решения задачи.

2. Постановка проблемы. На этом этапе формулируется ключевая учебная или исследовательская задача квеста, описывается легенда, которая задаёт основной вопрос или вызов, создаёт учебную мотивацию и направляет участников на поиск решений. Например, в рамках лингвострановедческого квеста: «В поисках сокровищ Беларуси» была сформулирована следующая проблемная задача: «Вместе с другой командой отыщите «сокровища Беларуси», решая головоломки, изучая карты и работая в команде!».

3. Распределение ролей. Каждому участнику присваивается конкретная функция (исследователь, фиксатор результатов, ведущий и т.д.). Такой подход помогает организовать командную работу и добиться согласованности действий в ходе выполнения заданий.

4. Прохождение испытаний. Этап заключается в выполнении серии интерактивных заданий (поиск объектов, расшифровка сообщений, решение задач с краеведческим и страноведческим содержанием).

Предлагаю рассмотреть возможности использования квест-технологии для ознакомления иностранных учащихся с лингвострановедческим материалом в рамках занятия по РКИ на примере краткого анализа конкретного задания из проведённого мной образовательного квеста: «В поисках сокровищ Беларуси».

Участники: группа туркменских студентов 1 курса с уровнем владения русским языком от А2 и выше, а также команда преподавателей кафедры.

Реализация этапа «Память поколений». Цель этапа: погрузить участников в трагическую страницу истории Беларуси времён Великой Отечественной войны, развить эмпатию и историческое сознание.

Раздача материалов: одной команде выдаётся карта Беларуси с многочисленными отметками (рис.1). Необходимо определить, что изображено на карте, и объяснить, какой символический смысл несёт эта карта для современной Беларуси. Помимо карты команда получает коробок спичек, чтобы навести иностранных студентов на правильный путь решения задачи.

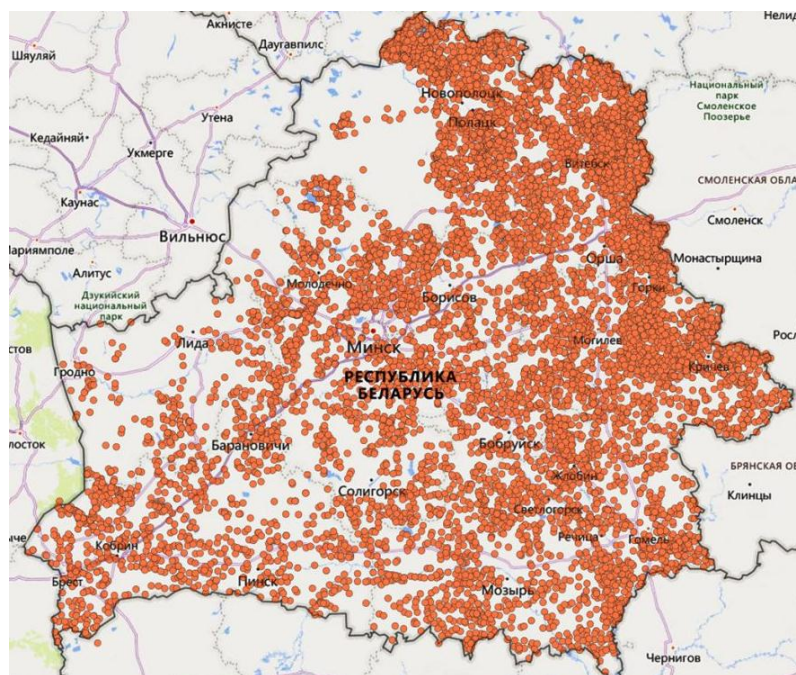

Рисунок 1 – Карта сожжённых деревень Беларуси в период ВОВ

Вторая команда получает изображение трёх берёз (рис.2). Команде нужно расшифровать символизм трёх берёз и проанализировать, какие уроки несёт этот символ для современного общества.

Рисунок 2 – Три берёзы на мемориале в Хатыни

После презентации своих ответов команды могут удостовериться в их корректности и совершить краткий экскурс в упомянутые исторические события посредством видеопрезентации.

5. Подготовка итогового продукта. Рефлексия и оценка. На завершающем этапе происходит анализ участниками полученного опыта, осмысление приобретённых знаний и навыков, выделяются ключевые моменты знакомства с культурой Беларуси, оценивается активность и результативность групп.

Представление лингвострановедческой информации в форме квеста показало свои результаты:

— все присутствующие студенты оценили квест как «полезный и интересный» и выразили желание участвовать в подобных активностях в будущем;

— увеличилась вовлечённость в обсуждение темы: возросло количество вопросов преподавателю по теме на последующих практических занятиях, появилась инициатива студентов в поиске дополнительных материалов, что также указывает на повышение мотивации иностранных студентов к изучению темы;

— участники успешно применили на практике грамматические конструкции с предложным падежом (где? – в Минске, в Несвиже, в Национальной библиотеке, на стадионе и т.д.) и творительным падежом (гордиться чем? – историей Беларуси, культурой народа), познакомились с ключевыми достопримечательностями и кухней Беларуси;

— студенты больше узнали о событиях в истории Беларуси, о трагедии в Хатыни и о том, как белорусы хранят память о войне. Они освоили новую лексику и тренировались говорить на серьёзные темы. подача сложного лингвострановедческого материала в форме квеста превратила изучение истории в активное действие, а не пассивное запоминание фактов. Студенты не просто слушали лекцию, а стали «исследователями», самостоятельно добывающими знания.

В качестве недостатков квест-технологии в образовательном процессе можно выделить времязатратность при разработке квестовых заданий и организации мероприятия, а также высокий риск неожиданного изменения хода игры (участники невнимательно читают условия заданий, сбиваются с маршрута, находят чужие тайники и т.д.). В связи с этим необходимо продумывать дополнительные варианты развития события и быть готовым работать в ситуации неопределённости.

В заключение хотелось бы сказать, что преподаватель, который по-настоящему любит и ценит свою страну, всегда стремится создать у иностранных студентов достойный имидж её культуры, традиций и достижений. Исходя из опыта работы, лингвострановедческий квест помогает разобраться в сложной теме через игру, сформировать у иностранных студентов целостное представление о Беларуси как о гостеприимной стране с богатым историко-культурным наследием. Интерактивное образовательное мероприятие для двух команд из преподавателей и иностранных студентов позволило создать уникальную среду для межпоколенческого диалога и обмена знаниями.

Список использованных источников:

1. Абазова Л.М., Джанхотова З.Х. Особенности введения лингвострановедческого материала на начальном этапе обучения РКИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://research-journal.org/archive/7-49-2016-july/osobennosti-vvedeniya-lingvostranovedcheskogo-materiala-na-nachalnom-etape-obucheniya-rki>. – Дата доступа: 22.03.2026.
2. Анисимова Е. В., Волкова Е. А., Ковалёва А. Ю. Образовательный квест как современная технология обучения иностранцев русскому языку [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnyy-kvest-kak-sovremennaya-tehnologiya-obucheniya-inostrantsev-russkomu-yazyku>. – Дата доступа: 22.03.2026.
3. Квест-занятие «В поисках сокровищ Беларуси» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.bsuir.by/ru/kaf-obscheobrazovat-distipl/kvest-zanyatie-v-poiskakh-sokrovishch-belarusi>. – Дата доступа: 22.03.2026.
4. Универсальное и национальное в языковой картине мира: материалы Междунар. науч. конф., Минск, 2 – 3 окт. 2015 г. / редкол.: Н.В. Фурашова (отв. ред.), Н.Е. Лаптева, Е.В. Зуевская. – Минск: МГЛУ, 2016. – С. 235–237.

ЧИТАТЬ МЕЖДУ СТРОК И ТАБЛИЦ: ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ГРАМОТНОСТЬ В ОБУЧЕНИИ РКИ

Лезненкова Ю.А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

В статье рассматривается роль несплошных текстов в формировании функциональной грамотности у иностранных обучающихся и целесообразность их включения в учебный процесс как способа подготовки иностранных студентов к решению практических коммуникативных задач. Автор также предлагает конкретные примеры использования реклам, чек-листов, билетов, QR-кодов как разновидностей несплошных текстов на учебных занятиях по РКИ.

Традиционные подходы в преподавании русского языка как иностранного зачастую нацелены на формирование языковой компетенции в ущерб функциональной грамотности. В результате студенты могут иметь хороший словарный запас и знать правила, но испытывают трудности с решением практических задач – пониманием объявлений, графиков, схем, рекламных афиш, карт местности. Это осложняет их социокультурную адаптацию и способность уверенно ориентироваться в бытовых, учебных и социальных ситуациях в русскоязычной среде.

По определению А. А. Леонтьева, «Функционально грамотный человек - это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений». [1]

Сегодня, когда информационные технологии доминируют, вопрос формирования функциональной грамотности обучающихся становится особенно актуальным, поскольку основная часть информации, которую мы видим в интернете и СМИ представлена в форме несплошных текстов (посты в социальных сетях, объявления, рекламы, расписания, карты). Наша цель – научить «читать между строк» визуальную информацию: распознавать изображения, извлекать из них скрытый смысл, устанавливать связи, сравнивать, анализировать, делать выводы на русском языке.

Одно из главных преимуществ несплошных текстов заключается в информации, которая подаётся в сжатом виде, что исключает риск отторжения и усталости у обучающихся. Достоинством также является то, что контент в рамках одной темы на учебном занятии по РКИ можно представить в виде разнообразных визуальных инструментов: рекламы, чек-листы, билеты, QR-коды. Рассмотрим функциональное применение этих вариантов на примере темы «Минск-столица Беларуси. Транспорт, ориентиры»:

— мини-реклама парка Горького: «Парк Горького ждёт вас: аттракционы, прокат велосипедов, речная прогулка, кафе – вход бесплатный, работаем с 09.00-22.00!»;

— чек-лист для туристов: «Что можно посмотреть в Минске: 1) Троицкое предместье, 2) Национальная библиотека, 3) Площадь Свободы, 4) Музей ВОВ, 5) улица Немига, 6) Дворец Республики – отметьте галочкой посещённые места!»;

— билет на экскурсию: «Экскурсия по Минску. Место встречи – станция метро «Академия наук», время: 12.00, стоимость: 15 BYN. Внизу указан QR-код для подробного ознакомления с маршрутом и контакты»;

— QR-код на указателе: автобусная остановка «Площадь Ленина». Отсканируйте QR-код → Интерактивная карта Минска → Расписание автобусов → Автобус №100 → Время прибытия: через 10 мин.

Получив задание, студенты извлекают информацию из визуального источника, анализируют ее и используют эти сведения для решения определенной коммуникативной задачи, например, обсудить планы на выходные с собеседником или спланировать оптимальный маршрут.

Работа с несплошным текстом подразумевает интерактивность и активное чтение со стороны обучающихся.[2] Взаимодействуя с такими упражнениями студенты закрепляют лексический запас (составляют диалоги: «Где находится остановка?», «Как пройти к вокзалу?», «Сколько стоит билет?»), отрабатывают грамматический материал (падеж 4 для обозначения цели: идти в парк, метро, на экскурсию; падеж 6 для определения места: на улице Немиге, на станции метро «Академия наук»; предлоги места и направления: в, на, от...до..., через; глаголы движения: идти, ехать).

В процессе выполнения подобных заданий у иностранных студентов формируется также социокультурная и лингвострановедческая компетенция: обучающиеся знакомятся с Минском, узнают главные достопримечательности города, осваивают нормы поведения в обществе (как спросить дорогу, выбрать оптимальный маршрут, купить и прокомпостировать талон в общественном транспорте, смотреть расписание на остановке, найти место на карте Минска).

Важно подчеркнуть, что работа над несплошными текстами не заключается лишь в распознавании информации на афишах, билетах, схемах, графиках. Обязательным итоговым продуктом служит преобразование несплошного текста в сплошной, например: краткое устное высказывание, вывод, составление диалога, выражение личного отношения к чему-либо.

В качестве алгоритма работы с нелинейным (несплошным) текстом можно предложить следующий [3]:

— чтение текста (распознавание элементов, установление связей между ними, анализ элементов текста с целью целостного восприятия текста);

— понимание содержания (анализ в целом, критическое осмысление содержания, установление достоверности содержания, формулирование собственного отношения к содержанию текста);

— интерпретация (устная, письменная);

— преобразование текста (трансформация текста или отдельных его элементов в сплошной текст).

Исходя из вышесказанного, можно утверждать: формируя у иностранных студентов функциональную грамотность через включение в учебный процесс несплошных текстов, мы даём им не только «сухие» правила языка для формальных результатов, а строим мост между учебником и живой, повседневной жизнью в новой стране.

Список использованных источников:

1. Борщевская А. Функциональная грамотность в контексте современного этапа развития образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsionalnaya-gramotnost-v-kontekste-sovremennogo-etapa-razvitiya-obrazovaniya>. – Дата доступа: 01.04.2026.

2. Новинкина Л.В. Формирование функциональной грамотности учащихся в области чтения через организацию работы с несплошным текстом на уроках английского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://krippo.ru/files/metod/engl26.pdf>. – Дата доступа: 01.04.2026.

3. Работа с несплошными текстами на уроках английского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://methodical-bank.ru/rabota-s-nesploshnymi-tekstami-na-urokah-anglijskogo-yazyka/>. – Дата доступа: 01.04.2026

СОВРЕМЕННЫЕ ЦИФРОВЫЕ СЕРВИСЫ КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ЗАНЯТИЯХ

Петрашкевич А.М.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

В статье рассматриваются возможности интеграции современных цифровых инструментов (языковых социальных сетей, подкастов, интерактивных упражнений, платформ для видеосвязи) в процесс обучения русскому языку как иностранному. Цель исследования – проанализировать эффективность данных сервисов для развития ключевых компонентов коммуникативной компетенции: лингвистического, социолингвистического, прагматического и стратегического. На основе анализа педагогического опыта и теоретических работ автором делается вывод, что грамотное использование цифровых ресурсов позволяет моделировать аутентичные ситуации общения, повышать мотивацию учащихся и обеспечивать персонализацию обучения. Особое внимание уделяется преодолению потенциальных трудностей, таких как цифровое неравенство и необходимость развития медиаграмотности как у обучающихся, так и у преподавателей.

Ключевые слова: русский язык как иностранный; цифровые технологии; коммуникативная компетенция; аутентичные материалы; мотивация; медиаграмотность; интерактивные методы

Современная образовательная парадигма характеризуется активной цифровизацией, что оказывает значительное влияние на методику преподавания иностранных языков, в том числе русского. Традиционные подходы, ориентированные на системное изучение грамматики и лексики, постепенно дополняются, а в некоторых контекстах и замещаются, задачами формирования способности к эффективному межкультурному взаимодействию. В этом контексте коммуникативная компетенция, понимаемая как способность использовать язык адекватно конкретной ситуации общения [1, с. 45], становится центральной целью обучения. Цифровые сервисы предоставляют уникальные возможности для её формирования, выходя за рамки учебной аудитории.

Ключевым преимуществом цифровых инструментов является доступ к аутентичной языковой среде. Социальные сети (например, VK, Telegram) и видеохостинги (YouTube) позволяют обучающимся погрузиться в живой, актуальный язык, наблюдая за коммуникацией носителей в естественных контекстах. Задачи, связанные с анализом блогов, комментированием постов или участием в тематических сообществах, развивают не только лингвистические навыки, но и социокультурную адаптацию, понимание реалий и менталитета.

Использование платформ для видеоконференций (Zoom, Skype) и языковых тандем-сервисов (Tandem, HelloTalk) позволяет организовать дистанционное и смешанное обучение, обеспечивая практику неподготовленной устной речи с носителями языка из разных регионов. Это способствует формированию стратегической компетенции – способности компенсировать пробелы в знании языка с помощью перефразирования, жестов и запросов о помощи [2, с. 112].

Интерактивные упражнения, созданные на платформах LearningApps, Quizlet или Wordwall, позволяют в игровой форме отрабатывать лексико-грамматический материал, обеспечивая немедленную обратную связь. Их интеграция в смешанное обучение (blended learning) способствует индивидуализации образовательного маршрута, так как студент может самостоятельно выбирать время, темп и глубину проработки заданий. Важно отметить, что эффективность таких инструментов напрямую зависит от методической компетентности преподавателя, который должен не просто рекомендовать ресурс, а встраивать работу с ним в четко структурированный учебный процесс с конкретными коммуникативными задачами.

Однако внедрение цифровых сервисов сопряжено с рядом вызовов. Прежде всего, это проблема цифрового разрыва – неравного доступа к технологиям и скоростному интернету среди учащихся из разных стран. Кроме того, избыток информации требует от обучающегося развитой медиаграмотности для критического отбора и оценки контента.

Преподаватель, в свою очередь, сталкивается с необходимостью постоянного профессионального развития в сфере EdTech, чтобы оставаться актуальным проводником в цифровой образовательной среде.

Проведенный анализ позволяет утверждать, что современные цифровые сервисы являются мощным катализатором формирования коммуникативной компетенции в обучении РКИ. Они расширяют границы классно-урочной системы, обеспечивают аутентичность общения, повышают внутреннюю мотивацию студентов за счет интерактивности и актуальности контента. Успешность их применения определяется не самим фактом использования технологий, а их методически грамотной интеграцией в учебный процесс с учетом лингводидактических целей и потенциальных рисков. Дальнейшие исследования могут быть направлены на разработку конкретных методик оценки эффективности отдельных цифровых инструментов для разных уровней владения языком.

Список использованных источников:

1. Щукин А.Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: учеб. пособие. М.: Русский язык. Курсы, 2018. 475 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. М.: Просвещение, 2020. 223 с.
3. Роблык Е.В. Цифровые технологии в обучении иностранным языкам: новые возможности и перспективы // Вестник МГУ. Серия 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2022. №4. С. 89-101.
4. Титова С.В. Мобильные технологии в языковом образовании: теория и практика. М.: Эдитус, 2021. 178 с.

СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО КОНТЕНТА ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ ЛЕКСИКИ НА ЗАНЯТИЯХ РКИ

Сычёва Е. С.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники

В статье рассматривается опыт использования цифрового контента, созданного в среде Canva, для активизации лексического запаса у иностранных студентов подготовительного отделения. Анализируются две группы учащихся: начальный уровень (A0–A2) и продвинутой (B2–C1) на первой ступени высшего образования. Приводятся конкретные типы заданий, визуальные и интерактивные решения, доказавшие свою эффективность.

Обучение русскому языку как иностранному на подготовительном отделении сталкивается с классической проблемой: пассивная лексика часто не переходит в активную [1]. Студенты могут знать от пятисот до двух тысяч слов, но испытывают серьёзные трудности при их спонтанном употреблении в речи. Особенно остро эта проблема стоит на уровнях A0–A2, где любое задание должно быть визуально поддержано, и на уровнях B2–C1, где требуется уже не просто знание слова, а глубокое понимание его стилистических оттенков, синонимических рядов и сочетаемости [2]. Анализ работы с иностранными студентами из Вьетнама, Мьянмы, Камеруна, Бурунди и Туркменистана, проведённый в учебный (2025–2026) год, показал, что традиционные печатные карточки и линейные списки слов значительно уступают по своей эффективности динамическому цифровому контенту.

На основе накопленного опыта мы выделили три ключевых принципа создания такого контента для занятий по РКИ. Первый принцип – модальность, то есть обязательное сочетание визуального ряда, аудиосопровождения и письменного текста. Второй принцип – интерактивность, под которой понимается возможность для студента кликать, перемещать объекты, выбирать варианты ответов. Третий принцип – ситуативность, когда лексика подаётся не изолированно, а внутри микро-контекста [3]. Этим требованиям в полной мере отвечают такие цифровые ресурсы, как Canva, Miro, LearningApps, Wordwall и Quizlet. Однако сервис Canva занимает особое место благодаря своей встроенной библиотеке шаблонов, функции AI-генерации изображений и возможности экспорта готового материала в интерактивный PDF или формат HTML5 [4].

Рассмотрим опыт работы с уровнем A0–A2, где главная задача – преодолеть языковой барьер и запомнить базовую лексику по темам «еда», «одежда», «город», «семья», «учёба». В этой группе обучаются студенты в возрасте от восемнадцати до тридцати лет, и срок их обучения составляет первый семестр. В Canva мы создавали для них несколько типов заданий. Это интерактивные плакаты с так называемыми «говорящими точками»: например, на плакате «Продуктовый магазин» клик на изображение хлеба запускает аудио, записанное преподавателем или сгенерированное через текстовый синтезатор, со словом «хлеб» и фразой «Я купил хлеб». Также мы использовали карточки-сопоставления, где одна половина экрана содержит фотографию действия – идти, бежать, стоять, а другая половина – глагол в инфинитиве; студент в режиме презентации Canva перетаскивает слово к соответствующей картинке. Ещё одним эффективным инструментом стали мини-комиксы из четырёх слайдов с повторяющейся конструкцией, например: «Это дом. Дом большой. Около дома дерево». Студентам предлагалось заменить выделенные слова на свои, используя заранее изученную лексику. Результаты в группе из 13 человек показали, что скорость узнавания лексики выросла на сорок процентов по сравнению с контрольной группой, использовавшей бумажные карточки.

Переходя к опыту работы в рамках программы первого курса, необходимо отметить, что лексическая работа существенно дифференцируется в зависимости от этапа обучения. В первом семестре на занятиях повторительного курса, где основное внимание уделяется повторению предположно-падежной системы, различению прямой и косвенной речи, выражению объектных отношений, а также теме «Немного о себе, о моей стране и планах на будущее», студенты уровня A0–A2 с большим успехом использовали интерактивные плакаты Canva с «говорящими точками» для отработки падежных вопросов (кто? что? – именительный падеж; кого? что? – винительный падеж и т.д.). Особенно эффективными оказались мини-комиксы, построенные на противопоставлении видов глагола и форм повелительного наклонения, например: «Обычно я делаю уроки вечером, но сегодня сделаю утром» или «Скажи, пожалуйста, как пройти». При переходе к корректировочному курсу, где изучаются глаголы движения с приставками и без приставок, управление общеупотребительных глаголов, а также речевое поведение в социальных ролях (студент, покупатель, пациент, пассажир) и выражение пространственно-временных отношений в рамках темы «Моя будущая профессия – инженер», студенты создавали в Canva карточки-сопоставления для различения приставок при- / у- / под- / от- с глаголами движения. На этапе основного курса начального уровня в первом семестре, где осваиваются действительный и страдательный обороты, возвратные и переходные глаголы, безличные конструкции, причастия (активные и пассивные, полные и краткие формы), а также способы выражения характеристики субъекта (сходство, различие, сравнение, превосходная степень) и выражения необходимости, долженствования, возможности, студенты уровня B2–C1 работали с лексическими облаками Canva,

группируя слова по тематическим полям «наука» и «техника» в рамках конспектирования текстов по специальности. Задания на трансформацию стиля помогали им переводить предложения из активного оборота в страдательный и обратно, а также правильно использовать причастия в краткой форме. Во втором семестре, когда программа включает выражение целевых, причинно-следственных, условных, уступительных отношений, вводные слова и словосочетания, русские глагольные приставки и их значение, а также речевые темы «Хобби», «Известные деятели науки и культуры», «Образ жизни человека – традиции и культура народа», студенты готовили видеопрезентации с субтитрами в Canva, обязательно включая конструкции цели (чтобы, для того чтобы), причины (потому что, так как) и уступки (несмотря на, хотя). Результаты показали, что у восьмидесяти пяти процентов студентов повысилась точность употребления приставочных глаголов, сложных предложений с придаточными причины и цели, а также снизился страх ошибки при выражении аргументации, полемики и сомнения в рамках речевого этикета.

Сравнивая эффективность разных типов контента, можно отметить, что для уровня А0–А2 наиболее результативными оказались интерактивные карточки с аудио и комиксы с выбором вариантов; на их создание у преподавателя уходит примерно пятнадцать-двадцать минут. Для уровня В2–С1 лучшие результаты дают лексические облака с заданиями и графы сочетаемости, которые создаются за десять-пятнадцать минут. Для обеих групп полезны совместные доски и командная работа, хотя на их настройку требуется около тридцати минут.

На основе проведённой работы можно сформулировать несколько практических рекомендаций по интеграции Canva в занятия РКИ. Прежде всего, не следует перегружать визуальный ряд: на одном слайде для уровня А0–А2 должно быть не более пяти-семи объектов. Важно использовать встроенные диктофон и AI-функции, поскольку Canva позволяет записать произнесение слова прямо в дизайн. Студентов необходимо активно привлекать в качестве соавторов: давать им задания создать пост-презентацию или инфографику по теме, а для уровня В2–С1 добавлять обязательную рецензию на работу другого студента с использованием новой лексики. Наконец, следует соблюдать гибридный формат: после любой цифровой работы обязательна устная фаза в виде диалога или описания картинка без опоры на текст.

Таким образом, создание цифрового контента в Canva является мощным, доступным и вариативным инструментом активизации лексики на занятиях по русскому языку как иностранному [4]. Для уровней А0–А2 приоритетными остаются визуализация, многократное повторение и игровые механики, тогда как для уровней В2–С1 на первый план выходят когнитивные карты, стилистическая трансформация и профессионально ориентированные проекты. Ключевой фактор успеха – не сам инструмент, а методически продуманное задание, которое заставляет студента не просто видеть слово, а производить над ним мыслительные операции: сравнение, группировку, трансформацию и самостоятельное порождение речи. Canva же предоставляет для этого удобную, гибкую и эстетически привлекательную цифровую среду.

Список использованных источников:

1. Щукин, А. Н. Методика преподавания русского языка как иностранного: учебник / А. Н. Щукин. – Москва: Высшая школа, 2021. – 334 с.
2. Хамраева, Е. А. Лексическая компетенция иностранных студентов подготовительных факультетов: проблемы и пути формирования / Е. А. Хамраева, Н. Л. Федотова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2023. – Т. 16. – Вып. 5. – С. 1489–1495.
3. Азимов, Э. Г. Информационно-коммуникационные технологии в преподавании русского языка как иностранного: учебное пособие / Э. Г. Азимов. – Москва: Русский язык. Курсы, 2019. – 352 с.
4. Canva for Education: официальное руководство по созданию интерактивных учебных материалов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.canva.com/education>. – Дата доступа: 15.03.2025.

ВЛИЯНИЕ Т9 И АВТОЗАМЕНЫ НА ГРАМОТНОСТЬ

Царук Т.А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

В статье рассматривается влияние технологий автозамены и Т9 на орфографическую грамотность: алгоритмы провоцируют «когнитивный сброс», снижая самостоятельный орфографический контроль, и способны закреплять ошибочные написания, адаптируясь под пользователя. Отмечается, что орфографические ошибки негативно сказываются на восприятии интеллекта автора, особенно в деловой коммуникации. В качестве оптимальной стратегии предлагается осознанное использование автозамены в сочетании с регулярной практикой самостоятельного грамотного письма.

Технология предиктивного ввода T9, от английского «Text on 9 keys» («Набор текста на девяти кнопках»), совершившая революцию в мобильной переписке, была разработана Клиффом Кашлером и впервые массово внедрена в 1999 году в телефоне Sagem MC 850. Изначально созданная для ускорения набора на кнопочных устройствах, сегодня эта система переросла в сложные алгоритмы автозамены. Однако одной из обсуждаемых проблем является возможное негативное влияние автозамены на орфографические навыки пользователей.

Одним из наиболее часто упоминаемых негативных эффектов является снижение когнитивной нагрузки при письме. Когда алгоритм автоматически дописывает слова или исправляет ошибки, пользователь переходит в режим так называемого когнитивного сброса: мозг перестаёт удерживать орфографическую информацию, перепоручая эту функцию внешнему устройству [1].

Регулярное использование предиктивного ввода может формировать паттерн поведения, при котором пользователь минимизирует пост-редакционную проверку текста. Согласно гипотезе когнитивного сброса, это способствует снижению частоты актуализации орфографических правил в рабочей памяти, что потенциально ведёт к ухудшению навыков самостоятельного письма.

Важно отметить, что автозамена не гарантирует безошибочность текста. Случаи неверной подстановки описываются в литературе как феномен «текстонилов» – слов, которые набираются одинаковой комбинацией клавиш.

Более системная проблема заключается в том, что современные системы автозамены обучаются на поведении пользователя и формируют индивидуальный словарь. Если человек регулярно допускает одни и те же орфографические ошибки или использует нестандартные написания, алгоритм запоминает их и в дальнейшем предлагает как приоритетные. Таким образом, вместо исправления система может закреплять неграмотные формы.

Однако, несмотря на то что мессенджеры приучили нас к быстрому и неформальному общению, значение грамотности не стоит недооценивать. По данным исследований, она по-прежнему напрямую влияет на восприятие личности автора. Исследование, проведенное в НИУ ВШЭ в 2022 году, подтвердило: наличие орфографических и пунктуационных ошибок снижает впечатление об уровне интеллекта и ума автора [2].

Хотя исследователи отмечают, что этот эффект выражен умеренно и иные признаки текста могут играть более важную роль, ошибки всё равно создают негативный фон [2]. В деловой переписке не совсем уместная автозамена может быть воспринята как небрежность, что в конечном итоге, оказывает негативное влияние на профессиональную репутацию.

Несмотря на перечисленные риски, полный отказ от технологий автозамены вряд ли оправдан. Более продуктивный подход – их осознанное использование. На основе анализа рекомендаций, встречающихся в литературе и пользовательских обсуждениях, можно выделить несколько практических стратегий:

1. Периодическое отключение автозамены. Это заставляет пользователя самостоятельно вспоминать правильные написания и активизирует орфографический контроль.
2. Обязательная вычитка важных сообщений перед отправкой. Даже короткая проверка позволяет заметить и исправить нелепые подстановки алгоритма.
3. Регулярное чтение качественных текстов (художественная литература, научно-популярные статьи). Это поддерживает визуальную память на нормативные написания.
4. Сознательное управление пользовательским словарём системы: удаление ошибочных вариантов и добавление корректных.

T9 и современные системы автозамены являются удобными инструментами, ускоряющими набор текста и снижающими технические усилия. Однако их некритическое использование может приводить к снижению орфографической грамотности, формированию привычки полагаться на алгоритм и даже к закреплению ошибок. Социальные последствия, связанные с восприятием грамотности собеседниками, хотя и умеренные, также заслуживают внимания. Оптимальной стратегией представляется отношение к автозамене как к вспомогательному средству, а не полноценной замене собственных навыков.

Список использованных источников:

1. Grinschgl S., Papenmeier F., Meyerhoff H. S. EXPRESS: Consequences of Cognitive Offloading: Boosting Performance But Diminishing Memory // *Quarterly Journal of Experimental Psychology*. — 2021. — Vol. 74, № 9. — Pp. 1481–1497.
2. Сысоева Т. А., Ярошевская С. В. Влияние ошибок в тексте на формирование впечатления читателей об уме и интеллекте авторов // *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. — 2022. — Т. 19, № 3. — С. 525–539.

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ ОБУЧЕНИЯ ГРАММАТИКЕ РКИ: ОТ ДИАГНОСТИКИ КОГНИТИВНЫХ СТИЛЕЙ К ПЕРСОНАЛИЗИРОВАННОМУ КОНТЕНТУ

Хрящёва Н.П.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

В статье рассматриваются возможности цифровой трансформации процесса обучения грамматике русского языка как иностранного (РКИ) в рамках стратегической парадигмы. На основе результатов констатирующего эксперимента выявлены устойчивые корреляции между когнитивными стилями учащихся и предпочитаемыми стратегиями усвоения падежной системы. Обосновывается необходимость перехода от унифицированных учебных пособий к персонализированному цифровому контенту, адаптирующемуся под когнитивный профиль обучающегося. Предлагаются направления разработки цифровых инструментов.

Традиционная методика преподавания грамматики РКИ, ориентированная на «усредненного» учащегося, не учитывает фундаментальных различий в когнитивных стилях и стратегиях переработки информации. Как показывают исследования, учащиеся усваивают иностранный язык по-разному, и эти различия обусловлены комплексом когнитивных факторов, включая каналы восприятия, психологические типы и стили мышления [1, с. 62]. В рамках разрабатываемой нами стратегической парадигмы обучения грамматике ключевым принципом является индивидуализация образовательного процесса на основе диагностики когнитивных профилей учащихся. Цифровая трансформация образования открывает новые возможности для реализации этого принципа, позволяя создавать адаптивные, персонализированные учебные среды [2, с. 198]. Цель данной статьи – обосновать направления цифровой трансформации стратегической парадигмы обучения грамматике РКИ на основе эмпирических данных о связи когнитивных стилей и стратегий усвоения падежной системы.

В период с 2021 по 2026 год на базе факультета доуниверситетской подготовки и профессиональной ориентации БГУИР был проведен педагогический эксперимент, в котором приняли участие более 200 иностранных граждан, изучающих русский язык на уровнях А0–А2. Диагностический инструментарий включал: 1) авторскую анкету самооценки когнитивных стилей (40 утверждений, 10 бинарных параметров); 2) комплекс практических упражнений для уровней А0 и А1–А2; 3) методику диагностики ситуативной и личностной тревожности (Спилбергер–Ханин); 4) методику диагностики учебной мотивации (адаптированный вариант Е.П. Ильина).

Результаты диагностики позволили выявить устойчивые корреляции между когнитивными стилями и предпочитаемыми стратегиями усвоения падежной системы. В частности, полнезависимые учащиеся демонстрируют успешность при работе с изолированными грамматическими заданиями и таблицами, тогда как полезависимые испытывают трудности при выделении грамматической формы из контекста и нуждаются в визуальной опоре. Аналитики предпочитают поэлементный разбор грамматических правил и успешны в заданиях на подстановку и трансформацию; синтетика лучше усваивают материал через целостные речевые образцы и коммуникативные ситуации. Импульсивные учащиеся склонны к быстрым, но часто ошибочным ответам, требуя заданий с ограничением времени и мгновенной обратной связью; рефлексивные демонстрируют высокую точность, но медленный темп, нуждаясь в заданиях без жестких временных ограничений. Ригидные учащиеся испытывают трудности при переключении между падежными значениями и исключениями, тогда как гибкие легко адаптируются к изменению правил.

Важным результатом является также выявленная связь между когнитивными стилями и уровнем ситуативной тревожности: полезависимые и импульсивные учащиеся демонстрируют достоверно более высокие показатели тревожности при выполнении грамматических заданий, что негативно сказывается на результативности. Эти данные коррелируют с выводами исследователей о том, что учет когнитивных стилей при обучении РКИ повышает академическую успешность экспериментальных групп на 20% по сравнению с контрольными [3, с. 88].

Анализ современных работ показывает возрастающий интерес к интеграции цифровых технологий в процесс обучения РКИ. Цифровые инструменты обладают значительным методическим потенциалом: они способствуют индивидуализации обучения, повышению мотивации и формированию самостоятельной учебной деятельности обучающихся. Среди наиболее востребованных направлений цифровизации РКИ можно выделить: мобильные приложения для изучения лексики и грамматики, онлайн-платформы с интерактивными заданиями, корпусные ресурсы для работы с аутентичными языковыми материалами, мультимедийные инструменты для визуализации грамматических правил.

Особого внимания заслуживают исследования, посвященные учету когнитивных стилей при разработке цифровых учебных материалов. В эксперименте, проведенном на китайской аудитории, было установлено, что схематическая форма подачи грамматического материала приводит к значительно меньшему количеству ошибок по сравнению с традиционной текстовой формой [4, с. 74]. Этот вывод имеет прямое отношение к дифференциации учащихся по параметру аналитичность/синтетичность: для синтетиков (правополушарных учащихся, к которым относятся и носители китайского языка) предпочтительной является целостная, визуально насыщенная подача материала.

В то же время, как справедливо отмечают исследователи, «нецифровая компетенция преподавателя РКИ становится ценнее в эпоху ИИ» [5, с. 60]. Цифровая трансформация не означает отказа от педагогического мастерства преподавателя; напротив, она требует от него новых компетенций по отбору, адаптации и методически грамотному использованию цифровых инструментов в соответствии с когнитивными особенностями учащихся.

Полученные данные создают эмпирическую базу для разработки цифровых инструментов, реализующих стратегическую парадигму. Выделим четыре основных направления:

Автоматизированная диагностика когнитивных стилей. Встраивание в цифровую платформу диагностического модуля, позволяющего в интерактивном режиме определять когнитивный профиль учащегося. В отличие от традиционных опросников, цифровая диагностика может осуществляться через анализ выполнения учебных заданий, что повышает ее экологическую валидность. Как показывает опыт, студенты с аналитическим стилем были несколько более успешны, чем студенты с синтетическим стилем, что необходимо учитывать при интерпретации диагностических результатов.

Динамическое профилирование и адаптация контента. На основе первичной диагностики система формирует начальный профиль, который уточняется в процессе обучения (динамическое профилирование). В зависимости от профиля контент адаптируется: полнезависимым учащимся предлагаются задания с визуальными опорами и контекстуальной поддержкой; полнезависимым – изолированные грамматические таблицы и схемы; импульсивным – задания с ограничением времени и мгновенной обратной связью; рефлексивным – задания без жестких временных рамок. В этом контексте особенно перспективным представляется использование технологий искусственного интеллекта, способных анализировать паттерны учебной деятельности и автоматически подбирать оптимальный формат подачи материала.

Генератор дифференцированных заданий. Разработка модуля, генерирующего задания по одному и тому же грамматическому правилу в разных форматах: аналитическом (таблицы, схемы, правила) для «аналитиков» и синтетическом (речевые образцы, диалоги, тексты) для «синтетиков». Это позволяет сохранить единое содержание обучения при вариативных способах его презентации и отработки.

Адаптивная траектория обучения. Построение индивидуальной последовательности изучения падежных значений с учетом когнитивного стиля. Для «аналитиков» – линейное движение от формы к функции (от таблицы склонения к коммуникативным упражнениям). Для «синтетиков» – от функции к форме (от коммуникативной задачи к анализу использованной грамматической конструкции). Важно подчеркнуть, что необходимо не только дифференцировать обучение РКИ в соответствии с текущими когнитивными стилями, но и одновременно развивать эти стили, то есть адаптивная система должна постепенно расширять репертуар стратегий учащегося.

Цифровая трансформация стратегической парадигмы обучения грамматике РКИ позволяет перейти от декларации принципа индивидуализации к его практической реализации. На основе диагностики когнитивных стилей и стратегий усвоения могут быть созданы адаптивные цифровые среды, обеспечивающие персонализированную презентацию грамматического материала и дифференцированную систему упражнений. Внедрение разрабатываемых цифровых инструментов позволит не только повысить академическую успешность, но и снизить уровень ситуативной тревожности, создав психологически комфортную среду для каждого учащегося независимо от его когнитивного профиля.

Список использованных источников:

1. Ливер, Б.Л. Методика индивидуализированного обучения иностранному языку с учетом влияния когнитивных стилей на процесс его усвоения: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Б.Л. Ливер. – М., 2000. – 191 с.
2. Жданович, О.А. Учет когнитивных стилей учащихся при обучении русскому языку как иностранному онлайн (по данным эксперимента) / О.А. Жданович // Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика. – 2021. – № 1. – С. 197–204.
3. Авдеева, И.Б. Отражение когнитивных стилей в учебно-методических материалах по русскому языку как иностранному / И.Б. Авдеева, Н.В. Краснокутская // Научный результат. Педагогика и психология образования. – 2022. – № 1 С. 76–90.
4. Будник, Е. Текстовый vs схематический учебный материал на уроке РКИ в китайской аудитории / Е. Будник, С. Банкова, М. Шиленко // Society. Integration. Education : Proceedings of the International Scientific Conference. – 2021. – Т. 1. – С. 73–82.

5. Омонова, М.А. Современные цифровые технологии в обучении русскому языку иностранных студентов: возможности и результаты применения / М.А. Омонова // Uz Conferences. – 2025. – № 1. – С. 60–63.

СЕКЦЫЯ «РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЁМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА»

УЛАДЗІМІР МАЗГО І ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧАЯ ЛЕКСІКА: ТЭНДЭНЦЫЯ ІНТЭЛЕКТУАЛІЗАЦЫІ МАЎЛЕННЯ

Маскальчук Д.П., Жэмчугова М.Е.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У рабоце разглядаюцца літаратуразнаўчыя тэрміны ў сучасным маўленні на аснове аналізу публіцыстычных тэкстаў і інтэрв'ю з пісьменнікам Уладзімірам Мазго. Мэтай даследавання з'яўляецца выяўленне асаблівасцей ужывання літаратуразнаўчай тэрміналогіі за межамі навуковага стылю – у публіцыстычным і гутарковым. Праведзены аналіз тэрміналагічнага апарату, зафіксаванага ў біяграфічнай публікацыі і інтэрв'ю. Устаноўлена, што большая частка вылучаных слоў адначасова належыць да навуковай тэрміналогіі і складае лексічны мінімум сучаснага чалавека. Зроблена выснова аб тэндэнцыі да інтэлектуалізацыі маўлення і пранікненні літаратуразнаўчай тэрміналогіі ў неакадэмічныя стылі.

Сучасны чалавек мае шырокі круггляд і веды з розных галін, у тым ліку ў літаратуразнаўстве. Таму калі чалавек цікавіцца мастацкай літаратурай, то гэта не проста чытанне твораў, але і валоданне пэўным тэрміналагічным апаратам, што дазваляе чытачу глыбей адчуваць аўтарскія задумы і фарміраваць свой круггляд. Такім чынам, у нас сфарміравалася гіпотэза, што веды ў літаратуразнаўчай тэрміналогіі патрэбны чалавеку не толькі пры вывучэнні навуковых тэкстаў, але і, напрыклад, у публіцыстычным ці гутарковым стылях.

Мы вырашылі пацвердзіць гэта на матэрыяле публікацый публіцыстычнага характару, у тым ліку на матэрыяле інтэрв'ю, узятага намі ў сучаснага пісьменніка – Уладзіміра Мінавіча Мазго. Яго творчасць арыентавана пераважна на школьнікаў, якія яшчэ не маюць вельмі шырокіх ведаў у літаратурнай сферы, але ў іх ужо ёсць пэўны сфарміраваны круггляд. Выбар менавіта гэтага аўтара абумоўлены таксама тым, што яго творчасць шырока прадстаўлена ў перыядычным друку і дзіцячай літаратуры, а сам пісьменнік актыўна ўдзельнічае ў публіцыстычнай дзейнасці.

Уладзімір Мазго (нарадзіўся 5 сакавіка 1959 г. ў Зэльве) – беларускі дзіцячы пісьменнік, паэт, празаік і публіцыст. Лаўрэат некалькіх літаратурных прэмій. Вучыўся на філалагічным факультэце БДУ (скончыў завочна ў 1985 г.), што надало яму моцную тэарэтычную базу і адчуванне моўнай формы. Служыў у арміі (1979–1981 гг.). Працаваў карэспандэнтам, выхавацелем, на тэлебачанні, у выдавецтвах «Юнацтва» і «Мастацкая літаратура». Быў намеснікам галоўнага рэдактара часопіса «Вясёлка», а з 2010 г. займае такую ж пасаду ў часопісе «Польмя». З 2021 г. – намеснік старшыні Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі. Паэтычны дэбют адбыўся ў 7-м класе – верш надрукаваў у газеце «Праца». У 1972 г. пачаў актыўна друкавацца ў выданнях «Бярозка» і «Піянер Беларусі». У маладосці сур'ёзна займаўся музыкай, што потым дапамагло яго вершам лёгка класіфікавацца на мелодыі. Творы адрозніваюцца лірычнасцю, меладычнасцю мовы і разуменнем псіхалогіі чытача дзіцячага ўзросту, што тлумачыць іх папулярнасць у школе і на сцэне. У. Мазго з'яўляецца членам Саюза пісьменнікаў Беларусі з 1984 г., ганаровы член – з 2019 г. На словы У. Мазго напісана мноства папулярных песень. Самая вядомая з іх «Белы буслік». Яго песні гучалі на фестывалях «Славянскі базар» і «Маладзечна» [1].

Для дасягнення пастаўленай мэты быў выкарыстаны метады суцэльнай выбаркі тэрміналагічных адзінак з тэксту публікацыі [1] і з тэксту інтэрв'ю з пісьменнікам. Адбор ажыццяўляўся па крытэрыі прыналежнасці слова да літаратуразнаўчай тэрміналогіі. У далейшым быў праведзены тэматычны аналіз выбраных адзінак і іх размеркаванне па сферы ўжывання.

З публікацыі [1] мы выбралі літаратуразнаўчыя паняцці і атрымалі наступны спіс: *паэт, пісьменнік, публіцыст, літаратурна-драматычны, часопіс, вершы, допісы, літаратура, аўтар, кнігі, творы*. Як бачна, большасць гэтых слоў абазначае асоб, звязаных з літаратурнай дзейнасцю (*паэт, пісьменнік, публіцыст, аўтар*), або прадукты гэтай дзейнасці (*вершы, кнігі, творы, допісы*). Асобна вылучаецца прыметнік *літаратурна-драматычны*, які паказвае на жанрава-стылявую спецыфіку тэкстаў.

Таксама мы вылучылі словы, звязаныя з літаратурай, з інтэрв'ю, узятага ў пісьменніка: *пісьменнік, верш, казка, слова, лірычныя мініяцюры, празаік, літаратар, паэтычны дэбют, лірычнасць*. У параўнанні з папярэднім спісам тут з'яўляюцца больш спецыфічныя тэрміны (*лірычныя мініяцюры, паэтычны дэбют, лірычнасць*), якія патрабуюць больш глыбокага разумення

літаратурнага працэсу. Гэта сведчыць аб тым, што нават у гутарковым па фармаце інтэрв'ю пісьменнік выкарыстоўвае прафесійную лексіку.

Можна сцвярджаць, што вылучаныя словы адначасова з'яўляюцца і тэрміналогіяй (уласцівай для навуковага стылю), і лексічным мінімумам сучаснага чалавека (таму могуць ужывацца таксама ў іншых стылях, такіх як публіцыстычны і гутарковы). Цікава адзначыць, што некаторыя адзінкі (напрыклад, *літаратар*, *лірычнасць*) сустракаюцца часцей у маўленні саміх пісьменнікаў і крытыкаў, а іншыя (*пісьменнік*, *кніга*) з'яўляюцца агульнаўжывальнымі.

Такім чынам, можна меркаваць, што назіраецца тэндэнцыя да інтэлектуалізацыі маўлення: элементы літаратуразнаўчай тэрміналогіі пранікаюць у публіцыстычны і нават гутарковы стылі, што сведчыць аб далучанасці сучаснага чалавека да навуковай карціны свету. Таму зараз часткай нашага светаўспрымання з'яўляюцца і веды ў розных галінах, у тым ліку ў філалагічных навук, у літаратуразнаўстве.

Пашырэнне кола літаратуразнаўчых тэрмінаў у сучаснай мове адлюстроўвае не толькі рост адукацыйнага ўзроўню, але і змяненне спосабаў успрымання мастацкага тэксту. Калі раней спецыялізаваную лексіку ўжывалі пераважна прафесіяналы – крытыкі, выкладчыкі, даследчыкі, то сёння гэтыя словы ўваходзяць у актыўны лексікон шырокай аўдыторыі. Гэта робіць дыскусіі пра кнігі і аўтараў больш дакладнымі і аргументаванымі: чытачы лёгка апеліруюць да паняццяў *лірычнасць*, *жанр*, *праграма аўтара*, што павышае якасць літаратурнай рэфлексіі ў СМІ і сацсетках.

Аднак такая інтэлектуалізацыя можа мець і адваротныя наступствы: узнікае небяспека фармальнага ўжывання тэрміналогіі без глыбокага разумення кантэксту, што вядзе да павярхоўных інтэрпрэтацый. Таму важна спалучаць пашырэнне тэрміналагічнага поля з адукацыйнымі праектамі – публікацыямі, інтэрв'ю, лекцыямі, якія тлумачаць значэнні тэрмінаў і паказваюць метады іх прымянення ў аналізе тэксту. Такім чынам, развіццё літаратуразнаўчай лексікі ў публічным дыскурсе спрыяе культурнаму ўзбагачэнню грамадства, калі суправаджаецца асветніцкімі ініцыятывамі і крытычным мысленнем.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1 Уладзімір Мазго // Мазырская цэнтральная раённая бібліятэка [сайт]. – URL: <https://mozyrlib.by/colleague/calendar/literary-mazgo.php> (дата звароту: 20.03.2026).

БЕЛАРУСКАЯ МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ КАМУНІКАЦЫІ З АЎДЫТОРЫЯЙ У САЦЫЯЛЬНЫХ СЕТКАХ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ВОПЫТУ БДУІР)

Капіўка Д.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У працы разглядаецца выкарыстанне беларускай мовы як інструмента камунікацыі ў сацыяльных сетках БДУІР на прыкладзе Instagram. Вылучаюцца асноўныя тэматычныя напрамкі кантэнту і аналізуецца іх функцыянальная роля. Асобная ўвага надаецца функцыям мовы — камунікатыўнай, кагнітыўнай, культурнай, ідэнтыфікацыйнай і эмацыянальнай. Колькасны аналіз паказвае нізкую долю выкарыстання беларускай мовы (каля 5%). Робіцца выснова пра яе значны культурны патэнцыял і неабходнасць пашырэння ў лічбавым асяроддзі.

У сучасных умовах развіцця лічбавых камунікацый сацыяльныя сеткі становяцца важным інструментам узаемадзеяння ўстаноў адукацыі з аўдыторыяй. Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі (БДУІР) актыўна выкарыстоўвае некалькі платформаў для камунікацыі, у тым ліку Instagram, Telegram, TikTok і VK. У межах дадзенага даследавання асноўная ўвага надаецца Instagram, паколькі менавіта гэтая платформа з'яўляецца адной з найбольш папулярных сярод студэнцкай аўдыторыі і дазваляе эфектыўна спалучаць візуальны і тэкставы кантэнт.

Аналіз публікацый Instagram-акаўнта бібліятэкі БДУІР дазваляе вылучыць некалькі асноўных тэматычных напрамкаў. Найбольш значную частку кантэнту складае папулярызацыя беларускай літаратуры, якая ўключае агляды кніг, апісанні літаратурных твораў, цытаты і інфармацыю пра кніжныя выставы. Дадзены від кантэнту накіраваны на фарміраванне цікавасці да чытання і пашырэнне ведаў пра нацыянальную літаратурную спадчыну.

Другім важным напрамакам з’яўляецца адукацыйна-асветніцкі кантэнт, які ўключае звесткі пра беларускіх пісьменнікаў, гістарычныя факты, а таксама матэрыялы, прысвечаныя значэнню беларускай мовы і культуры. Такія публікацыі выконваюць пазнавальную функцыю і садзейнічаюць фарміраванню культурнай кампетэнцыі аўдыторыі.

Асобную групу складаюць анонсы мерапрыемстваў, у тым ліку літаратурных сустрэч, «павольных чытанняў» і віктарын. У дадзеных публікацыях, як правіла, указваюцца дата, час і месца правядзення, а таксама выкарыстоўваюцца заклікі да ўдзелу. Такім чынам, яны выконваюць практычную камунікатыўную функцыю і накіраваны на актывізацыю аўдыторыі.

Акрамя таго, выяўлены публікацыі, прысвечаныя святочным і памятным датам, такім як Дзень роднай мовы, Дзень беларускай навукі, дзяржаўныя і культурныя святы. Дадзеныя пасты накіраваны на ўсталяванне эмацыянальнай сувязі з аўдыторыяй.

Колькасны аналіз паказаў, што з 519 прааналізаваных публікацый толькі 27 былі апублікаваны на беларускай мове, што складае каля 5% ад агульнай колькасці кантэнту. Дадзены паказчык сведчыць пра адносна нізкі ўзровень выкарыстання беларускай мовы ў сацыяльных сетках БДУІР, нягледзячы на яе значны культурны патэнцыял.

У сацыяльных сетках мова выконвае шэраг важных функцый. Перш за ўсё, гэта камунікатыўная функцыя, якая праяўляецца ў перадачы інфармацыі і рэалізуецца праз анонсы і інфармацыйныя паведамленні. Кагнітыўная (пазнавальная) функцыя звязана з перадачай ведаў і рэалізуецца ў адукацыйным кантэнце. Культурная функцыя заключаецца ў захаванні і трансляцыі нацыянальнай спадчыны, што асабліва выразна праяўляецца ў публікацыях, прысвечаных беларускай літаратуры. Ідэнтыфікацыйная функцыя звязана з фарміраваннем нацыянальнай самасвядомасці і рэалізуецца праз выкарыстанне беларускай мовы як маркера культурнай прыналежнасці. Эмацыянальна-экспрэсіўная функцыя праяўляецца ў святочных і віншавальных пастах.

Аналіз паказаў, што ў Instagram-акаўнтах БДУІР беларуская мова выкарыстоўваецца пераважна ў кантэнце, звязаным з культурай, літаратурай і нацыянальнай спадчынай. Яна выконвае перш за ўсё культурную і ідэнтыфікацыйную функцыі, а таксама часткова камунікатыўную і эмацыянальную. Пры гэтым у штодзённай інфармацыйнай камунікацыі беларуская мова выкарыстоўваецца значна радзей.

Такім чынам, можна зрабіць выснову, што беларуская мова ў сацыяльных сетках БДУІР выступае не толькі сродкам перадачы інфармацыі, але і важным інструментам фарміравання культурнай ідэнтычнасці і ўзаемадзеяння з аўдыторыяй. Аднак яе выкарыстанне застаецца абмежаваным, што сведчыць пра наяўнасць патэнцыялу для далейшага пашырэння яе прымянення ў лічбавым асяроддзі.

САМАБЫТНЫЯ ІМЁНЫ І ПРОЗВІШЧЫ ПЕРСАНАЖАЎ У ТВОРАХ УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА

Ігнацёнак П.В., Абібак Д.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаюцца самабытныя беларускія ўласныя імёны і прозвішчы ў трох творах Уладзіміра Караткевіча: «Каласы пад сярпом тваім», «Чорны замак Альшанскі», «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні». Аналізуецца антрапанімічная сістэма гэтых твораў, выяўляецца сувязь паміж намінацыйнай персанажаў і гісторыка-культурным кантэкстам.

Антрапанімія – раздзел анамастыкі, які вывучае ўласныя імёны людзей: асабовыя імёны, прозвішчы, мянушкі. У мастацкай літаратуры ўласныя імёны персанажаў выконваюць асаблівую ролю: яны не толькі ідэнтыфікуюць герояў, але і нясуць значную семантычную і стылістычную нагрузку, адлюстроўваюць гістарычную эпоху, сацыяльнае становішча і нацыянальны характар. У беларусістыцы ў прыватнасці і ў лінгвістычнай навукі ў цэлым кірунак анамастыкі добра распрацаваны, і ў нашым даследаванні мы абапарыліся на навуковыя публікацыі [1–6].

Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч (1930–1984) – адзін з самых вядомых беларускіх пісьменнікаў ХХ ст. Яго творы вызначаюцца ўважлівым стаўленнем да нацыянальнай спадчыны, у тым ліку да моўнай, а ўласныя імёны персанажаў з’яўляюцца важным элементам мастацкай сістэмы пісьменніка. Мэта дадзенага даследавання – выявіць і прааналізаваць самабытныя беларускія імёны і прозвішчы ў трох

выбранных творах У. Караткевіча. Матэрыялам даследавання паслужылі раманы «Каласы пад сярпом тваім», «Чорны замак Альшанскі» і «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» [7].

Раман «Каласы пад сярпом тваім» прысвечаны падзеям перад паўстаннем 1863 г. Дзеянне адбываецца ў шляхецкім асяроддзі Беларусі, таму антрапанімікон твора адлюстроўвае характэрнае для таго часу спалучэнне беларускіх, польскіх і рускіх іменных форм.

Галоўны герой – Алесь Юр’евіч Загорскі. Імя *Алесь* – народная беларуская форма імя Аляксандр (грэч. «абаронца людзей»). Выкарыстанне менавіта гэтай формы падкрэслівае сувязь героя з народам, яго беларускую нацыянальную самасвядомасць, нягледзячы на шляхецкае паходжанне. Прозвішча *Загорскі* ўтворана паводле тапанімічнай мадэлі, тыповай для беларускай шляхты: фармант *-скі* далучаецца да геаграфічнай назвы. Гэта замацоўвае сувязь роду з канкрэтнай беларускай зямлёй. Іншыя персанажы рамана таксама носяць самабытныя беларускія імёны: *Майка* (народная форма імя Марыя), *Кастусь* (народная форма імя Канстанцін). Выбар гэтых форм не выпадковы: праз іх Караткевіч падкрэслівае сувязь сваіх герояў з народнай традыцыяй. Прадстаўнікі рускай адміністрацыі і ворагі беларускага народа ў рамане звяртаюцца да герояў па-руску, выкарыстоўваючы кананічныя формы імёнаў – *Александр*, *Константин*. Гэта стварае дыстанцыю, падкрэслівае чужароднасць улады. Такім чынам, форма імені становіцца ў Караткевіча маркерам «свой – чужы».

Раман «Чорны замак Альшанскі» спалучае дэтэктыўны сюжэт з гістарычнай рэтраспекцыяй. Гэта абумоўлівае наяўнасць у творы двух антрапанімічных пластоў: сучаснага і сярэднявечнага. Галоўны герой – Антон Косміч, гісторык. Імя *Антон* – народная беларуская форма лацінскага Антоній, якая здаўна ўжывалася на беларускіх землях. Прозвішча *Косміч* утворана ад апелятыва *космы* (пасмы валасоў) і мае выразны народна-беларускі характар дзякуючы пашыранай ў беларускіх прозвішчах фіналі. Сярэднявечны пласт антрапанімікону рамана прадстаўлены імёнамі і прозвішчамі, якія знаходзяцца Космічам у ходзе расследавання. Прозвішча *Альшанскі*, якое дало назву раману, утворана ад тапоніма Альшаны (ад «алёс, альха» – вольха). Гэта адзін з самых паэтычных тапанімічных антрапонімаў у творчасці Уладзіміра Караткевіча.

Раман «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» вылучаецца гратэскавым характарам і прытчавай структурай. Антрапанімікон твора надзвычай багаты і разнастайны: ён ахоплівае і простанародны люд, і прадстаўнікоў царквы і ўлады, і беларускіх асветнікаў. Пры гэтым выбар імёнаў і прозвішчаў цесна звязаны з ідэйнай задумай аўтара. Сюжэт разгортваецца ў Беларусі XVI ст. і прысвечаны вандроўкам Юрася Братчыка, простага чалавека, які выдае сябе за Хрыста. Імя *Юрась* з’яўляецца народнай беларускай формай імя Георгій. Гэта адна з найбольш самабытных беларускіх іменных форм, якая адрозніваецца як ад рускага *Юрий*, так і ад польскага *Jerzy*. Прозвішча *Братчык* утворана ад слова *брат* з дапамогай суфікса *-чык*, характэрнага для беларускага словаўтварэння. Такая намінацыя нясе выразную сацыяльную семантыку: герой – чалавек з народа, «брат» для ўсіх простых людзей. Характэрна, што сам герой усклікае пры сустрэчы з народным заступнікам: «Братка! Чаго ж ты раней не прыйшоў?». І гэты зварот «Братка» перагукваецца з яго прозвішчам Братчык, падкрэсліваючы сэнсавую сувязь антрапоніма з характарам героя. Таксама адзначым, што ў назойніка *братчык* ёсць значэнне «член брацтва, манах».

Асобную і надзвычай цікавую групу складаюць «гаваркія» прозвішчы прадстаўнікоў царкоўнай улады. Кардынал Лотр: слова *лотр* у народнай мове азначае «круцель, падлюга, нягоднік». Дамініканец Фларыян Басяцкі: прозвішча ўтворана ад *басяк* і выражае адмоўны, здзеклівы сэнс. Як адзначае сам аўтар у рамане, «у іх і прозвішчы адпаведныя» – і гэта свядомы мастацкі прыём: праз прозвішча Уладзімір Караткевіч дае маральную ацэнку персанажу яшчэ да таго, як апісвае яго ўчынкi.

На аснове аналізу антрапанімікону трох твораў можна вылучыць чатыры асноўныя тыпы прозвішчаў у творчасці Уладзіміра Караткевіча.

Першы тып – тапанімічныя прозвішчы: *Загорскі*, *Альшанскі*, *Каліноўскі*. Гэта найбольш пашыраны тып у беларускім шляхецкім антрапаніміконе. Фармант *-скі / -цкі* далучаецца да назвы мясцовасці і ўзнікае прозвішча, якое замацоўвае сувязь роду з канкрэтным краем.

Другі тып – народна-матываваныя характарыстычныя прозвішчы, утвораны ад апелятываў з яскравай станоўчай семантыкай: *Братчык* (еднасць з народам), *Роскаш* (задавальненне, весялосць), *Вястун* (нясе навіны, пасланец). Такія прозвішчы тыповы для станоўчых персанажаў з простага народа.

Трэці тып – «гаваркія» прозвішчы з негатыўнай семантыкай, якія могуць характарызаваць адмоўных персанажаў або падкрэсліваць асобныя якасці герояў. Гэта найбольш арыгінальны і самабытны тып у творчасці У. Караткевіча. *Лотр* – «круцель, падлюга»; *Басяцкі* – ад «басяк»; палкоўнік міліцыі Шчука – ад назойніка са значэннем «драпежная рыба». Письменнік свядома выкарыстоўвае гэты прыём, каб праз прозвішча даць ацэнку персанажу.

Чацвёрты тып – гістарычныя прозвішчы рэальных асоб: *Каліноўскі, Сразнеўскі, Шаўчэнка*. Уключэнне рэальных гістарычных асоб з іх сапраўднымі прозвішчамі стварае эфект дакументальнасці і замацоўвае сувязь мастацкага свету з рэальнай гісторыяй Беларусі.

Праведзены аналіз антрапанімікону трох твораў Уладзіміра Караткевіча пацвярджае, што ўласныя імёны і прозвішчы з'яўляюцца арганічнай і шматфункцыянальнай часткай мастацкай сістэмы пісьменніка. Па-першае, У. Караткевіч свядома аддае перавагу народным беларускім формам імёнаў перад кананічнымі, падкрэсліваючы тым самым нацыянальную самабытнасць сваіх герояў і іх непарыўную сувязь з беларускім народам і яго культурнай традыцыяй. Па-другое, антрапанімы ў творах У. Караткевіча валодаюць моцным прагматычным патэнцыялам: форма звароту служыць тонкім маркерам міжасобных адносін. Па-трэцяе, антрапанімікон У. Караткевіча выконвае ў тэксце пяць функцый: характарыстычную, прагматычную, гістарычна-лакалізавальную, нацыянальна-ідэнтыфікацыйную і сацыяльную. Гэта сведчыць аб выключнай мастацкай дасканаласці антрапанімікону пісьменніка.

Такім чынам, самабытнасць імёнаў і прозвішчаў у творчасці Уладзіміра Караткевіча – гэта не толькі мастацкі прыём, але і праява глыбокай павагі пісьменніка да беларускай нацыянальнай культуры і гісторыі, яго свядомага імкнення адрадыць і захаваць нацыянальную мову і традыцыі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Бірыла, М. В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. – Мн. : Навука і тэхніка, 1966. – 326 с.
2. Бут-Гусаім, С. Ф. Нацыянальна-культурная адметнасць антрапанімікону гістарычнай прозы берасцейскіх пісьменнікаў / С. Ф. Бут-Гусаім // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. – 2013. – № 2. – С. 5–14.
3. Гапоненка, І. А. Беларуская анамастычная сітуацыя XIX стагоддзя / І. А. Гапоненка // Спадчына Івана Насовіча і беларускае мовазнаўства : матэр. навук. чытанняў, прысвеч. 220-годдзю з дня нарадж. І. І. Насовіча, Мінск, 18 лютага 2008 г. / адк. рэд. М. Р. Прыгодзіч. – Мн. : Права і эканоміка, 2008. – С. 84–89.
4. Зуева, І. М. Антрапанім у сацыяльна-культурным кантэксце мастацкага твора (на матэрыяле творчасці У. Караткевіча) / І. М. Зуева // Русский язык в изменяющемся мире : материалы Междунар. науч. конф., Минск, 30–31 марта 1999 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол. П. П. Шуба [и др.]. – Мн. : БГУ, 2000. – С. 70–73.
5. Карпенко, М. В. Функции литературной антропонимии / М. В. Карпенко // Русская антропонимика : сб. ст. – Одесса : Изд-во Одесск. ун-та, 1970. – С. 14–40.
6. Суперанская, А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
7. Караткевіч, У. С. Збор твораў : у 25 т. / кір. выд. А. Верабей. – Мн. : Мастацкая літаратура, 2012–2023.

БЕЛАРУСКІЯ СЛОВА ў НАЗВАХ БРЭНДАў І СТАРТАПАў

Драпеца А.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У гэтым даследаванні разгледжаны найбольш папулярныя тыпы назваў беларускіх брэндаў (назвы месцаў грамадскага харчавання і магазінаў г. Мінска) з элементамі беларускага алфавіта. Зроблена выснова пра нацыянальна-культурна патэнцыял і заўважнасць вылучаных адзінак нэймінгу.

Імя брэнда з'яўляецца адным з найважнейшых метадаў узаемадзеяння са спажыўцамі. Яно вызначае крэатыўнасць, стыль і ключавую канцэпцыю. Вылучальнае імя здольна значна павялічыць цікавасць спажыўцоў да брэнда.

Матывам для правядзення даследавання стала нарастальная тэндэнцыя выкарыстання элементаў беларускай мовы ў назвах брэндаў: усё больш заснавальнікаў звяртаюцца да беларускіх слоў ці элементаў беларускага алфавіта ў назве. Гэта сведчыць пра павышэнне цікавасці грамадзян да беларускай мовы, культуры, і нацыянальных традыцый. Прадметам дадзенага даследавання з'яўляюцца назвы месцаў грамадскага харчавання і ўстаноў гандлю г. Мінска, якія змяшчаюць у сабе беларускамоўныя (у там ліку і асобныя графічныя) элементы.

З дапамогай картаграфічных сэрвісаў [1] і інтэрнэт-рэсурсаў [2] была падлічана колькасць неабходных для аналізу ўстаноў. Усяго зафіксавана больш за 50 прыкладаў з назвамі патрабаванага тыпу. Большасць устаноў размешчана ў цэнтральных частках горада Мінска: на вуліцы Кастрычніцкай, Зыбіцкай, у раёне Верхняга горада. Дадзеныя лакацыі мацней за ўсё засяроджваюць найбольш папулярныя сярод насельніцтва ўстановы і з'яўляюцца цэнтрамі гарадской культуры.

Пасля падліку агульнай колькасці назваў на беларускай мове або назваў, якія змяшчаюць беларускія элементы, адзінкі былі падзелены на пэўныя групы згодна з іх напісаннем. Пры класіфікацыі выкарыстоўваліся наступныя крытэрыі: наяўнасць уласцівых толькі беларускай мове

літар «і» і «ў», беларускамоўная лексема, беларускі словаўтваральны элемент. Усяго было адзначана пяць тыпаў назваў:

1. Назвы, цалкам складзеныя з беларускіх слоў. Паказальнымі прыкладамі служаць: рэстаран «Камяніца» (бел. каменны дом), рэстаран-піваварня «Ракаўскі Бровар», карчма «Старавіленская Карчма», рэстараны «Кухмістр» і «Мары», інтэрнэт-крама «Насенне», клуб беларускіх паляўнічых і рэстаран «Трапны Стрэл», кандытарская «Спадчына», кавярні «Лаўка», «Кавярня над Нямігай». Трэба адзначыць, што «Кавярня над Нямігай» – адзіная ўстанова ў Мінску, дзе персанал абслугоўвае выключна на беларускай мове, а наведнікі, якія гавораць па-беларуску, атрымліваюць зніжку, што паказвае, як мова можа стаць сродкам маркетынгу.

2. Назвы – беларускія словы, напісаныя лацінскімі літарамі. Яскравым прыкладам можна назваць кавярню «DREVA» (ад бел. «дрэва») на вул. Кастрычніцкай. Таксама адлюстроўваюць гэтую з’яву назвы кавярняў «Kava Flava», «Lava Kavy», «Mroiva». Наступны прыклад – «KaliLaska», дабрачынны праект па прыёме рэчаў для людзей у нястачы. Гэтыя назвы гавораць аб тым, як цікава можна адначасова захаваць нацыянальны каларыт і выглядаць міжнародна. Такі тып назваў асабліва распаўсюджаны сярод устаноў на Кастрычніцкай вуліцы, якая лічыцца крэатыўным цэнтрам Мінска сярод моладзі і надзвычай папулярныя ў замежных турыстаў.

3. Рускамоўныя назвы з элементамі беларускай мовы. Прыклад – «Волкі Grill», дзе ў назве выкарыстоўваецца беларуская «і», але сама назва напісана на рускай і англійскай мовах.

4. Спалучэнне беларускай і іншых моў у адной назве. Прыклад «Coffee & Кава» спалучае іншамоўнае слова «coffee» з беларускім «кава». Назва кафэ «Тропікава» спалучае ў назве рускае слова «тропікі» з беларускім «кава».

5. Назвы, якія звяртаюцца да беларускай народнасці. Да гатага тыпу можна аднесці: рэстаран «Бульбашы», што гучыць як народнае прозвішча беларусаў; кафэ «У сяброў», назва якога выклікае асацыяцыю з гасціннасцю Беларусі нават у рускамоўнага чытача / наведніка; рэстаран «Радзівіл», названы ў памяць аб знакамітым шляхецкім родзе Радзівілаў; а таксама булачную «Хата», якая адсылае да ўтульнасці гэтай мясціны, асацыятыўна звязаную з беларускім словам.

Згодна з гэтым даследаваннем даволі лёгка заўважыць сапраўдную тэндэнцыю да росту нацыянальнай ідэнтычнасці і культурнай самасвядомасці ў грамадстве, якую падтрымлівае і прадпрыемальніцкае асяроддзе. Іншай прычынай распаўсюджвання беларускамоўных назваў можна лічыць яскравае адрозненне на фоне мноства руска- і англамоўных найменняў, што вельмі вылучаецца і лягчэй запамінаецца. Гэта сведчыць пра тое, што беларуская лексіка ўсё больш актыўна ўваходзіць у прастору камерцыйнага нэймінгу, перастаючы быць часткай выключна этнакультурных праектаў.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Google Maps – пошук лакальных кавярняў і рэстаранаў Мінска. – URL: <https://maps.google.com> (дата звароту: 01.03.2026).

2. Koko.by – пошук лакальных кавярняў і рэстаранаў Мінска. – URL: <https://koko.by> (дата звароту: 02.03.2025).

ШЛЯХІ ПАПУЛЯРЫЗАЦЫІ ВЕДАЎ У ГАЛІНЕ ДЫЯЛЕКТАЛОГІІ

Мурашка А.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У дадзенай працы даследуецца пытанне папулярнасці ведаў пра дыялекты беларускай мовы ва ўмовах дамінавання літаратурнай нормы і глабалізацыі. Аб’ектам даследавання з’яўляюцца сучасныя спосабы прасоўвання ведаў пра дыялекты (паўночна-ўсходні, паўднёва-заходні і сярэднебеларускія гаворкі) сярод моладзі і ў адукацыйнай прасторы.

У сучасных рэаліях беларускія дыялекты зведваюць пагрозу знікнення праз урбанізацыю, міграцыю ў гарады і перавагі стандартызаванай мовы СМІ і адукацыі. Дыялектнае маўленне, захоўвае ўнікальныя фанетычныя, лексічныя і граматычныя рысы, якія адлюстроўваюць лакальную самабытнасць, культуру і гісторыю. Аднак стэрэатыпы пра іх «непрэстыжнасць» і недахоп сістэмных захадаў па папулярнасці прыводзяць да таго, што колькасць носьбітаў скарачаецца (старэйшае пакаленне вясковых жыхароў), а моладзь ігнаруе дадзеную форму мовы ў штодзённых зносінах.

Вядома, што дыялекты ўзбагачаюць мову, захоўваючы архаічныя і рэгіянальныя рысы, але іх выкарыстанне абмежавана бытавой сферай. У школах і на філалагічных спецыяльнасцях (напрыклад, у БДУ і БДПУ) дыялекты вывучаюцца аглядава і фрагментарна, без акцэнта на

папулярнызацыю, што ўзмацняе разрыў пакаленняў. Праблема павялічваецца праз лічбавізацыю: літаратурная беларуская мова дамінае ў інтэрнэце, а дыялектныя матэрыялы рэдкія. Выкажам меркаванне, што дысцыпліны, звязаныя з беларускай мовай і літаратурай, дзе заданні па фанетыцы, лексіцы ці фальклору маглі б інтэгрыраваць веды з галіны дыялекталогіі, развіваючы культурнае мысленне і цікавасць да спадчыны.

Для папулярнызацыі прапануюцца наступныя спосабы: па-першае, *лічбавыя платформы* (дакументальны фільм «Гаворкі Беларусі» Onliner і НАН Беларусі; праект «Карта дыялектаў Беларусі» на natatnik з аўдыясуправаджэннем і YouTube-каналам, дзе публікуюць інтэрв'ю з носьбітамі гаворак і гумарыстычны кантэнт; TikTok-акаўнты і чэленджы; падкасты з казкамі і фальклорам на Spotify); па-другое, *адукацыйныя ініцыятывы* («Клуб аматараў роднага слова» і вучэбна-навуковая лабараторыя беларускага фальклору на філалагічным факультэце БДУ; летнія школы і фестывалі; тэматычныя лекцыі ў Нацыянальным дзіцячым адукацыйна-аздараўляльным цэнтры «Зубраня» [1]); па-трэцяе, *культурна-турыстычныя ініцыятывы* (распрацоўка адпаведных маршрутаў; тэатральныя пастаноўкі з элементамі гаворак). Таксама адзначым важнасць *публікацыі у СМІ* як пра дыялектныя асаблівасці беларускай мовы, так і пра рэалізаваныя праекты ў галіне папулярнызацыі ведаў пра іх [2]. Падобныя захады скіраваны на павышэнне цікавасці да тэмы беларускіх дыялектаў найперш сярод моладзі.

Навуковыя цэнтры, такія як Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа (НАН Беларусі), актыўна адаптуюць сваю дзейнасць да сучасных рэалій. Напрыклад, мерапрыемствы накіраваны на ІІ Міжнароднага навуковага кангрэса «Беларуская мова – галоўная гісторыка-культурная каштоўнасць нацыі і дзяржавы» (2024 г.) арганізуюць секцыі, прысвечаныя сучаснаму стану дыялектаў, што падтрымлівае навуковую цікавасць да тэмы. Выязныя лекцыі для моладзі, дзе эксперты даступна расказваюць пра дыялекты, даказваюць высокую ступень цікавасці з боку вучняў да гэтай тэмы.

Асобна адзначым *лічбавізацыю дыялектнай спадчыны*. Ключавым трэндам апошніх гадоў з'яўляецца перавод унікальных дыялектных матэрыялаў у лічбавае асяроддзе, што робіць іх даступнымі для любога карыстальніка: так, Інстытут мовазнаўства НАН Беларусі працуе над стварэннем зводнага электроннага слоўніка беларускіх народных гаворак, які аб'яднае вынікі шматгадовых экспедыцый, а ў дадатак да гэтага функцыянуе сэрвіс анлайн-кансультацый «Моўная даведка», дзе любы ахвотны можа атрымаць кваліфікаваны адказ і на пытанні з галіны дыялекталогіі.

Разгледзім сферу *навукова-папулярнай літаратуры і выдавецкія праекты*. Папулярнызацыя немагчымая без якаснага кніжнага кантэнту, арыентаванага на спецыяліста. Яскравым прыкладам паспяховай папулярнызацыі з'яўляецца кніга В. Шклярыка «Як гавораць беларусы» (2024 г.) [3], якая расказвае пра адрозненні гаворак, унармаванне мовы і ўтрымлівае QR-коды са спасылкамі на акадэмічныя атласы, што стварае «масток» паміж аматарамі і навукай. Акрамя таго, наяўнасць аблічбаваных версій «Дыялекталагічнага атласа беларускай мовы» і «Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак» дазваляюць захаваць даныя, сабраныя палявымі даследчыкамі.

Часта метады папулярнызацыі ведаў пра дыялекты патрабуюць мінімальнага рэсурсаў: прадумванне кантэнту для сацсетак і партнёрства з лакальнымі супольнасцямі. Прадукцыйным бачыцца фарміраванне матывацыі праз інтэграцыю ў навучальныя праекты, дзе аналіз гаворак развівае аналітычнае і творчае мысленне, аналагічна промт-інжынірынг для ШІ.

У заключэнне варта адзначыць, што папулярнызацыя ведаў пра дыялекты фарміруе погляд на беларускую мову як на разнастайную сістэму. Выкарыстанне лічбавых інструментаў не разбурае норму, а ўзбагачае яе, эканомячы час на здабыванне інфармацыі і захоўваючы ідэнтычнасць. Магчымым рашэннем з'яўляецца павелічэнне акадэмічных гадзін на вывучэнне дыялекталогіі, пачынаючы са школьнай адукацыі, з заданнямі-праектамі па зборы прыкладаў мясцовых гаворак.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Это ключ для понимания духовного начала нации. Как популяризируют белорусский язык, рассказал эксперт. –URL: <https://belta.by/society/view/eto-kljuch-dlja-ponimaniija-duhovnogo-nachala-natsii-kak-populjarizirujut-belorusskij-jazyk-rasskazal-616367-2024/> (дата звароту: 10.04.2026).
2. Хомич, И. Диалекты на волне популярности... / И. Хомич // Belavia On Air : официальный бортовой журнал авиакомпании Belavia : рекламное-популярное издание . – 2019. – № 2. – С. 230–235.
3. Шклярык, В. Як гавораць беларусы / В. Шклярык. – Мн. : Тэхналогія, 2024. – 34 с.

ПРАГМАТЫКА ДЭМІНУТЫВАЎ У БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Салаш А.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследаванне прысвечана прагматычнаму патэнцыялу дэмінітуваў у беларускай мове. Разглядаюцца асноўныя спосабы і сродкі ўтварэння памяншальна-ласкальных форм, іх роля ў выражэнні ветлівасці і стварэнні эмацыянальнага фону камунікацыі. Аналізуецца функцыянаванне дэмінітуваў у розных тыпах маўленчых актаў. У артыкуле аналізуецца асаблівасці выкарыстання дэмінітуваў у літаратурных тэкстах Янкі Купалы і іх значэнне для фарміравання індывідуальнага стылю паэта.

У многіх славянскіх мовах, у тым ліку ў беларускай, катэгорыя дэмінітуўнасці (памяншальна-ласкальнасці) з'яўляецца адной з найбольш характэрных рыс моўнай сістэмы. Дэмінітуўныя формы рэпрэзентуюць эматыўны аспект мовы і адлюстроўваюць выпрацаваныя ў моўным асяроддзі эмоцыі і ацэнкі, звязаныя з рэаліяй, абазначанай адпаведным словам. У беларускай мове значэнне дэмінітуўнасці звычайна выражаецца з дапамогай словаўтваральных афіксаў, а словы са значэннем памяншальнасці могуць адначасова набываць розныя эмацыянальна-экспрэсіўныя адценні (напрыклад, ласкальнасці). Суфіксы са значэннем памяншальнасці далучаюцца як да асноў уласнабеларускіх слоў, так і запазычаных. Напрыклад: *зубрык, домік, гарадок, дзянёк, каменьчык, саначкі, сенцы, хлапчук, сонейка, вагончык* і г. д. Памяншальныя прыметнікі з дадатковымі суб'ектыўна-ацэначнымі значэннямі ўтвараюцца пры дапамозе суфіксаў суб'ектыўнай ацэнкі ад якасных прыметнікаў: *салодзенькі, паўнюткі, раўнюсенькі, танюсенькі* і г. д. Акрамя гэтага, катэгорыя дэмінітуўнасці можа ўтварацца з дапамогай аналітычных сродкаў выражэння, такіх як *маленькі, невялікі* (напрыклад, *невялікі вопыт, маленькая зніжка, маленькія дзеці* і г. д.) [1].

Беларуская мова валодае вельмі развітой сістэмай суфіксаў суб'ектыўнай ацэнкі. Найбольш прадуктыўныя памяншальна-ласкальныя суфіксы: *-к(а/о), -ік/-ык, -чык, -ок/-ёк, -ец, -уля/-уля, -аньк(а), -эньк(а), -інк(а), -ечк(а), -еньк(і/-ая), -эньк(і), -ютк(і), -усеньк(і)* і інш. Менавіта гэтыя суфіксы часта выкарыстоўваюцца для стварэння ветліва-памяншальнага эфекту, калі памяншэнне памеру не з'яўляецца галоўным, а на першы план выходзіць эмацыянальная мяккасць і прыязнасць.

Так адной з важных функцый дэмінітуўных утварэнняў у беларускай мове з'яўляецца выражэнне ветлівасці (павышанай прыветлівасці, далікатнасці, мяккасці ў зносінах) [2]. Гэтая функцыя асабліва ярка праяўляецца ў гутарковым маўленні, сямейна-бытавой камунікацыі, а таксама ў сітуацыях, дзе неабходна змякчыць патрабаванне, просьбу або негатыўную інфармацыю.

Неабходна адзначыць маўленчыя акты, якія ўключаюць ветлівыя дэмінітувы. Па-першае, гэта маўленчыя акты, якія выкарыстоўваюцца ў камунікатыўных сітуацыях, што звычайна прадугледжваюць ветлівую гаворку ў прынцыпе (зносіны незнаёмых, просьба і інш.). Па-другое, гэта маўленчыя акты, у якіх дэмінітувы маюць на мэце перш за ўсё стварэнне больш прыемнай атмасферы камунікацыі або спробу нівеліраваць дыскамфорт, зрух танальнасці камунікацыі да больш пазітыўнай, прыязнай, з мэтай прадухілення агрэсіі суразмоўцы або падахвочванне яго жаданых паводзін, напрыклад, пакупкі тавара. Пад «ветлівымі дэмінітувамі» разумеюцца дэмінітувы, якія выкарыстоўваюцца з мэтай усталявання больш пазітыўнай і прыязнай танальнасці камунікацыі, чым танальнасць, якая была б пры іх адсутнасці (і пры адсутнасці іншых сродкаў ветлівасці). Адначасова яны могуць выяўляць і іншыя прагматычныя нюансы.

Ветлівыя дэмінітувы можна пачуць (а ў наш час і прачытаць, напрыклад, у паведамленні ў месенджары) у любым дыскурсе штодзённай чалавечай камунікацыі. Пры гэтым для некаторых штодзённых дыскурсаў і камунікатыўных сітуацый яны больш спецыфічныя, гэта значыць, іх ужыванне дыскурсіўна абумоўлена. Аналагічна ветлівыя дэмінітувы могуць выкарыстоўвацца ў досыць шырокім спектры простых маўленчых жанраў, але, напрыклад, у просьбе сустракаюцца асабліва рэгулярна, такім чынам, мае месца іх няцвёрдая жанравая абумоўленасць. Маўленчы акт – каманда, якая ўключае ветлівыя дэмінітувы, можа прагучаць з вуснаў супрацоўніка службы бяспекі ў метро і на вакзале, медсястры ў працэдурным кабінце, трэнера ў спартыўнай зале, нават у хатнім дыскурсе з вуснаў аднаго члена сям'і ў адносінах да іншага і г. д. На выбар дэмінітуваў як сродку ветлівасці ўплывае таксама іх семантыка.

У мастацкай літаратуры дэмінітувы выконваюць паэтычную функцыю стварэння вобразнасці. Яны могуць быць скарыстаны для стварэння маўленчага партрэта персанажа, для характарыстыкі ўнутранага свету і эмацыянальнага стану героя, для выражэння аўтарскай пазіцыі, а таксама любові к роднай мове. Як адзначае В. А. Ляшчынская, «нельга вывучаць мову мастацкага твора без вывучэння светапогляду паэта, а светапогляд паэта выяўляецца ў мастацкім творы праз слова, выбар якога вызначае як яго творчасць, яе адметнасць ад іншых, так і яго творчую асобу» [3].

Аналіз поўнага збору твораў у дзевяці тамах Янкі Купалы [4] дазваляе выявіць сістэмныя марфалагічныя, лексічныя і стылістычныя асаблівасці, якія сведчаць пра натуральнасць гэтых моўных форм для ідыястылю паэта. Найбольш выразна гэта праяўляецца ў выкарыстанні дэмінітуўных форм, якія ў рускамоўных тэкстах Янкі Купалы амаль адсутнічаюць, у той час як у

беларускамоўных яны з'яўляюцца адной з ключавых рыс яго паэтычнай мовы. Так, адным з прыкладаў з'яўляецца выкарыстанне паэтам такіх дэмітутываў у абазначэнні жанчын, як *дзяўчынка*, *жонка*, *матушка*, *матулька*, *бабулька*, *бабуля*, *сястрыца*, *сястрычка*, *душакча*, *любанькі*, *сонейкі* і інш. Прывядзём прыклады:

У Мінску на рынку,
 Ё канцы агароды,
 Бабулька старая
 Садзіцца заўсёды... («Бабулька прадаўчыца зэлак»);
 Ой, дзевачкі, любанькі!
 Люблю, люблю вас,
 Я ў вашых, галубанькі,
 Сетачках увяз.
 Ох, мае вы сонейкі...
 Вочы неўспадзевачкі
 Ёсць туды бягуць,
 Дзе сонейкі-дзевачкі,
 Любачкі жывуць...
 Адну ненаглядачку
 За жонку вазьму...
 Дзевачкі-галубачкі,
 Люблю, люблю вас! («Да дзяўчатак»).

У сваю чаргу, рускамоўныя тэксты (публіцыстыка, лісты) дэманструюць істотна іншую моўную арганізацыю. У іх амаль цалкам адсутнічаюць памяншальныя суфіксы, а лексіка і сінтаксіс набліжаюцца да нейтральнай літаратурнай нормы. Рускамоўныя творы характарызуюцца стрыманай інтанацыяй, меншай экспрэсіўнасцю і адсутнасцю нацыянальна-культурнай спецыфікі, уласцівай беларускамоўным тэкстам. Гэта паказвае, што руская мова для Купалы – хутчэй сродак камунікацыі і публіцыстычнага выказвання, а не мастацкага самавыяўлення.

Такім чынам, параўнанне рускамоўных і беларускамоўных тэкстаў дазваляе зрабіць выснову, што беларуская мова з'яўляецца натуральнай, арганічнай прасторай творчасці Янкі Купалы, у якой найбольш поўна раскрываюцца яго творчыя магчымасці.

Дэмітутывы не з'яўляюцца стандартным, абавязковым сродкам ветлівасці, і функцыя ветлівасці для іх далёка не адзіная [5]. Таму інтэрпрэтацыя дэмітутываў у канкрэтным маўленчым акце менавіта як ветлівых у нейкай меры суб'ектыўная, тым больш што часта дэмітутывы могуць выказваць адрозненне некалькі прагматычных значэнняў, адначасова рэалізаваць розныя інтэнцыі таго, хто гаворыць, і да выказвання ветлівасці ў дэмітутываў могуць дадавацца іншыя прагматычныя значэння і функцыі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Батушава Д. Катэгорыя дэмітутывнасці ў беларускай, шведскай і англійскай мовах / Д. Батушава. – URL: [http://e-lib.bsufi.by/bitstream/edoc/4246/1/Батушава Д. Катэгорыя дэмітутывнасці.pdf](http://e-lib.bsufi.by/bitstream/edoc/4246/1/Батушава_Д._Катэгорыя_дэмітутывнасці.pdf) (дата звароту: 20.03.2026).
2. Лукашанец, А. А. Асабовыя імёны-дэмітутывы ў сучаснай беларускай мове: сістэма і функцыянаванне / А. А. Лукашанец // *Manjšfncice v slovanskih jezikih: oblika in vloga = Diminutivy v slovjanskih jazykah: forma i rol' = Diminutives in Slavic Languages: Form and Role* / uredila editor Irena Stramljic Breznik / – V Mariboru : Mednarodna založba Oddeka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2015. – S. 197–209.
3. Ляшчынская, В.А. Слова ў паэзіі Янкі Купалы / В. А. Ляшчынская ; навук. рэд. А. І. Падлужны. – Мн. : Беларуская навука, 2004. – 272 с.
4. Купала, Янка. Поўны збор твора : у 9 т. / Янка Купала ; Інстытут літаратуры імя Янкі Купалы. – Мн. : Мастацкая літаратура, 1995–2003.
5. Батулина, А. В. Диминутивные формы этикетной лексики / А. В. Батулина. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/diminutivnye-formy-etiketnoy-leksiki/viewer> (дата звароту: 20.03.2026).

ТЭМАТЫЧНЫ АНАЛІЗ НАВУКОВЫХ РАБОТ УДЗЕЛЬНІКАЎ СЕКЦЫІ «РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЁМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА»

Харытонаў М.С.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
 г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

На матэрыяле зборнікаў тэзісаў штогадовай канферэнцыі аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў БДУІР, разгледжаных падчас працы секцыі «Развіццё беларускай і рускай моў ва ўмовах інфарматызацыі грамадства», робіцца выснова пра папулярныя кірункі студэнцкіх даследаванняў у галіне беларусістыкі.

Актуальнасць вывучэння выкарыстання беларускай мовы ў сучасным свеце вызначаецца паскораным працэсам лічбавізацыі грамадства, што непазбежна закранае ўсе аспекты моўнай камунікацыі паміж людзьмі. Мэта дадзенай работы – сістэматызацыя і аналіз асноўных напрамкаў і тэм навуковых даследаванняў студэнтаў у галіне беларусістыкі на аснове матэрыялаў штогадовай канферэнцыі аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў БДУІР за перыяд 2023–2025 гг. Былі прааналізаваны зборнікі тэзісаў секцыі «Развіццё беларускай і рускай моў ва ўмовах інфарматызацыі грамадства» ў рамках 59-й, 60-й і 61-й навуковых канферэнцый аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў БДУІР [1–3]. На працягу ўсіх гадоў адзначаюцца тэмы і кірункі, да якіх звяртаюцца штогод. Гэта даваляе прасачыць, якія напрамкі былі і застаюцца актуальнымі на дадзены момант.

Былі вылучаны наступныя кірункі даследаванняў:

1. Праблемы ІТ-тэрміналогіі і перакладу новых запазычаных слоў на беларускую мову.

Аналіз зместу даследаванняў папярэдніх гадоў паказвае наяўнасць сталай цікавасці да пытанняў функцыянавання і ўтварэння камп'ютарнай тэрміналогіі і адпаведнага тэматычнага пласта лексікі ў беларускай мове. У працах аўтарамі не раз адзначалася, што практыка запазычвання англіцызмаў у сферы ІТ становіцца ўсё больш распаўсюджанай, што паказвае на магчымасць / неабходнасць стварэння беларускіх эквівалентаў да дадзеных адзінак.

Надаецца ўвага двум спосабам перакладу, арфаграфічнай адаптацыі запазычанай прафесійнай ІТ-лексікі. Асобную групу работ складаюць даследаванні, прысвечаныя асаблівасцям перакладу тэхнічнай дакументацыі і інтэрфэйсаў розных праграм. Адзначаецца, што лакалізацыя высокага ўзроўню патрабуе не толькі моўнай кампетэнцыі перакладчыка, але і разумення тэхнічнага кантэксту прадукту з мэтай прадухілення розных семантычных скажэнняў, магчымых пры выкарыстанні машыннага перакладу.

2. Лінгвістычныя асаблівасці інтэрнэт-камунікацыі. Другім найбольш частым пытаннем з'яўляецца вывучэнне моўных працэсаў у віртуальнай прасторы. Даследчыкі адзначаюць мноства тэндэнцый, характэрных для беларускамоўнага сегмента інтэрнэту. Назіраецца распаўсюджванне ўжывання скарачэнняў і акронімаў, што звязана з патрэбай у эканоміі моўных рэсурсаў і часу падчас хуткіх пісьмовых зносін. З аднаго боку, гэта спрашчае зносіны і робіць затраты часу на іх меншымі, з іншага – актуалізуе пытанне магчымага зніжэння агульнага ўзроўню валодання мовай.

Актыўнае выкарыстанне інтэрнэт-мемаў і камунікацыя з дапамогай стыкераў і смайлікаў трактуецца як новыя спосабы перадачы інфармацыі і эмацыянальных перажыванняў людзей. Сцвярджаецца, што візуальныя сродкі камунікацыі часта кампенсуюць адсутнасць невербальных кампанентаў (інтанацыя, міміка, жэсты) у пісьмовых зносінах, што з'яўляецца істотным фактарам стварэння камфорту маўленчых зносін.

3. Узаемадзеянне мовы і штучнага інтэлекту. Інтэнсіўнае развіццё галіны штучнага інтэлекту ў апошнія гады выклікала цікавасць да тэмы ўплыву генератывых мадэлей ШІ на маўленчую практыку і ў даследаваннях студэнтаў. Пытанні якасці машыннага перакладу тэкстаў на беларускую мову атрымалі найбольшую ўвагу ад даследчыкаў у дакладах канферэнцый. Аналіз працы сэрвісаў Google Translate і Yandex.Translate паказвае розныя тыповыя памылкі ў перакладзе складаных сінтаксічных канструкцый і выказаў з моцнай залежнасцю ад кантэксту. Аўтары прыходзяць да высновы, што на цяперашнім этапе тэхналагічнага развіцця абавязковай застаецца наступная пасля машыннага перакладу рэдактарская праверка чалавекам для забеспячэння высокай якасці тэксту. Акрамя таго, актыўна абмяркоўвалася праблема акадэмічнай добрасумленнасці студэнтаў і выкладчыкаў падчас выкарыстання моўных мадэлей у адукацыйным працэсе. Прапанавана выкарыстоўваць штучны інтэлект не для замены аўтарскай працы чалавека, а як інструмент для папярэдняй апрацоўкі матэрыялу, карыстанне якім патрабуе развіцця крытычнага мыслення і навыкаў рэдагавання для атрымання якаснага выніку.

4. Лінгвадыдактычныя аспекты. Вялікая частка дакладаў прысвечана пытанням выкладання беларускай мовы з выкарыстаннем розных лічбавых тэхналогій. Даследчыкі прапануюць некалькі рашэнняў: распрацоўка спецыяльных Telegram-ботаў для паўтарэння лексікі, стварэнне мультымедычных тэстаў на платформе Moodle, выкарыстанне аўдыяматэрыялаў для развіцця навыкаў аўдзіравання і разумення маўлення на слых. Немалая ўвага надаецца навучанню прафесійнай лексіцы беларускай мовы студэнтаў нефілагічных спецыяльнасцей. Такім чынам, абгрунтаваецца важнасць фарміравання моўнай і маўленчай кампетэнцый будучага спецыяліста з мэтай правільна выкарыстоўваць прафесійную лексіку ў вуснай і пісьмовай камунікацыі.

Праведзены аглядны аналіз тэматыкі даследаванняў з мінулых гадоў дазваляе зрабіць наступныя высновы:

1. Сучасныя моладзевыя даследаванні беларускай мовы маюць прыкладны характар і скіраваны на вырашэнне канкрэтных праблем, звязаных з інфарматызацыяй грамадства.
2. Найбольш распрацоўваюцца пытанні ІТ-тэрміналогіі, інтэрнэт-камунікацыі і прымянення лічбавых інструментаў у адукацыйным працэсе.
3. Адзначаецца паступовае пашырэнне напрамкаў даследаванняў у бок вывучэння ўзаемадзеяння мовы і штучнага інтэлекту, што адлюстроўвае сусветныя тэндэнцыі развіцця лінгвістыкі.
4. Па-ранейшаму існуе неабходнасць каардынацыі намаганняў і супрацы лінгвістаў, ІТ-спецыялістаў і выкладчыкаў для забеспэчэння якаснага выкарыстання беларускай мовы ў лічбавай прасторы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Развитие русского и белорусского языков в условиях информатизации общества : сборник тезисов докладов 59-й научной конференции аспирантов, магистрантов и студентов, Минск, 17–21 апреля 2023 г. / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники. – Минск, 2023. – 194 с. – URL : <https://libeldoc.bsuir.by/handle/123456789/51321> (дата обращения: 30.04.2026).
2. Развитие русского и белорусского языков в условиях информатизации общества : сборник тезисов докладов 60-й научной конференции аспирантов, магистрантов и студентов, Минск, 22–26 апреля 2024 г. / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники. – Минск, 2024. – 185 с. – URL : <https://libeldoc.bsuir.by/handle/123456789/55990> (дата обращения: 30.04.2026).
3. Развитие русского и белорусского языков в условиях информатизации общества : сборник тезисов докладов 61-й научной конференции аспирантов, магистрантов и студентов, Минск, 21–25 апреля 2025 г. / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники. – Минск, 2025. – 156 с. – URL : <https://libeldoc.bsuir.by/handle/123456789/61391> (дата обращения: 30.04.2026).

ТЭРМІНАЛАГІЧНЫЯ СЛОЎНІКІ ТЭХНІЧНАЙ ЛЕКСІКІ 1990-Х ГАДОЎ: ДА ПЫТАННЯ АКТУАЛЬНАСЦІ І НАРМАТЫЎНАГА СТАТУСУ

Акуліч А.Р.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаецца роля тэхнічных слоўнікаў 1990-х гадоў у фарміраванні беларускай навуковай тэрміналогіі. Аналізуюцца іх лексічныя і граматычныя асаблівасці. Вылучаецца спецыфіка ўжывання дзеепрыметнікаў у тэрміналагічных адзінках. Падкрэсліваецца высокая лексічная дакладнасць дадзеных крыніц пры адначасовай неабходнасці крытычнага падыходу да іх граматычнай нарматыўнасці.

Праблема фарміравання, уніфікацыі і нармалізацыі беларускай навуковай тэрміналогіі застаецца адной з ключавых у сучасным мовазнаўстве. Асаблівую значнасць у гэтым працэсе маюць тэрміналагічныя слоўнікі 1990-х гг., якія ўзніклі ў перыяд актыўнай трансфармацыі беларускай мовы і яе функцыянальнага пашырэння ў сферы навукі, адукацыі і тэхнікі.

Дадзены перыяд характарызуецца інтэнсіўнымі працэсамі нацыяналізацыі навуковага дыскурсу, што абумовіла неабходнасць стварэння адпаведнай тэрміналагічнай базы. У выніку былі падрыхтаваны шматлікія слоўнікі і даведнікі, якія імкнуліся сістэматызаваць і ўнармаваць беларускую навуковую лексіку.

З аднаго боку, гэтыя крыніцы адрозніваюцца высокай ступенню лексічнай дакладнасці і паўнаты, паколькі адлюстроўваюць рэальнае ўжыванне тэрмінаў у прафесійным асяроддзі. З другога боку, яны фіксуюць этап, калі арфаграфічныя, граматычныя і лексічныя нормы яшчэ не былі канчаткова стабілізаваны, што прыводзіць да наяўнасці значнай варыятыўнасці.

Для аналізу былі ўзяты акадэмічныя выданні: «Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов» (1995 г.; укладальнікі: М. Касцюковіч, У. Люшцік, В. Шчэрбін; выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя») і «Русско-белорусский политехнический словарь: в 2 т.» (1997–1998 гг., І. Бурак, Н. Карпуць, У. Люшцік, выдавецтва «Беларуская навука»). Выбар дадзеных выданняў абумоўлены наступнымі прычынамі. Тып слоўнікаў – перакладныя з рускай мовы, што звязана з практыкай перакладу з больш пашыранай і асвоенай у прафесійнай камунікацыі рускай мовы на беларускую. Названыя выданні – вынік працы вялікіх аўтарскіх калектываў, у склад якіх увайшлі як спецыялісты тэхнічных галін, так і лінгвісты-тэрміналагі. Слоўнікі выдадзены выдавецтвамі «Беларуская Энцыклапедыя» і «Беларуская навука», першае з якіх спецыялізуецца на падрыхтоўцы і выданні энцыклапедыяў, даведнікаў, слоўнікаў, а другое – створана пры Акадэміі

наук. Такім чынам, дадзеныя выданні з'яўляюцца важнымі этапам у развіцці беларускай навуковай тэрміналогіі і тэрмінаграфіі. Але ці актуальныя яны сёння?

Тэрміналагічныя слоўнікі 1990-х, па-першае, фіксуюць фактычнае ўжыванне тэрмінаў у навуковым і адукацыйным дыскурсе, што дазваляе разглядаць іх як дакумент эпохі. Па-другое, у іх прадстаўлены дакладныя адпаведнікі іншамоўных тэрмінаў, што спрыяла развіццю нацыянальнай тэрміналагічнай сістэмы. Па-трэцяе, яны адлюстроўваюць жывую моўную практыку, уключаючы тыя элементы, якія яшчэ не былі канчаткова нармалізаваны. Такім чынам, тэрміналагічныя зборнікі гэтага перыяду можна разглядаць як своеасаблівы «лінгвістычны зрэз» стану беларускай навуковай мовы на этапе яе актыўнага станаўлення. Менавіта гэта робіць іх незаменным матэрыялам для даследавання лексічных працэсаў.

Нягледзячы на высокую лексічную каштоўнасць, зборнікі 1990-х гадоў характарызуюцца граматычнай нестабільнасцю. Гэта абумоўлена тым, што ў гэты перыяд працягваўся працэс уніфікацыі і кадыфікацыі літаратурнай нормы, які яшчэ не быў завершаны.

Асаблівую ўвагу прыцягвае ўжыванне дзеепрыметнікаў, якія ў беларускай мове маюць складаную граматычную прыроду. Сучасная граматычная норма імкнецца абмежаваць ужыванне актыўных дзеепрыметнікаў цяперашняга часу, паколькі яны часта ўспрымаюцца як калькі з рускай мовы і не з'яўляюцца тыповымі для беларускай моўнай сістэмы. У выніку назіраецца тэндэнцыя да іх выцяснення іншымі формамі. Для ілюстрацыі адзначанай праблемы звернемся да канкрэтных прыкладаў.

У згаданым слоўніках [1] і [2] фіксуецца словазлучэнне *стабілізуючая схема*. Дадзеная адзінка ўтворана з выкарыстаннем актыўнага дзеепрыметніка цяперашняга часу з суфіксам *-юч-*, што адпавядае мадэлі, характэрнай для рускай мовы (*стабілізуючая схема*). З пункту гледжання сучаснай беларускай нормы такая форма лічыцца праблемнай і дэманструе залежнасць ад іншамоўных мадэляў. У сучаснай практыцы перавагу можна аддаць наступным варыянтам: 1) *стабілізавальныя схема* – словазлучэнне з прыметнікам, утвораным ад дзеяслова з дапамогай суфікса *-льн-*; 2) *схема стабілізацыі* – канструкцыя назоўнік + назоўнік з атрыбутыўнымі адносінамі; 3) *стабілізаваная схема* – словазлучэнне з дзеепрыметнікам прошлага часу залежнага стану. Варыянт (3) дэманструе ўніверсальнасць самай частотнай формы дзеепрыметнікаў беларускай мовы, аднак можа прыводзіць да лексічнай неадназначнасці атрыманага выразу.

Разгледзім прыклад з [2]: *герметизуючая мастіка - герметызуючая масціка*. Дадзенае словазлучэнне таксама з'яўляецца калькай з рускай мовы і ўтвораецца з выкарыстаннем актыўнага дзеепрыметніка цяперашняга часу з суфіксам *-юч-*. У сучаснай практыцы перавага аддаецца аналітычнай канструкцыі *масціка для герметызацыі*, якая больш дакладна перадае функцыянальнае прызначэнне аб'екта і адпавядае тэндэнцыі да ўніфікацыі і нармалізацыі навуковай тэрміналогіі.

З 2010 г. увайшлі ў дзеянне абноўленыя правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі (2008 г.), што вымагае ўважлівага стаўлення да слоўнікаў, якія пабачылі свет да ўказанага перыяду, як крыніцы арфаграфічнай нормы. Так, у [1] і [2] знаходзім наступныя прыклады: *дысплей, камп'ютэр, праграмаванне*. Сёння ж нарматыўнае напісанне іншае: *дысплэй, камп'ютар, праграмаванне*.

Тэрміналагічныя слоўнікі 1990-х гг. з'яўляюцца важнымі і неад'емнымі элементамі гісторыі развіцця мовы беларускай навукі. Яны валодаюць значнай лексічнай каштоўнасцю, паколькі дакладна адлюстроўваюць стан тэрміналагічнай сістэмы ў перыяд яе інтэнсіўнага фарміравання і па-ранейшаму могуць служыць крыніцай лексічнай нормы, прапаноўваючы дакладныя эквіваленты да рускамоўных адзінак. Аднак за мінулыя гады ва ўжытак увайшло шмат новых панццяў і спосабаў іх выражэння, што патрабуе тэрмінаграфічнай фіксацыі.

Слоўнікі тэхнічнай лексікі, эфектыўна перадаючы паняццёвае значэнне тэрмінаў, патрабуюць, аднак, асцярожнага падыходу з пункту гледжання граматычнай і арфаграфічнай нарматыўнасці. У шэрагу выпадкаў яны ўтрымліваюць формы, якія не цалкам адпавядаюць сучасным літаратурным нормам або прапануюць дыскусійныя варыянты.

Сучасны этап развіцця беларускай мовы вызначаецца імкненнем да ўніфікацыі, сістэмнасці і дакладнасці, што знаходзіць сваё адлюстраванне ў нарматыўных слоўніках і граматыках. У сувязі з гэтым найбольш эфектыўным падыходам з'яўляецца комплекснае выкарыстанне крыніц: слоўнікі 1990-х гг. павінны разглядацца як надзейная лексічная база, у той час як сучасныя нарматыўныя рэсурсы – як асноўны арыенцір у пытаннях арфаграфічнай і граматычнай правільнасці. Іх выкарыстанне патрабуе крытычнага падыходу і абавязковага супастаўлення з сучаснымі нарматыўнымі крыніцамі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов / Н. Н. Костюкович, В. В. Люштик, В. К. Щербин. – Мн. : Беларуская Энцыклапедыя, 1995. – 509 с.
2. Русско-белорусский политехнический словарь : в 2 т. / И. Л. Бурак, Н. И. Карпуть, В. В. Люштик ; Институт языкознания имени Якуба Коласа. – Мн. : Беларуская навука, 1997–1998.

ПРЭЦЭДЭНТНЫЯ ФЕНОМЕНЫ І ІХ СУВЯЗЬ З КУЛЬТУРАЙ НА ПРЫКЛАДЗЕ ГРОДЗЕНСКАЙ ВОБЛАСЦІ

Лісай П.М., Бабыдава Г.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаецца паняцце прэцэдэнтнага феномена і класіфікацыя феноменаў паводле В. У. Красных, іх прыклады ў Гродзенскай вобласці, значэнне для нацыянальнай культуры.

Тэрмін «прэцэдэнтны феномен» на дадзены момант не поўнаасцю аформіўся, існуе шмат варыянтаў азначэння і класіфікацыі прэцэдэнтных феноменаў, але ўсе даследчыкі гэтай з’явы згодны з тым, што прэцэдэнтныя феномены маюць вялікую каштоўнасць для культуры. Паводле В. У. Красных, да ліку прэцэдэнтных адносяцца феномены, добра вядомыя ўсім прадстаўнікам нацыянальнай лінгвакультурнай супольнасці і актуальныя ў кагнітыўным плане, апеляцыя да якіх пастаянна аднаўляецца ў гаворцы прадстаўнікоў той ці іншай нацыянальнай лінгвакультурнай супольнасці. Аднымі з галоўных прымет прэцэдэнтных феноменаў з’яўляюцца іх здольнасці выконваць ролю эталона культуры, функцыянаваць як згорнутая метафара, выступаць як сімвал якога-небудзь феномена ці сітуацыі [1, с. 169–171].

Прэцэдэнтныя феномены з’яўляюцца элементамі кагнітыўнай базы – пэўным чынам структураванай сукупнасці абавязковых ведаў і нацыянальна-дэтэрмінаваных і мінімізаваных уяўленняў той ці іншай нацыянальна-лінгвакультурнай супольнасці, якімі валодаюць усе носьбіты таго ці іншага нацыянальна-культурнага менталітэту. Прэцэдэнтныя феномены вызначанай мясцовасці маюць ключавую ролю ў фармаванні лакальнай ідэнтычнасці, маркіруючы прыналежнасць індывіда да пэўнай лінгвакультурнай супольнасці. Веданне мясцовых прэцэдэнтаў дазваляе насельніцтву ўсведамляць сябе часткай унікальнай супольнасці.

Прэцэдэнтныя феномены могуць быць: соцыумна-прэцэдэнтнымі – вядомымі любому сярэдняму прадстаўніку таго ці іншага соцыуму; нацыянальна-прэцэдэнтнымі – вядомымі любому сярэдняму прадстаўніку той ці іншай нацыянальна-лінгвакультурнай супольнасці; універсальна-прэцэдэнтнымі – вядомымі любому сярэдняму сучаснаму чалавеку [1, с. 173–174]. Прэцэдэнтныя феномены падзяляюцца на невербальныя (творы жывапісу, скульптуры, архітэктуры, музычныя творы), вербальныя (прэцэдэнтнае імя і прэцэдэнтнае выказванне) і вербалізаваныя, якія паддаюцца вербалізацыі, да якіх адносяцца прэцэдэнтная сітуацыя і прэцэдэнтны тэкст. У сучаснай лінгвістыцы пад прэцэдэнтным тэкстам разумеецца скончаны і самадастатковы прадукт маўленчадумнай дзейнасці, (полі)прэдыкатыўная адзінка; складаны знак. Прэцэдэнтнае выказванне – гэта рэпрадуцыраваны прадукт маўленчаразумовай дзейнасці, завершаная і самадастатковая адзінка, якая можа быць або не быць прэдыкатыўнай. Пад прэцэдэнтнай сітуацыяй разумеецца нейкая эталонная, ідэальная сітуацыя з пэўнымі інварыянтамі ўспрымання. Прэцэдэнтнае імя – гэта індывідуальнае імя, звязанае або з шырока вядомым тэкстам, які адносіцца, як правіла, да ліку прэцэдэнтных, або з сітуацыяй, якая шырока вядома носьбітам і выступае ў якасці прэцэдэнтнай [1, с. 172–173].

Добрым прыкладам соцыумна-прэцэдэнтнай сітуацыі з’яўляецца гісторыя аднаўлення Дзярэчынскага касцёла ўспення Найсвяцейшай Панны Марыі. Жыхары Дзярэчына і навакольных вёсак добра ведаюць гісторыю кахання французца Жана Керхнера і дзярэчынскай прыгажуні Ірыны. У час другой сусветнай вайны Ірына Жукоўская, жыхарка Дзярэчына, была вывезена немцамі ў Германію, адкуль яна была вызвалена французскімі салдатамі. Аднак на радзіму яна не вярнулася – засталася жыць у Францыі, дзе знайшла каханне ўсяго свайго жыцця, Жана Керхнера. Не адзін раз Керхнеры збіраліся прыехаць у Дзярэчын, але планы парушаліся зноў і зноў. Магчымасць з’явілася толькі пасля смерці Ірыны, і Жан скарыстаўся ёю. Ён наведаў радзіму сваёй жонкі і, убачыўшы разбураны касцёл, у якім Ірына была хрышчона і прымала Першае прычасце, вырашыў аднавіць яго у памяць аб ёй. Жан Керхнер прысылаў грошы для падтрымання працы касцёла, а пасля смерці завяшчаў яму вялікую суму. Касцёл працуе і па сёння [2].

Гэта сітуацыя носіць прэцэдэнтны характар, таму што яна вядома ўдзельнікам канкрэтнага ментальна-лінгвістычнага комплексу, мае свой інварыянт успрымання (эталонная сітуацыя кахання) і актыўна выкарыстоўваецца лінгвакультурнай супольнасцю. Апеляцыя да гэтай прэцэдэнтнай

сітуацыі можа адбывацца пры дапамозе прэцэдэнтных імёнаў (Жан Керхнер і Ірына Жукоўская-Керхнер), розных вырынтаў гэтых імёнаў, таксама пры дапамозе назвы касцёла або спасылкі на яго адметныя рысы. Людзі, якія не былі у Гродзенскай вобласці, наўрад ці ведаюць пра гэты выпадак.

Іншая сітуацыя з нацыянальна-прэцэдэнтнымі феноменамі. Калі сацыумна-прэцэдэнтныя феномены выкарыстоўваюцца ў мяжы сацыуму, нацыянальна-прэцэдэнтныя добра вядомы кожнаму прадстаўніку нацыянальна-лінгвакультурнай супольнасці і ўваходзяць у склад нацыянальнай кагнітыўнай базы. Напрыклад, пры згадванні імёнаў Антоній Тызенгаўз ці Эліза Ажэшка кожны ўдзельнік беларускай нацыянальна-лінгвакультурнай супольнасці без удакладнення ведае, хто гэта і чым прыкладна яны праславіліся. Хтосьці ведае больш, хтосьці менш, але ва ўсіх мінімальна адукаваных людзей ёсць базавыя веды дыферэнцыяльных прымет гэтых людзей. Гэтых славуных асоб добра ведаюць у Беларусі, іх дзейнасць вывучаюць у школе. У гонар А. Тызенгаўза названа плошча ў г. Гродне, існуе вуліца Э. Ажэшка.

Гадзіннік-куранты ў Фарным касцёле можна смела класіфікаваць як універсальна-прэцэдэнтны феномен невербальнага характара. Лічыцца, што гадзіннік-куранты ў каталіцкім саборы Святога Францішка Ксаверыя з'яўляецца найстарэйшым дзейным ва ўсёй Еўропе. Некаторыя крыніцы гавораць пра працу гадзінніка у XV ст., але часцей сустракаюцца факты яго працы ў сярэдзіне XVI ст. За доўгі час механізм вельмі змяніўся і да XX ст. быў не раз рамантаваны, таму ён дайшоў да нас не ў першапачатковым выглядзе, але значная частка механізма была рэстаўравана і адноўлена. У ходзе апошніх рамонтных работ да старадаўняга механізма былі дададзены электрапрывады і гідрапад'ёмнік, што значна палегчыла працу наглядчыку гадзінніка [3–4]. Апеляцыя да невербальнага прэцэдэнтнага феномена адбываецца пры дапамозе іншых прэцэдэнтных ці непрэцэдэнтных феноменаў. У гэтым выпадку можна выкарыстоўваць назву сабора, сітуацыю стварэння або працы гадзінніка, факт таго, што гадзіннік з'яўляецца старэйшым у Еўропе, і шмат чаго іншага.

Звернемся да пытання, як іменна прэцэдэнтныя феномены дапамагаюць у развіцці культуры і нацыі. Кагнітыўная база фарміруецца кагнітыўнымі структурамі, якія, у сваю чаргу, фарміруюць прэцэдэнтныя феномены. Прэцэдэнтныя феномены з'яўляюцца ядровым элементам кагнітыўнай базы [5, с. 130]. Такім чынам, прэцэдэнтныя феномены рознага характара дапамагаюць у пашырэнні кагнітыўнай базы і, у выніку, развіцці культуры, што бачна на прыкладзе Гродзенскай вобласці.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Красных, В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М.: Гнозис, 2003. – 375 с.
2. zelwa.by : сайт Зельвенской районной газеты «Праца», 2018–2026. – URL: <https://old.zelwa.by/specproekt-na-karte-zelvshhiny-derechin-kulturnaya-stolica-zelvnskogo-kraja> (дата обращения: 30.04.2026).
3. inhoras.com : сайт часов и часового дела, 2026. – URL: <https://inhoras.com/tempus/grodno> (дата обращения: 30.04.2026).
4. harodna.com : сайт истории и архитектуры Гродна, 2026. – URL: <https://harodnia.com/be> (дата обращения: 30.04.2026).
5. Красных, В. В. Когнитивная база vs культурное пространство в аспекте изучения языковой личности (к вопросу о русской концептосфере) / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – М.: Филология, 1997. – Вып. 1. – С. 128–144.

РОЛЯ ПРЭЦЭДЭНТНЫХ ФЕНОМЕНАЎ У ФАРМІРАВАННІ ВОБРАЗА РЭГІЁНА НА ПРЫКЛАДЗЕ ГОРАДА БАРАНАВІЧЫ

Глобач С.Р., Кузьміцкі М.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У рабоце разглядаецца паняцце прэцэдэнтнага феномена і яго праяўленняў. Даследуецца, як прэцэдэнтныя феномены ўплываюць на ўспрыманне таго ці іншага месца, як яны захоўваюць у сабе культурную спадчыну і гісторыю рэгіёна.

Прэцэдэнтны феномен – гэта вядомы і значны для супольнасці культурны або сацыяльны элемент, які адсылае да нейкага факта мінулага і лёгка распазнаецца ў камунікацыі [1]. Ён мае каштоўнасцю важнасць для чалавека або для ўсяго грамадства і рэгулярна ўзгадваецца ў маўленні. Існуюць вербальныя (імёны, выказванні, тэксты, сітуацыі) і невербальныя (помнікі, аб'екты культуры) прэцэдэнтныя феномены [2].

Прэцэдэнтныя феномены маюць здольнасць адлюстроўваць культурнае і гістарычнае багацце краіны, вобласці, горада, захоўваць у сабе унікальныя і самабытныя рысы [2]. Тое, як прэцэдэнтныя

феномены ствараюць уражанне аб тым ці іншым месцы, мы прадэманструем на вобразе горада Баранавічы.

Культурная прастора Баранавічаў насычана элементамі, якія звязваюць горад з багатай культурнай спадчынай Беларусі і Усходняй Еўропы. Адным з такіх элементаў з'яўляецца таварыства філарэтаў. На баранавіцкай зямлі знаходзіцца важны прэцэдэнтны феномен – камень філарэтаў. Ён звязаны з дзейнасцю таварыства філарэтаў, у якое ўваходзілі Адам Міцкевіч, Ігнацій Дамейка, Ян Чачот, Тамаш Зан і інш., і выступае сімвалам рамантычнай эпохі і інтэлектуальнага руху. Помнік сведчыць аб тым, што гэтая зямля заўсёды знаходзілася ў эпіцэнтры інтэлектуальнага руху і гістарычных падзей [3].

Малюнак 1 – Камень філарэтаў, Баранавіцкі раён, в. Карчова, урочышча Кут

Знакамітае імя Паўлюка Багрыма – сялянскага паэта, самародка і таленавітага каваля з Крошына. Ён займае важнае месца ў гісторыі краю. Яго лёс увасабляе абагульнены вобраз простага беларускага чалавека: працавітага, адданага сваёй зямлі, чуллывага ды чужога болю і здольнага да творчага самавыўлення нават у самых непрыемных умовах [3].

Малюнак 2 – П.І.Багрым. Скульптар З.Азгур

Адным з самых яркіх і значных сімвалаў Баранавічаў з'яўляецца чыгунка. Нават на гербе горада размешчаны цягнік. У гарадской свядомасці чыгунка стала адным з галоўных знакаў, што ўвасабляе транспартную важнасць горада і той уклад, які быў унесены будаўніцтвам чыгуначных станцый, для развіцця Баранавічаў. Цягнік выступае не толькі як транспартны сродак, але і як метафара гарадской ідэнтычнасці – горад, які ўзнік дзякуючы руху, працягвае развівацца ў руху.

Асобае месца ў гістарычным наратыве займае сям'я Развадоўскіх – уладальнікаў зямлі, на якой размяшчаліся першыя паселішчы, з якіх у будучым вырас горад. Іх дзейнасць падтурхнула развіццё Баранавічаў, і зараз Развадоўскія ўспрымаюцца як заснавальнікі горада, а імя іх роду стала прэцэдэнтным феноменам ў памяці людзей [3].

Малюнак 3 – Памятны знак, прысвечаны роду Развадоўскіх, заснавальнікам г. Баранавічы

Важнай часткай гістарычнай памяці жыхароў Баранавічаў з'яўляецца асоба Валянціна Таўлая – паэта, грамадскага дзеяча, падпольшчыка і ўдзельніка антыфашысцкага супраціву. Яго імя даўно пераўтварылася ў прэцэдэнтны феномен, які ўвасабляе цэлую гісторычную эпоху, звязаную з барацьбой за нацыянальную годнасць, сацыяльную справядлівасць і свабоду. Ён стаў сімвалам, які аб'ядноўвае мінулае і сучаснасць, нагадваючы пра тое, што гісторыя горада стваралася людзьмі, здольнымі змагацца за праўду і вольнасць [3].

Малюнак 4 – В. П. Таўлай

Асаблівае месца ў вобразе горада займаюць *лодачкі* – унікальны гарадскі стрытфуд, які за тры дзесяцігоддзі існавання пераўтварыўся ў адзін з найбольш пазнавальных брэндаў Баранавічаў. Яны сталі своеасаблівым смакавым сімвалам горада, яго візітнай карткай, якая лёгка пазнаецца і актыўна выкарыстоўваецца ў медыя, рэкламе і інтэрнэт-культуры [3].

Абагулім усё вышэйсказанае. Праз прэцэдэнтныя феномены мы апісалі горад Баранавічы. Баранавіцкі край – месца з багатай гістарычнай і культурнай спадчынай. Месца, на якое значна паўплываў навукова-тэхнічны прагрэс. Месца, дзе мінулае і сучаснасць узаемадзейнічаюць праз устойлівыя сімвалы, вобразы і імёны, што замацаваліся ў калектыўнай памяці.

Такім чынам, прэцэдэнтныя феномены выступаюць важным сродкам разумення таго, як фарміруецца культурная ідэнтычнасць супольнасці. Яны дапамагаюць асэнсаваць мінулае, структуруюць калектыўную памяць і, нібы фрагменты мазаікі, складаюцца ў адзіную карціну, якая вызначае непаўторная аблічча краю.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Назарова, Р. З. Прецедентные феномены: проблемы дефиниции и классификации прецедентных феноменов / Р. З. Назарова, М. В. Золотарев // Изв. Саратов. ун-та. – Сер. Филология. Журналистика. – 2015. – Т. 15, вып. 2. – С. 17–23.
2. Красных, В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований / В. В. Красных // Язык, сознание, коммуникация : сб. статей / ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. – 1997. – Вып. 2. – С. 5–12.
3. Памяць : гіст.-дакум. хроніка г. Баранавічы і Баранавіцкага р-на. – Мн. : БЕЛТА, 2000. – 736 с.

СПЕЦЫФІКА АДЛЮСТРАВАННЯ НАРОДНАЙ КУЛЬТУРЫ Ў КАРОТКАМЕТРАЖНАЙ ПЕРАКЛАДНОЙ АНІМАЦЫІ НА ПРЫКЛАДЗЕ НАВУЧАЛЬНАГА ПРАЕКТА «ЦІКАВАЯ ГІСТОРЫЯ»

Бурая В.С.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследуюцца спосабы рэпрэзентацыі народнай культуры ў сучаснай перакладной анімацыі. Праца змяшчае інфармацыю пра стварэнне аўтарскага навучальнага мультыплікацыйнага праекта «Цікавая гісторыя», яго сюжэт, апорныя матэрыялы і элементы асноў тэорыі класічнай перакладной мультыплікацыі.

Перакладная анімацыя, перакладка – тэхніка анімацыі, пры якой аб'екты падзяляюцца на рухомыя элементы (малюнак 1), што перакладаюцца на плоскасці. Яе лічаць адным з найстаражытнейшых сродкаў стварэння мультыплікацыі. Вядомымі мультыплікацыйнымі праектамі, выкананымі ў дадзенай тэхніцы, з'яўляюцца «Вожык у тумане і «Казка казак» рэжысёра Юрыя Нарштэйна.

Назіраюцца падабенствы механік стварэння анімацыйных праектаў у тэхніцы класічнай перакладнай анімацыі і камп'ютарнай шкілетнай (касцявой) анімацыі, адкуль вынікае, што прататыпам для сучаснай тэхнікі выступіла класічная перакладная анімацыя [1].

Перакладка не патрабуе цяжкадаступных матэрыялаў і складанага тэхнічнага абсталявання. Рэсурсамі і абсталяваннем, неабходнымі для стварэння перакладнай анімацыі, з'яўляюцца матэрыялы для вырабу аб'ектаў і фонаў, фотакамера, мультымедыя-рэдактар, крыніцы святла. У кароткаметражным мультыплікацыйным праекце «Цікавая гісторыя» дадаткова задзейнічаны мультстанок – устаноўка, якая складаецца з некалькіх замацаваных празрыстых ярусаў (малюнак 2), і гуказапісвальнае абсталяванне.

Перакладная анімацыя дазваляе перамяшчаць элементы, вырабленыя адзін раз, што робіць яе больш рэсурсаащаднай у параўнанні з іншымі класічнымі тэхнікамі.

Галоўнай тэмай праекта «Цікавая гісторыя» з'яўляюцца беларускія традыцыі, а ў прыватнасці свята Каляды, народныя павер'і, асаблівасці вядзення быту [2-3]. У працы падкрэсліваюцца пытанні розніцы пакаленняў, уплыў рускай культуры на беларускую, ранніх шлюбаў і вобраза традыцыйнай сям'і мінулай эпохі.

Назва з'яўляецца аманімічным выразам, што азначае цікавую гісторыю, якая адбылася з галоўным героем, і цікавую гісторыю беларускага грамадства.

Знешні выгляд сялян і калядоўшчыкаў (Воўк, Каза, Мядзведзь, Бацян), адлюстраваныя на малюнку 3, быў створаны з апорай на матывы старых карцін (прыклад на малюнку 4) і фатаграфій.

Воўк – мужчына ў кажуху і каляднай масцы ваўка, Бацян (Бусел) – мужчына, накрыты белай прасцінай, з імітаванай галавой бусла на палцы, Мядзведзь – буйны мужчына ў перавернутым футрам вонкі кажуху і аблавусе, пры знаёмстве выдае толькі гукі мукання, праз што пасля Галоўны герой іранізуе, спасылаючыся на апавяданне І. С. Тургенева «Му-му». У ролі галоўнага героя выступае ўтрыраваны зборны вобраз сучаснага маладога чалавека.

Сюжэт пачынаецца з недарэчнай сітуацыі ў аўтобусе, дзе глядач знаёміцца з Галоўным героем і Бабкай, пасля чаго яны апынаюцца ў мінулым. Там яны сустракаюць Дзеда – архетып каляднага зазывалы, выканаўцу песень, адказнага за музычнае і гукавое суправаджэнне выступленняў. У праекце ён адыгрывае ролю «гіда па мінулым», тлумачачы Галоўнаму герою незнаёмыя канцэпцыі традыцый. Тры персанажы перамяшчаюцца на фоне пейзажу беларускай вёскі на снях і трапляюць у двор з класічнай для беларускай культуры хаты, адлюстраваны на малюнку 5.

Каля ганка яны сустракаюць астатніх калядоўшчыкаў, апранутых у традыцыйныя святочныя касцюмы. Пасля знаёмства ў двор з хаты выходзіць старэйшая дачка сямейства – Святлана – з лыжкай куцці. Згодна з народным павер'ем, перш чым прыступіць да вячэры, незамужнія дзяўчаты з лыжкай куцці

Малюнак 1 – Вынік разбіўкі персанажа

Малюнак 2 – Мультстанок

Малюнак 3 – Знешні выгляд персанажаў у мультыплікацыйным фільме «Цікавая гісторыя»

Малюнак 4 – А. М. Васняцоў. «Скамарохі». 1904

Малюнак 5 – Фон з мультыплікацыйнага фільма «Цікавая гісторыя»

выходзяць у двор варажыць. У якім баку забрэша сабака – там і каханы жыве.

Затым дзяўчына запрашае героя ўнутр. Фон на малюнку 6 паказвае інтэр’ер з характэрнымі для беларускай глыбінкі прадметамі быту: сталовы посуд, ручнікі і тканіны з традыцыйным арнамантам, «святы кут», пабеленая печ, чыгункі, вілы, качарга, калаўрот, лавы, куфры і валёнкі.

Дзед адразу ж пачынае выступленне, выконвае вядомую беларускую народную песню «Прыехала Каляда ў вазочку». Бабка ў традыцыйнай масцы казы ўбягае ў хату і пачынае танцаваць, а затым падае на падлогу, імітуючы смерць ад голаду, што, паводле народнага сцэнарыя свята, прабуе ад гаспадароў хаты накармаць яе. Сітуацыя знаёміць нас з малодшым сынам Мікітам і яго маці. Гаспадары, не жадаючы наклікаць на сваю хату непрыемнасці, гасцінна прапануюць калядоўшчыкам сесці за стол.

Мужык – бацька сямейства – пералічвае калядныя стравы нацыянальнай кухні на святочным stole ў характэрным для беларускага мястэчка посудзе: квашаная капуста, адвараная бульба, хлеб, узвар, галубцы.

Святлана зноў збіраецца варажыць на суджанага, на што Мужык папракае яе ў падпале хлеўчука свечкай у мінулым годзе, што з’яўляецца адсылкай да «Святланы» В. А. Жукоўскага. Але варажба ўсё ж адбылася, Святлана

выкарыстала ў гэтым выпадку два звычаі. Першы звычай варажбы: калі дзяўчына выцягвала з дрывотні гладкае палена, гэта азначала, што муж будзе добрым, а калі сукаватае – дрэнным. Калі палена тоўстае – муж будзе багатым, а тоненькае – бедным. Другі звычай варажбы: дзяўчаты здымалі бот і кідалі яго праз плячо. Па кірунку наска вызначалі, куды пойдзе замуж: калі насок паказваў на хату – вяселле будзе ў роднай вёсцы, калі ў бок – у чужой. Бот трапіў у адну са страў, ад гэтага Жонка пад уплывам эмоцый пачала скардзіцца на свой утрыравана ранні шлюб.

Галоўны герой, каб выправіць сітуацыю, вымушаны выконваць калядную ролю «дурня», блазна. «Дурань» вырашае станцаваць пад музыку ў жанры цяжкага року, выкарыстоўваючы плэер смартфона. Незразумелыя для продкаў гукі, іх крыніца, а таксама няўклудныя і рэзкія рухі Галоўнага героя іх палохаюць, бо існуе павер’е, што напярэдадні Каляд нячыстая сіла (нячысцікі) можа хадзіць па зямлі, а калядоўшчыкі абараняюць ад іх хаты сваімі абрадамі. З гэтай прычыны Мядзведзь выкарыстоўвае элемент касцюма Бацяна – палку з імітаванай галавой бусла на канцы – і б’е ёй Галоўнага героя, пасля чаго той прачынаецца ў ранейшым аўтобусе ў наш час.

Здарэнне змусіла Галоўнага героя перагледзець свае адносіны да беларускай культуры і традыцый. Яго змены пацвярджаюцца тым, што ў пачатку гісторыі ён размаўляў на рускай мове, у працэсе развіцця сюжэта паступова пераходзіў на «трасянку» з паслядоўным павелічэннем канцэнтрацыі слоў на беларускай мове ў маўленні, а ў заключэннай частцы мультфільма ім былі выказаны высновы на літаратурнай беларускай мове. Варта падкрэсліць, што персанажы з мінулага размаўляюць на працягу ўсяго сюжэта на літаратурнай беларускай мове, Бабка – на «трасянцы», бо выступае «правадніком» паміж старымі і новымі пакаленнямі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Казакова, А. В. Основы классической анимации : учеб.-метод. комплекс для студентов специальности 1-19 01 01 Дизайн (по направлениям), направление специальности 1-19 01 01-06 Дизайн (виртуальной среды) / сост. А. В. Казакова, Н. В. Шершень. – Электрон. дан. (4,9 Мб). – Мн. : Институт современных знаний им. А. М. Широкова, 2020. – 164 с. – 1 электрон. опт. диск (CD).
2. Рождественские колядки: традиции и обычаи. – URL: <https://mag.relax.by/prazdnik/ny/10338819-rozhdestvenskije-kolyadki-tradicii-i-obychai> (дата звароту: 20.04.2026).
3. «Суженый-ряженный, приходи ко мне наряженный». Популярные гадания на Святки, предсказывающие будущее. – URL: <https://mlyn.by/08012025/suzhenyy-ryazhenyy-pridi-ko-mne-naryazhenyyu-populyarnyye-gadaniya-na-svyatki-predskazyvayushchiye-budushcheye> (дата звароту: 20.04.2026).

Малюнак 6 – Фон з мультыплікацыйнага фільма «Цікавая гісторыя»

РЭАЛІЗАЦЫЯ ФАНЕМЫ /Г/ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: ГІСТАРЫЧНЫ КАНТЭКСТ, І МАЎЛЕНЧАЯ ІНТУІЦЫЯ

Саевіч В.К., Цішчанка А.М.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Даследуецца рэалізацыя фанемы /r/ у беларускай мове. На аснове апытання 60 рэспандэнтаў пацвярджаецца дамінаванне фрыкатыўнага [ʁ], аднак фіксуецца рэгулярная прысутнасць выбухнога [g] у запазычаннях і пад уплывам рускай мовы. Робіцца выснова, што выбухны [g] захоўваецца як факультатыўны фанетычны варыянт, але не з'яўляецца самастойнай фанемай.

Праблема вымаўлення фанемы /r/ у беларускай мове на працягу доўгага часу застаецца адной з найбольш дыскусійных у славянскай фанетыцы. Традыцыйна лічыцца, што для беларускай літаратурнай мовы нарматыўным з'яўляецца фрыкатыўнае вымаўленне гука [ʁ], у адрозненне ад выбухнога [g], уласцівага, напрыклад, рускай мове. Аднак гістарычныя крыніцы, дыялекталагічныя матэрыялы і сучасная маўленчая практыка сведчаць, што фанетычная сітуацыя значна больш складаная і не зводзіцца да простага апазіцыі «фрыкатыўны – выбухны» [1].

У гісторыі беларускай мовы выбухны гук [g] фіксаваўся ў розных пазіцыях, меў спецыфічныя ўмовы ўзнікнення і розныя спосабы графічнага абазначэння. У шэрагу выпадкаў ён захоўваецца і ў сучасным маўленні – перад усім у запазычаннях (прык. *гонта*), пазіцыйных алафонах (прык. *анекдот*) і жывой гаворцы (прык. *гогат*). Гэта выклікае неабходнасць пераасэнсавання пытання аб статусе выбухнога [g] у сучаснай беларускай мове і яго суадносінах з фрыкатыўным [ʁ] [2].

Мэта даследавання – высветліць, ці захоўваецца выбухны гук [g] у сучаснай беларускай мове і якія ўмовы яго выкарыстання.

У славянскіх мовах і дыялектах фанема /r/ рэалізуецца ў розных артыкуляцыйных тыпах. У паўночнаславянскіх гаворках яна мае выбухны характар [g], у паўднёваславянскіх – фрыкатыўны [ʁ], а ва ўкраінскіх і беларускіх – гартанны фрыкатыўны [h] або велярны [ʁ] у залежнасці ад рэгіёна.

Пры аглушэнні /r/ назіраецца геаграфічная дыферэнцыяцыя: у паўночнаславянскіх гаворках /r/ > [k], у больш паўднёвых і цэнтральных дыялектах – /r/ > [x]. Гістарычна арэал аглушэння быў больш шырокі, што дае падставы меркаваць пра шырэйшае распаўсюджанне фрыкатыўных рэалізацый на папярэдніх этапах развіцця славянскіх моў. З 1980-х гг. адзначаецца паступовае знікненне фрыкатыўнага /ʁ/ нават у арэалах, дзе яно было традыцыйным. У 2020-х гг. фіксуецца таксама скарачэнне аглушэння /r/ у [x]. Адзначаецца, што нават спецыялісты часта блытаюць гукі [ʁ] і [h], што ўскладняе карціну дыялектнага распаўсюджвання фрыкатыўных алофонаў. Дыялекталагічныя карты сярэдняй паласы Расіі сярэдзіны XX ст. дазваляюць часткова рэканструяваць гістарычныя арэалы гэтых тыпаў вымаўлення.

У агульнаславянскім кантэксце фрыкатыўнае вымаўленне з'яўляецца характэрным для цэнтральнаславянскіх моў (украінскай, беларускай, чэшскай, славацкай і верхнелужыцкай), у той час як польская, балгарская і паўночнаславянскія гаворкі падтрымліваюць выбухны тып. У заходнеславянскіх мовах працэс пераходу ад [g] да фрыкатыўных вымаўленняў праходзіў паступова: праз стадыю [ʁ] да [h]. Дадзеныя XII–XIV стст. сведчаць аб паступовай спірантызацыі [g] у чэшскай, славацкай і лужыцкіх мовах.

Беларуская мова традыцыйна характарызуецца фрыкатыўным вымаўленнем [ʁ] – велярным [ʁ]. Гартанны [h] адзначаецца ізалявана ў асобных гаворках, пераважна ў паўднёва-заходнім рэгіёне. У літаратурнай мове фрыкатыўнае вымаўленне з'яўляецца нормай, аднак выбухны [g]:

- узнікае як пазіцыйны алофон пасля [z] і [z], у тым ліку пры афрыкатах;
- абавязковы ў шэрагу запазычанняў, галоўным чынам польскага паходжання;
- можа сустракацца ў жывой гаворцы як варыянт, абумоўлены рускамоўным уплывам;
- захоўваецца ў маўленчай свядомасці часткі носьбітаў мовы.

Гістарычна выбухны [g] у беларускай пісьмовай традыцыі перадаваўся праз [r], дыграф [kg] або праз пазначэнне мяккасці [r']. Сучасная норма разглядае яго як неасноўны, але магчымы кампанент фанетычнай сістэмы [3].

Для высвятлення маўленчай інтуіцыі носьбітаў беларускай мовы было праведзена апытанне з выкарыстаннем Google Forms. У даследаванні ўдзельнічалі 60 чалавек. Рэспандэнтам прапанавалася выбраць, якое вымаўленне гука [r] – фрыкатыўнае [ʁ] або выбухное [g] – яны лічаць правільным у шэрагу беларускіх слоў.

Словы былі падзелены на дзве групы:

- словы з нарматыўным фрыкатыўным вымаўленнем (1);
- словы з патэнцыйна выбухным вымаўленнем (гістарычна або ў жывой практыцы) (2).

Да групы (2) аднесены словы: *гандаль*, *гузік*, *агрэст*, *гвалт*, *гзымс*, *гандбол*, *гонта*, *гандлёвы*, *гандбаліст*. Фрыкатыўны варыянт выбіралі ў сярэднім 69,3 % рэспандэнтаў. Выбухны – 30,7 %. Слова *гандлёвы* мела найвышэйшую падтрымку фрыкатыўнага вымаўлення – 89,4 %, а *гзымс* – найніжэйшую (53,8 %), што паказвае на істотную вагу этымалогіі і іншамоўнай структуры слова.

Да групы (1) аднесены словы: *галава*, *горад*, *грыб*, *гул*, *гара*, *гоман*, *глыбокі*, *гусі*, *глядзі*, *гасцінец*. Фрыкатыўнае вымаўленне падтрымалі 81,5 % рэспандэнтаў. Выбухное – 18,5 %.

Вымаўленне *грыб* і *гоман* найбольш стабільна фрыкатыўнае (па 92,3 %), у той час як слова *гасцінец* паказала найбольшую частку выбухнога варыянта (28,3 %).

Апытанне дае падставы сцвярджаць:

- фрыкатыўны [ʏ] выразна дамінуе ў маўленчай свядомасці сучасных беларусаў;

- выбухны [g] стабільна прысутнічае як варыянт у 20–30 % выпадкаў;

- варыятыўнасць залежыць ад фанетычнага складу слова, яго частотнасці, этымалогіі і рускамоўнага ўплыву;

- выбухны [g] нельга лічыць маргінальнай з’явай – ён рэальна функцыянуе ў маўленні часткі носьбітаў.

Праведзенае даследаванне сведчыць, што праблема рэалізацыі фанемы /g/ у беларускай мове мае складаную гістарычную і сучасную фанетычную прыроду. У славянскім кантэксце фрыкатыўнае вымаўленне з’яўляецца традыцыйнай рысай цэнтральнага масіву славянскіх моў, у той час як выбухнае звычайна звязваецца з паўночнымі арэаламі або асобнымі субстратнымі ўплывамі. У беларускай літаратурнай мове нарматыўным з’яўляецца фрыкатыўны [ʏ], аднак выбухны [g]: узнікае як пазіцыйны алофон; абавязковы ў шэрагу запазычанняў; адзначаецца ў жывой гаворцы; адпавядаючы маўленчай інтуіцыі прыкладна траціны носьбітаў.

Вынікі эмпірычнага даследавання паказваюць, што выбухны [g] не знік з беларускай мовы. Ён мае абмежаваны, але стабільны характар і функцыянуе як факультатыўны фанетычны варыянт, хоць і не з’яўляецца асноўнай нормай. Такім чынам, мэта даследавання дасягнута: выбухны [g] у сучаснай беларускай мове захоўваецца, але мае пазіцыйна і лексічна абумоўлены статус і не выступае самастойнай фанемай.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Каляда, А. Гаворка беларуская. Разговор русский: дыкцыя і арфаэпія : з электронным дадаткам / А. Каляда. – Мн. : Вышэйшая школа, 2018. – 215 с.

2. Арфаэпічны слоўнік беларускай мовы / НАН Беларусі; уклад. В. П. Русак [і інш.]; навук. рэд. В. П. Русак, В. А. Мандзік. – Мн. : Беларуская навука, 2025. – 782 с.

3. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія / навук. рэд. А. А. Лукашанец. – Мн. : Беларуская навука, 2007. – 351 с.

УНІВЕРБАЦЫЯ Ў ПРАФЕСІЙНЫМ МАЎЛЕННІ

Буклярэвіч К.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследуецца працэс універбацыі ў навукова-вучэбным дыскурсе (на матэрыяле метадычнай літаратуры па праграмаванні). Універбаты рэалізуюць кагнітыўную, камунікатыўную і тэрміналагічную функцыі, што сведчыць пра перагляд іх традыцыйнага статусу як выключна гутарковага з’явы. Робіцца выснова, што ўнівербацыя ў метадычных тэкстах па праграмаванні выступае дзейным інструментам аптымізацыі прафесійнай камунікацыі.

Сучасная лінгвістыка ўсё часцей звяртае ўвагу на працэсы кампрэсіі моўных адзінак, што абумоўлена тэндэнцыяй да эканоміі маўленчых сродкаў ва ўмовах паскарэння інфармацыйнага абмену. Адным з найбольш яркіх праяўленняў гэтай тэндэнцыі з’яўляецца ўнівербацыя – працэс згортвання атрыбутыўных словазлучэнняў у адно слова, як правіла, на базе прыметніка з дапамогай суфіксальных марфем [1].

Аб’ектам даследавання выступаюць універбаты, зафіксаваныя ў метадычнай літаратуры па праграмаванні. Мэта работы – выявіць спецыфіку функцыянавання ўнівербатаў у навукова-вучэбнай падмове і абгрунтаваць перагляд іх стылістычнага статусу.

У навуковай традыцыі ўнівербацыя доўгі час разглядалася выключна як прымета гутарковай і штодзённа-бытавой мовы [2, с. 118]. Аднак аналіз сучасных тэкстаў, асабліва тых, што належаць да прафесійных падмоў, сведчыць аб пашырэнні сферы ўжывання ўнівербатаў. Пацвярджэнне дадзенага тэзіса магчыма пры звароце да моўнага матэрыялу, які рэпрэзентуе прафесійную камунікацыю ў сферы інфармацыйных тэхналогій. Нягледзячы на тое, што навуковы і навукова-вучэбны дыскурсы традыцыйна арыентаваны на захаванне нормаў кніжнай мовы, аналіз тэкстаў метадычных дапаможнікаў па праграмаванні дэманструе актыўнае выкарыстанне ўнівербатаў.

Матэрыялам для аналізу паслужылі метадычныя дапаможнікі і лабараторныя практыкумы па праграмаванні, сайты, якія выкарыстоўваюцца пры падрыхтоўцы студэнтаў ІТ-спецыяльнасцей. У выніку суцэльнай выбаркі былі выяўлены наступныя ўнівербаты:

Материнка (материнская плата). Прыклад з сайта па праграмаванні: «Материнская плата («мать», «материнка») – основная электронная плата вычислительного устройства, на которой размещаются его ключевые компоненты: центральный процессор, оперативная память, ПЗУ, слоты расширения и т. д.» [3].

Оперативка (операционная система). Прыклад: «Оперативная память (сленг. «оперативка») – вид памяти, в которой хранится выполняемый машинный код (программы) и обрабатываемые им данные». [3] Нягледзячы на гутарковы афікс, у кантэксте навучальнага тэксту гэты слова выконвае тэрміналагічную функцыю.

Клиент-сервер (клиент-серверная архитектура). Напрыклад: «Набросаем некоторую схему функционирования технологии клиент-сервер в рамках учебного заведения». [4] Тут адбываецца сцісканне азначэння за кошт пераходу прыметніка ў назоўнік.

Схема (схема базы данных). Прыклад: «Распространенным методом репликации является схема, при которой источник данных называется ведущим, а резервное устройство – ведомым» [3]. Слова, якое традыцыйна мела шырокае значэнне, у ІТ-дыскурсе набывае вузкасפעцыяльны сэнс, становячыся фактычна ўнівербатам.

Сеть (у значэнні «компьютерная сеть»). У метадычных указаннях: «Соединение сетей обладает громадными возможностями» [5].

Прыклады прыведзены на рускай мове, паколькі на ёй вядзецца падрыхтоўка будучых спецыялістаў. Блізкароднаснасць моў дазваляе гаварыць пра магчымасць аналагічных словаўтваральных працэсаў і ў беларускай мове, калі адрасат згаданых тэкстаў гіпатэтычна стане выкарыстоўваць беларускую мову ў прафесійнай камунікацыі. Такім чынам, аналіз рускамоўнага фактычнага матэрыялу дазваляе мець на ўвазе аналагічныя патэнцыйныя з’явы і ў беларускай мове.

Усе выяўленыя адзінікі ўтвораны па тыповых для беларускай мовы мадэлях: суфіксацыя (-к-, -онк-, -л-), абрэвіяцыя з наступнай суфіксацыяй (*ідэшка*), субстантывацыя (*кліент-сервер, схема, сетка*), а таксама нулявая суфіксацыя.

Аналіз функцыянальнай нагрукі дадзеных адзінак у кантэксте метадычнай літаратуры дазваляе вылучыць некалькі іх ключавых функцый:

1. Кагнітыўная функцыя: скарачэнне часу на ўспрыманне і апрацоўку інфармацыі, што асабліва важна пры вывучэнні складаных тэхнічных дысцыплін.

2. Камунікатыўная функцыя: збліжэнне мовы аўтара з мовай прафесійнага асяроддзя, якая з’яўляецца натуральнай для адрасата (студэнта).

3. Тэрміналагічная функцыя: паступовае замацаванне ўнівербатаў у якасці нефармальных, але агульнапрынятых тэрмінаў у ІТ-супольнасці (напрыклад, *исходник* паступова выцясняе поўнае найменне *исходный код* у прафесійным дыскурсе).

Адзначаныя ўнівербаты функцыянуюць у метадычных тэкстах не як выпадковыя ўкрапленні гутарковай мовы, а як усвядомленыя моўныя сродкі, якія адпавядаюць патрэбам прафесійнай камунікацыі. Утвораныя па тыповых мадэлях, яны арганічна ўпісваюцца ў структуру навукова-вучэбнага тэксту, не зніжаючы яго стылістычнага статусу, але пры гэтым робячы яго больш кампактным і зручным для ўспрымання.

Вынікі даследавання пацвярджаюць, што сфера ўжывання ўнівербатаў значна шырэйшая, чым традыцыйна лічылася. Навукова-вучэбны дыкурс, у прыватнасці, метадычная літаратура па праграмаванні, дэманструе, што ўнівербатацыя перастала быць прыметай выключна гутарковай мовы і стала дзейным інструментам аптымізацыі прафесійнай камунікацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Зуева, Е. А. Сопоставление универбов в русском и белорусском языках: словообразовательные модели, средства, грамматическая эквивалентность / Е. А. Зуева // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3. Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2019. – № 1. – С. 56–63.

2. Земская, Е. А. Активные процессы современного словопроизводства / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995) / В. Л. Воронцова, М. Я. Гловинская, Е. И. Голанова [и др.]. – М. : Яз. рус. культуры, 1996. – С. 90–141.

3. Чекунов, И. Г. Терминологический справочник компьютерных терминов и жаргонизмов для отдельных подразделений органов внутренних дел / И. Г. Чекунов, Н. Е. Клишина, Р. С. Торичко [и др.]. – М. : Московский университет МВД России имени В.Я. Кикотя, 2018. – 80 с.

4. Иванов, Д. Н. Технология клиент / сервер в информационной системе учебного заведения / Д. Н. Иванов // Известия Алтайского государственного университета. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tehnologiya-klient-server-v-informatsionnoy-sisteme-uchebnogo-zavedeniya> (дата обращения: 15.04.2026).

5. Олифер, В. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы / В. Олифер, Н. Олифер. – СПб. : Питер, 2021. – 1008 с.

ПАХОДЖАННЕ НАЗВАЎ МОЎ ПРАГРАМАВАННЯ

Канаплянка М.С.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаецца паходжанне назваў больш распаўсюджаных моў праграмавання, а таксама іх неафіцыйныя і размоўныя варыянты. Аналізуюцца гістарычныя, культурныя і тэхнічныя фактары, якія паўплывалі на фарміраванне назваў такіх моў, як Fortran, COBOL, C++, Java і Python. Асобная ўвага надаецца неформальнай прафесійнай лексіцы, якая ўзнікае ў ІТ-асяроддзі. Вынікі даследавання паказваюць, што назвы моў праграмавання адлюстроўваюць не толькі тэхнічныя асаблівасці, але і культурны кантэкст развіцця інфармацыйных тэхналогій.

Камп'ютары, інтэрнэт і іншыя сучасныя тэхналогіі кардынальна змянілі штодзённае жыццё. Сёння чалавек ужо не можа камфортна існаваць, калі пазбавіць яго новых тэхналогій. І ў будучыні гэтая сувязь чалавека з тэхналогіямі будзе толькі ўзмацняцца, як і попыт на праграмістаў і мовы праграмавання.

Асновай інфармацыйных тэхналогій з'яўляецца праграмаванне. Праграмаванне – гэта не толькі спосаб прымусіць працаваць абсталяванне, але і, можна сказаць, працэс і мастацтва стварэння камп'ютарных праграм, што ўключае напісанне алгарытму, сцэнарыя, кода, што ляжыць у аснове праграмнага забеспячэння. Асновай праграмавання з'яўляюцца мовы праграмавання, на якіх запісваюцца коды праграм [1].

Практычна ўсе сферы дзейнасці чалавека патрабуюць выкарыстання праграмнага забеспячэння, што дазваляе замяніць фізічную працу чалавека на машынныя і рабатызаваныя вытворчасці, забяспечыць прырост хуткасці і дакладнасці аперацый, а таксама павысіць эфектыўнасць вытворчасці.

Назва мовы праграмавання – гэта не толькі тэхнічная метка, але і элемент культурнай, гістарычнай і маркетынгавай ідэнтычнасці. Яна можа адлюстроўваць мэты распрацоўкі, філасофію аўтараў, навуковыя паняцці або нават асабістыя перакананні стваральнікаў. Сёння існуе каля 250 моў праграмавання. Гісторыі ўзнікнення некаторых моў добра вядомыя, іншых – менш. Частка з іх атрымала назвы паводле правілаў карпаратыўнага нэймінгу, іншыя былі вынікам доўгай творчай працы каманды, якіясьці назвы падбіраліся проста выпадкова. Разгледзім паходжанне назваў больш вядомых моў праграмавання і іхсэнсавую нагрукку [2].

Мова **Fortran**: мова навукі. Fortran – адна з першых высокаўзроўневых моў праграмавання, створаная ў 1957 г. у кампаніі IBM. Назва паходзіць ад словазлучэння *Formula Translation* («пераклад формул»). Гэта дакладна адлюстроўвае яе прызначэнне – аўтаматызацыю складаных матэматычных разлікаў і інжынерных задач.

COBOL: мова бізнесу. COBOL – гэта абрэвіатура ад *Common Business-Oriented Language* («агульная мова, арыентаваная на бізнес»). Яна была распрацавана ў 1959 г. пры ўдзеле камітэта CODASYL. Назва падкрэслівае яе мэту – уніфікацыю праграмавання для камерцыйных і фінансавых праграм.

C і яго «сям'я». C была створана ў 1972 г. у Bell Labs. Назва паходзіць ад папярэдняй мовы **B**. Літара C проста працягнула алфавітную паслядоўнасць, што сведчыць пра эвалюцыйны характар распрацоўкі. Ад C паходзяць наступныя мовы праграмавання:

- **C++**. Назва ўключае апэратар інкрэмента «++», што ў мове C азначае павелічэнне на адзінку. Такім чынам, C++ – гэта «палепшаная версія C».

- **C#** – знак «#» (дыез) у музыцы абазначае павышэнне ноты на паўтону. Назва намякае на «павышаную» версію C. Мова была распрацавана ў Microsoft.

Python: гумар у праграмаванні. Python не мае дачынення да змяі. Яе аўтар Гвіда ван Росум (Guido van Rossum) быў прыхільнікам брытанскага камедыйнага шоу Monty Python's Flying Circus. Назва была выбрана дзеля лёгкасці і арыгінальнасці, што адпавядае філасофіі простага і чытабельнага кода.

Java: маркетынг і сімволіка. Java была распрацавана кампаніяй Sun Microsystems. Першапачаткова яна называлася Oak, але пазней назву змянілі. «Java» – гэта назва гатунку кавы, якая паходзіць з вострава Java. Паводле распаўсюджанай версіі, распрацоўшчыкі выбралі гэтую назву падчас неформальнай сустрэчы за кубкам кавы. Назва кароткая, лёгка запамінаецца і мае пазітыўныя асацыяцыі.

Pascal: ушанаванне вучонага. Мова Pascal названа ў гонар французскага матэматыка і філосафа Блеза Паскаля. Стваральнік мовы Ніклаус Вірт (Niklaus Wirth) падкрэсліў такім чынам сувязь праграмавання з матэматычнай логікай і навуковай традыцыяй.

Ruby: каштоўны камень сярод моў. Ruby атрымала назву ў гонар каштоўнага каменя – рубіну. Яе стваральнік Юкіхіра Мацумота (Yukihiro Matsumoto) хацеў, каб назва гучала прыгожа і суадносилася з назвай мовы Perl (жамчужына). Інакш, Ruby – гэта «каштоўнасць» у свеце праграмавання.

Такім чынам, паходжанне назваў моў праграмавання адлюстроўвае развіццё інфармацыйных тэхналогій, культурныя кантэксты і асабістыя перавагі іх стваральнікаў. Ад строгіх тэхнічных абрэвіятур (Fortran, COBOL) да гумарыстычных і метафарычных назваў (Python, Ruby) – кожная назва мае сваю гісторыю. Аналіз гэтых назваў дазваляе лепш зразумець не толькі тэхнічную эвалюцыю праграмавання, але і чалавечы фактар у яго развіцці.

Акрамя афіцыйных назваў, у прафесійным асяроддзі шырока выкарыстоўваюцца неафіцыйныя, жартаўлівыя або скарачаныя найменні. Яны фарміруюцца пад уплывам сінтаксісу, фанетыкі, прафесійнага слэнгу і культурнага кантэксту. Разгледзім некалькі характэрных прыкладаў (табліца 1).

Табліца 1 – Неафіцыйныя назвы моў праграмавання

Арыгінальная назва мовы праграмавання	Неафіцыйная назва мовы праграмавання	Каментарый
C++ [si: plʌs plʌs]	<i>сі плюс плюс</i>	агучванне інкрэмента ++ на славянскі манер
	<i>плюсы</i>	назва паводле сімвала інкрэмента
	<i>цэпэпэ</i>	славянізаваная назва паводле першых літар слоў арыгінальнай назвы
C# [si: ʃɑ:rp]	<i>сі рашотка</i>	назва з-за падабенства знака # да рашоткі
	<i>сі хэш</i>	назва па аналогіі з назвай сімвала ў інтэрнэце
Java [ˈdʒɑ:və]	<i>ява</i>	пашыранае вымаўленне назвы, сувязь назвы з востравам Ява праз каву (выява на лагатыпе)
	<i>кава</i>	назва ад лагатыпа – выява кубка кавы
Python [ˈpaɪθn]	<i>пітон</i>	пашыранае вымаўленне назвы
	<i>змяя удаў</i>	назвы паводле асацыятыўных фанетыка-графічных сувязей
PHP [pi: eɪtʃ pi:]	<i>пэхапэ</i>	славянізаванае чытанне абрэвіятуры
	<i>пыха</i>	жартаўлівая адаптацыя-каламбур, якая ўзнікла з-за гукавога падабенства, можа мець іранічнае адценне, звязанае з крытыкай архітэктурных асаблівасцей мовы
JavaScript [ˈdʒɑ:və skɪpt]	<i>JS («джэй-эс»)</i>	літарнае скарачэнне
	<i>жэс</i>	славянізаванае чытанне скарачэння назвы з каламбурызацыяй (ЖЭС – жыллёва-эксплуатацыйная служба)
	<i>жаба-скрыпт</i>	у жартоўным кантэксце праз фанетыка-графічнае падабенства слова Java да «жаба». Варта адзначыць, што нягледзячы на падабенства назваў, JavaScript не з’яўляецца падмноствам Java. Гэта самастойная мова з іншай архітэктурай і гісторыяй развіцця.
Go [gou]	<i>Golang</i>	Альтэрнатыўная назва мовы Go, ужывальная з-за агульнасці слова <i>go</i> ў англійскай мове. Выкарыстоўваецца для ўнікальнай ідэнтыфікацыі (напрыклад, у даменных імёнах і хэштэгах [3]).

Неафіцыйныя назвы моў праграмавання – гэта частка прафесійнай субкультуры. Яны выконваюць камунікатыўную функцыю (спрашчэнне вымаўлення), сацыяльную (маркер прыналежнасці да супольнасці) і часта гумарыстычную.

Праграмаванне – гэта зусім не такі прасты занятак, як можа здацца на першы погляд. Яго складанасць у тым, што патрабуецца значная разумовая праца, якая трэніруе мозг і развівае лагічнае мысленне. Сёння праграмаванне настолькі глыбока пранікла ў сучаснае грамадства, што стала запатрабаваным практычна ва ўсіх сферах нашага жыцця. Зараз практычна не існуе сферы чалавечай дзейнасці, якая б абыходзілася без камп’ютарных тэхналогій і моў праграмавання. Паходжанне назваў моў праграмавання адлюстроўвае развіццё інфармацыйных тэхналогій, культурныя кантэксты і асабістыя густы іх стваральнікаў. Кожная назва (ад строгіх тэхнічных абрэвіятур, як *Fortran*, *COBOL*, да гумарыстычных і метафарычных назваў, *Python*, *Ruby*) мае сваю гісторыю. Аналіз гэтых назваў дазваляе лепш зразумець не толькі тэхнічную эвалюцыю

праграмавання, але і чалавечы фактар у яго развіцці. Неафіцыйныя ж назвы моў праграмавання – гэта частка прафесійнай субкультуры, зручны сродак камунікацыі і спосаб творча-моўнага самавыражэння.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Себеста, Р. У. Основные концепции языков программирования / Роберт У. Себеста. – М. : Вильямс, 2001. – 659 с.
2. Пратт, Т. Языки программирования: разработка и реализация. Programming Language Design and Implementation (PLDI). / Теренс Пратт. – М. : МИР, 1979. – 573 с.
3. Інтэрнет-рэсурс [habr.com](https://habr.com/ru/articles/794887/): [сайт]. – 2024. – URL: <https://habr.com/ru/articles/794887/> (дата звароту: 01.04.2026).

«БЕЛКАРТ» ЯК НАЦЫЯНАЛЬНАЯ ПЛАЦЕЖНАЯ СІСТЭМА

Цеслік У.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследуецца роля нацыянальнай плацежнай сістэмы «Белкарт» як інструмента тэхналагічнага і культурнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь. Разглядаюцца этапы развіцця сістэмы, семіётыка візуальнага брэнда (лагатып «васілёк»), выкарыстанне беларускай мовы ў банкаўскім нэймінгу («Шчодрая», «Аksamіт», «Дабрабыт»), а таксама тэхналагічныя аспекты мабільных дадаткаў «Белкарт Раў» і MobiTeen. Паказана сінергія лічбавых тэхналогій і нацыянальнай ідэнтычнасці

1. Эвалюцыя фінансавага суверэнітэту: ад мікрапрацэсараў да нацыянальнага брэнда.

Гісторыя плацежнай сістэмы «Белкарт» з'яўляецца адлюстраваннем працэсу станаўлення дзяржаўнасці Рэспублікі Беларусь у эканамічнай сферы. Пачатак гэтага шляху датуецца 1994 г., калі пад апекай Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь эксперты прыступілі да праектавання айчыннай сістэмы разлікаў на базе пластыкавых картак [1]. ва ўмовах нестабільнасці фінансавых рынкаў 1990-х гг. стварэнне ўласнага плацежнага інструмента было прадиктавана неабходнасцю забеспячэння бяспекі ўнутраных транзакцый і зніжэння залежнасці ад знешніх аператараў.

На пачатковым этапе тэхналагічным прыярытэтам сталі мікрапрацэсарныя карткі стандарту PCOS кампаніі GemPlus, што сведчыла аб амбіцыйным падыходзе да бяспекі [1]. Да 2001 г. сістэма перайшла на клірынгавую аснову міжбанкаўскіх разлікаў, што дазволіла праводзіць залік узаемных абавязацельстваў і аптымізаваць ліквіднасць банкаўскага сектара [1]. Найважнейшым этапам у папулярызацыі сістэмы стала распараджэнне 2006 г. аб пераводзе выплат заробных плат работнікам бюджэтнай сферы на карткі «Белкарт», што стварыла крытычную масу карыстальнікаў і стымулявала развіццё гандлёвага эквайрынг [1].

Тэхналагічны стэк сістэмы працягваў удасканальвацца, і да 2020 г. пачаўся масавы пераход на мікрапрацэсары стандарту EMV. Гэтае рашэнне забяспечыла сумяшчальнасць з міжнароднымі пратаколамі і дазволіла інтэграваць «Белкарт» з расійскай сістэмай «Мір», пашырыўшы геаграфію выкарыстання картак на рынкі Арменіі, Казахстана, Кыргызстана і іншых краін-партнёраў [1]. Аператарам сістэмы выступае ААТ «Банкаўскі працэсінгавы цэнтр», які кансалідуе намаганні найбуйнейшых банкаў краіны для падтрымання працаздольнасці інфраструктуры [1].

Табліца 1 - Ключавыя этапы і паказчыкі развіцця сістэмы «Белкарт»

Год / Пэрыяд	Падзея або Паказчык	Тэхналагічнае і сацыяльнае значэнне
1994–1995	Заснаванне сістэмы	Пачатак фарміравання нацыянальнага сегмента бязналічных разлікаў
2001	Пераход на клірынг	Аптымізацыя міжбанкаўскага ўзаемадзеяння і паскарэнне абароту сродкаў
2006	Масавая эмісія (зарплатныя праекты)	Фарміраванне звычкі выкарыстання банкаўскіх картак насельніцтвам
2014	Рэбрэндывг (лагатып «Васілёк»)	Пераход да стратэгіі візуальнага нацыянальнага пазіцыянавання
2020	Укараненне стандарту EMV	Забеспячэнне міжнароднай інтэраперабельнасці і бяспекі
2022	> 5 млн картак у абароце	Дасягненне ўзроўню ахопу ў 22,5% ад агульнага рынку картак

2. Семіётыка і візуальны код: васілёк як сімвал стабільнасці. У 2013-2014 гг. плацежная сістэма прайшла фундаментальную візуальную трансфармацыю. На змену тэхнічнаму лагатыпу

прышоў глыбока сімвалічны вобраз – стылізаваная кветка васілька, пялёсткі якога выкананы ў форме банкаўскіх картак. Выбар васілька не з'яўляецца выпадковым; гэтая расліна займае цэнтральнае месца ў беларускім фальклору, паэзіі і дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. У кантэксце банкаўскай сістэмы васілёк інтэрпрэтуецца як сімвал надзейнасці, чысціні і «прыроднай» укаранёнасці фінансавых працэсаў у нацыянальную глебу.

Сіні колер пялёсткаў-картак у лагатыпе асацыіруецца з вобразам Беларусі як «краіны з блакітнымі азёрамі», падкрэсліваючы геаграфічную і культурную ідэнтычнасць брэнда. Гэты візуальны код трансліюе каштоўнасці спакою і ўпэўненасці, што крытычна важна для фінансавай арганізацыі. У 2024 г. на фоне міжнароднага прызнання беларускай выцінанкі аб'ектам нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА выкарыстанне традыцыйных матываў у дызайне банкаўскіх прадуктаў набывае яшчэ большую актуальнасць [2-3].

Матэматычная мадэль эфектыўнасці візуальнага брэнда ў лічбавым асяроддзі можа быць апісана праз каэфіцыент пазнавальнасці R, які вылічваецца па формуле:

$$R = (A_c / A_{total}) \times 100\% \quad (1),$$

дзе A_c – колькасць рэспандэнтаў, якія карэктна асацыіруюць сімвал з сістэмай; A_{total} – агульны аб'ём выбаркі. Высокая інтэнсіўнасць транзакцый (да 143 аперацый у секунду) забяспечвае пастаянны візуальны кантакт спажыўца з брэндам, што ператварае кожную аплату ў акт пацвярджэння нацыянальнай прыналежнасці [1].

3. Беларуская мова ў банкаўскім нэймінгу: ад маркетынгу да ідэнтычнасці. Адным з найбольш значных аспектаў даследавання з'яўляецца выкарыстанне беларускай мовы ў назвах банкаўскіх прадуктаў. Гэта з'ява выходзіць за рамкі простага лінгвістычнага выбару, становячыся інструментам стварэння эмацыйнай сувязі са спажыўцом. Найбуйнейшыя фінансавыя інстытуты краіны, такія як ААТ «АСБ Беларусбанк» і ААТ «Белагрампрамбанк», актыўна ўкараняюць беларускамоўныя найменні для сваіх картак і праграм лаяльнасці.

Картка «Шчодрая» ад Беларусбанка (сістэмы Mastercard World/Белкарт) – яркі прыклад выкарыстання этнакультурнага канцэпту шчодрасці [4]. У беларускай традыцыі шчодрасць звязана не толькі з матэрыяльным багаццем, але і з духоўнай адкрытасцю, гасціннасцю і гатоўнасцю дзяліцца. Назва прадукту непасрэдна карэлюе з яго функцыяналам: вяртаннем часткі сродкаў у выглядзе манібэка да 3% і назапашваннем балаў у партнёрскай сетцы [5-6].

Іншым важным прыкладам з'яўляецца клуб «Аксаміт», арыентаваны на людзей пенсійнага ўзросту [7]. Слова «аксаміт» выклікае асацыяцыі з мяккасцю, камфортам і «аксамітным сезонам» жыцця, падкрэсліваючы павагу да старэйшага пакалення. Укараненне такіх назваў спрыяе нармалізацыі выкарыстання беларускай мовы ў афіцыйнай і дзелавой сферах, якія доўгі час заставаліся пераважна рускамоўнымі.

Табліца 2 – Беларускаямоўныя брэнды і прадукты ў эксістэме «Белкарт»

Назва прадукту / клуба	Банк-эмітэнт	Культурна-моўны кантэкт	Функцыянальная асаблівасць
«Шчодрая»	Беларусбанк	Канцэпт гасціннасці і дастатку	Манібэк, бонусныя балы, зніжкі
«Аксаміт»	Беларусбанк	Сімвал годнай і камфортнай старасці	Спецыяльныя ўмовы для пенсіянераў
«Моцная картка»	Кааліцыйная праграма	Акцэнт на надзейнасці і адзінстве бізнесу	Зніжкі ў сотнях гандлёвых сетак
«Картка навучэнца»	Беларусбанк	Падтрымка адукацыйнага працэсу і моладзі	Бясplatнае афармленне, бескантактная аплата
«Дабрабыт»	ААТ «Банк Дабрабыт»	Канцэпт дабрабыту і росквіту	Універсальны банкаўскі сэрвіс з нац. акцэнтам

4. Праграмная інжынерыя на службе культуры: Белкарт Pay і MобіTeen. Асаблівую цікавасць мае тэхнічная рэалізацыя сувязі мовы і тэхналогій. Сучасныя мабільныя дадаткі плацежнай сістэмы з'яўляюцца не толькі інструментамі здзяйснення плацяжоў, але і інтэрфэйсамі ўзаемадзеяння чалавека з нацыянальнай культурай. Дадатак «Белкарт Pay», які выкарыстоўвае тэхналогію NFC (Near Field Communication), надае карыстальнікам магчымасць здзяйсняць бескантактныя плацяжы з дапамогай смартфона [8-9].

Важным аспектам з'яўляецца лакалізацыя інтэрфэйсу. Падтрымка беларускай мовы ў дадатку «Белкарт Pay» дазваляе карыстальніку бачыць тэрміны «аплата», «гісторыя транзакцый», «дадаць картку» на роднай мове [10-11]. Гэта спрыяе фарміраванню сучаснай тэхнічнай тэрміналагічнай сістэмы ў беларускай мове. З пункту гледжання бяспекі, выкарыстанне такенізацыі - замены

рэальнага нумара карткі зашыфраваным лічбавым кодам - гарантуе абарону даных, пры гэтым пацвярджае аперацыі можа адбывацца праз біямэтрычныя даныя [10-11].

Дадатак MобіТееп заслугоўвае асобнай увагі як інструмент выхавання фінансавай пісьменнасці ў дзяцей і падлеткаў [12]. Ён дазваляе бацькам кантраляваць баланс карткі дзіцяці і яго месцазнаходжанне, ствараючы бяспечнае асяроддзе для першых крокаў у лічбавай эканоміцы. Афармленне карткі «Зебра» або «Карткі навучэнца» ў рамках гэтай экасістэмы прывучае моладзь да думкі, што нацыянальная плацежная сістэма - гэта сучасна, зручна і прэстыжна [13].

5. Рэбрэндынг Банка Дабрабыт як маніфест нацыянальнай эканомікі. У 2018 г. адбылася падзея, якая істотна паўплывала на ландшафт беларускага банкіngu: перайменаванне Банка Масква-Мінск у Банк «Дабрабыт» [14]. Слова «дабрабыт» (дабрабыт, рвосквіт) адлюстроўвае фундаментальную мэту любой фінансавай установы - спрыяць росту матэрыяльнага і духоўнага дастатку сваіх кліентаў [15]. Пераход на беларускамоўную назву стаў усвядомленым крокам да стварэння «першага беларускага банка» для сучасных, дзейных і заможных грамадзян [15].

У прадуктавай лінейцы банка акцэнт зроблены на падтрымку айчыннага вытворцы, што выяўляецца ў крэдытных прадуктах «Родныя тавары» [16]. Такім чынам, банк не проста выкарыстоўвае мову, а выбудоўвае вакол яе цэлую стратэгію эканамічнага патрыятызму, падтрымліваючы ўнутраны попыт і нацыянальную ідэнтычнасць.

6. Інтэграцыя ў адукацыйны працэс і сацыяльную інфраструктуру. Сістэма «Белкарт» актыўна інтэгруецца ў паўсядзённае жыццё грамадзян праз сацыяльна значныя праекты. «Картка навучэнца» - сумесны праект Беларусбанка і ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі [17]. Картка спалучае ў сабе функцыі плацежнага інструмента, пропуску ў школу і чытацкага білета, што робіць яе незаменным аtryбутам сучаснага школьніка.

Студэнты і супрацоўнікі БДУІР выкарыстоўваюць шматфункцыянальныя электронныя білеты (пропускі) на базе плацежнай сістэмы «Белкарт» ад Белінвестбанка. Гэта ператварае звычайны банкаўскі інструмент у паўнаважны лічбавы ідэнтыфікатар асобы ў адукацыйным асяроддзі. Выкарыстанне беларускай мовы ў гэтых распрацоўках з'яўляецца ўкладам у развіццё нацыянальнай навукі і інфарматызацыі грамадства.

Эканамічная эфектыўнасць сістэмы пацвярджаецца лічбамі: абарот па картках складае больш за 356 тысяч рублёў у хвіліну [1]. Гэта азначае, што кожную хвіліну здзяйсняюцца тысячы актаў эканамічнага ўзаемадзеяння, у якіх удзельнічае нацыянальны брэнд. Для інжынера-праграміста гэта азначае неабходнасць забеспячэння высокай даступнасці сістэмы (High Availability), што выражаецца праз паказчык А:

$$A = \text{MTBF} / (\text{MTBF} + \text{MTTR}) \quad (2),$$

дзе MTBF - сярэдні час паміж адмовамі; MTTR - сярэдні час аднаўлення. Нацыянальная сістэма абавязана імкнуцца да значэння $A > 0,999$, забяспечваючы фінансавую стабільнасць грамадства.

Заклучэнне. Праведзенае даследаванне паказвае, што плацежная сістэма «Белкарт» паспяхова выконвае ролю нацыянальнага фінансавага аператара, адначасова выступаючы важным інструментам захавання і прасоўвання беларускай мовы і культуры. Укараненне такіх брэндаў, як «Шчодрая», «Аксаміт» і «Дабрабыт», даказвае жыццяздольнасць і запатрабаванасць нацыянальна арыентаванага маркетынгу ў банкаўскай сферы.

Для будучага інжынера-праграміста праца ў дадзенай вобласці перадугледжвае не толькі валоданне мовамі праграмавання і метадамі абароны інфармацыі, але і глыбокае разуменне культурнага кантэксту, у якім функцыянуе стваральны прадукт. Далейшае развіццё «Белкарт» бачыцца ў пашырэнні бескантактных тэхналогій, укараненні біямэтрычнай ідэнтыфікацыі і падтрымцы інавацыйных адукацыйных праграм, што дазволіць беларускай мове і культуры заняць годнае месца ў глабальнай лічбавай прасторы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Белкарт. Плацежная сістэма Белкарт, карткі, гісторыя. – URL: <https://myfin.by/wiki/term/belkart> (дата звароту: 01.04.2026).
2. Belarusian Vytsinanka, traditional art of paper cutting // Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus. – URL: https://mfa.gov.by/en/press/news_mfa/ed72c33ea70ebc37.html (дата звароту: 01.04.2026).
3. Belarusian vytsinanka inscribed on UNESCO intangible cultural heritage list // BELTA. – URL: <https://eng.belta.by/society/view/belarusian-vytsinanka-inscribed-on-unesco-intangible-cultural-heritage-list-163637-2024/> (дата звароту: 01.04.2026).
4. Картка Шчодрая Беларусбанка. – URL: https://belarusbank.by/be/fizicheskim_licam/cards/shchodraya-mastercard/ (дата звароту: 01.04.2026).
5. Бонусная праграма па картцы «Шчодрая» Беларусбанка. – URL: <https://shchodraya.by/> (дата звароту: 01.04.2026).
6. Картка Шчодрая Беларусбанка, умовы, кэшбэк, партнёры. – URL: <https://myfin.by/wiki/term/karta-shchodraya-ot-belarusbanka> (дата звароту: 01.04.2026).
7. Пенсійная картка «Аксаміт» у Беларусбанка. – URL: https://belarusbank.by/be/fizicheskim_licam/cards/klub-barkhat/ (дата звароту: 01.04.2026).
8. БЕЛКАРТ PAY. – URL: <https://belkart.by/belkartpay/> (дата звароту: 01.04.2026).

9. БЕЛКАРТ PAY – праграмы ў Google Play. – URL: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.belkartpay.belkartpay&hl=be> (дата звароту: 01.04.2026).
10. Белкарт PAY: карыстальніцкае пагадненне. – URL: <https://belkart.by/belkartpay/karystalnitnskae-pagadnenne/> (дата звароту: 01.04.2026).
11. Белкарт Pay // belapb.by. – URL: <https://www.belapb.by/by/chastnomu-klientu/bankovskie-karty/poleznaya-informatsiya/vozmozhnosti-kart/belkart-pay/> (дата звароту: 01.04.2026).
12. БЕЛКАРТ МобіТееп. – URL: <https://belkart.by/mobiteen/> (дата звароту: 01.04.2026).
13. Карта навучэнца Беларусбанк. – URL: https://belarusbank.by/be/fizicheskim_licam/cards/zayavka-karta-study/ (дата звароту: 01.04.2026).
14. Аб Банку Дабрабыт. – URL: <https://bankdabrabyt.by/about/> (дата доступу: 01.04.2026).
15. Аб Банку «Банк Дабрабыт». – URL: <https://minsk.by/fin.by/banki/bank-dabrabyt/> (дата звароту: 01.04.2026).
16. Крэдыт «На ПАКУПІ» на тавары айчыннай вытворчасці – Банк Дабрабыт. – URL: <https://bankdabrabyt.by/personal/credit/kredit-tovary-otechestvennogo-proizvodstva/> (дата звароту: 01.04.2026).
17. Картка навучэнца Беларусбанка. – URL: https://belarusbank.by/ru/fizicheskim_licam/cards/international/41084/ (дата звароту: 01.04.2026).

ПАРАЎНАЛЬНЫ АНАЛІЗ БЕЛАРУСКІХ І РУСКІХ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ: СЕМАНТЫЧНЫ І КУЛЬТУРНЫ АСПЕКТ

Бруснева Л.А.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

У дадзенай рабоце праведзена параўнанне беларускай і рускай культур праз прызму фразеалагізмаў, якія адлюстроўваюць нацыянальныя каштоўнасці, традыцыі і менталітэт абедзвюх нацый. Фразеалагізмы, як важны элемент мовы, з’яўляюцца не толькі лексічнымі адзінкамі, але і культурнымі маркерамі, якія перадаюць жыццёвы досвед і светапогляд народа.

Фразеалагізмы займаюць асаблівае месца ў любой мове, бо яны адлюстроўваюць культурныя, гістарычныя і сацыяльныя аспекты жыцця народа. У рускай і беларускай мовах фразеалагізмы нясуць у сабе глыбокі сэнс, які адлюстроўвае менталітэт, каштоўнасці і традыцыі абедзвюх нацый.

Беларуская і руская культуры маюць шмат агульнага, аднак у той жа час яны ўтрымліваюць і ўнікальныя асаблівасці, якія знаходзяць адлюстраванне ў фразеалагічным багацці мовы. Фразеалагізмы, што ўжываюцца ў кожнай з гэтых моў, могуць быць як аналагічнымі, так і адрознымі, што адкрывае шырокае магчымасці для параўнальнага аналізу.

Гэтая работа ставіць за мэту даследаваць фразеалагізмы ў беларускай і рускай мовах, акцэнтуючы ўвагу на іх семантычнай структуры, стылістычных функцыях і культурных значэннях. Параўнальны аналіз фразеалагізмаў дапамагае выяўляць як агульныя рысы, так і адметнасці ў моўным адлюстраванні жыцця абедзвюх нацый.

У рамках даследчай працы мы разгледзелі некалькі ключавых аспектаў: 1) класіфікацыя фразеалагізмаў па тэматычных групах; 2) аналіз семантыкі кожнага фразеалагізма; 3) параўнальны аналіз аналагічных выразаў у абедзвюх мовах. Такім чынам, выяўлены не толькі моўныя асаблівасці, але і культурныя і гістарычныя кантэксты, якія стаяць за гэтымі выказваннямі. Такім чынам, даследаванне спрыяе больш глыбокаму разуменню не толькі моўных механізмаў, але і культурных сувязей паміж беларусамі і рускімі.

Мы размеркавалі фразеалагізмы (паводле [1]) на тры групы: ідэнтычныя фразеалагізмы (аднолькавыя ў рускай і беларускіх мовах): *ад а да я – от а до я, гладзіць па галоўцы – гладить по головке, з іголачкі – с иголки*; з аднолькавым значэннем: *вушы аб’есці – прожужжать уши, адправіцца да Абрама на піва – отбросит коньки, варона загуменная – олух царя небесного*; унікальныя для беларускай мовы: *абяцанка-цацанка, авохці мне, баранчык божы, як Піліп з канпель*.

Было выяўлена, што ідэнтычныя фразеалагізмы сведчаць пра агульныя вытокі славянскіх моў, блізкасць біблейскіх і еўрапейскіх вобразаў, а таксама падобныя бытавыя рэаліі. Яны пацвярджаюць, што беларусы і рускія доўгі час існавалі ў адзіным культурным полі, дзе ацэнка дагледжанасці (з *іголачкі*), паслядоўнасці (*ад а да я*) або методык выхавання (*гладзіць па галоўцы*) была агульнай. Аналіз выразаў з аднолькавым значэннем, але рознай вобразнасцю, паказвае на ідыяматычнасць кожнай мовы, уласцівы мовам і культурам каларыт і самабытнае творчае мысленне. Так, у беларускім фразеалагізме можна ўбачыць з’яднанне біблейнага вобраза Абрама, узятага пасля смерці ў нябеснае царства за пакорлівасць і адданасць Богу, і пашыранага ў яўрэйскім асяроддзі імені гаспадара карчмы [2]. Такім чынам, далікатная, сакральная тэма нібыта зазімляецца

згадкай месца вясёлага баўлення часу. Самабытныя сродкі выражэння агульных фразеалагічных сітуацый і ўнікальныя ўстойлівыя выразы – этналінгвістычны моўны код, які выконвае функцыю ідэнтыфікацыі і трансляцыі пэўных ведаў пра свет, паводзін, сістэмы каштоўнасцей і поглядаў.

Такім чынам, нягледзячы на агульныя карані і блізкасць культур, адрозненні паміж рускімі і беларускімі выразамі прыкметныя і шматгранныя. Гэтыя адрозненні фарміруюць унікальныя культурныя ідэнтычнасці кожнага народа.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мн. : Бел. Эн. 2008.
2. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мн. : Бел. Эн. 2004. – 448 с.

ЭРАТЫВЫ ЯК МАРКЕТЫНГАВЫ ПРЫЁМ

Кулеш А.А., Есіпёнак С.А., Смяховіч П.У.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаецца феномен наўмыснага выкарыстання лінгвістычных адхіленняў у камерцыйным нэймінгу беларускіх кампаній. На аснове аналізу трох кейсаў – рэстарана «Белы Гусь», марожанага «Калядкі ў вашай хатке» і гм «Дубайская вада» – паказана, як двухмоўны кантэкст Беларусі фарміруе ўмовы для прагматычнага выкарыстання граматычных і фанетычных інтэрферэнцый у мэтах брэндыву. Выяўлены ключавыя крытэрыі эфектыўнасці дадзенай стратэгіі і акрэслены яе камунікатыўныя рызыкі.

У сучаснай камунікатыўнай прасторы, перанасычанай рэкламнымі паведамленнямі, прыцягненне і ўтрыманне ўвагі спажыўца ператвараецца ў адну з першачарговых задач маркетынгу. Сярод разнастайных стратэгіяў асобнае месца займае свядомае выкарыстанне лінгвістычных адхіленняў – граматычных, фанетычных або семантычных – у назвах брэндаў і прадуктаў. Дадзены прыём знаходзіць тэарэтычнае абгрунтаванне ў кагнітыўнай лінгвістыцы: паводле канцэпцыі «кагнітыўнага снэг-эфекту» (*cognitive snag effect*). Любое адхіленне ад чаканага моўнага стандарту пераключае рэжым апрацоўкі інфармацыі: аўтаматычнае ўспрыняцце замяняецца свядомым аналізам, а запамінальнасць паведамлення істотна ўзрастае [1].

Блізкім па змесце з’яўляецца паняцце *processing fluency* – лёгкасці апрацоўкі вербальнай інфармацыі. Паводле даследаванняў Р.Рэбера і інш., лексемы, якія прасцей вымаўляць і запамінаць, успрымаюцца як больш прывабныя нават пры адсутнасці аб’ектыўных перавагаў [2]. Наўмыснае лінгвістычнае адхіленне, апрацаванае творча, здольна адначасова парушаць граматычную норму і павышаць фанетычную прывабнасць назвы.

Для разумення разгляданага феномена ключавое значэнне мае сацыялінгвістычны кантэкст Беларусі. Дзве дзяржаўныя мовы – беларуская і руская – функцыянуюць ва ўмовах выразнай асіметрыі: рускамоўная камунікацыя пераважае ў гарадскім асяроддзі, тады як беларуская мова нясе дадатковую сімвалічную нагрукку, звязаную з нацыянальнай ідэнтычнасцю. Генетычная блізкасць абедзвюх моў стварае шырокае поле міжмоўнай інтэрферэнцыі: шматлікія лексемы адрозніваюцца граматычным родам, фанетычным афармленнем або семантычным аб’ёмам, прычым моўцы нярэдка не ўсведамляе гэтых адрозненняў. Менавіта гэтая «шэрая зона» і ўтварае натуральны рэсурс для нестандартных маркетынгавых рашэнняў [3].

Першы разгледжаны кейс – рэстаран беларускай кухні «**Белы Гусь**» (Мінск, 2025). Назва ўтрымлівае лексему *гусь* у спалучэнні з прыметнікам мужчынскага роду *белы*, хаця ў беларускай мове назоўнік *гусь* адносіцца да жаночага роду і патрабуе формы *белая*.

Другі кейс – марожанае «**Калядкі ў вашай хатке**» (Мінскі халадакамабінат №2). Форма *хатке* замест нарматыўнай беларускай *хатцы* адлюстроўвае рускамоўны ўплыў на выражэнне меснага склону. Між тым менавіта гэта адхіленне забяспечвае прадукту дадатковую камунікатыўную функцыю: *хатке* гучыць фанетычна мяккавата і эмацыйна цёпла, а нарматыўная форма *хатцы* ўспрымалася б значна больш нейтральна. З пазіцыі *processing fluency*, аптымальнае спалучэнне лёгкасці вымаўлення і пазітыўнай эмацыйнай канатацыі павышае запамінальнасць брэнда і фарміруе прыхільны афектыўны фон.

Трэці кейс – гм «**Дубайская вада**» – прадстаўляе найбольш выразны прыклад двухузроўневага каламбура. Аграгарадок Дубой у Брэсцкай вобласці з’яўляецца звычайным геаграфічным аб’ектам для мясцовага спажыўца. Аднак лексема *Дубай* адназначна асацыіруецца з горадам у ААЭ і дыскурсам прэміяльнасці. Брэнд функцыянуе ў двух семіятычных рэгістрах

адначасова: геаграфічным (лакальная прыродная крыніца) і прэстыжным (імартная прэміум-прадукцыя). Дадзены механізм рэалізуецца выключна праз міжмоўную асіметрыю і не патрабуе дадатковых маркетынговых выдаткаў.

Аналіз прыведзеных прыкладаў дазваляе сфармуляваць два ключавыя крытэрыі, якія вызначаюць эфектыўнасць маркетынгавай «памылкі». Першы – *наўмыснасць і ўнутраная логіка*: адхіленне, якое ўспрымаецца як выпадковае, выклікае раздражненне і зніжае давер да брэнда; адхіленне, якое чытаецца як намёк або гульня, запрашае спажываўца да актыўнай інтэрпрэтацыйнай дзейнасці. Другі – *семіятычная глыбіня*, або наяўнасць другога ўзроўню значэння. «Дубайская вада» мае два незалежныя чытанні; «Калядкі ў вашай хатке» – дадатковую фанетычную прывабнасць; «Белы Гусь» – культурную алюзію. Адхіленне без «другога дна» застаецца проста памылкай.

Разам з тым неабходна ўлічваць спецыфічныя рызыкі, характэрныя для беларускага кантэксту. Маніпуляванне моўнымі нормамаі ва ўмовах ідэалагічна нагружаннага моўнага пытання аўтаматычна нясе рызыкі негатыўнай інтэрпрэтацыі назвы брэнда незалежна ад намераў стваральнікаў.

Такім чынам, наўмыснае выкарыстанне лінгвістычных адхіленняў (эратываў) у беларускім брэндыву з'яўляецца камунікатыўнай стратэгіяй з аб'ектыўным кагнітыўным абгрунтаваннем. Двухмоўны сацыялінгвістычны кантэкст краіны ўтварае ўнікальнае поле для падобных практык, аднак іх эфектыўнасць вызначаецца наяўнасцю ўнутранай логікі і семіятычнай глыбіні. Перспектыўнымі кірункамі далейшых даследаванняў з'яўляюцца: колькасны аналіз аўдыторных рэакцый; параўнальнае даследаванне аналагічных практык у іншых двухмоўных рэгіёнах; вывучэнне юрыдычных аспектаў рэгулявання камерцыйнага нэймінгу.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Snags, Traps and Dilemmas / The London Centre. – 2020. – URL: <https://www.thelondoncentre.co.uk/the-blog/snags-traps-and-dilemmas-cat/> (дата звароту: 08.04.2026).
2. Processing Fluency / Top Trumps Social Psychology/ – 2024. – URL: <https://itsacademic.co.uk/processing-fluency> (дата звароту: 08.04.2026).
3. Супрун, А. Е. Лекции по теории речевой деятельности: пособие для филологических факультетов вузов / А. Е. Супрун. – Мн.: Белорусский фонд Сороса, 1996. – 287 с.

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ РЭЛІГІЙНЫХ АБ'ЕКТАЎ РАЁНА НЯМІГА (НА МАТЭРЫЯЛЕ АФІЦЫЙНЫХ ІНТЭРНЭТ-РЭСУРСАЎ БЕЛАРУСІ)

Арленка П.А., Раманюк Я.І.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследаванне прысвечана лінгвістычнай рэпрэзентацыі рэлігійных аб'ектаў раёна вуліцы Няміга ў Мінску на матэрыяле афіцыйных інтэрнэт-Аналізуецца частотнасць і прагматычная функцыя прыметнікаў з пазітыўнай канатацыяй у апісанні сабораў. Практычная значнасць работы заключаецца ў стварэнні аўдыягіда на англійскай мове для замежных турыстаў, што садзейнічае захаванню пераемнасці традыцый і павышэнню нацыянальнай свядомасці.

У сучасным грамадстве разам з развіццём тэхналогій усё большую ролю набываюць духоўныя каштоўнасці. У беларускіх цэрквах сёння можна ўбачыць не толькі людзей сталага ўзросту, але і шмат моладзі, маладыя сем'і.

У Беларусі дзейнічае каля 25 рэлігійных канфесій і напрамкаў, аднак праваслаўе застаецца галоўнай рэлігіяй краіны. Яно адыграла важную ролю ў гісторыі беларускага народа, станаўленні яго духоўнасці і культуры, складаючы духоўную аснову чалавека.

Для даследавання абраны раён вуліцы Няміга – адно з найлепшых месцаў Мінска, дзе сканцэнтраваны культавыя аб'екты. Гэты выбар невыпадковы: Няміга з'яўляецца візітнай карткай горада, яго духоўным цэнтрам і адным з самых наведвальных месцаў сталіцы.

Аktуальнасць даследавання абумоўлена неабходнасцю вывучэння беларускага рэлігійнага дыскурсу на матэрыяле афіцыйных інтэрнэт-рэсурсаў – сайтаў Міністэрства спорту і турызму [1], афіцыйнага партала Беларусі [2] і Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь [3]. Аналіз гэтых крыніц садзейнічае павышэнню нацыянальнай свядомасці, захаванню пераемнасці традыцый і выхаванню патрыятызму ў моладзі.

Аб'ект даследавання – рэлігійныя аб'екты ў раёне вуліцы Няміга. Прадмет даследавання – лінгвістычныя сродкі апісання рэлігійных помнікаў. Мэта – вывучыць лінгвістычную рэпрэзентацыю гэтых аб'ектаў і стварыць аўдыягід на англійскай мове для замежных турыстаў. Задачы даследавання: вывучыць гісторыю рэлігійных аб'ектаў раёна Нямігі; прааналізаваць інфармацыйныя рэсурсы названых афіцыйных сайтаў; выявіць спосабы лінгвістычнай рэпрэзентацыі рэлігійных турыстычных аб'ектаў; адаптаваць беларуска- і рускамоўны краязнаўчы тэкст на англійскую мову і агучыць яго для аўдыягіда. Гіпотэза даследавання: аналіз тэкстаў беларускага рэлігійнага дыскурсу дазволіць выявіць заканамернасці маўленчых паводзін яго суб'ектаў. Метады даследавання: тэарэтычныя (аналіз, кантэкстуальная інтэрпрэтацыя, абагульненне) і эмпірычныя.

Саборная царква Святых Пятра і Паўла. Саборная царква Святых Пятра і Паўла – найстарэйшы храм горада і адзіны помнік архітэктуры эпохі Рэнэсансу, які захаваўся ў Мінску. Яго выгляд неаднаразова змяняўся на працягу гісторыі.

Храм і кляштар, заснаваныя праваслаўнымі шляхціцамі і мяшчанами ў 1612 г. і прысвечаныя Святым Пятру і Паўлу, на працягу двух стагоддзяў заставаліся галоўным апірышчам праваслаўнай веры ва ўмовах распаўсюджвання уніі. За чатырохсотгадовую гісторыю храм перажыў нямала драматычных падзей, аднак захаваў свой выгляд да нашых дзён. І сёння адноўлены Свята-Петра-Паўлаўскі сабор – не толькі сведка нашай гісторыі і найстарэйшы архітэктурны помнік Мінска, але і непакінутая духоўная цвярдзіна [4, с. 16].

Пасля зацвярджэння уніі ў Мінску, 10 верасня 1612 г., брацтва, якое аб'ядноўвала праваслаўных грамадзян Мінска, прыняло рашэнне пабудаваць праваслаўную царкву і кляштар, а пры кляштары заснаваць школу і шпіталь для бедных. Пасля заканчэння будаўніцтва ў 1613 г. царква была асвечана ў гонар Святых Пятра і Паўла. З XVII да канца XVIII стст. Петра-Паўлаўскі кляштар амаль увесь час вымушаны быў адстойваць свае правы і маёмасць ад уніяцкіх і каталіцкіх замахаў [4, с. 17].

У 1793 г., пасля далучэння Мінскай губерні да Расіі, кляштар быў пераведзены ў Верхні горад па загадзе Кацярыны II, а царква перайменавана ў гонар святой велікамучаніцы Кацярыны. Пасля 1917 г. сабор страціў маёмасць, у 1933 г. быў зачынены і выкарыстоўваўся як склад. У 1941 г. богаслужэнні аднавіліся, але ў 1944 г. храм зноў зачынілі да 1991 г.

Служба ў адноўленай царке адбылася 7 снежня 1991 г. – упершыню за 46 гадоў. Неўзабаве аднавіліся рэгулярныя богаслужэнні. Адначасова пры актыўным удзеле прыхаджан пачаліся капітальны рамонт і аднаўленне роспісаў. У 1993 г. часткі мошчаў Святых Мучанікаў Антонія, Іаана і Яўстафія Віленскіх былі перанесены з Вільнюса ў Мінск. Пасля заканчэння рамонту ў 1999 г. мітрапаліт Мінскі і Слуцкі Філарэт урачыста асвятціў усе тры прастолы сабора.

Свята-Духаў кафедральны сабор. Свята-Духаў кафедральны сабор – адзін з галоўных рэлігійных аб'ектаў у раёне вуліцы Няміга. Гэта велічнае двухвежавае збудаванне ў стылі Віленскага барока, узведзенае рукамі таленавітых майстроў, упрыгожвае гістарычны цэнтр Мінска і вылучаецца сваёй непаўторнай архітэктурай.

Зямля, на якой стаіць сабор, здаўна лічыцца свяшчэннай. Яшчэ ў пачатку XV ст. тут існаваў праваслаўны кляштар Святых Казьмы і Дзям'яна [5]. Пасля пажару ў XVII ст. на гэтым месцы ў 1633–1642 гг. быў узведзены каталіцкі бернардзінскі касцёл. У 1741 г. будынак зноў згарэў, а пасля аднаўлення кляштар быў скасаваны ў 1852 г. У 1860 г. храм вярнулі Праваслаўнай Царкве, адрамантавалі і асвятцілі ў гонар Святых Кірылы і Мяфодзія. У 1870 г. тут адкрыўся праваслаўны кляштар у гонар Сашэсця Святога Духа. Галоўны прастол быў прысвечаны Сашэсцю Святога Духа, а правы – Кірылу і Мяфодзію. У кляштары захоўваліся рэдкія рэліквіі: часткі мошчаў і абраз Святога Нікіты [5].

Пасля 1918 г. храм зачынілі, богаслужэнні забаранілі, а рэліквіі зніклі. Будынак выкарыстоўваўся як месца зняволення. У 1938 г. адбыўся цуд: падчас мітыngu выступоўца, які патрабаваў знесці царкву, атрымаў пераломы ног, і храм ацалеў. З 1942 г. сабор больш ніколі не зачыняўся. У 1945 г. сюды перанеслі галоўную святыню – чудатворны абраз Мінскай Маці Божай, знойдзены ў 1500 г. Ікона захоўваецца тут і сёння. У 1947 г. над саборам зноў узнялі крыжы, а з 1961 г. ён атрымаў статус кафедральнага сабора Мінскай епархіі [5].

Сёння Свята-Духаў кафедральны сабор з'яўляецца не толькі галоўным храмам Беларусі, важным рэлігійным цэнтрам, але і выбітным архітэктурным помнікам.

Моўны партрэт рэлігійных помнікаў вуліцы Няміга. У Бібліі царква – гэта не проста будынак, а бяспечная прастора для тых, хто мае патрэбу ў дапамозе, сістэма перакананняў, якая натхняе на добрыя справы, і можа нават не мець прамога дачынення да рэлігіі. Аналіз моўных сродкаў на афіцыйных сайтах [1–3] выявіў шырокае ўжыванне прыметнікаў з пазітыўнай канатацыяй для стварэння прывабнага вобраза рэлігійных аб'ектаў. Найбольш частотныя прыметнікі (49% ад усіх): *незабыўны, свяшчэнны, духоўны, велічны, старажытны, выдатны, уміратворны, уражальны*. Таксама вылучаны наступныя групы прыметнікаў: 49% – *незабыўны, велічны, духоўны, старажытны, свяшчэнны, выдатны, уміратворны, уражальны*; 37% – *традыцыйны, вядомы,*

прыязны, утульны, маёстатны, сучасны; 14% – асветніцкі, узвышальны, дынамічны, захапляльны, цудоўны; 8% – спакойны, дабрачынны, бездакорны, суцяшальны. Выснова: ужыванне апісальных прыметнікаў выконвае зматыўную функцыю, стварае станоўчы вобраз рэлігійнага Мінска, «ажыўляе» аб'екты і фарміруе дакладнае ўяўленне пра іх нават пры ўзаемадзеянні толькі з тэкстам. Практычная значнасць работы заключаецца ў выяўленні і аналізе прыметнікаў, якія дакладна перадаюць духоўную атмасферу, атачэнне і настрой храмаў і дапамагаюць зрабіць апісанне больш прывабным для мэтавай аўдыторыі.

Мінск – горад з багатай гісторыяй, які неаднаразова адраджаўся з руін. Верхні горад у раёне вуліцы Няміга – найстаражытнейшая частка сталіцы, надзвычай папулярная сярод турыстаў, дзе размешчаны велічныя храмы, помнікі і архітэктурныя збудаванні розных эпох. Культурная спадчына Беларусі непарыўна звязана з рэлігійным жыццём і ўключае цэрквы, кляштары, сінагогі, мячэці і драўляныя храмы. Штогод паломнікі з розных краін наведваюць святыні і духоўныя фестывалі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Міністэрства спорту і турызму Рэспублікі Беларусь. – URL: <http://mst.gov.by>. (дата звароту: 17.03.2026).
2. Афіцыйны вэб-сайт Рэспублікі Беларусь. – URL: <http://belarus.by> (дата звароту: 17.03.2026).
3. Афіцыйны інтэрнэт-партал Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. – URL: <http://president.gov.by> (дата звароту: 17.03.2026).
4. Кулажанка, Л. Свята-Петра-Паўлаўскі Сабор у Мінску: да 400-годдзя заснавання / Л. Кулажанка, Ф. Сарока, В. Чарняк. – Мн. : [б. в.], 2011. – 47 с.
5. Свята-Духаў кафедральны сабор. – URL: <http://sobor.minsk.by> (дата звароту: 17.03.2026).

АСАБЛІВАСЦІ НЕАЛАГІЗМАЎ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ «СЛОЎНІКА НОВЫХ ЗАПАЗЫЧАННЫХ СЛОЎ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ» В. І. УЛАСЕВІЧ І Н. М. ДАЎГУЛЕВІЧ)

Панятоўскі З.А., Панасюк Я.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаюцца неалагізмы ў сучаснай беларускай мове: азначаецца паняцце, характарызуюцца спосабы ўтварэння і асаблівасці функцыянавання новых слоў. Матэрыял ілюструецца пераважна прыкладамі са «Слоўніка новых запазычаных слоў беларускай мовы» (2023 г.).

Лексіка – самы зменлівы і дынамічны ўзровень моўнай сістэмы. Як адзначае І. І. Караткевіч, «кожнае пакаленне ўносіць нешта новае ў асэнсаванне рэчаіснасці сродкамі мовы. І перш за ўсё такімі сродкамі аказваюцца новыя словы, новыя значэнні слоў, новыя грамадскія і стылістычныя ацэнкі вядомых слоў» [1, с. 86]. Гэта заканамернасць найбольш выразна праяўляецца ва ўзнікненні і распаўсюджванні неалагізмаў.

Неалагізм – гэта новае слова або новае значэнне ўжо вядомай лексічнай адзінкі, якое ўзнікла ў мове ў пэўны перыяд і ўспрымаецца носьбітамі як яшчэ не цалкам асвоенае. Па меры замацавання ва ўжытку і пранікнення ў нарматыўныя слоўнікі навізна слова страчваецца і яго становіцца звычайнай адзінкай лексічнага складу. Прыкладны пералік такіх адзінак прадстаўлены ў «Слоўніку новых запазычаных слоў беларускай мовы» В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч [2], які фіксуе актыўны запазычаны пласт сучаснай беларускай лексікі.

Асаблівасці напісання неалагізмаў абумоўлены фанетычным прынцыпам і правіламі практычнай транскрыпцыі. Запазычаныя словы перадаюцца адпаведна беларускаму вымаўленню з захаваннем акання: *computer – камп'ютар, iPad – айпад, program – праграма, marketing – маркетынг, manager – менеджар*. Беларуская мова не схільная да пурызму ў параўнанні, напрыклад, з чэшскай: бел. *камп'ютар* (ад англ. *computer*) і чэш. *počítač* [3, с. 13]. Напісанне новых слоў можа вагацца да моманту нарматыўнай фіксацыі ў слоўніках.

Паводле спосабаў утварэння неалагізмы падзяляюцца на некалькі груп. Найбольш прадуктыўным шляхам з'яўляецца запазычванне – перш за ўсё з англійскай мовы, якая сёння выступае галоўнай крыніцай новых слоў. Другі шлях – уласнабеларускае словаўтварэнне праз прыстаўкі, суфіксы або складанне асноў: *кіберзлачынства, інтэрнэт-крама, медыяпрастора*. Актыўна адбываецца семантычны зрух – перанос значэння ў вядомым слове: *мыш* набыло значэнне камп'ютарнай прылады, *воблака* – сховішча даных. Шырока выкарыстоўваюцца таксама абрэвіятуры: *IT, AI, PR*.

Самым динамичным тематичным пластом неалагізмаў у XXI ст. з'яўляецца лексіка інфармацыйных тэхналогій. *Айпад, камп'ютар, праграма, браўзер, інтэрфэйс, анлайн, апдэйт* зафіксаваны ў слоўніку В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч як замацаваныя лексічныя адзінкі [2]. Больш новыя запазычанні – *воблачны сэрвіс, чатбот, нейрасетка, стрымінг* – яшчэ знаходзяцца ў стадыі нарматыўнага асваення. Гэты пласт актыўны ва ўсіх сацыяльных і ўзроставых групах, паколькі лічбавыя тэхналогіі сталі неад'емнай часткай штодзённага жыцця.

Грамадска-палітычная лексіка непасрэдна адлюстроўвае змены ў сацыяльным і міжнародным кантэксце. У сучасным дыскурсе замацаваліся *санкцыі, фэйк, маніпуляцыя, рэйтынг, прэс-рэліз, дэфолт*. Слова *фэйк* (ад англ. *fake* – паддробка) трывала ўвайшло ў публіцыстычны стыль як абазначэнне свядома ілжывай інфармацыі. Менавіта публіцыстычны стыль і мова СМІ з'яўляюцца, паводле спраядлівага назірання даследчыкаў, «касяроддзем, дзе тэсціруецца і замацоўваецца тое, што характарызуе бягучы перыяд у развіцці сучаснай беларускай літаратурнай мовы» [3, с. 12].

Значны пласт неалагізмаў прадстаўлены ў сферы быту, моды і стылю жыцця. *Трэнд, лайфхак, хайп, кантэнт, шопінг, фітнес* – гэтыя словы асабліва актыўна ўжывае моладзь. Навуковы і адукацыйны дыкурс папоўніўся, у сваю чаргу, тэрмінамі *вэбінар, маркетынг, менеджмент, кластар, STEM-адукацыя*. Большасць з іх першапачаткова ўваходзіла ў вузкасפעцыяльную тэрміналогію, аднак у выніку дэтэрміналагізацыі распаўсюдзілася ва ўсіх стылях маўлення. Як адзначаецца ў дапаможніку [3], інтэлектуалізацыя маўлення можна патлумачыць «вялікую колькасць новых запазычанняў з англійскай мовы» [3, с. 12].

Асобнай увагі заслугоўвае з'ява моўнай моды. У сучасным беларускім маўленні англіцызм нярэдка выконвае функцыю сацыяльнага маркера: ужыць *скілы* замест *уменні*, *фідбэк* замест *водзук* – значыць прадэманстраваць уключанасць у глабальны кантэксст. Такім чынам, англіцызм становіцца знакам сучаснасці і прэстыжнасці, асабліва ў маладзёжным і медыйным асяроддзі. Разам з тым даследчыкі застэрагаюць ад перанасычанасці маўлення запазычаннямі, якая можа пагражаць самабытнасці і выразнасці беларускай мовы.

Такім чынам, аналіз неалагізмаў сведчыць аб наступных тэндэнцыях развіцця лексічнага складу сучаснай беларускай мовы. Устойліва пашыраецца інтэрнацыяналізацыя: англійская мова застаецца асноўнай крыніцай новых слоў ва ўсіх тематичных групах. Паскараецца дэмакратызацыя маўлення – гутарковыя і інтэрнэт-неалагізмы актыўна пранікаюць у публіцыстычны стыль [3, с. 12]. Феномен моўнай моды ўзмацняе прэстыж англіцызмаў як маркера сучаснасці. Адначасова прысутнічае і адваротная тэндэнцыя – нацыяналізацыя: пошук беларускіх адпаведнікаў і вяртанне ўласных лексічных рэсурсаў [3, с. 13]. Усё гэта сведчыць аб тым, што лексічная сістэма беларускай мовы развіваецца як адкрытая, дынамічная, сацыяльна адчувальная з'ява.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Караткевіч, І. І. Сучасная беларуская мова. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія : вучэб. дапаможнік / І. І. Караткевіч. – Кіеў : Ліра-К, 2019. – 140 с.
2. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мін. : Беларусь, 2023. – 175 с.
3. Албут, А. А. Беларуская мова (прафесійная лексіка) : вучэб.-метада. дапаможнік. У 3 ч. Ч. 2 : Лексічная сістэма беларускай мовы. Тэрміналогія / А. А. Албут, Н. Я. Пятрова. – Мн. : БДУІР, 2024. – 124 с.

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЧНЫЯ СЛОЎНІКІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ: ЗМЕСТАВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ І ЗНАЧЭННЕ ДЛЯ РАЗВІЦЦА НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ

Чыжыкаў Г.К., Грэчыха К.Ю.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

У артыкуле разгледжана паняцце энцыклапедычнага слоўніка, прааналізаваны тры ключавыя выданні: «Беларуская мова: энцыклапедыя» (1994 г.) [1], «Беларуская мова: энцыклапедычны даведнік для школьнікаў і студэнтаў» (2022 г.) [2] і «Беларуская мова ад А да Я» (2024 г.) [3]. Разгледжаны іх змест, структура і значэнне. Абгрунтавана роля падобных выданняў у захаванні і развіцці беларускай мовы і культуры.

Паняцце энцыклапедычнага слоўніка. Энцыклапедычны слоўнік – гэта даведачнае выданне, якое спалучае прыметы энцыклапедыі і слоўніка: падае словы ці тэрміны пэўнай галіны ведаў і разам з тым дае да іх разгорнутыя тлумачальныя артыкулы з навуковымі звесткамі, гісторыяй

паняцця, ілюстрацыямі і бібліяграфіяй. У адрозненне ад звычайных тлумачальных слоўнікаў, энцыклапедычны слоўнік не абмяжоўваецца вызначэннем значэння слова, а раскрывае яго культуры, гістарычны і навуковы кантэкст.

Для мовазнаўства энцыклапедычны слоўнік з'яўляецца інструментам сістэматызацыі ведаў пра мову ў цэлым: яе паходжанне, структуру, гісторыю, сучасны стан, знакамітых даследчыкаў і найважнейшыя тэксты. Менавіта такія выданні фарміруюць навуковую і культурную ідэнтычнасць мовы ў нацыянальнай і сусветнай прасторы.

«Беларуская мова: энцыклапедыя» (1994 г.). Першым буйным энцыклапедычным слоўнікам беларускай мовы стала выданне «Беларуская мова: энцыклапедыя», падрыхтаванае пад рэдакцыяй А. Я. Міхневіча і выдадзенае ў Мінску выдавецтвам «Беларуская Энцыклапедыя» ў 1994 г. Кніга налічвае 653 старонкі і змяшчае 513 слоўнікавых артыкулаў.

Выданне ахоплівае шырокі спектр тэм: гісторыю беларускай мовы ад старажытных часоў да сучаснасці, помнікі пісьменства і знакавыя выданні, структуру і граматычны лад, сучасны нарматыўны стан. Асобнае месца займаюць артыкулы, прысвечаныя айчынным і замежным даследчыкам беларускай мовы. Выданне суправаджаецца ілюстрацыямі, а артыкулы размешчаны ў алфавітным парадку. Слоўнік адрасаваны як навукоўцам і настаўнікам, так і шырокаму кругу чытачоў – усім, хто цікавіцца беларускай мовай. Гэта выданне стала першым сістэматычным апісаннем беларускай мовы ў энцыклапедычным фармаце ва ўмовах незалежнай Беларусі, зафіксаваўшы навуковыя веды пра мову на рубяжы эпох. Разам з тым трэба адзначыць, што ў энцыклапедыі адсутнічае іменны паказальнік, што істотна ўскладняе пошук звестак пра канкрэтных навукоўцаў і дзеячаў, згаданых у тэксце артыкулаў. Гэты недахоп зніжае зручнасць карыстання выданнем у навукова-даследчай рабоце, калі неабходна хутка знайсці ўсе спасылкі.

«Беларуская мова: энцыклапедычны даведнік для школьнікаў і студэнтаў» (2022 г.). У 2022 г. выдавецтва «Беларусь» выпусціла кнігу «Беларуская мова: энцыклапедычны даведнік для школьнікаў і студэнтаў» пад рэдакцыяй Д. В. Дзятко. Выданне змяшчае больш за 290 артыкулаў, падрыхтаваных вядучымі беларускімі мовазнаўцамі, і ахоплівае шырокі спектр тэм: гісторыю і сучасны стан беларускай мовы, яе гукавы і лексічны склад, фраземны фонд, графіку і арфаграфію, марфалогію і сінтаксіс, дыялекталогію, а таксама змяшчае агляд асноўных слоўнікавых выданняў.

Характэрная рыса даведніка – яго выразная практычная накіраванасць. Выданне адрасавана шырокай аўдыторыі: студэнтам, вучням старэйшых класаў сярэдніх школ, гімназій, каледжаў і ліцэяў, якія рыхтуюцца да экзаменаў і паступлення ва ўстановы вышэйшай адукацыі філалагічнага профілю, а таксама ўсім, хто жадае паглыбіць веды пра беларускую мову. У адрозненне ад фундаментальнай энцыклапедыі 1994 г., даведнік пад рэдакцыяй Д. В. Дзятко прапануе больш сціслы і сістэматызаваны фармат, зручны для самастойнай работы. Гэта робіць яго важным звяном паміж навуковым і папулярным апісаннем беларускай мовы.

«Беларуская мова ад А да Я» (2024 г.). Праз трыццаць гадоў пасля публікацыі першага слоўніка выйшла новае энцыклапедычнае выданне – «Беларуская мова ад А да Я», падрыхтаванае аўтарскім калектывам у складзе І. Л. Капылова, А. М. Лапцёнак і Н. В. Паляшчук. Аўтарам ідэі праекта выступіў старшыня Прэзідыума НАН Беларусі акадэмік У. Р. Гусакоў. Выданне рэкамендавана да друку Вучоным саветам Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі (праатакол № 13 ад 24.10.2024).

Кніга прэзентуе галоўныя падзеі ў гісторыі развіцця нацыянальнай мовы ў папулярнай, агульнадаступнай форме. Аўтары ахарактарызавалі адметныя рысы беларускай мовы, знакавыя помнікі пісьменства і сучасныя лінгвістычныя выданні, прывялі цікавыя моўныя факты, выказванні пісьменнікаў пра родную мову, прыказкі, самабытную лексіку. Інфармацыя суправаджаецца багатым ілюстрацыйным матэрыялам. Выданне адрасавана ўсім, хто цікавіцца мінулым і сучасным беларускай мовай і жадае далучыцца да яе скарбаў. У параўнанні з папярэднімі выданнямі энцыклапедычны слоўнік 2024 г. арыентаваны на больш шырокую аўдыторыю.

Уплыў энцыклапедычных слоўнікаў на развіццё беларускай мовы і культуры. Энцыклапедычныя слоўнікі адыгрываюць выключную ролю ў лёсе нацыянальнай мовы. Па-першае, яны кадыфікуюць нарму: фіксуюць актуальны правапіс, граматыку і лексіку, тым самым стабілізуючы мову і прадухіляючы яе стыхійную празмерую варыянтнасць. Па-другое, такія выданні выконваюць адукацыйную функцыю, фарміруючы ў шырокай аўдыторыі, ад школьнікаў да навукоўцаў, свядомыя адносіны да роднай мовы. Па-трэцяе, энцыклапедычны слоўнік – гэта форма калектыўнай памяці: ён захоўвае імёны даследчыкаў, назвы помнікаў пісьменства, звесткі пра дыялекты і фразеалагізмы, якія ў іншым выпадку маглі б быць страчаны. Слоўнік 1994 г. быў сімвалам адраджэння нацыянальнай ідэнтычнасці Беларусі ва ўмовах набытай дзяржаўнай незалежнасці, а выданне 2024 г. сведчыць пра нязгасны навуковы і культурны інтарэс да беларускай мовы ў XXI ст.

Такім чынам, энцыклапедычныя слоўнікі беларускай мовы – гэта не толькі навуковыя даведнікі, але і культурны скарб, які сцвярджае высокі статус беларускай мовы сярод моў свету, спрыяе яе папулярнасці і перадачы будучым пакаленням.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларуская мова: энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мн. : Беларуская Энцыклапедыя, 1994. – 653 с.
2. Дзятко, Д. В. Беларуская мова : энцыклапедычны даведнік для школьнікаў і студэнтаў / Д. В. Дзятко. – Мн. : Беларусь, 2022. – 495 с.
3. Капылоў, І. Л. Беларуская мова ад А да Я / І. Л. Капылоў, А. М. Лапцёнак, Н. В. Паляшчук ; аўтар ідэі праекта У. Р. Гусакоў. – Мн. : Беларуская навука, 2024. – 167 с.

ЗМЕНИ Ў СТЫЛІСТЫЦЫ НАВУКОВАГА МАЎЛЕННЯ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

Жыранкова В.У.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаюцца традыцыйныя і сучасныя асаблівасці навуковага стылю, аналізуюцца моўныя сродкі рэалізацыі абстрактнасці, лагічнасці, аб'ектыўнасці і дакладнасці выкладу на матэрыяле пісьмовых і вусных навуковых тэкстаў (у тым ліку выступленняў маладых даследчыкаў). На аснове параўнання форм навуковай камунікацыі робіцца выснова, што пісьмовае маўленне дэманструе больш высокую ступень унармаванасці, тады як вусныя выступленні дапускаюць элементы асабістага выкладу, якія, аднак, не сведчаць пра разбурэнне стылістычнай нормы, а з'яўляюцца вытлумачальнай рысай.

Навуковы стыль належыць да кніжных стыляў літаратурнай мовы і характарызуецца такімі агульнымі рысамі, як папярэдняе абдумванне выказвання, маналагічны характар, строгі адбор моўных сродкаў і імкненне да ўнармаванасці. М. Я. Цікоцкі адзначае, што «найбольш агульнымі ўласцівасцямі навуковага стылю з'яўляюцца абстрактнасць, лагічнасць, аб'ектыўнасць і дакладнасць выкладу» [1, с. 258]. Названыя характарыстыкі фарміруюцца дзякуючы выкарыстанню адпаведнай сістэмы моўных сродкаў. На лексічным ўзроўні цэнтральнае месца займае выкарыстанне агульнанавуковай лексікі і тэрмінаў. На граматычным узроўні назіраецца перавага назоўнікаў над дзеясловамі (з магчымымі ланцужкамі назоўнікаў у родным склоне), дзеясловы ўжываюцца ў спецыфічных часавых і асабовых формах, якія ўзмацняюць значэнне абстрактнасці (цяперашні пазачасавы час дзеясловаў, выражанае катэгорыі залежнага стану ў дзеяслоўных формах праз зваротныя постфіксы дзеясловаў-выказнікаў і адпаведныя суфіксы дзеепрыметнікаў). Важную ролю адыгрывае формульнасць выкладу інфармацыі: ужываюцца канструкцыі са значэннем прычынна-выніковых адносін, тоеснасці, супрацьпастаўлення, уключэння, вываду, абгрунтавання, аргументацыі [2].

Намі былі прааналізаваны навуковыя тэксты ў вуснай (выступленні дакладчыкаў падчас пасяджэнняў секцый навуковых канферэнцый) і пісьмовай форме (на матэрыяле апублікаваных работ [3]). Першапачатковая гіпотэза заключалася ў магчымасці дэмакратызацыі сучаснага навуковага маўлення, праяўленні асабовага выкладу інфармацыі, пазбаўленні «модусу сціпласці» і своеасаблівай навуковай ветлівасці, што традыцыйна прадугледжвала змяшчэнне акцэнта з асобы аўтара. Асаблівая ўвага пры разглядзе спецыфікі навуковага маўлення надзялялася тэкстам даследчыкаў-пачаткоўцаў, якія маглі б быць выражальнікамі пэўных зрухаў у стылістыцы навуковага маўлення. Аднак вынікі назіранняў за фактычным матэрыялам паказалі наступнае.

1. Лагічнасць дасягаецца дзякуючы ўпарадкаванай сістэме сувязей паміж часткамі тэксту, якая забяспечвае несупярэчлівасць і паслядоўнасць выкладу (ад прыватнага да агульнага або наадварот).

2. Дакладнасць забяспечваецца выкарыстаннем адназначных тэрмінаў і слоў з выразнай семантычнай спалучальнасцю. Гэта мінімізуе ўжыванне вобразных сродкаў (метафар, эпітэтаў), апраўдваючы іх толькі мэтамі папулярнага.

3. Яснасць вызначае даступнасць тэксту для разумення і вар'іруецца ў залежнасці ад тыпу навуковага тэксту (уласна навуковы, навукова-вучэбны, навукова-папулярны).

4. Аб'ектыўнасць праяўляецца ў безасабовым характары выкладу, адсутнасці суб'ектывізму і засяроджанасці на прадмеце даследавання, што патрабуе насычэння тэксту фактычнай інфармацыяй.

5. Доказнасць рэалізуецца праз аргументацыю палажэнняў з дапамогай навуковых гіпотэз, тэорый або спасылак на эмпірычны вопыт і аўтарытэтныя публікацыі.

6. Эмацыянальнасць у навуковым стылі мае спецыфічны, «інтэлектуальны» характар і падпарадкавана агульным задачам дакладнасці і пераканаўчасці выкладу.

Такім чынам, зместава-стылістычныя асновы навуковага дыскурсу застаюцца стабільнымі, адзначаюцца далучанасць да стылістычных норм, культура акадэмічнага выкладу інфармацыі навуковага характару.

Письмовае маўленне з'яўляецца найбольш устойлівай і ўнармаванай формай навуковай камунікацыі. Гэта тлумачыцца тым, што пісьмовы навуковы тэкст публікуецца са шматступеннай сістэмай кантролю, праверкі, рэдагавання. Нават аўтар-пачатковец мае магчымасць шматразова перачытаць тэкст, удакладніць тэрміналогію, перафармуляваць выказванні, выключыць суб'ектыўныя і іншастылістычныя элементы, атрымаць кансультацыю і праўкі ад больш вопытных калег.

Сітуацыя можа змяняцца пры пераходзе да вуснай формы навуковай камунікацыі. Вуснае маўленне адбываецца ў рэжыме рэальнага часу і пры непасрэдным кантакце з аўдыторыяй. Блізкасць слухачоў стварае камфортную, даверлівую атмасферу, у якой натуральна ўзнікае жаданне падкрэсліць асабісты ўклад у навуковую працу. Выступоўца адчувае, што перад ім не абстрактны чытач, а канкрэтныя людзі, якія рэагуюць на яго словы. Гэта стымулюе пераход да суб'ектыўных форм, якія ў пісьмовым маўленне аказваюцца выключанымі: *Назва майго даклада...*, *Я хацеў бы спыніцца на...*, *Я пачала навучанне ў аспірантуры...*, *Я вучуся ў сярэдняй школе горада...*, *Мноі было праведзена анкетаванне...*. Большы элемент спантаннасці і жывога ўзаемадзеяння з адрасатам абумоўліваюць ужыванне моўных сродкаў, адсутных у падрыхтаваных пісьмовых тэкстах, што бачыцца вытлумачальнай з'явай і не сведчыць пра размыванне ўяўленняў пра стылістычную норму навуковага дыскурсу.

Такім чынам, праведзены аналіз паказаў, што навуковы стыль застаецца строга рэгламентаванай сістэмай, фундаментальнымі рысамі якой з'яўляюцца абстрактнасць, лагічнасць, аб'ектыўнасць і дакладнасць. Гэтыя якасці забяспечваюцца праз тэрміналагічную лексіку, аддзяслёныя назоўнікі, пасіўныя канструкцыі і клішыраваныя формулы. Аднак ступень іх рэалізацыі залежыць ад формы камунікацыі. Пісьмовы навуковы тэкст дэманструе максімальную ўнармаванасць дзякуючы магчымасці шматразовага рэдагавання і знешняму кантролю. У вусным навуковым маўленні, асабліва ў выступленнях маладых даследчыкаў, фіксуецца элементы асабістага выкладу, якія абумоўлены сітуацыяй непасрэднага кантакту з аўдыторыяй, элементам спантаннасці, асабістай апантанасцю. Тым не менш падобныя адступленні ад кананічнай нормы не сведчаць пра дэмакратызацыю маўлення або разбурэнне норм навуковага стылю, а з'яўляюцца вытлумачальнымі жанрава-стылістычнымі рысамі вуснай навуковай камунікацыі. Базавыя патрабаванні лагічнасці, дакладнасці і аб'ектыўнасці захоўваюцца і ў вуснай форме, што забяспечвае пераемнасць навуковага дыскурсу і ўзровень культуры акадэмічнага выкладу.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Цікоцкі, М. Я. *Стылістыка беларускай мовы*: вучэб. дапам. для фак. журналістыкі / М. Я. Цікоцкі. – 2-е выд., перапрац. і дап. – Мн.: Універсітэцкае, 1995. – 294 с.
2. Котюрова, М. П. *Культура научнай рэчы: тэкст і яго рэдагаванне*: учеб. пособие / М. П. Котюрова, Е. А. Баженова. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Флинта: Наука, 2008. – 280 с.
3. *Идеи. Поиски. Решения*: материалы XIX Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 14 нояб. 2025 г. / Белорус. гос. ун-т; редкол.: С. А. Важник (гл. ред.) [и др.]. – Мн.: БГУ, 2025. – URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/337486> (дата звароту: 15.03.2026).

ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЯ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ З ДАПАМОГАЙ ІНТЭРАКТЫЎНЫХ ІНСТРУМЕНТАЎ

Рабычына Г.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Мэта работы – прыцягнуць увагу моладзі да беларускай мовы. У межах даследавання была прааналізавана распаўсюджанасць ужывання беларускай мовы ў паўсядзённым жыцці і медыясферы, праведзены інтэрв'ю з прадстаўнікамі арганізацый, якія вядуць камунікацыю з грамадскасцю на беларускай мове, а таксама ў людзей, якія выкарыстоўваюць беларускую мову ў якасці асноўнай, каб зразумець, як можна павысіць працэнт выкарыстання мовы. Галоўнай задачай было павялічыць цікавасць моладзі да вывучэння і ужывання беларускай мовы і прыцягнуць увагу замежнікаў да беларускай культуры. Каб выканаць задачу былі складзены карта-маршрут па месцах, звязаных з беларускай культурай, дзе можна пачуць беларускую мову, і парны падарожны даведнік на дзвюх мовах (беларускай і англійскай). Таксама быў створаны Telegram-канал, на якім можна знайсці падборкі музеяў, кафэ, рэстаранаў, бібліятэк, дзе можна пачуць беларускую мову, акадуцыя ў беларускую культуру; анонсы мерапрыемстваў, рэсурсы, якія дапамогуць падняць узровень гутарковай мовы. Навуковая праца накіравана на павелічэнне распаўсюджвання беларускай мовы, падтрымку тых, хто яе актыўна выкарыстоўвае, і на павышэнне пазнавальнасці мовы і традыцый сярод замежнікаў.

Сёння ўзнікае пытанне: ці жывая беларуская мова за межамі падручнікаў, заняткаў, экзаменаў? Чалавек, які жыве толькі ў рускамоўным асяроддзі і не вельмі дасведчаны ў справах беларускай мовы, дакладна адкажа «не». І часткова будзе мець рацыю: па выніках апытання сярод амаль 250 жыхароў Мінска ў рэальнай практыцы мова выкарыстоўваецца абмежавана: 60,2% ужываюць яе толькі на занятках, 28,9% – калі навакольныя гавораць па-беларуску, і толькі 9,8% размаўляюць на ёй пастаянна. Тым не менш 83,3% рэспандэнтаў сцвярджаюць пра веданне людзей, якія выкарыстоўваюць беларускую мову ў паўсядзённым жыцці, што сведчыць пра яе жывую, хоць і не масавую прысутнасць. Калі ж разглядаць зацікаўленасць у вывучэнні мовы, культуры, можна ўбачыць зусім іншыя лічбы: амаль 71% абралі максімальны або высокі ўзровень зацікаўленасці культурай і 56% – мовай. Гэта падкрэслівае разрыў паміж зацікаўленасцю і рэальным выкарыстаннем. Але на пытанне, чаму беларусы не выкарыстоўваюць беларускую мову, 45% рэспандэнтаў не змаглі адказаць. Веданне аб месцах, дзе можна пачуць беларускую гаворку ў публічнай сферы, абмежавана: 62,6% не ведаюць такіх устаноў, і толькі 37,4% змаглі назваць прыклады. Гэтая інфармацыя дае магчымасць выказаць здагадку пра тое, што людзі сутыкаюцца са складанасцямі атрымання інфармацыі пра мову, культуру і звязаныя з імі месцы і мерапрыемствы.

У сувязі з вынікамі апытання лічым актуальным стварэнне платформы, дзе мова і культура будуць транслявацца праз сучасную рэальнасць з выкарыстаннем актуальных інструментаў, фарматаў. Падобныя ініцыятывы ўжо існуюць: падкаст «Забі зяпу», дзе абмяркоўваюцца псіхалогія і культурная ідэнтычнасць; блог Ягора Яраш-Каранца (@yarashkaranets), які стварае эмацыйны відэакантэнт пра моўную самарэфлексію; адукацыйны напрамак прадстаўлены «Курсамі беларускай мовы для дарослых» Міхася Чаркасава (@sarkasau) і платформай @mova_pastupova, якія дапамагаюць дарослым пераадолець моўныя бар'еры. Гэтыя ініцыятывы фарміруюць новую лічбавую прастору, дзе беларуская мова становіцца інструментам самавыяўлення і стварэння супольнасці. Але няма праекта, які б спалучаў усё вышэй пералічанае, менавіта таму складанне такой зручнай ды аб'ёмістай платформы можна разглядаць як крок да павелічэння даступнасці інфармацыі, звязанай з мовай, культурай. Таму быў заснаваны Telegram-канал «Родная-сучасная», дзе анонсы мерапрыемстваў спалучаюцца з вывучэннем мовы, традыцый і падборкамі беларускамоўных бізнесаў ды ініцыятыў.

Асобны кірунак папулярызацыі беларускай мовы і нацыянальнага каларыту – узаемадзеянне з замежнікамі і вывучэнне іх адносін да беларускай культуры. Усе удзельнікі апытання (з ЗША, Расіі, Украіны, Фінляндыі) чулі пра Беларусь, а больш за палову (53,8%) знаёмыя з яе культурнымі славетасцямі. Беларуская кухня аказалася найбольш вядомым і станоўча ўспрыманым элементам культуры: 90% удзельнікаў спрабавалі нацыянальныя стравы. У адкрытых адказах рэспандэнты адзначалі смак і арыгінальнасць страў, падкрэсліваючы шырокае выкарыстанне бульбы. Усе водгукі пра кухню былі станоўчымі, што сведчыць пра яе прывабнасць і патэнцыял для культурнай дыпламатыі. Нягледзячы на высокую цікавасць да Беларусі як турыстычнага кірунку (84,6% задумваліся пра візіт у Мінск), успрыманне беларускіх каштоўнасцей аказалася неадназначным. Толькі 15,4% лічаць, што яны могуць служыць прыкладам для іншых краін, тады як большасць (76,9%) не змагла адказаць на прапанаванае пытанне. Гэта можа сведчыць пра недастатковую інфармаванасць або складанасць інтэрпрэтацыі культурных і сацыяльных нормаў. Цікавым аспектам даследавання стала выяўленне аналагаў беларускіх святаў у іншых краінах. Удзельнікі згадвалі такія свята, як Івана Купала (Расія, Украіна), Juhannus (Фінляндыя) і нават Halloween, што падкрэслівае ўніверсальнасць некаторых культурных элементаў і іх патэнцыял для міжкультурнага дыялогу. У дадатак да анкетавання быў прымацаваны дакумент, дзе можна знайсці асноўныя паняцці, якія звязаны з беларускай культурай.

Разглядаючы вынікі абодвух апытанняў, можна сказаць, што людзям не хапае прысутнасці мовы ў рэальным жыцці, не на прасторах інтэрнэту, тым больш што нават у Мінску ёсць месцы, якія могуць дапамагчы хутка пагрузіцца ў беларускую культуру. Таму быў распрацаваны пешы маршрут па Мінску на адзін дзень для мінчан і замежнікаў, які праходзіць па культурных, гістарычных і гастронамічных мясцінах Мінска і выглядае як сапраўдная беларускамоўная вандроўка. Брашура, дзе каратка апісаны месцы і прычыны, па якіх іх варта наведаць прапанаваныя лакацыі, распрацавана на беларускай і англійскай мовах. У дадатак да маршруту была распрацавана зручная кніга-даведнік, у якой усе месцы апісваюцца больш падрабязна, што дазваляе праводзіць экскурсіі без гіда. Па выніках асабістых інтэрв'ю з прадстаўнікамі розных узроставых груп было выяўлена, што ідэя такога маршруту з'яўляецца актуальнай. Пункты маршруту: кавярня і рэстараны (для адпачынку і смачнай беларускай ежы): кавярня «Мроя», «Старавіленская карчма», рэстаран «Бульбашы», кафэ «У Янкі»; мастацтва і культура: Палац мастацтва, Нацыянальны мастацкі музей, Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета, Музей гісторыі тэатральнай і музычнай культуры; паэзія і літаратура: помнік Янку Купалу, Літаратурны музей Максіма Багдановіча, Літаратурны музей Петруся Броўкі; гістарычныя месцы: Манумент Перамогі, Дом-музей І з'езду РСДРП, Беларускі дзяржаўны

музей гісторыі ВАВ, Мінская гарадская ратуша; прыгожыя месцы для фота і адпачынку: Трыумфальная арка ў гонар воінаў-пераможцаў і парк Перамогі, Чырвоны дворык.

У заключэнне пералічым рэкамендацыі па развіцці і падтрымцы беларускай мовы і культуры ў розных сферах. **Адукацыя і школа:** узмацняць выкладанне беларускай мовы ў школах не толькі як асобнага прадмета, але і як мовы выкладання іншых дысцыплін; уведзіць больш інтэрактыўных форм навучання (тэатральныя пастаноўкі, дэбаты, праекты), каб мова асацыявалася з жывымі зносінамі, а не толькі з падручнікамі; падтрымліваць настаўнікаў, якія матывуюць вучняў выкарыстоўваць беларускую мову ў паўсядзённым маўленні. **Культурнае і грамадскае асяроддзе:** ствараць больш культурных мерапрыемстваў (фестывалі, канцэрты, выставы), дзе беларуская мова будзе натуральнай мовай зносінаў; падтрымліваць кнігавыданне і пераклад сучаснай літаратуры на беларускую мову, каб пашырыць выбар для чытачоў; развіваць кіно, серыялы і мультымедыя на беларускай мове, каб моладзь бачыла яе ў звыклых фарматах. **Паўсядзённае выкарыстанне:** стымуляваць з'яўленне кавярняў, крамаў, музеяў і сэрвісаў, дзе абслугоўванне вядзецца на беларускай мове; ствараць «моўныя клубы» і гутарковыя практыкі для тых, хто хоча трэніравацца ў нефармальнай абстаноўцы; заахвочваць выкарыстанне мовы ў сацыяльных сетках і блогах, каб яна гучала ў сучаснай камунікацыі. **Інфармацыйная і дзяржаўная палітыка:** рабіць беларускую мову больш прыметнай у публічнай прасторы (шыльды, транспарт, рэклама); падтрымліваць СМІ і інтэрнэт-платформы, якія выпускаюць кантэнт на беларускай мове; распрацоўваць дзяржаўныя і мясцовыя праграмы папулярызацыі мовы, пачынаючы з дзіцячых садкоў і заканчваючы ўніверсітэтамі. **Праца з матывацыяй і прэстыжам:** фарміраваць пазітыўны імідж мовы; паказваць, што валоданне беларускай мовай – гэта сучасна, прэстыжна і адкрывае новыя магчымасці; падкрэсліваць сувязь мовы з нацыянальнай ідэнтычнасцю і культурнай спадчынай, але пры гэтым паказваць яе актуальнасць у XXI стагоддзі.

ЛІТАРА Ў: АД ДЫЯКРЫТЫЧНАГА ЗНАКА ДА ПОМНІКА

Белазорчык Г.М.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Зроблена спроба сіціслай перадачы сістэматызаванай інфармацыі, прысвечанай лінгвакультуралагічнаму аспекту вывучэння літары Ў, яе ўзнікнення і замацавання ў сучасным алфавіце і культурным асяроддзі беларусаў.

Мова – гэта не толькі сістэма фанетычных, лексічных і граматычных адзінак, з дапамогай якіх выражаюцца думкі і пачуцці людзей, гэта своеасаблівая «генетычная кадэфікацыя» культуры зносінаў паміж людзьмі. Мова жыве па сваіх нормах і законах. І менавіта моўная практыка вымагае змен, якія часта прыводзяць да рэформ правапісу.

Так, на дадзены момант мы карыстаемся Законам Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (ад 23 ліпеня 2008 г.), якія ўступілі ў сілу з 1 верасня 2010 г. Ён датычацца і парадку напісання Ў – унікальнай літары беларускага алфавіта са складанай гісторыяй узнікнення і спецыфічным графічным афармленнем.

Кірыліца, старажытная славянская азбука, – аснова сучаснага беларускага пісьма. Першапачаткова яна мела толькі рукапісны варыянт ужывання. Але наш зямляк, славуты першадрукар Францыск Скарына са старажытнага горада Полацка, стварыў на аснове кірыліцы шрыфт, на якім з 1517 па 1519 г. надрукаваў у беларускай рэдакцыі 23 кнігі Бібліі ў перакладзе з царкоўнаславянскай мовы і тым самым даў жыццё друкаваным літарам. Прыкладна да канца XVII ст. на нашых землях карысталіся менавіта кірылічным пісьмом.

Аднак сейм Рэчы Паспалітай 1696 г. прыняў пастанову, згодна з якой у справаводстве ВКЛ павінна была выкарыстоўвацца выключна польская мова, а пісаць па-беларуску дазволена было толькі лацінскімі літарамі.

Пётр I у 1708 г. правёў рэформу рускай графікі, і з таго часу кірыліца атрымала назву «грамадзянскай азбукі» («грамадзянкі»). Выявы ж літар дадзенага алфавіта стварыў беларус Ілья Фёдаравіч Капіевіч, паэт, выдавец, перакладчык.

З 1772 г. у выніку падзелу Рэчы Паспалітай беларускія землі пачалі ўваходзіць у склад Расійскай імперыі. Гэта паўплывала на тое, што тагачасныя беларусы мелі права карыстацца

дзвюма графічнымі сістэмамі – кірыліцай і лацінкай, што стварала пэўныя цяжкасці. Таму з цягам часу было прынята рашэнне аб наданні перавагі «грамадзянцы» (1913 г.).

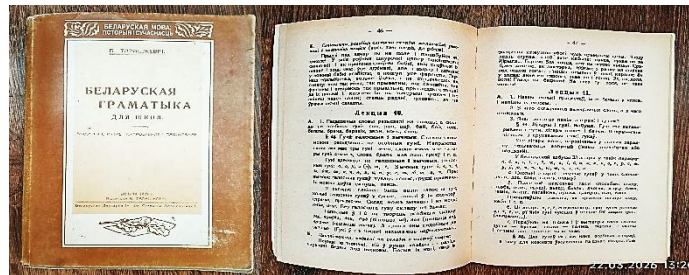
Калі прасачыць гісторыю фарміравання кірыліцы, заўважым, што з 1708 г. у яе складзе з'явіліся літары *Э і Я*, з 1735 г. – літара *Й*, а з 1797 г. – літара *Ё*. З цягам часу ў беларускім варыянце кірыліцы паступова замацаваліся літары *І, Ў* і зусім зніклі літары *И, Щ, Ъ*. Такім чынам, зараз мы маем алфавіт, найбольш прыстасаваны для перадачы жывога маўлення беларусаў. Безумоўна, літара *Ў* заслугоўвае асобнай увагі, бо з'яўляецца непаўторнай асаблівасцю беларускай мовы. «*Ў* – дваццаць другая літара беларускага алфавіта. Утворана шляхам спалучэння літары *У* з дыякрытычным знакам» [1, с. 580]. Камора (◌) паерык (◌^), цітла (◌~) – гэта самыя характэрныя дыякрытычныя знакі старабеларускага пісьменства.

Графічнае жыццё літары *Ў* дало зліццё назвы апошняй літары *У* царкоўнаславянскай і старажытнарускай азбук, якая абазначала гук *І*, з брэвісам (◌) – адным з кірылічных і лацінскіх надрадковых дыякрытычных знакаў, запазычаным са старажытнагрэчаскай пісьменнасці, дзе ён пазначаў кароткасць галосных.

Нельга катэгарычна сцвярджаць, што *Ў* не існуе ў іншых алфавітах. Так, яна сустракаецца ў алфавіце азіяцкіх эскімосаў, дунганскім алфавіце. У беларускай мове гук [ў] з'явіўся на месцы гукаў [л], [у] і [в] (*врочыщо, вшышалшы, плакавъ, по узгоркохъ*) [1, с. 580], што адпаведна зараз пазначаецца літарай *У*, якая фіксуе на пісьме спецыфічны гук і вылучае беларусаў сярод усходніх, заходніх і паўднёвых славян.

Пётр Аляксеевіч Бяссонаў, рускі філолаг, фалькларыст, выдавец зборнікаў балгарскага, сербскага, рускага фальклору, у 1870 г. упершыню прапанаваў увядзенне ў карыстанне *Ў*. На жаль, па тэхнічных прычынах доўгі час *Ў* па-ранейшаму замянялася на *У*.

У 1918 г. свет пабачыла «Беларуская граматыка для школ» Б. А. Тарашкевіча, у якой упершыню былі сфармуляваны асноўныя правілы беларускага правапісу, паяднаны фанетычны і марфалагічны прынцыпы напісання слоў. У выданні адзначалася, што «ўсе літары мовы, пералічаныя ў сталым парадку, называюцца азбукай (інакш альфавэтам або абэцэдай). У беларускай азбуцы 32 літары ў такім парадку: а, б, в, г, д, е, ё, ж, з, і, й, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ў, ф, х, ц, ч, ш, ы, ь, э, ю, я» [2, с. 47]. У першай кнізе і ва ўсіх наступных перавыданнях у пераліку 32 літар беларускага алфавіта знайшлося месца і літары *Ў* як элемента спецыфічнай перадачы жывых народных гаворак (малюнак 1).

Малюнак 1 – «Беларуская граматыка для школ» (1929 г.) Б. А. Тарашкевіча, факсімільнае выданне (1991 г.)

У 1926 г. адбылася значная падзея: у Мінску была праведзена Акадэмічная канферэнцыя па рэформе беларускага правапісу і азбукі, асноўная тэма якой – «правапісна-графічная» [3, с. 21]. На аснове матэрыялаў канферэнцыі было прынята рашэнне аб выкарыстанні ў якасці графічнага сродку беларускай літаратурнай мовы кірыліцы. Рэформа 1933 г. наблізіла правапіс да фанетычнага ладу нашай мовы, але канчаткова ўсё ж не ўдалося пазбегнуць праблемных момантаў: некаторыя словы (*соцыялізм, рэволюцыя*) не адпавядалі лагічнасці ў напісанні – пошукі моваведаў працягваліся. У выніку ў 1959 г. выйшлі «Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі», якія праіснавалі аж да 2008 г., атрымаўшы новую рэдакцыю. Варта заўважыць, што ў ёй пераход [у] ва [ў] значна пашыраны, напрыклад: *ва ўніверсітэце, пасля ўнікальнай аперацыі, фаўна* і г. д. (раней было *ва універсітэце, пасля унікальнай аперацыі, фауна*). Закон Рэспублікі Беларусь «Аб правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» рэгламентуе дакладнае ўжыванне «У» і «У» на сучасным этапе, і мы павінны яго прытрымлівацца. У энцыклапедычным выданні 1994 г. «Беларуская мова» пра *Ў* чытаем: «Была вялікая і малая, мае рукапісную і друкаваную форму» [1, с. 580]. Узнікае пытанне: пры якой умове *Ў* будзе вялікая? Адказ знаходзім на сэрвісе «Моўная даведка» Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, дзе патлумачана, што «тэмп і рытм вымаўлення можа ўплываць на напісанне літар *У* або *Ў* толькі ў паэтычных творах», а таксама калі «надпіс <...> набраны поўнаасцю вялікімі літарамі, то такі спосаб набору не ўплывае на напісанне літары *Ў*» [4].

Унікальнай літары Ў у г. Полацку ўзведзены помнік рукамі мясцовага мастака І. В. Куржалава. Падзея адбылася падчас святкавання Дня беларускага пісьменства 3 верасня 2003 г. На стэле – кранальныя словы нашага земляка Р. І. Барадуліна: «Ад Еўфрасінні, ад Скарыны, ад Полацка пачаўся свет» (малюнак 2), якія падштурхоўваюць да думкі аб тым, што святло беларускай культуры, сапраўды, ідзе з глыбінь стагоддзяў.

Малюнак 2 – Помнік літары Ў

Сапраўды, літара Ў прайшла доўгі лінгвакультуралагічны шлях замацавання ў беларускім правапісе. Яе наяўнасць сведчыць аб рухомасці моўных працэсаў. Яна запатрабаваная, бо перадае ўсе тонкасці беларускага спеўнага слова, а таксама ахвотна выкарыстоўваецца ў якасці лагатыпа рознымі брэндамі і медыяпраектамі, звязанымі з беларускай мовай і культурай. Разнастайны дэкор у выглядзе літары Ў можна сустрэць у офісах і кватэрах беларусаў і замежнікаў; у Вілейцы вырабляюць аўтарскую кераміку з яе выявай; у крамах можна набыць драўляныя значкі, брошкі і кулоны з Ў, а таксама тэкстыльныя шоперы. Ў – дваццаць другая па ліку, выключная, папулярная і нават унікальная ў сваёй непаўторнай гісторыі ўзнікнення літара беларускага алфавіта.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларуская мова : энцыкл. / пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мн. : БелЭн, 1994. – 653 с.
2. Тарашкевіч, Б. А. Беларуская граматыка для школ / Б. Тарашкевіч. – 5-е выданне, пераробленае і пашыранае. – Факсімільнае выданне, 1929. – Мн. : Народная асвета, 1991. – 136 с.
3. Запрудскі, С. М. Акадэмічная канферэнцыя па рэформе беларускага правапісу і азбукі (1926) / С.М. Запрудскі // Веснік БДУ. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2004. – № 3. – С. 21–26.
4. Літара «ў» у поўнай назве МДЛУ. – URL: <https://daviedka.bnkorpus.info/18-mdlu/> (дата звароту: 20.03.2026).

РЭЛІГІЙНАЯ ЛЕКСІКА Ў ПАЭЗІІ ЯНКІ КУПАЛЫ І ЯКУБА КОЛАСА

Болбас К.У.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаецца рэлігійная лексіка ў паэтычнай спадчыне Янкі Купалы і Якуба Коласа. Аналізуюцца семантычныя і функцыянальна-стылістычныя асаблівасці рэлігійных адзінак. Прасочваецца ўплыў сацыяльна-палітычных умоў на частотнасць рэлігійнай лексікі ў творах паэтаў. Паказана, што рэлігійна-хрысціянская тэматыка з'яўляецца неад'емнай часткай мастацкай сістэмы класікаў беларускай літаратуры.

Уводзіны. Рэлігійная лексіка займае важнае месца ў мастацкай сістэме беларускіх паэтаў-класікаў. Нягледзячы на шматгадовы атэістычны ідэалагічны ціск у савецкі перыяд, рэлігійна-хрысціянская тэматыка захавалася ў творах найбуйнейшых прадстаўнікоў беларускай літаратуры – Янкі Купалы [1] і Якуба Коласа [2]. Гэтая лексіка не з'яўляецца выпадковай або дэкаратыўнай – яна арганічна ўплецена ў сістэму вобразаў, сімвалаў і ідэй абодвух паэтаў, адлюстроўваючы ментальнасць беларускага народа і яго культурна-рэлігійную памяць.

Аб'ектам даследавання з'яўляецца паэтычная спадчына Янкі Купалы і Якуба Коласа, а прадметам – рэлігійная лексіка ў мове іх паэтычных твораў. Мэта работы – выявіць семантычныя і функцыянальна-стылістычныя асаблівасці рэлігійнай лексікі ў паэзіі названых аўтараў. Для дасягнення пастаўленай мэты вырашаліся наступныя задачы: складаўся рэестр рэлігійнай лексікі ў творах абодвух аўтараў; вызначалася семантыка і функцыянальна-стылістычная дыферэнцыяцыя выяўленых адзінак; устанаўлівалася роля рэлігійнай лексікі ў структуры вобразных сродкаў паэтаў.

Крыніцамі фактычнага матэрыялу паслужылі зборы выбраных твораў Янкі Купалы (у 9 тамах) і Якуба Коласа (у 20 тамах), а таксама асобныя кнігі Бібліі ў перакладзе В. Сёмухі. Пры аналізе матэрыялу выкарыстоўваліся апісальны, параўнальна-стылістычны і кантэкстуальны метады.

Паняцце рэлігійнай лексікі і метадалогія даследавання. Рэлігійная лексіка разглядаецца даследчыкамі з двух бакоў. З боку ўласна рэлігіі – гэта адзінкі, якія называюць ідэі, вобразы і з’явы са Святога Пісання і агіяграфічных тэкстаў: назвы Бога, анёлаў, святых, біблейскіх персанажаў, рэлігійных паняццяў і катэгорый. З боку непасрэдна самой царквы – гэта лексіка, звязаная з абрадавым і рытуальным бокам рэлігіі: назвы царкоўных прадметаў, абрадаў, свят, духавенства і г. д. [3–4].

Такое шырокае разуменне рэлігійнай лексікі дазваляе ахапіць усе пласты рэлігійна маркіраванай лексікі, якая сустракаецца ў паэзіі Купалы і Коласа, – ад прамых звяртанняў да Бога да тонкіх алегарычных вобразаў і рэалій царкоўнага быту. Важна адзначыць, што ў мастацкім тэксце рэлігійная лексіка набывае дадатковыя сэнсавыя адценні і выконвае эстэтычныя функцыі, якія выходзяць за межы яе першапачатковага рэлігійнага значэння.

Пытанне рэлігійнай лексікі ў беларускай літаратуры застаецца актуальным таксама таму, што на працягу савецкага перыяду значная частка такой лексікі была наўмысна выдалена з тэкстаў, замоўчана ў даследаваннях або скажона ў інтэрпрэтацыях. Толькі пасля набыцця Беларуссю незалежнасці з’явілася магчымасць для паўнавартаснага аналізу гэтага пласта нацыянальнай літаратуры.

Рэлігійная лексіка ў паэзіі Янкі Купалы. У паэзіі Янкі Купалы скразной лініяй праходзіць тэма малітвы. Сімптаматычна, што першы вядомы друкаваны твор Івана Луцэвіча – «Малітва» – гэта зварот да Маці Божай, напісаны яшчэ на польскай мове. Дадзены факт сведчыць аб тым, наколькі глыбока рэлігійны пачатак быў закладзены ў светаўспрыманне паэта яшчэ да яго станаўлення як беларускамоўнага творцы.

У ранніх вершах Купалы выяўляюцца характэрныя рысы малітоўнага жанру – непасрэдна звароты да Бога ў клічным склоне: *Хрыстос васкрос!.. К Табе, о Божа, / І я ў дзень гэты просьбу шлю* [1, Т. 3, с. 52]; *За што, о Божа праведны, магучы, / Караеш так няшчасны свой народ?* [1, Т. 3, с. 85]. У гэтых звяртаннях паэт выступае не толькі ад уласнага імя – ён становіцца голасам усяго беларускага народа, яго прарокам і заступнікам перад Богам.

Рэлігійна-хрысціянская лексіка ў творах дарэвалюцыйнага перыяду прадстаўлена адкрыта і шырока. Хрысціянскім святам прысвячаліся асобныя вершы, напоўненыя біблейскімі сюжэтамі і вобразамі. Асаблівага значэння набывае вобраз уваскрасення. Купала выкарыстоўвае яго як сімвал нацыянальнага адраджэння: *Хай Беларусь, мая старонка, / Уваскрэсне к вольнаму жыццю!* [1, Т. 3, с. 52]. Тут адбываецца характэрная семантычная трансфармацыя: рэлігійная лексема набывае грамадзянска-палітычны змест, злучаючы хрысціянскую і нацыянальную ідэі.

З надыходам савецкай улады частата выкарыстання рэлігійнай лексікі ў паэзіі Янкі Купалы значна паменшылася. Сапраўдныя згадкі Бога і Ісуса Хрыста сталі адзінкавымі. Гэта тэндэнцыя адлюстравалася і ва ўсіх слоўніках, якія выдаваліся да 1970-х гг.: рэлігійная лексіка або цалкам выключалася, або падавалася з паметай «уст.» (устарэлае). Аднак нават у гэты перыяд паэт, свядома або падсвядома, захоўваў рэлігійную вобразнасць, хоць і ў прыхованым, алегарычным выглядзе.

Рэлігійная лексіка ў паэзіі Якуба Коласа. Якуб Колас, паводле ўспамінаў сучаснікаў і аўтабіяграфічных звестак, гадаваўся ў атмасферы, дзе рэлігія займала пачэснае месца ў штодзённым жыцці. Гэта знайшло непасрэднае адлюстраванне ў яго творчасці, найперш – у аўтабіяграфічнай паэме «Новая зямля».

«Новая зямля» – сапраўдная скарбніца рэлігійнай лексікі. Паводле нашых падлікаў, слова «Бог» і аднакарэнныя ўжываюцца ў ёй 102 разы. Рэлігійная лексіка прадстаўлена тут вельмі разнастайна: звароты да Бога, згадкі пра абразы і малітвы, апісанні царкоўных свят і абрадаў, паралелі з біблейскімі сюжэтамі. Гэтая лексіка стварае аўтэнтчную карціну беларускага сялянскага быту, у якім рэлігія была натуральнай і неад’емнай часткай жыцця.

Цікавай з’яўляецца назва першай паэтычнай кнігі Якуба Коласа – «Песні жалыбы» (1910 г.). Яна дакладна супадае з найменнем рэлігійнага цыкла для каталіцкага набажэнства, які ўзнік у Рэчы Паспалітай у пачатку XVIII ст. Гэта тоеснасць наўрад ці выпадковая, але можа сведчыць пра ўплыў рэлігійнай культуры на свядомасць паэта. Акрамя таго, лексема «образ» у назве раздзела «Родныя абразы» набывае падвойны сэнс: гэта і іканаграфічны вобраз, і маляўнічы партрэт роднага краю. Паэт фактычна абагаўляе родную прыроду, надаючы ёй сакральны статус.

Найбольш паказальным для аналізу дынамікі рэлігійнай лексікі з’яўляецца параўнанне дзвюх рэдакцый паэмы «Сымон-музыка». У рэдакцыі 1919 г. слова «Бог» і аднакарэнныя ўжываюцца 85 разоў. Аднак у падсавецкай рэдакцыі відавочныя рэлігійныя элементы былі кардынальна скарачаны: ужыванне слова «Бог» зменшылася да 15 разоў [5]. Такая рэзкая розніца наглядна дэманструе, як ідэалагічны ціск непасрэдна ўплываў на моўнае напаўненне твора.

Параўнальны аналіз функцый рэлігійнай лексікі. Сістэматызаваны аналіз рэлігійнай лексікі ў творчасці абодвух паэтаў дазваляе выявіць як агульныя заканамернасці, так і індывідуальныя асаблівасці кожнага з іх.

Найбольш паказальнымі з'яўляюцца колькасныя даныя: слова «Бог» і аднакарэнныя ўжываюцца ў «Новай зямлі» Коласа 102 разы, а ў ранняй рэдакцыі «Сымон-музыкі» – 85 разоў. У той жа час у Купалы дакладная частотнасць складанай паддаецца падліку, паколькі рэлігійная лексіка размеркавана па вялікай колькасці розных лірычных вершаў. Пры гэтым якасная розніца відавочная: у Купалы кожны зварот да Бога, як правіла, нясе ярка выражаны грамадзянскі або нацыянальны зарад, тады як у Коласа гэтыя звароты ўплецены ў шырокую карціну народнага быту і ўспрымаюцца як яе натуральная частка.

Аналіз ролі канкрэтных лексем пацвярджае гэтую розніцу. Лексема «малітва» ў Купалы выконвае жанраўтваральную функцыю: яна фарміруе тып выказвання, ператвараючы верш у зварот ад імя ўсяго народа. У Коласа тая ж лексема функцыянуе ў бытавым кантэксце: малітва – гэта штодзённая практыка сялянскай сям'і, а не публічная грамадзянская пазіцыя. Падобнае супастаўленне назіраецца і ў дачыненні да вобразаў царквы, абраду і Вялікадня: у Купалы яны з'яўляюцца эпізодычна і нясуць сімвалічную нагрузку, у Коласа – апісваюцца падрабязна і складаюць частку аўтэнтчнага этнаграфічнага партрэта Беларусі.

Высновы. Праведзены аналіз дазваляе зрабіць наступныя высновы.

Па-першае, рэлігійная лексіка з'яўляецца неад'емнай часткай паэтычнай сістэмы Янкі Купалы і Якуба Коласа. У дарэвалюцыйны перыяд яна прысутнічае адкрыта і займае значнае месца ва ўсіх тэматычных пластах іх творчасці.

Па-другое, нягледзячы на ідэалагічны ціск савецкіх часоў, рэлігійныя матывы захоўваліся нават у цензураваных творах, хоць і ў непрамым выглядзе. Гэта сведчыць аб глыбокай укараненасці рэлігійных вобразаў у свядомасць паэтаў.

Па-трэцяе, параўнанне дарэвалюцыйных і падсавецкіх рэдакцый твораў выразна дэманструе тэндэнцыю скарачэння колькасці рэлігійнай лексікі пад уплывам цензуры. Найбольш красамоўны прыклад – паэма «Сымон-музыка» Якуба Коласа, дзе колькасць ужыванняў слова «Бог» знізілася з 85 да 15.

Па-чацвёртае, функцыянальна-стылістычны аналіз выяўляе характэрную асаблівасць: у Купалы рэлігійная лексіка часта набывае грамадзянска-нацыянальны сэнс, а ў Коласа яна цясней звязана з бытавым і этнаграфічным кантэкстам.

Такім чынам, сёння, без прызмы атэістычнай прапаганды, можна цалкам ацаніць малітоўны пафас, біблейскія сюжэты і рэлігійныя ідэі Янкі Купалы і Якуба Коласа праз рэлігійную лексіку, што складае важны пласт нацыянальнай мовы і культуры. Паводле слоў даследчыка У. Конана, «дух Божы не пакінуў» гэтыя творы нават у іх саветызаваных рэдакцыях [3].

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Купала, Я. Поўны збор твораў: у 9 т. / Я. Купала. – Мн. : Маст. літ., 1995–2003.
2. Колас, Я. Збор твораў: у 20 т. / Я. Колас. – Мн. : Беларус. навука, 2007–2012.
3. Смирнова, С. А. О понятии «церковная лексика» / С. А. Смирнова // Научный диалог. – 2014. – № 12. – С. 84–97.
4. Завальнюк, У. М. Энцыклапедычны слоўнік рэлігійнай лексікі беларускай мовы / У. М. Завальнюк, М. Р. Прыгодзіч, В. К. Раманцэвіч. – Мн.: Выд-ва Грэўцова, 2013. – 808 с.
5. Конан, У. Хрысціянскія каштоўнасці беларускай літаратуры / У. Конан // Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа. – Гродна : ГрДУ, 2008. – 497 с.

КАНЦЭПТ ШЧАСЦЯ Ў БЕЛАРУСКІХ ПРЫКАЗКАХ І ПРЫМАЎКАХ І ВА ЎЯЎЛЕННІ СУЧАСНАГА БЕЛАРУСА

Філіпава А.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаецца канцэпт шчасця ў беларускіх прыказках і прымаўках у параўнанні з уяўленнямі сучаснага беларуса. На аснове аналізу фальклорных зборнікаў і вынікаў анкетавання выяўлены тэматычныя групы выслоўяў пра шчасце, а таксама вызначана, як узрост і пол уплываюць на разуменне шчасця сёння. Зроблены высновы пра пераемнасць традыцыйных каштоўнасцей і змяненне акцэнтаў у сучаснай свядомасці.

Уводзіны. Кожнаму пакаленню застаецца ў спадчыну тое, што стварылі талент і працалюбства яго бацькоў і продкаў, што выяўляе нацыянальнае аблічча народа. Свая, непаўторная спадчына і ў беларускага народа. Яна да сёння захоўвае сваёй мудрасцю, дасціпнасцю, незвычайнай трапнасцю, глыбінёй і разнастайнасцю жыццёвых назіранняў, зместам, формай, жанрамі, бездакорнасцю будовы і стылю.

Ад таго, у якім стане найчасцей знаходзіцца чалавек, у чым ён бачыць сваё шчасце, залежыць не толькі яго жыццё і дабрабыт, а і будучыня цэлага народа, краіны. Таму, прааналізаваўшы прыказкі і прымаўкі пра шчасце і супаставіўшы іх сутнасць з уяўленнем пра шчасце сучаснага беларуса, мы можам не толькі адзначыць тыя змены, якія адбыліся ў свядомасці беларуса на працягу стагоддзяў, а і прадбачыць будучыню нашай краіны і мець магчымасць нешта змяніць, накіраваць у патрэбнае рэчышча, калі ў гэтым будзе неабходнасць. У гэтым і заключаецца актуальнасць даследчай работы.

Мэта работы – вызначэнне сутнасці шчасця ў беларускіх прыказках і прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса. Задачы: адабраць са слоўнікаў беларускія прыказкі і прымаўкі пра шчасце; высветліць значэнне слова *шчасце* як псіхалагічнай і этычнай катэгорыі; правесці анкетаванне і вызначыць напэўненне канцэпту шчасця ва ўяўленні сучаснага беларуса; высветліць, як узрост і пол ўплываюць на разуменне шчасця нашымі суайчыннікамі; зрабіць параўнальны аналіз сутнасці шчасця ў прыказках, прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса.

Асноўная частка. Згодна з «Беларускай энцыклапедыяй», «шчасце – паняцце маральнага задавальнення, якое адпавядае ўнутранай задаволенасці чалавека ўмовамі свайго быцця, паўнаце і асэнсаванасці жыцця, ажыццяўленню свайго чалавечага прызначэння» [1, с. 498].

«Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» пад рэдакцыяй акадэміка АН БССР К. К. Атраховіча (К. Крапівы) падае тэрмін *шчасце* як мназначнае слова. *Шчасце, -я, н. 1. Стан поўнай задаволенасці жыццём. 2. Удача, поспех у чым-небудзь. 3. Лёс, доля.* [2, с. 417]. Такім чынам, слова *шчасце* мае некалькі значэнняў, але ўсе яны так ці інакш асацыіруюцца з пачуццямі задавальнення і радасці.

Прыказкі і прымаўкі ўзніклі яшчэ ў дакласавым грамадстве. Ідэйна-тэматычны змест афарыстычнай творчасці надзвычай багаты. У ёй, як у фокусе, адбіліся найбольш характэрныя з’явы пэўнага часу – жыццё народа, яго быт, культура, думкі і пачуцці. У адпаведнасці з этычна-маральнымі прынцыпамі і разуменнем эстэтычнага ідэалу народ ухваляе найлепшыя, станоўчыя рысы і якасці чалавека і крытыкуе, высмейвае, асуджае ўсё заганнае, адмоўнае.

Як паказвае аналіз зборнікаў прыказак і прымавак вядомых вучоных-фалькларыстаў М. Я. Грынבלата [3], Ф. Янкоўскага [4], І. Лепшава, М. Якалцэвіча [5], К. Крапівы [6], прыказак і прымавак пра шчасце не так і шмат. Найбольшую групу прыказак пра шчасце складаюць прыказкі, у якіх адзначаецца, што шчасце – гэта той стан душы чалавека, да якога ён імкнецца ў жыцці. Але, як сцвярджае народная мудрасць, стаць шчаслівым не так і лёгка, бо шчасце – гэта нешта вельмі жаданае, але не заўсёды дасягальнае.

Прааналізаваўшы прыказкі і прымаўкі пра шчасце, можна зрабіць выснову, што ў параўнанні са слоўнікамі народныя трапныя і лаканічныя выслоўі падаюць паняцце *шчасце* значна шырэй. Сутнасць шчасця народ бачыць не ў матэрыяльным багацці і знешняй прыгажосці, а ў працы, навуцы, свабодзе, міры, дабрыні і шчырасці, ва ўдачы і шанцы, у нечым вельмі жаданым і незвычайным.

Зыходзячы з вышэйсказанага, усе прыказкі і прымаўкі пра шчасце можна ўмоўна падзяліць на наступныя тэматычныя групы:

1. Шчасце – нешта незвычайнае, жаданае і цяжка дасягальнае: *Шчасце не птушка, не зловіш* [4, с. 248];
2. Шчасце не ў багацці: *Багацце не шчасце, а нешта іншае* [7, с. 275];
3. Не ў прыгажосці шчасце: *Людзі некрасівыя, а завуцца шчаслівыя* [3, с. 424];
4. На чужым шчасці свайго не пабудуеш: *У чужое шчасце не ўкупішся* [3, с. 425];
5. Шчасце – гэта шанц: *Аднаму шчасце ракой плыве, а другі – ў няшчасці век жыве* [3, с. 423];
6. Шчасце – праяўленне дабрыні і ўдзячнасці: *Шчаслівы той, каго і ў няшчасці помняць* [8, с. 18];
7. Шчасце – непастаянны, зменлівы стан душы чалавека: *Шчасце за гарамі, а бяда за плячамі* [3, с. 423];
8. Якое шчасце, такая і доля: *Шчасце за гарамі, а бяда за плячамі* [3, с. 423];
9. Шчасце – вялікая сіла: *Шчасце розум дабаўляе, а няшчасце адбірае* [9, с. 242];
10. Шчасце – гэта мір і свабода: *Мірна жыць – шчаслівым быць* [10, с. 191];
11. Шчасце ў навуцы і працы: *Не будзь лянiвы – будзеш шчаслівы* [8, с. 513];
12. Жыццё і праца ў калектыве – шчасце: *Без калектыву жыццё не шчасліва* [8, с. 509].

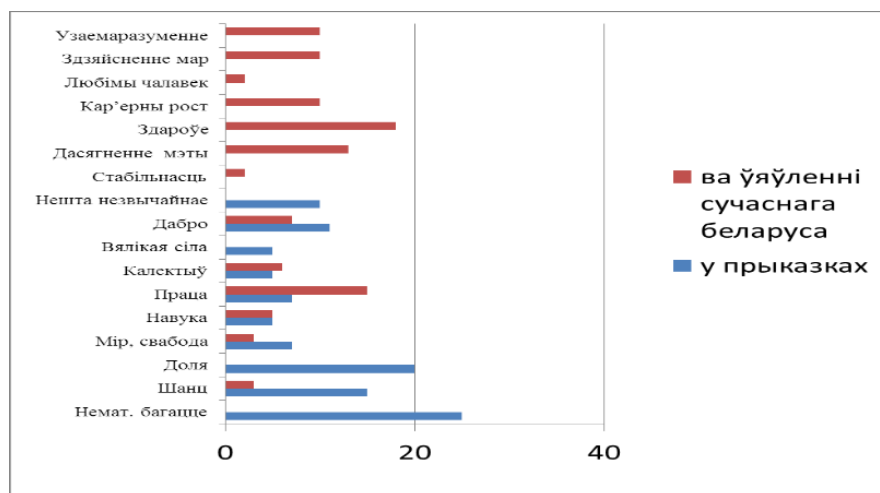
Як мы бачым, шчасце ў прыказках і прымаўках – паняцце шматзначнае, рознабаковае. Магчыма, дзякуючы таму, што чалавечае жыццё не аднастайнае і шэрае, а шматграннае, змястоўнае і па-свойму цікавае.

Для даследвання ўяўлення сучаснага беларуса пра шчасце было праведзена анкетаванне сярод насельніцтва рознага ўзросту: 15–18 гадоў, 30–45 гадоў і 55–70 гадоў. У табліцы 1 паказаны вынікі анкетавання.

Табліца 1 – Вынікі анкетавання

Падлеткавы ўзрост	Сярэдні ўзрост	Старэйшы ўзрост
Здароўе, поспехі ў вучобе, дасягненне пастаўленай мэты, любімая работа, любімы чалавек, удача, здзяйсненне мары, узаемаразуменне ў калектыве і сям'і, матэрыяльны дастатак	Здароўе, узаемаразуменне ў калектыве і сям'і, любімая работа, мір, стабільнасць, кар'ерны рост, дасягненне пэўнай мэты	Здароўе, узаемаразуменне ў сям'і, матэрыяльны дастатак, прафесійныя поспехі, любімая работа

Як відаць на малюнку 1, сутнасць шчасця ў прыказках і прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса па многіх паказчыках супадае. Праца, навука, мір, свабода, узаемаадносіны ў сям'і і калектыве заўсёды былі і застаюцца асноўнымі паняццямі шчасця на працягу многіх гадоў. Матэрыяльнае багацце як адзнака шчасця ў прыказках і прымаўках адмаўляецца, а ва ўяўленні нашага суайчынніка асацыіруецца з матэрыяльным дастаткам – гэта значыць з тым мінімумам, які неабходны чалавеку для нармальнага жыцця.

Малюнак 1 – Сутнасць шчасця ў прыказках і прымаўках і ва ўяўленні сучаснага беларуса

Заклучэнне. На падставе вышэйсказанага можна зрабіць выснову, што сутнасць шчасця на працягу чалавечага жыцця істотна не змяняецца, а, наадварот, пашыраецца, узбагачаецца. І адбываецца гэта таму, што грамадства не стаіць на месцы, а дастаткова хуткімі тэмпамі развіваецца, патрабуючы ад людзей духоўнага, фізічнага і матэрыяльнага абнаўлення, пошуку новых шляхоў для самарэалізацыі. Часцей за ўсё людзі адчуваюць сябе шчаслівымі ў сярэднім узросце, калі яны поўныя сіл, энергіі, жадання і імкнення да пэўнай мэты.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / гал. рэд. Г. П. Пашкоў [і інш.]. – Мн. : Бел. энцыклапедыя, 2003. – Т. 17. – 509 с.
2. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэд. К. К. Атраховіч. – Мн. : Бел. сав. энцыклапедыя, 1984. – Т. 2. – 608 с.
3. Грынблат, М. Я. Прыказкі і прымаўкі : у 2 кн. / Я. М. Грынблат ; пад рэд. А. С. Фядосіка. – Мн., 1976. – Кн. 2. – 745 с.
4. Янкоўскі, Ф. Беларускія прыказкі, прымаўкі фразеалагізы. / Ф. Янкоўскі. – Мн. : Бел. навука, 2004. – 494 с.
5. Лепешаў, І. Я. Слоўнік беларускіх прыказак / І. Я. Лепешаў, М. А. Якалцэвіч. – Мн. : Бел. навука, 2002. – 510 с.
6. Крапіва, К. Беларускія прыказкі / К. Крапіва // 3б. тв. : у 5 т. – Мн. : Маст. літаратура, 1976. – Т. 5: Нарысы, артыкулы, пераклады. – С. 40–87.
7. Аксамітаў, А. Прыказкі і прымаўкі : тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак з архіваў, кафедральных збораў, рэдкіх выданняў 19 і 20 стагоддзяў / А. Аксамітаў. – Мн. : Бел. навука, 2002. – 320 с.
8. Пераначуеш – больш пачуеш: прыказкі і прымаўкі для дарослых і школьнікаў, для разумных і шкоднікаў. – Мн. : Маст. літаратура, 2002. – 254 с.
9. Янкоўскі, Ф. Беларускія прыказкі, прымаўкі і фразеалагізмы / Ф. Янкоўскі. – Мн. : Навука і тэхніка, 1992. – 491 с.
10. Фядосік, А. С. Анталогія беларускай народнай прыказкі, прымаўкі і выслоўя / А. С. Фядосік. – Мн. : Ураджай, 2002. – 297 с.

ГРАМАТЫЧНЫЯ ПАМЫЛКІ МАШЫННАГА ПЕРАКЛАДУ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ НАВУКОВЫХ ТЭКСТАЎ ІТ-ТЭМАТЫКІ

Гук М.І.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

Даследуюцца граматычныя памылкі ў беларускай ІТ-тэрміналогіі, якія ўзнікаюць пад уплывам машыннага перакладу. Паказана, што адной з галоўных праблем з'яўляецца ўжыванне дзеепрыметнікаў цяперашняга часу, неўласцівых беларускай літаратурнай мове.

Тэрміналогія галіны алгарытмізацыі і праграмавання ў беларускамоўных інтэрнэт-тэкстах часта з'яўляецца вынікам машыннага перакладу (далей – МП) з рускай мовы. Паколькі беларускамоўны ІТ-кантэнт у інтэрнэце прадстаўлены значна менш, чым рускамоўны, аўтаматычныя сістэмы перакладу, як правіла, працуюць па схеме: англійская → руская → беларуская мовы. Менавіта гэты апасродкаваны шлях з'яўляецца крыніцай сістэматычных граматычных памылак.

Асноўная праблема звязана з дзеепрыметнікамі цяперашняга часу. Згодна з нормамі беларускай літаратурнай мовы, дзеепрыметнікі цяперашняга часу з суфіксамі *-уч-* (*-юч-*), *-ач-* (*-яч-*), *-ем-* (*-ім-*) не ўласцівы беларускай мове і дапускаюцца толькі ў навуковым і афіцыйна-справавым стылях, калі інакш выказацца немагчыма. МП гэтага абмежавання не ўлічвае, бо ў рускай мове такія формы з'яўляюцца нарматыўнымі і шырока ўжываюцца ў тэрміналогіі: *компилируемый язык, выполняющийся процесс, объявляемая переменная*. Пры аўтаматычным перакладзе на беларускую мову яны ўзнаўляюцца механічна, без уліку граматычнай спецыфікі мовы. Акрамя таго, зваротныя дзеепрыметнікі на *-ся* ў беларускай мове не ўтвараюцца наогул, аднак МП рэгулярна ўзнаўляе і іх.

Параўнальны аналіз тэрмінаў з галіны алгарытмізацыі і праграмавання паказвае наступнае (табліца 1):

Табліца 1 - Параўнанне варыянтаў МП з нарматыўнымі беларускімі адпаведнікамі.

Англійскі варыянт	Варыянт МП	Нарматыўны беларускі варыянт
compiled language	кампілюемая мова X	мова, якая кампілюецца ✓
interpreted language	інтэрпрэтуемая мова X	мова, якая інтэрпрэтуецца ✓
running process	выконваючы працэс X	працэс, які выконваецца ✓
nested loop	угнязджаючы цыкл X	укладзены цыкл ✓
declared variable	аб'яўляемая зменная X	аб'яўленая зменная ✓
increasing function	узростаючая функцыя X	нарастальная функцыя ✓
decreasing function	змяншаючаяся функцыя X	спадальная функцыя ✓
executing program	выконваючаяся праграма X	праграма, якая выконваецца ✓
operating system	кіруючая сістэма X	операцыйная сістэма ✓
branching algorithm	разгаліноўваючыся алгарытм X	алгарытм з разгалінаваннем ✓
returning value	вяртаемае значэнне X	вернутае значэнне ✓

Такім чынам, МП не толькі ўзнаўляе граматычна непажаданыя формы, але і ў шэрагу выпадкаў перашкаджае ўжыванню ўстойлівых беларускіх тэрміналагічных адзінак, замяняючы іх рускімі калькамі ў беларускай графіцы. Негатыўны ўплыў машыннага перакладу на беларускую мову не абмяжоўваецца, аднак, асобнымі граматычнымі памылкамі. Масвае распаўсюджванне аўтаматычна перакладзеных тэкстаў у інтэрнэце прыводзіць да з'явы, якую можна назваць граматычнай эрозіяй: памылковыя формы паступова ўспрымаюцца чытачамі як нарматыўныя, паколькі сустракаюцца значна часцей, чым правільныя. Гэта асабліва небяспечна для тэрміналогіі, бо тэрмін павінен быць сістэмным, гэта значыць, паслядоўна ўжывацца ва ўсіх тэкстах адной галіны.

Сітуацыю ўскладняе тое, што беларускамоўны сегмент інтэрнэту ў галіне ІТ невялікі. Карыстальнік, які шукае інфармацыю пра праграмаванне па-беларуску, з вялікай імавернасцю трапіць на машынна перакладзены тэкст і не будзе мець магчымасці параўнаць яго з нарматыўным узорам. У выніку МП не дапамагае развіваць беларускую тэрміналогію ў галіне праграмавання, а наадварот – замацоўвае памылковыя формы як нібы нарматыўныя.

Для пацвярджэння вышэйсказанага быў праведзены эксперымент. Зыходны тэкст на рускай мове з базавай лексікай алгарытмізацыі і праграмавання быў перакладзены шасцю сістэмамі МП: DeepSeek, Kimi, Qwen, ChatGPT, Яндэкс Перакладчык і Google Translate. Для эксперымента быў выкарыстаны наступны тэкст на рускай мове: «Компилируемый язык программирования

преобразует исходный код в исполняемый файл с помощью компилятора. В отличие от интерпретируемых языков, выполняемых непосредственно во время запуска, компилируемые программы обычно работают быстрее. Основными элементами любого алгоритма являются объявляемые переменные, ветвящиеся условия и повторяющиеся циклы. Возрастающая или убывающая функция может быть задана с помощью рекурсивно вызываемой подпрограммы. Операционная система управляет выполняющимися процессами и распределяет ресурсы между запущенными приложениями».

Параўнальны аналіз перакладаў паказвае наступнае (табліца 2):

Табліца 2 - Колькасць памылак у перакладах шасці сістэм МП.

Сістэма МП	Колькасць памылак	Асноўныя тыпы памылак
Kimi	2	дзеепрыметнікі цяперашняга часу (-ем-)
DeepSeek	3	дзеепрыметнікі цяперашняга часу (-уч-, -ач-, -ем-)
Qwen	3	дзеепрыметнікі цяперашняга часу (-ем-, -уч-)
ChatGPT	3	дзеепрыметнікі цяперашняга часу (-уч-), транслітарацыя з рускай мовы
Google	4	памылкі ў часе, семантычныя памылкі, дзеепрыметнікі цяперашняга часу(-уч-, -ач-)
Яндэкс	5+	граматычны разлад, памылкі ў часе, несупадзенне форм

Вынікі эксперымента паказваюць, што ніводная з шасці сістэм МП не справілася з перакладам поўнасцю. Найлепшы вынік паказала Kimi (2 памылкі), аднак і яна дапусціла дзеепрыметнікі цяперашняга часу. Большасць сістэм зрабіла па 3–4 памылкі, найгоршы вынік – у Яндэкс Перакладчыка (5 і больш памылак). Галоўная агульная праблема для ўсіх сістэм – перадача рускіх дзеепрыметнікаў цяперашняга часу, якіх у такой форме ў беларускай мове не існуе. Варта адзначыць, што нейрасеткавыя сістэмы (Kimi, DeepSeek, Qwen, ChatGPT) у цэлым паказалі крыху лепшы вынік у параўнанні з класічнымі перакладчыкамі (Google Translate, Яндэкс), аднак праблема з дзеепрыметнікавымі канструкцыямі застаецца агульнай для ўсіх тыпаў сістэм. Такім чынам, усе разгледжаныя сістэмы МП практычна аднолькава не ўлічваюць граматычную спецыфіку беларускай мовы ў галіне тэрміналагічных дзеепрыметнікавых канструкцый.

ФУНКЦЫЯНАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў СУЧАСНАЙ ІНТЭРНЭТ-КАМУНІКАЦЫІ І МЕМ-КУЛЬТУРЫ

Антанюк У.К., Шарубаў К.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Албут А.А. – старшы выкладчык

У дадзеным даследаванні разглядаецца роля лічбавай камунікацыі і інтэрнэт-гумару ў развіцці сучаснай беларускай мовы. Прааналізаваны працэсы стварэння неалагізмаў і адаптацыі слэнгу. Асабліва ўвага надаецца мем-культуры як сэнсаваму ядру сеткавага ўзаемадзеяння. Даследуецца трансфармацыя беларускамоўных мемаў ад простых бытавых жартаў да складанай іроніі і адукацыйнага кантэнту на папулярных платформах (TikTok, VKontakte, Instagram, YouTube). Паказана, як дзейнасць блогераў і інтэрнэт-суполак спрыяе папулярнасці мовы сярод моладзі, робячы яе дынамічнай і актуальнай.

У XXI ст. інтэрнэт-прастора стала не проста сродкам перадачы інфармацыі, але і паўнаважным асяроддзем для развіцця мовы. Для беларускай мовы лічбавая камунікацыя адыгрывае асаблівую ролю: яна дазваляе значна пашырыць сферу ўжывання мовы, робячы яе натуральным інструментам штодзённых, нефармальных зносін. Важнай з'явай у лічбавай прасторы працэсу з'яўляецца інтэрнэт-гумар, які дапамагае мове адаптавацца да сучасных рэалій, стаць больш блізкай сучаснаму карыстальніку.

Сучасны беларускамоўны інтэрнэт-дыскус характарызуецца высокай ступенню крэатыўнасці. Карыстальнікі актыўна ствараюць неалагізмы, адаптуюць міжнародны слэнг пад фанетыку беларускай мовы (напрыклад: *падабайка*, *крынж(дж)*, *вайб*). Адбываецца паступовая лібералізацыя літаратурнай нормы: мова становіцца больш гнуткай, дапускаецца свядомая гульня са словамі, выкарыстанне дыялектызмаў і гутарковых форм для стварэння камічнага эфекту або падкрэслівання эмацыйнасці паведамлення.

Мемы з'яўляюцца сэнсавым ядром сучаснай сеткавай камунікацыі. Беларускамоўная мем-культура прайшла шлях ад простых формаў да складаных інтэлектуальных канструкцый. Першапачаткова беларускія мем-грунтаваліся на этнаграфічных асаблівасцях і побытавым гумары. Галоўнымі тэмамі былі традыцыйныя сімвалы: кулінарыя (бульба, дранікі), вясковы побыт, асаблівасці нацыянальнага характару. Гэта былі прамыя, добрыя жарты, якія падкрэслівалі лакальны каларыт.

З развіццём сегмента адбыўся зрух у бок інтэлектуальнага і асветніцкага гумару. Стваральнікі мемаў пачалі выкарыстоўваць вобразы выбітных дзеячаў (Францыска Скарыны, Максіма Багдановіча, Якуба Коласа) і падзеі часоў ВКЛ. Гэта дазваляе іранічна пераасэнсоўваць гісторыю, робячы яе часткай актуальнай поп-культуры. Сучасныя мем-аўтары часта будуюцца на прынцыпах постіроніі, дзе мяжа паміж сур'ёзным і жартаўлівым размываецца. Вельмі папулярнымі сталі «лінгвістычныя мем-аўтары», якія іранічна абыгрываюць: складанасці перакладу і «ілжывых сяброў перакладчыка» (напрыклад, *дыван* – ковер, а не диван), мілагучнасць і рэдкія беларускія словы, абсурдныя сітуацыі, апісаныя на літаратурнай мове ці «трасяняцы».

Беларускамоўны мемны кантэнт сёння генеруецца пераважна моладдзю і размеркаваны па розных сацыяльных сетках. Кожная з платформаў мае сваю спецыфіку, але найбольшую папулярнасць набываюць старонкі з адукацыйным і літаратурным гумарам (прынцып edutainment), дзе класіка перасякаецца з сучаснасцю і інтэрнэт-трэндамі. Разгледзім прыклады папулярных сярод карыстальнікаў такіх рэсурсаў.

TikTok: вірусны кантэнт і папулярныя прыз асобу. Гэта платформа стала галоўным рухавіком для кароткіх гумарыстычных і лайфстайл-відэа, дзе мова прасоўваецца праз харызму аўтараў. Блог Ільі Шынкарэнка – адзін з самых яркіх прыкладаў і сапраўдны феномен сучаснага беларускамоўнага TikTok. Аўтар здымае пацешныя ліпсінікі, іранічныя замалёўкі, а таксама праводзіць гумарыстычныя інтэрактывы на вуліцах (напрыклад, просіць мінакоў перакласці словы на беларускую мову за ўзнагароду). Яго кантэнт стварае максімальна пазітыўны і модны вобраз роднай мовы сярод падлеткаў і моладзі. Лайфстайл-тыктокеры – маладыя аўтары, якія здымаюць штодзённыя влогі, свядома выкарыстоўваючы беларускую мову, экспрэсіўную трасяню і лакальныя інтэрнэт-жарты для надання сваім відэа ўнікальнага «вайбу».

Vkontakte (VK): база для літаратурнага і гістарычнага гумару. Гістарычна самая моцная база для нефармальнага кантэнту і доўгіх коміксаў. «Белліт і мем-аўтары» – адзін з самых яркіх прыкладаў папулярных праектаў, які даказвае, што школьная праграма можа быць цікавай. Тут сюжэты твораў Караткевіча, Коласа і Купалы перакладаюцца на мову сучасных інтэрнэт-трэндаў, што дапамагае лепш запамінаць матэрыял. «Гісторыя Беларусі ў мемах» – папулярны фармат супалак, дзе гістарычныя факты падаюцца праз сучасныя інтэрнэт-шаблоны. Суполкі філалагічных факультэтаў і літаратурных гурткоў – лакальныя, але актыўныя старонкі са спецыфічным філалагічным гумарам.

Instagram: візуальная эстэтыка і інтэлектуальны гумар. На гэтай пляцоўцы гумар шчыльна спалучаецца з адукацыяй і візуалам. @homa_bellit – выдатны прыклад папулярнага літаратурнага Instagram. Складаныя тэмы і сюжэты класічных твораў тлумачацца праз мілыя і зразумелыя моладзі візуальныя вобразы, што максімальна зніжае акадэмічны пафас. Камерцыйныя праекты і кнігарні актыўна выкарыстоўваюць фармат «карuselі» для публікацыі ілюстраваных жартаў і вясёлых картак з рэдкімі словамі. Беларускамоўны bookstagram – супольнасць маладых літаратурных аглядальнікаў, якія часта здымаюць смешныя відэа пра «боль» кнігалюбаў, абгульваючы сюжэты айчыннай класікі.

YouTube: відэаэсэ і эра Shorts. Відэахостынг стаў важнай пляцоўкай для больш аб'ёмнага інтэлектуальнага гумару і асветніцкага кантэнту ад гісторыкаў і філолагаў.

Telegram і феномен стыкерпакаў: хуткі гумар і мікра-камунікацыя. «Мемы па-беларуску» – буйны агрэгатар з побытавым кантэнтам. Культура беларускамоўных стыкераў – асобная з'ява і паўнаватарскі заменнік традыцыйных мемаў. Стыкеры дазваляюць весці дыялог візуальнымі вобразамі. Гэта робіць беларускую мову неад'емнай часткай штодзённай перапіскі.

Функцыянаванне беларускай мовы ў мем-культуры з'яўляецца паказчыкам яе жыццяздольнасці і высокага адаптыўнага патэнцыялу. Мем-аўтары сталі эфектыўным спосабам інтэграцыі нацыянальнага кантэсту ў глабальную інтэрнэт-прасторыю. Пераход ад простых бытавых жартаў да складанай іроніі сведчыць пра інтэлектуальны рост аўдыторыі і здольнасць мовы абслугоўваць самыя сучасныя формы камунікацыі. Інтэрнэт-гумар робіць беларускую мову моднай, жывой і максімальна блізкай да штодзённага жыцця чалавека лічбавай эпохі.

ГЕРМАНІЗМЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Парукаў В.В.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Албут А.А. – старшы выкладчык

Разглядаецца праблема нямецкамоўных запазычанняў у беларускай мове. Аналізуюцца гістарычныя этапы пранікнення германізмаў, іх тэматычная класіфікацыя, асаблівасці фанетычнага і граматычнага асваення. На аснове анкетавання студэнтаў і аналізу гаворкі жыхароў в. Картынічы Лельчыцкага раёна выяўлены бытавыя германізмы. Зроблена выснова пра важную ролю германізмаў ва ўзбагачэнні беларускай лексікі і неабходнасць іх вывучэння для захавання моўнай сувязі пакаленняў.

Аktуальнасць даследавання абумоўлена неабходнасцю асэнсавання працэсаў лексічнага ўзаемадзеяння моў і павышэння моўнай кампетэнцыі носьбітаў беларускай мовы. Мова – складаны арганізм, які пастаянна развіваецца. У апошні час у лексічным складзе беларускай мовы з'явілася вельмі шмат новых слоў, значэнне якіх незразумелае многім носьбітам. Аднак працэс запазычання адбываўся заўсёды. Германізм – слова, выраз ці канструкцыя, запазычаныя з германскіх моў [1, с. 97].

Было праведзена анкетаванне сярод 38 студэнтаў, якое паказала, што большасць рэспандэнтаў не ведае пра наяўнасць германізмаў у беларускай мове і пра гістарычныя прычыны дадзенай з'явы.

Нямецкая этнічная прысутнасць на землях Беларусі пачала фарміравацца яшчэ ў часы Полацкага княства. Мясцовыя князі паступова завязвалі з немцамі роднасныя адносіны: так, шэраг князёў ажаніліся з немкамі, напрыклад, полацкі князь Ізяслаў Мсціславіч ажаніўся з Агнесай, дачкой Конрада III Гогенштаўфена, а тураўскі князь Яраполк Ізяславіч меў шлюб з Кунігундай фон Арлам. У канцы XII ст. у гарадах Полацкага, Тураўскага, Гродзенскага княстваў аселі нямецкія купцы, рамеснікі, воіны, урачы, свяшчэннікі. Асабліва актыўна германізмы пачалі пранікаць у XIII ст. у выніку кантактаў з нямецкімі каланістамі ў Прыбалтыцы. Акрамя таго, пранікненню германізмаў садзейнічала перасяленне на тэрыторыю сучаснай Беларусі яўрэйскага насельніцтва.

Германізмы папоўнілі розныя тэматычныя групы беларускай лексікі: грамадска-палітычную (*ратуша*), ваенную (*штурм*), сацыяльна-эканамічную (*крама*, *гандаль*), бытавую (*цукар*, *фарба*), прафесійна-вытворчую (*дах*, *друкаваць*) [2]. Характэрнай прыметай нямецкамоўных запазычанняў з'яўляюцца спалучэнні *-шп-*, *шт-* у пачатку слоў (*шпіль*); *-хт-*, *-шт-*, *-эй-* у сярэдзіне слова (*вахта*); пачатковае *фельд-* і канцовае *-майстар* у складаных словах (*фельдмаршал*).

Многія беларускія словы, якія маюць агульную крыніцу паходжання з адпаведнымі нямецкімі словамі, сустракаюцца ў беларускім фальклору і дыялектах, што сведчыць аб функцыянаванні слова ў жывой частцы мовы. Варта адзначыць, што некаторыя словы рэдка сустракаюцца ў фальклорных крыніцах і дыялектах, іншыя – часцей. Аналіз гаворкі жыхароў вёскі Картынічы Лельчыцкага раёна дазволіў выявіць шэраг германізмаў, якія функцыянуюць у жывой народнай мове: *шараваць* (ням. *scheuern*), *комін*, *ганак*, *шэфляда* (ням. *Schublade*), *лямец*, *фельчар*, *швагер*, *смакаваць* (ням. *schmecken*) і інш. Гэта сведчыць аб трывалым замацаванні германізмаў у беларускай моўнай стыхіі. У гаворцы жыхароў вёскі Картынічы шмат запазычаных слоў з нямецкай мовы, сярод якіх пераважае бытавая лексіка.

У беларускай мове, як і ў іншых мовах, ёсць даволі шмат фразеалагічных калек і паўкалек. «Фразеалагічная калька – фразеалагічны абарот, які з'явіўся ў мове ў выніку літаральнага, г.зн. паслоўнага перакладу іншамоўнага абароту» [3, с.140]. Фразеалагічная калька ўзнікае тады, калі чужы фразеалагічны абарот перакладаецца не цалкам, а па складальных яго кампанентах, г.зн. па словах, з якіх ён складаецца.

Паходжанне каля 1750 фразеалагізмаў сучаснай беларускай літаратурнай мовы можна знайсці ў даведніку [4]. Ёсць тут і больш за 40 запазычаных фразеалагічных адзінак з нямецкай мовы: *прыводзіць (прывесці) да агульнага назоўніка – auf einem gemeinsamen Nenner bringen; выкідваць (выкінуць) за борт – über Bord werfen; як рыба ў вадзе – sich wie ein Fisch im Wasser fühlen; заключны акорд – Schlussakkord; фігавы лісток – Figenblatt*.

Такім чынам, германізмы займаюць важнае месца ў беларускай мове. Яны не толькі папоўнілі яе лексічны склад, але і стымулявалі развіццё ўласных моўных рэсурсаў. Вывучэнне этымалогіі германізмаў дазваляе глыбей зразумець гісторыю беларуска-нямецкіх узаемасувязей.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М. : Сов.энцикл., 1996. – 608 с.
2. Супринович, О. Е. Способы классификации германизмов в белорусском языке / О. Е. Супринович // Язык, перевод и межкультурная коммуникация: вопросы теории и практики преподавания: сборник научных статей / Минский

государственный лингвистический университет ; редкол.: М. Г. Богова (отв.ред.), Т. В. Бусел, Н. П. Грицкевич. Мн : РИВШ, 2016. С. 236–244.

3. Шанский, Н. М. Фразеология современного русского языка / Н. М. Шанский. – М. : Высш.шк., 1969. – 232 с.

4. Лепешаў, І. Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І. Я. Лепешаў. – Мн. : БелЭн, 2004. – 448 с.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў ЭПОХУ ГЕНЕРАТЫЎНАГА ШІ: ПРАБЛЕМЫ АЎТАРСТВА І ІДЭНТЫФІКАЦЫІ ТЭКСТАЎ

Еўтушэнка А.М.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дадзіра Т.П. – ст. выкладчык

У артыкуле даследуецца ўплыў генератыўнага штучнага інтэлекту на беларускую мову ва ўмовах яе абмежаванай лічбавай прысутнасці. Аналізуюцца праблемы трансфармацыі аўтарства, узнікнення "кіборг-аўтараў" і цяжкасці ідэнтыфікацыі машыннага кантэнту. Разглядаюцца стратэгіі захавання моўнай аўтэнтычнасці праз стварэнне лінгвістычных баз ведаў і падтрымку жывой творчасці. Асабліва ўвага надаецца неабходнасці распрацоўкі метадаў адрознення чалавечых і згенераваных тэкстаў.

Развіццё генератыўнага штучнага інтэлекту (далей – ШІ) у апошнія гады карэнным чынам змяніла сітуацыю стварэння кантэнту. Сістэмы накшталт ChatGPT, DeepSeek або Gemini здольныя генерыраваць тэксты, якія практычна не адрозніваюцца ад чалавечых. Для беларускай мовы, якая слаба прысутнічае ў лічбавай прасторы і вымушана канкураваць з больш распаўсюджанымі мовамі, праблема аўтарства і ідэнтыфікацыі тэкстаў становіцца асабліва вострай.

Прызнанне праблемы ўзаемадзеяння беларускай мовы як актуальнага складніка моўнай інтэрнэт - прасторы і штучнага інтэлекту падмацоўваецца і на дзяржаўным узроўні. Згодна з Указам №135, ШІ вызначаны як адзін з прыярытэтных напрамкаў навуковай дзейнасці ў Беларусі на 2026–2030 гады, і вучоныя Нацыянальнай акадэміі навук ужо працуюць над стварэннем уласных алгарытмаў і нават разглядаюць магчымасць распрацоўкі нацыянальнай платформы штучнага інтэлекту [1].

Сённяшнія моўныя мадэлі навучання базіруюцца пераважна на велізарных аб'ёмах тэкстаў, асноўная маса якіх прадстаўлена англійскай, кітайскай, рускай і іншымі мовамі са значнай колькасцю носьбітаў. Беларуская мова трапляе ў катэгорыю так званых «маларэсурсных» моў з пункту гледжання машыннага навучання.

Паводле інфармацыі Інстытута мовазнаўства НАН Беларусі, сучасныя сістэмы штучнага інтэлекту сутыкаюцца з праблемамі пры апрацоўцы беларускай мовы. Гэта абумоўлівае неабходнасць стварэння спецыялізаваных лінгвістычных баз ведаў, якія змяшчаюць не толькі даныя, але і правілы іх выкарыстання. Распрацоўка такіх рэсурсаў дазволіць інтэграваць навуковыя веды пра беларускую мову ў вялікія моўныя мадэлі, такія як ChatGPT, Gemini і іншыя. Такі падыход дазволіць атрымаць спецыялізаваныя аналітычныя і генератыўныя інструменты для беларускай мовы, здольныя працаваць з высокай ступенню дэталізацыі [2].

Гэтая тэхналагічная абмежаванасць стварае парадокс: з аднаго боку, беларуская мова аказваецца часткова «абароненай» ад патоку нізкакаснага аўтаматычна згенераванага кантэнту, бо алгарытмы яшчэ недастаткова добра яе асвоілі. З іншага боку, гэта запавольвае развіццё карысных інструментаў (галасавых памочнікаў, аўтаматычных рэдактараў) і стварае сітуацыю, калі згенераваны беларускамоўны тэкст часта змяшчае скрытыя памылкі і няўдалыя перайманні з рускай мовы, што ўскладняе яго ідэнтыфікацыю як «чалавечага» ці «машыннага». Распрацоўка ўласных лінгвістычных рэсурсаў для навучання ШІ з'яўляецца адным з напрамкаў дзейнасці Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі, дзе вядуцца працы па стварэнні лінгвістычнай базы ведаў і яе інтэграцыі з сістэмамі штучнага інтэлекту.

Развіццё генератыўнага ШІ абумовіла з'яўленне феномена, які даследчыкі называюць «кіборг-аўтарствам» — сітуацыі, калі чалавек выкарыстоўвае нейрасетку як дапаможны інструмент для генерацыі ідэй, стварэння чарнавікоў або рэдагавання тэкстаў [3]. Даследаванні паказваюць, што значная колькасць аўтараў выкарыстоўвае ШІ для планавання сюжэта і стварэння тэкстаў. Дзе ў гэтым ланцужку пралягае мяжа аўтарства? Ці з'яўляецца чалавек аўтарам, калі ён толькі рэдагуе і кампілюе тэксты, створаныя машынай? Для беларускага кантэксту гэтая пагроза пакуль меншая з прычыны тэхналагічных абмежаванняў, аднак яна існуе.

Як адзначаюць спецыялісты, для паспяховага развіцця беларускамоўнага сегмента штучнага інтэлекту неабходна павелічэнне аб'ёму якасных тэкстаў у лічбавым асяроддзі. Чым больш

карыстальнікі будуць узаемадзейнічаць з нейрасеткамі па-беларуску, тым хутчэй будзе паляпшацца якасць іх працы. Галоўная небяспека — страта аўтэнтычнасці моўнай прасторы, калі рэальныя чалавечыя тэксты губляюцца ў патоку аўтаматычна згенераванага кантэнту. Гэта стварае праблемы не толькі для чытачоў, якія могуць сутыкнуцца з недакладнай ці небяспечнай інфармацыяй, але і для эканомікі. Пытанні этыкі, прадузятасці алгарытмаў і бяспекі з'яўляюцца сёння аднымі з найважнейшых пры развіцці тэхналогій штучнага інтэлекту [4].

У адказ на выклікі эпохі генератыўнага ШІ фарміруюцца розныя стратэгіі ідэнтыфікацыі і абароны «чалавечага» аўтарства. Па-першае, гэта тэхналагічныя рашэнні: стварэнне лінгвістычнай базы ведаў і яе інтэграцыі з сістэмамі ШІ, што дазволіць ствараць спецыялізаваныя аналітычныя інструменты для беларускай мовы, здольныя выяўляць тэксты, згенераваныя машынай, на аснове аналізу граматычных і стылістычных асаблівасцей [2]. Па-другое, гэта этычныя і прававыя маркеры. У свеце з'яўляюцца ініцыятывы па маркіроўцы «human-made» кантэнту, якія дазваляюць чытачу адрозніць кнігу ці лічбавы кантэнт, створаны чалавекам, ад прадукту алгарытмаў. У Беларусі таксама вядзецца актыўная праца па фарміраванні заканадаўчай базы для рэгулявання тэхналогій ШІ, у тым ліку для кіравання рызыкамі, звязанымі з іх выкарыстаннем. Па-трэцяе, гэта актывізацыя намаганняў па стварэнні якаснага беларускамоўнага кантэнту. Менавіта жывая творчасць, заснаваная на рэальным моўным і культурным вопыце, застаецца найлепшым спосабам захавання аўтэнтычнасці. Павелічэнне аб'ёму якасных беларускамоўных тэкстаў у інтэрнэце з'яўляецца неабходнай умовай для паляпшэння навучання моўных мадэлей.

Такім чынам, генератыўны ШІ стварае для беларускай мовы як новыя магчымасці (аўтаматызацыя стварэння кантэнту, пераклад), так і сур'ёзныя выклікі, звязаныя з размыццём паняцця аўтарства і пагрозай дэвальвацыі чалавечай творчасці. Тэхналагічная недасканаласць сучасных моўных мадэлей у дачыненні да беларускай мовы з'яўляецца часовым фактарам, які будзе пераадолювацца па меры развіцця тэхналогій і павелічэння аб'ёму навучальных даных. Стратэгія захавання беларускай мовы ва ўмовах лічбавізацыі павінна ўключаць: стварэнне ўласных лінгвістычных рэсурсаў для навучання ШІ, павелічэнне прысутнасці мовы ў лічбавым асяроддзі, распрацоўку метадаў ідэнтыфікацыі згенераваных тэкстаў і, галоўнае, падтрымку жывой моўнай творчасці як крыніцы аўтэнтычнага кантэнту. Пытанне аўтарства патрабуе новага асэнсавання: у эпоху, калі тэкст можа быць створаны алгарытмам, асаблівую каштоўнасць набывае не столькі сам тэкст, колькі «чалавечыя сэнс», намер і адказнасць, укладзеныя ў яго стварэнне.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Уласны ChatGPT? Вучоны НАН — аб патэнцыяле беларускіх распрацоўшчыкаў. — URL: <https://viazda.by/news/ulasny-chatgpt-vuchony-nan-ab-patentsyvale-belaruskikh-raspratso-shchyka> (дата звароту: 06.03.2026).
2. Прэзентацыя навуковых распрацовак Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі на выставе «Штучны інтэлект у Беларусі» — URL: <http://iml.basnet.by/naviny/16-10-2025-prezientacyja-navukovykh-raspracovak-centra-dasledavannia-ukultury-movy-i-literatury> (дата звароту: 06.03.2026).
3. The Economist on "Cyborg authorship" and collective writing — URL: <https://www.uib.no/en/cdn/168347/economist-cyborg-authorship-and-collective-writing> (дата звароту: 06.03.2026).
4. Искусственный интеллект в Беларуси: какие технологии разрабатывают и как их будут регулировать — URL: <https://belta.by/special/comments/view/iskusstvennyi-intellekt-v-belarusi-kakie-tehnologii-razrabatyvajut-i-kak-ih-budut-regulirovat-9691/> (дата звароту: 06.03.2026).

ДЭБРЫФІНГ У СУЧАСНАЙ КАМУНІКАЦЫІ

Бярэшчанка С.А., Майстрова П.В.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Дагіра Т.П. — ст. выкладчык

У артыкуле разглядаецца паняцце «дэбрыфінг», якое знайшло шырокае прымяненне ў камунікацыі. Разглядаюцца тыпы дэбрыфінгу ў аспекце функцыянальнай карысці. Падкрэсліваецца роля дэбрыфінгу ў развіцці маўленчай культуры людзей.

Прадстаўнік новага пакалення, які жыве ў 21 стагоддзі — гэта той, хто аперыруе ў маўленчай камунікацыі велізарным пластом новых тэрмінаў і паняццяў, звязаных з шырокай і актыўнай жыццядзейнасцю. З аднаго боку, гэта, вядома, вельмі цікава, а з другога — складана, бо трэба разумець, які сэнс хаваецца за замежным словам. Мы ў працы звяртаемся да дэфініцыі дэбрыфінгу.

Брыфінг (англ. briefing) — кароткая нарада прадстаўнікоў СМІ, на якой спецыяльна ўпаўнаважанымі асобамі паведамляецца пазіцыя ўрада, афіцыйнага ведамства, арганізацыі і пад. Па пэўным пытанні [1, с. 31]. Дэбрыфінг — аналіз пасля завяршэння (вынікі).

Слова з'яўляецца запазычаннем з англійскай debriefing; у афіцыйна-фармальнай або прафесійнай лексіцы звычайна прымяняецца без перакладу.

Дэбрыфінг сёння вельмі папулярны па шэрагу прычын у такіх прафесійных сферах, як медыцына, авіяцыя, ваенная справа, псіхалогія, бізнес, адукацыя і інш.

Дэбрыфінг – гэта структураваны працэс абмеркавання і аналізу мінулай падзеі, праекта або перажытага стрэсавага вопыту з мэтай зняцця псіхалагічнага напружання, асэнсавання таго, што адбылося, і паляпшэння наступных дзеянняў і вынікаў.

Неабходна выдзеліць наступныя тыпы дэбрыфінгу:

Дэбрыфінг у псіхалогіі. Псіхалагічны дэбрыфінг ўяўляе сабой асабліва арганізаванае абмеркаванне і выкарыстоўваецца ў групах людзей, што сумесна перажылі стрэсагенную або трагічную падзею. Агульная мэта групавога абмеркавання – мінімізацыя псіхалагічных пакут. Дэбрыфінг нельга назваць «лячэннем». Ён не можа папярэдзіць узнікненне наступстваў, але перашкаджае іх развіццю і працягу, спрыяе разуменню прычын і ўсведамленню дзеянняў, якія неабходна прадпрымаць. Таму адначасова гэта метада і крызіснай інтэрвенцыі, і прафілактыкі [2].

Ідэальным для дэбрыфінгу з'яўляецца пакой, дзе група ізаляваная ад знешніх умяшанняў, такіх, напрыклад, як магчымасць тэлефоннага званку. Удзельнікі размяшчаюцца вакол стала. Гэта лепш, чым выкарыстанне традыцыйнай мадэлі групавой тэрапіі, калі крэслы размешчаны па крузе з пустой прасторай пасярэдзіне, паколькі такая арганізацыя прасторы можа быць нязвыклай і таму ўспрымацца як няўтульнасць і пагроза. Арганізатар дэбрыфінгу павінен дазволіць кожнаму ўдзельнічаць у зносінах. Суразмоўцы павінны навучыцца выражаць пачуцці, ведаючы, што гэта бяспечна, разумець, што яны маюць права абмеркаваць свае праблемы з іншымі [2].

Дэбрыфінг у маркетынгу. Маркетынжавы дэбрыфінг – гэта працэс аналізу і абмеркавання вынікаў завершанага праекта, рэкламнай кампаніі або брыфінгу, накіраваны на атрыманне водгукаў, выяўленне прычын поспеху і памылак, а таксама карэкціроўку стратэгіі. Гэта «двухбаковы шлях» для ацэнкі таго, што спрацавала, а што не. Гэты інструмент шырока выкарыстоўваецца для павышэння эфектыўнасці дзейнасці каманды, прадухілення паўторных памылак і паляпшэння ўнутранай камунікацыі.

У HR сферы (Human Resources, «чалавечы рэсурс») дэбрыфінг асабліва важны пасля завяршэння значных падзей, такіх як інтэрв'ю, трэнінгі, камандныя зборы або праекты па ўводзе супрацоўнікаў. Напрыклад, правядзенне дэбрыфінгу пасля масавага набору дазваляе ацаніць, якія метады набору былі найбольш паспяховымі і што можна палепшыць у далейшым. Асноўная задача спецыяліста па кадрах пры арганізацыі дэбрыфінгу — стварыць адкрытую і даверлівую атмасферу, у якой супрацоўнікі могуць свабодна дзяліцца сваімі назіраннямі і прапановамі. Эфектыўны дэбрыфінг дапамагае не толькі аптымізаваць працоўныя працэсы, але і павялічыць уцягнутасць супрацоўнікаў, робячы іх актыўнымі ўдзельнікамі змен у кампаніі [3].

Хочам падкрэсліць, што сёння дэбрыфінг вельмі карысны і распаўсюджаны, бо гэта практычны, адносна просты і эфектыўны інструмент для навучання, падтрымкі людзей і ўмацавання каманднай культуры камунікацыі. Дэбрыфінг дапамагае ствараць карпаратыўную культуру, дзе памылкі разбіраюцца канструктыўна, а не караюцца ці ігнаруюцца. Ён адпавядае патрэбам арганізацый, кампаній і супольнасцей хутка вучыцца на ўласных промахах і аптымізаваць працэсы дзейнасці.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч.— Мінск: Беларусь, 2023.—175 с.
2. Как помочь справиться с трагическим событием: психологический дебрифинг. – URL: <https://livrezon.com/publication/kak-pomoch-spravitsya-s-fragicheskim-sobytiem-psihologicheskii-debrifing> (дата звароту: 06.03.2026).
3. Дебрифинг. – URL: <https://proaction.pro/glosarii/debrifing> (дата звароту: 06.03.2026)

КРЫЛАТЫЯ СЛОВЫ ПРАЗ ПРЫЗМУ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ АСАБЛІВАСЦЕЙ

Бычкова Д.В.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дадзіра Т.П. – ст. выкладчык

У артыкуле разглядаецца паняцце «крылатыя словы» і іх нацыянальная адметнасць на прыкладзе фразеалагізмаў, якія апісваюць моцны дождж. Праводзяцца паралелі з розных крыніц.

Крылатыя словы - гэта ўстойлівыя вобразныя спалучэння, якія ўвайшлі ў маўленчае ўжыванне з розных крыніц: народнага фальклору, навуковых прац, літаратурных твораў, выслоўяў выдатных дзеячаў, назваў вядомых падзей [1].

Сам тэрмін мае глыбокія гістарычныя карані. Ён узыходзіць да гамераўскага эпасу, дзе гэта словазлучэнне характарызавава здольнасць маўлення хутка дасягаць слухача. У беларускае мовазнаўства паняцце трывала ўвайшло дзякуючы працам даследчыкаў, якія звярталі ўвагу на неабходнасць сістэматызацыі гэтага пласта лексікі.

Хочам адзначыць, што нацыянальная моўная асаблівасць найбольш ярка бачна пры супастаўленні слоў і выразаў, якія апісваюць падобныя жыццёвыя сітуацыі ў розных мовах. Прыказкі і фразеалагізмы вылучаюцца сваёй моцнай нацыянальнай ідыяматыкай.

Паспрабуем выявіць нацыянальную спецыфіку моў праз параўнанне вядомага народнага выразу:

Калі ўзнікае неабходнасць перадаць максімальную інтэнсіўнасць дажджу, моцны лівень, беларуская мова, як і руская, выкарыстоўвае вобраз ёмістасці: «ліць як з вядра», што ўвасабляе уяўленне пра тое, што неба ператвараецца ў велізарную пасудзіну, якая перагорнутая і вылівае на зямлю ўвесь аб'ём вады адразу.

Адметнасць беларускай моўнай свядомасці раскрываецца ў існаванні альтэрнатыўнага, менш вядомага, але надзвычай паэтычнага варыянта: «ліць як з вяроўкі» [2]. Гэты вобраз звязаны не з прадметам, а з дзеяннем і вынікам. Маецца на ўвазе не сама вяроўка як тая, а стан, калі дождж ідзе настолькі моцна, што вада сцякае суцэльнымі струменямі, падобнымі да нацягнутай вяроўкі, або калі кроплі зліваюцца ў суцэльныя ніці, як быццам нехта "працягвае" ваду з неба. Гэты вобраз падкрэслівае не столькі колькасць вады (як у выпадку з вядром), колькі фактуру і непазбежнасць струменя — дождж ідзе роўным, магутным патокам.

Для параўнання, у іншых мовах свету названая сітуацыя апісання надвор'я мае зусім адрозныя вобразныя рады:

Англічанін: *It's raining cats and dogs* (дождж з кошкаў і сабак) [3]. Вобраз, які, па адной з версій, узыходзіць да скандынаўскай міфалогіі, дзе кошкаў сімвалізавалі дождж, а сабакі — вецер.

Немец: *Es regnet Bindfäden* (лье як з вярвак) [4]. Вобраз блізкі да беларускага, што можа сведчыць пра нейкія агульныя еўрапейскія карані ўспрымання фактуры моцнага дажджу.

Кітаец: 下猫下狗 (*xià māo xià gǒu* — літаратурна: «падаюць кошкаў, падаюць сабакі») або больш пашыраны варыянт 倾盆大雨 (*qīng pén dà yǔ* — «лівень, які пераварочвае таз») [5]. Першы выраз дэманструе цікавы паралелізм з англійскай традыцыяй (кошкаў і сабакі), што можа быць вынікам культурных кантактаў або ўніверсальнасці хаатычнага вобразу. Другі варыянт, наадварот, блізкі да славянскага ўспрымання праз вобраз перавернутай ёмістасці (таз, вядро), што пацвярджае архетыпічнасць гэтай метафары для чалавецтва.

Неабходна заўважыць, што нацыянальны менталітэт у фразеалогіі праяўляецца праз шэраг лінгвістычных і семантычных прыкмет, якія адлюстроўваюць спосаб мыслення, жыццёвы вопыт, каштоўнасці і культуру канкрэтнага народа. Многія фразеалагізмы ўтрымліваюць шматвяковыя гістарычныя вобразы, падзеі ці сацыяльныя звычаі. Яны захоўваюць калектыўную памяць і адлюстроўваюць гістарычныя абставіны, у якіх фармавалася нацыя.

Нацыянальныя асаблівасці праяўляюцца ў фразеалогіі праз выбар тэм, асаблівасці вобразнасці і метафар, эмацыйную афарбоўку, каштоўнасныя прыярытэты, гістарычную памяць і лексіка-граматычныя рысы.

Беларуская мова займае ўнікальнае становішча, бо, існуючы на скрыжаванні розных моўных і культурных уплываў, яна накіпіла ў сабе адметныя спосабы бачання свету, стварыўшы ўласны сінтэз.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Крылатыя выразы. Прыклады з твораў. – URL: <https://be.atomiyme.com/%D0%BA%D1%80%D1%8B%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%8B%D1%8F-%D0%B2%D1%8B%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%8B-%D0%BF%D1%80%D1%8B%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D1%8B-%D0%B7-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%9E/> (дата звароту: 26.02.2026.)
2. Вяроўка. Слоўнік беларускіх народных параўнанняў. – URL: <https://slounik.org/909906.html> (дата звароту: 06.03.2026).
3. Идиома Raining Cats And Dogs – URL: <https://verb.ru/en/raining-cats-and-dogs> (дата звароту: 06.03.2026).
4. Немецкие пословицы и поговорки и их русские аналоги. – URL: <https://deutschonline.ru/articles/nemeckie-poslovicy-i-pogovorki/> (дата звароту: 06.03.2026).
5. Дождь льёт как из ведра – URL: <https://rus-ch-dict.slovaronline.com/26484-%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%B4%D1%8C%20%D0%BB%D1%8C%D1%91%D1%82%20%D0%BA%D0%B0%D0%BA%20%D0%B8%D0%B7%20%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B0/> (дата звароту: 06.03.2026)

ЛАЙК ЯК БАЗАВАЕ ПАНЯЦЕ Ё САЦЫЯЛЬНЫХ СЭРВІСАХ

Бурчык К.Ю., Дзягілева Я.П.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дапіра Т.П. – ст. выкладчык

У артыкуле разглядаецца паняцце «лайк», якое знайшло шырокае прымяненне ў інтэрнэт-прасторы. Апісваюцца асноўныя функцыянальныя асаблівасці лайкаў. Падкрэсліваецца роля балансу паміж сучаснымі тэндэнцыямі ў інтэрнэт-асяроддзі і развіццём маўленчай камунікацыі чалавека.

Сацыяльная сетка – гэта анлайн-платформа, дзе людзі рэгіструюць свае профілі і ўзаемадзейнічаюць адзін з адным. Усе чулі пра такіх гігантаў, як Facebook, Instagram, Twitter і TikTok. Кожная з гэтых платформ дазваляе мець зносіны па-свойму, але сутнасць адна: яны ствараюць прастору для знаёмства, абмену інфармацыяй і самавыяўлення [1].

Тэма выкарыстання штучнага інтэлекту сёння адна з самых гарачых. І колькі б ні вялося дыскусій наконт таго, ці здольны ён замяніць чалавека, ці пагражае ён нашай ідэнтычнасці, трэба прызнаць: на сучасным этапе развіцця грамадства мы ўжо не можам абысціся без новых тэхналогій. Яны арганічна інтэгрваліся ва ўсе сферы нашай жыццядзейнасці: ад бытавых пытанняў да глабальных навуковых даследаванняў. Тэхналогіі аптымізуюць працэсы, бяруць на сябе выкананне рутынных задач і адкрываюць магчымасці, якія раней здаваліся фантастыкай.

Хочам адзначыць, што ў гонцы за зручнасцю і хуткасцю мы паступова спрашчаем уласнае мысленне і пачуцці. Сапраўдныя эмоцыі, жывыя словы, шчырыя размовы — усё гэта часам сціскаецца да аднаго нямога сімвала. Мы прывыклі рэагаваць проста, без напружання: убачыў — ацаніў — націснуў. І ў гэтай новай рэальнасці такі прасты, здавалася б, жэст, як лайк, становіцца не проста кнопкай, а сапраўдным адлюстраваннем нашага часу, дзе сапраўднае чалавечае цяпло часта падмяняецца яго тэхналагічнай імітацыяй.

Лайк – (англ. Like), жарг. Адзнака, якой абазначаецца публікацыя ў сацыяльнай сетцы, што спадабалася іншаму карыстальніку [2].

Яшчэ адна назва лайка — рэакцыя. Яно паходзіць ад Facebook* Reactions, якія былі ўведзены ў 2016 годзе. Гэта быў прарыў, бо пашырыўся эмацыяны спектр звычайнага лайка. [1]

Сёння ў якасці рэакцыі можна выкарыстоўваць практычна любы смайлік: спачувальны, разгневаны, вясёлы і г. д. Папулярная думка: гэта садзейнічае алгарытмам сацыяльных сетак лепш адсартоўваць кантэнт, распаўсюджваючы яго сярод карыстальнікаў. Слова «рэакцыя» цяпер найчасцей ужываецца ў прафесійным асяроддзі SMM-спецыялістамі і маркетологамі.

Неабходна ўзгадаць, што функцыя like была прыдуманая галандскім праграмістам Ван дэр Меерам у 1998 годзе. Ён стварыў сацыяльную сетку Surfbook, дзе і выпрабаваў лайк.

Цяпер лайк і яго аналагі выкарыстоўваюцца ў лічбавай прасторы даволі шырока, бо гэта найпрасцейшы і зручны спосаб узаемадзеяння карыстальніка з кантэнтам. Кампаніі і блогеры з дапамогай лайкаў атрымліваюць зваротную сувязь і робяць высновы пра тое, якія фарматы і тэмы цікавыя і актуальныя для аўдыторыі.

Сучасныя лайкі набылі і дадатковыя функцыі. Напрыклад, у TikTok лайк выконвае функцыю закладкі, збіраючы відэаролікі, якія спадабаліся, у асобную папку, каб потым іх можна было зноў прагледзець. Лайкі на паведамленні ў месэнджарах выкарыстоўваюцца як спосаб паказаць, што паведамленне прачытана і будзе ўлічана. Так, каманда Unisender выкарыстоўвае карпаратыўны месэнджар, і ў ім лайкам можна адзначыць, што заданне ўзята ў работу. Гэта займае менш часу, чым пісаць адказ, і не засмечвае перапіску фармальнымі паведамленнямі. Пры гэтым інфарматыўнасць застаецца такой жа, як і пры тэкставым адказе [1].

У лайкаў ёсць яшчэ адно важнае значэнне. Алгарытмы сацыяльных сетак аналізуюць іх колькасць і тэмпы росту. Калі пост збірае шмат лайкаў, рэпостаў, каментароў, — сістэмы адносяць яго да цікавых і пачынаюць шырэй паказваць. Таму спецыялісты і брэндзі актыўна імкнучца набіраць лайкі, спецыяльна папрасіўшы падпісчыкаў адзначыць кантэнт. Напрыклад, дабрачынная арганізацыя можа прасіць пакінуць лайкі пад публікацыяй у сацсетцы.

Лайкі ўплываюць і на самаацэнку і дабрабыт карыстальнікаў. Псіхологі адзначаюць, што колькасць лайкаў можа выклікаць пачуццё задаволенасці або, наадварот, трывогу пры іх недахопе. Гэта адбываецца праз патрэбу ў пацвярджэнні і жаданні атрымаць адабрэнне навакольных.

Нарэшце, лайкі выступаюць як сродак манетызацыі кантэнту. Іх уплыў на бізнес-мадэлі сучасных пляцовак каласальны: атрымліваючы больш лайкаў, кампаніі і людзі могуць павялічыць свае прыходы. Такім чынам, лайкі ў наш час з'яўляюцца важным элементам камунікацыі і самавыяўлення, які ўплывае на наша сацыяльнае паводзіны і ўспрыманне поспеху [3].

Хочам звярнуць увагу і на паняцце «дызлайк», ці «мне не падабаецца».

Гэтую функцыю раней паспяхова рэалізаваў YouTube. Але з 2021 года колькасць дызлайкаў на відэахостынг не адлюстроўваецца. Карыстальнік усё яшчэ можа паставіць дызлайк відэа або каментарыю, аднак не ўбачыць агульную статыстыку. Такім чынам відэахостынг патурбаваўся пра аўтараў кантэнт: нібыта дызлайкі знарок ставяць хейтэры і канкурэнты, што дэмацівіруе і траўміруе блогераў. Таксама лічыцца, што дызлайкі можна выкарыстоўваць як інструмент «чорнага піяру», калі вялікая колькасць негатыўных рэакцый яшчэ мацней прыцягвае зацікаўленую аўдыторыю. Таму цяпер колькасць дызлайкаў бачаць толькі стваральнікі кантэнту.[2]

Мы, сучаснае маладое пакаленне, жывём у вельмі хутка зменным свеце. І гэтая хуткасць, канешне, моцна ўплывае на нашу манеру гаворкі. Мы, аб'ектыўна, пачалі менш карыстацца звычайнымі словамі, бо іх замянілі лайкі, смайлікі, мемы і гіфкі. Гэта насамрэч вельмі зручна. Адным смайлікам можна перадаць цэлы акіян эмоцый, а мем — гэта гатовы жарт або рэакцыя на любую сітуацыю. Такі спосаб зносін стаў нашай візітоўкай, характарыстыкай часу. І гэта нармальна. Каб ісці ў нагу з сучаснасцю, трэба разумець спецыфічную мову сімвалаў, карыстацца ёю, бо гэта тое, што злучае нас са светам інтэрнэт - камунікацыі.

Але тут вельмі важна не злоўжываць тэхналогіямі. Галоўная небяспека ў тым, што мы можам зусім развучыцца гаварыць. Мова — гэта, у першую чаргу, словы. Гэта наша багацце, гісторыя і сіла. Калі мы страцім уменне граматычна злучаць словы ў сказы, мы страцім здольнасць глыбока думаць, адчуваць і разумець адзін аднаго.

На наш погляд, самы правільны шлях — гэта баланс. Не трэба адмаўляцца ад мемаў, лайкаў і смайлікаў: яны робяць наша інтэрнэт - жыццё больш яркім і экспрэсіўным. Але трэба паважаць жывое, сапраўднае слова. Гэта і ёсць адпаведнасць часу: быць сучасным, але не губляць аблічча чалавека.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Социальные сети : вчера , сегодня , завтра . – URL: <https://ifish.com.ua/baza-znaniy/sotsialnye-seti> (дата звароту: 16.02.2026).
2. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. — Мінск: Беларусь, 2023.— 175 с.
3. Как лайки формируют наше взаимодействие в сети. – URL: <https://tobiz.net/support/kak-layki-formiruyut-nashe-vzaimodeystvie-v-seti/> (дата звароту: 16.02.2026)

МАТЭМАТЫЧНАЯ МОВА ВА ЁМОВАХ ВУЧЭБНАГА МУЛЬТЫЛІНГВІЗМУ

Жураўлёва Е.Д., Міткевіч А.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дапіра Т.П. – ст.выкладчык

Навуковая работа дае ўяўленне аб паняцці “вучэбны мультылінгвізм”, асобна разглядае штучна створаную матэматычную мову; звяртаецца ўвага на гісторыю яе паходжання, важнасць, зручнасць і папулярнасць ужывання сярод студэнтаў.

Лінгвістыка(мовазнаўства) — навука, якая вывучае мовы (існуючыя, што існавалі і магчымыя ў будучым), іх структуру, функцыі, заканамернасці гістарычнага развіцця і ўзаемадзеяння [1].

Мультылінгвізм мовы — гэта з’ява, калі ў адным сацыяльным, культурным або камунікатыўным асяроддзі выкарыстоўваюцца і спалучаюцца некалькі моў.

Калі размова ідзе пра вучыбны мультылінгвізм, зразумела, што студэнты сутыкаюцца з мовай на занятках па розных дысцыплінах — лінгвістычных, перш за ўсё. Мультылінгвізм дае шматлікія кагнітыўныя, лінгвістычныя і сацыя-эмацыйныя перавагі для развіцця людзей, таму і з’яўляецца галоўным інструментам для інстытута адукацыі. Акрамя асваення роднай і замежных моў у працэсе навучання таксама актыўна праходзіць вывучэнне штучных моў і актыўнае карыстанне імі.

Штучныя мовы — гэта мовы, якія не ўзніклі стыхійна ў выніку гістарычнага развіцця этнасу, а былі сканструяваны пэўнымі аўтарамі або групамі асоб. Мэты іх стварэння могуць быць рознымі: ад пошуку ўніверсальнага сродку міжнародных зносін (планіраваныя мовы) да мастацкага выдуманна ў літаратурных творах або распрацоўкі сістэм камандаў для камп’ютараў [2]. Менавіта мэтанакіраванасць вылучае штучныя мовы ад натуральных.

Адной са штучных з’яўляецца матэматычная мова, што складаецца з лічбаў, лікаў, знакаў, малюнкаў і гэтак далей. Яна не толькі шырока выкарыстоўваецца ў рамках вывучэння тэхнічных навук, а і распаўсюджваецца на іншыя галіны. Можна знайсці некалькі тлумачэнняў гэтай з’яве. Па-

першае, лічыцца, што “Матэматыка — цырыца навук”, яе водгаласы ёсць усюды, а яе ўплыў непазбежна будзе аказаны на іншыя напрамкі. Па-другое, вельмі зразумелай прычынай з’яўляецца тое, што сімвалны запіс робіць вывучэнне нетэхнічных дысцыплін больш зручным.

Другая прычына ўжывання матэматычнай мовы не толькі па яе прамым прызначэнні супадае ўвогуле з прычынай пачатку яе стварэння.

Яшчэ ў рабоце знакамітага старажытнагрэчаскага матэматыка Еўкліда, напісанай каля 300 гадоў да н.э., матэматычныя паняцці, сцвярджэнні, аксіёмы і пастулаты фармуляваліся слоўна, што рабіла запіс грувацкім і неадназначным у тлумачэнні. З’явілася неабходнасць у аптымізацыі, спрашчэнні. Пачатак пераўтварэнню слоў у знакавыя сімвалы ў гэтай галіне паклаў Франсуа Віет у XVI стагоддзі. Ён унёс вялікі ўклад у развіццё сімвалічнага запісу, перш за ўсё, пачаўшы выкарыстоўваць літарныя абазначэнні замест канкрэтных лічбаў. Паступова практычна ўсе словы ў матэматычных формулах (абазначэнні аперацый, адносін параўнання і гэтак далей) былі заменены спецыяльнымі сімваламі — матэматыка набыла ўласную мову, якая не патрабуе перакладу, мову з пэўным сэнсам “слоў” і строгай граматыкай. Прыклады вядомых усім матэматычных сімвалаў прыведзены на малюнку 1.

0	1	2	3	4	5	6	7
0	1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14	15

Малюнак 1 — набор кадзіраваных матэматычных знакаў для абмену бібліяграфічнай інфармацыяй [3]

Матэматычная мова выкарыстоўваецца ў мностве галін — не толькі ў чыстай матэматыцы, але і ў навуцы, тэхніцы, грамадскіх і гуманітарных дысцыплінах. Вельмі папулярны запіс на гэтай штучнай мове ў біялогіі і медыцыне: фармакакінетыка, эпідэміялогія (SIR-мадэлі), генетычныя алгарытмы, мадэляванне папуляцый (напрыклад: $dS/dt = -\beta SI$, $dI/dt = \beta SI - \gamma I$); у фінансавай інжынерыі і страхаванні: ацэнка рызыкі, мадэлі цэн (Black–Scholes), аптымізацыя партфелей (напрыклад, Black–Scholes PDE, $E[\text{returns}]$, VaR); у крыптаграфіі і бяспецы і інш. Матэматычная мова — гэта ўніверсальны інструмент для мадэлявання, фармалізацыі і аналізу праблем у вялікай колькасці сфер. Яна дазваляе дакладна фармуляваць гіпотэзы, праводзіць вылічэнні, правяраць тэорыі і будаваць прагнозы.

У дачыненні да нашай навучальнай дзейнасці, хочам адзначыць, што варыянт выкарыстання запісу праз сімвалы і знакі сёння стаў перавагай не толькі матэматыкаў, але і большай часткі ўсіх навучэнцаў. Гэта ўніверсальная, простая, зразумелая мова, што дазваляе структураваць думкі і не губляць час на іх падрабязнае апісанне. Так, для вывучэння беларускай мовы матэматычныя знакі і сімвалы выкарыстоўваюцца ў некалькіх кірунках: для фармалізацыі правіл, апісання структуры, мадэлявання і аналізу даных. Напрыклад, транскрыпцыйныя пазнакі (арыентаваны на беларускае пісьмо) яблык [йаблык], [жж]аць (зжаць); апостраф і мяккі знак у пісьме (‘, ь); абазначэнні роду, скланення і склонаў (м.р., 3 склан., Д. скл.); акцэнтны сімвал (‘) перад складам для абазначэння націску: (‘мо-ва); сінтаксічныя знакі ў дрэве разбору (адна лінія, дзве, хвалістая, пункцір); функцыянальныя і перцэнтualныя пазнакі (% для паказання частоты формы ў корпусе: напрыклад, форма X сустракаецца ў 12% выпадкаў).

Сёння ўсе студэнты, нават далёкія ад матэматыкі, так ці інакш ужываюць матэматычную мову ў працэсе асваення сваёй прафесіі. Гэта сведчыць аб тым, што штучна створаная матэматычная мова сапраўды вельмі зручная, і яе важнасць і паўсюднасць немагчыма адмаўляць.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Суднік, М.Р. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / М.Р. Суднік, М.Н. Крыўко. — М. : БелЭн, 1996. — с.354.
2. Рагаўцоў, В.І. Агульнае мовазнаўства : вучэб.дапам. / В.І. Рагаўцоў. — Магілёў : МДУ імя А.А. Куляшова, 2006. — с.215.
3. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Набор кодированных математических знаков для обмена библиографической информацией = Система стандартаў па інфармацыі, бібліятэчнай і выдавецкай справе. Набор кадзіраваных матэматычных знакаў для абмену бібліяграфічнай інфармацыяй : 7.71-96 ISO 6862-95 ; увод. 01.01.1998. — Мн. : Міждзяржаўны стандарт : Міждзяржаўная рада па стандартызацыі, метралогіі і сертыфікацыі, 1996. — 9 с.

РЭФРЭЙМІНГ ЯК СРОДАК МАНІПУЛЯЦЫІ

Пазняк Д.В., Раманейка А.А.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Дадзіра Т.П. – ст. выкладчык

У артыкуле разглядаецца тэхналогія рэфрэймінгу ў якасці сродку маніпуляцыі. Апісваецца структура і спосабы выкарыстоўвання. Асабліва адзначаецца наяўнасць рэфрэймінгу ў паўсядзённай камунікацыі. Выдзяляюцца асаблівасці ўжывання ў махлярстве.

Кожная падзея адбываецца ў нейкім кантэксте, або фрэйме (рамцы). Менавіта кантэкст вызначае станучыя або адмоўныя адносіны да якой-небудзь інфармацыі. Для пераключэння ўвагі з негатыўных адносін да падзеі на пазітыўныя можна выкарыстоўваць рэфрэймінг.

Рэфрэймінг – англ. Reframing, ал лац. Re – зноў, супраць, назад і англ. Frame – выражаць у словах. Метад уздзеяння на паводзіны і псіхічны стан асобы шляхам спецыяльна падобраных слоў [1, с. 118].

Рэфрэймінг – змяшчэнне якога-небудзь вобразу або перажывання ў новы фрэйм, гэта значыць пераўтварэнне сэнсу чаго-небудзь шляхам змяшчэння яго ў новую рамку ці кантэкст, які адрозніваецца ад зыходнага. Літаральна «рэфрэймінг» — гэта «пераабрабленне», «змена рамкі» або «перафармаванне». Фрэйм вызначае змест бачання аб'ектаў ці сітуацыі.

Мэта рэфрэймінгу складаецца ў змене звыкллага ўспрымання з мэтай больш адэкватнага рэагавання [2].

Дадзеная тэхналогія была распрацавана Рычардам Бэндлерам і Джонам Грындэрам у 80-я гг. XX стагоддзя як адзін з ключавых інструментаў у нейралінгвістычным праграмаванні (НЛП, ад англ. Neuro-linguistic programming) ў выніку іх дбайнага і сістэматычнага назірання за працай Мілтана Эрыксана і іншых псіхатэрапеўтаў.

Прыхільнікі НЛП апісваюць рэфрэймінг як прынецп, што «ў любой сітуацыі ёсць пазітыўны рэсурс», толькі яго трэба ўбачыць і пастарацца выкарыстоўваць. Рэфрэймінг, на іх думку, гэта змена кантэксту або каштоўнасці з'явы, што разглядаецца [3].

Традыцыйна адрозніваюць два асноўныя віды рэфрэймінгу: рэфрэймінг кантэксту і рэфрэймінг зместу.

Рэфрэймінг кантэксту: у розных сітуацыях адны і тыя ж паводзіны могуць апынуцца і карыснымі і шкоднымі. У дадзеным выпадку, калі змяніць кантэкст паведамлення, то мяняецца і падыход да зместу.

Рэфрэймінг зместу: заключаецца ў тым, каб змяніць каштоўнасць самога паведамлення. Напрыклад, калі чалавек хлусіць, значыць, у яго ёсць хоць нейкая мэта. Рэфрэймінг зместу накіраваны ў першую чаргу на змяненне ўспрымання аб'екта, што для суб'екта праяўляецца ў зняцці сэнсавых акцэнтаў і прыводзіць да ўзнікнення новых адчуванняў [3].

Паўсёздэннае выкарыстанне рэфрэймінгу – гэта тыповы чынік чалавечых зносін, бо карыстанне ім адбываецца неўсвядомлена, аўтаматычна.

Табліца 1 – Прыклады рэфрэймінгу [4]:

Фрэйм	Рэфрэйм
«Ты ўсё няправільна інтэрпрэтуеш».	«Мы, напэўна, не разумеем адзін аднаго. Ці можаце вы дапамагчы мне зразумець, што вы мелі на ўвазе?»
«Мне надакучылі вашыя негатыўныя водгукі на ўсё, што прапануецца».	«Я згодны. Давайце засяродзім увагу на пошуку рашэння і адыдзем ад негатыву».
«Ці можам мы проста працягнуць абмеркаванне гэтай адной дэталі?»	«Калі вы згодныя, ці можам мы спачатку разабрацца ў агульнай карціне, перш чым засяроджвацца на дэталях? Магчыма, тады дэталі стануць больш зразумелымі».

«Гэта здаецца сапраўды дробязным! Можаш паверыць, што такое пастаянна паўтараецца?»	«Гэта гучыць раздражняльна. Што вам трэба, каб перажыць гэты момант і знайсці рашэнне?»
---	---

Гэтая тэхніка абавязкова прысутнічае ў выглядзе інструмента камунікацыі паміж людзьмі, яна шырока выкарыстоўваецца ў псіхатэрапіі, і ўвогуле з'яўляецца значнай часткай чалавечых зносін, і, безумоўна, уяўляе сабой магутны інструмент маніпуляцыі, бо дазваляе кантраляваць успрыманне рэчаіснасці іншымі людзьмі без змены саміх фактаў.

Маніпулятыўны патэнцыял рэфрэймінгу выкарыстоўваецца практычна ва ўсіх сферах, дзе ёсць камунікацыя і неабходнасць уплываць на свядомасць. Выдзелім асноўныя кірункі, дзе тэхніка мае асабліва моцны ўплыў:

Міжасобная камунікацыя. У штодзённых зносінах рэфрэймінг рэалізуецца як форма псіхалагічнага ціску. Маніпулятар перафармулёўвае сітуацыю такім чынам, каб выклікаць у аб'екта пачуццё віны або абавязку. Напрыклад, кантроль асабістай прасторы можа апраўдвацца клопамі, а адмова ў задавальненні просьбы прадстаўляецца як праява сквапнасці або няўдзячнасці. У гэтым выпадку рэфрэймінг выступае інструментам хатняга гвалту і парушэння псіхалагічных межаў.

Маркетынг і рэкламная дзейнасць. Рэфрэймінг у маркетынгу накіраваны на павышэнне спажывецкай каштоўнасці тавару. Тэхніка дазваляе трансфармаваць успрыманне характарыстык прадукту: недахопы падаюцца як унікальныя перавагі (напрыклад, высокі кошт інтэрпрэтуецца як паказчык прэміяльнасці і элітарнасці). Акрамя таго, адбываецца падмена рацыянальных матываў куплі эмацыянальнымі, дзе прадукт пазіцыянуецца не як прадукт матэрыяльнага свету, а як сімвал сацыяльнага статусу або спосаб самарэалізацыі [5].

Арганізацыйны менеджмент. У кіраванні персаналам тэхніка выкарыстоўваецца для легітымізацыі непрыемных для супрацоўнікаў рашэнняў. Скарачэнне штата інтэрпрэтуецца як «аптымізацыя бізнес-працэсаў», а павышэнне працоўнай нагрузкі без павелічэння заробтнай платы падаецца як «шанец для прафесійнага росту». Такі падыход дазваляе знізіць узровень сацыяльнай напружанасці ў калектыве і пазбегнуць адкрытага канфлікту.

Палітычная камунікацыя і медыяпрастора. У дадзенай сферы рэфрэймінг служыць для фарміравання патрэбнай палітычнай карціны свету. Асноўнымі прыёмамі з'яўляюцца з'эфемізацыя (замена негатывных паняццяў на нейтральныя або станоўчыя) і перанос адказнасці. Напрыклад, выбуху абсталявання на прадпрыемстве даюць такія назвы як – «пошуг» (рус. вспышка) ці «хлопок», а ўзброены канфлікт можа азначацца тэрмінам «прымушэнне да міру» Такім чынам дасягаецца карэкцыя грамадскага ўспрымання без змены аб'ектыўнай рэчаіснасці [6].

Рэфрэймінг з'яўляецца найбольш небяспечным, калі ён нівеліруе крытычнае мысленне і фарміруе ў грамадстве зададзены тып светапогляду.

Падкрэслім, што рэфрэймінг з'яўляецца ўніверсальным камунікацыйным інструментам, карысць якога залежыць выключна ад мэт камунікатара. Як сродак маніпуляцыі, ён характарызуецца высокай латэнтнасцю скрытнасцю уздзеяння. Супрацьдзеянне маніпуляцыйнаму рэфрэймінгу патрабуе развіцця крытычнага мыслення, умення аддзяляць факты ад іх інтэрпрэтацыі і рэфлексіі ўласных эмацыянальных рэакцый на падзеі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Уласевіч, В.І. Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В.І. Уласевіч, Н.М. Даўгулевіч. — Мінск: Беларусь, 2023. — 175 с.

2. Баксанский, Олег Евгеньевич, Кучер, Елена Николаевна. Когнитивные науки: от познания к действию / О.Е. Баксанский, Е.Н. Кучер. — М.: КомКнига, 2005. — 184 с.

3. Рэфрэймінг.

URL:

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%B5%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B3#%D0%92%D0%B8%D0%B4%D1%8B_%D1%80%D0%B5%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B0 дата звароту: 21.03.2026.

4. Framing and Reframing. URL: <https://boisestate.pressbooks.pub/makingconflictsuckless/chapter/framing-and-reframing/> дата звароту: 21.03.2026.

5. Все зависит от точки зрения: что такое рефрейминг в продажах URL: https://www.bitrix24.ru/journal/reframing-v-prodazhah/#:~:text=%D0%A0%D0%B5%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B3%20%E2%80%94%D0%B8%D0%B4%D1%8B_%D1%80%D0%B5%D1%84%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%2C%20%D0%BD%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D0%B4%20%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8%D0%BC%20%D1%83%D0%B3%D0%BB%D0%BE%D0%BC дата звароту: 21.03.2026.

6. Роль медиафрейминга в процессе политической коммуникации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rol-mediafreyminga-v-protseesse-politicheskoy-kommunikatsii/viewer> дата звароту: 21.03.2026.

СЕСІЯ: ДЫФЕРЭНЦЫРАВАНАСЦЬ ЗНАЧЭННЯЎ

Карніенка М.А., Косцікаў Л.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дадзіра Т.П. – ст. выкладчык

У працы даследуецца комплекснасць слова «сесія» ў сучаснай беларускай мове. Разглядаюцца розныя значэнні гэтага слова: ад арганізацыйнага тэрміна да азначэння ў псіхалогіі і інфарматыкі. Прааналізавана этымалогія слова, прасочаны шляхі яго пранікнення ва ўжытак. Зроблены высновы аб актуальнасці ўсіх разгледжаных значэнняў у сучасным жыцці.

Падчас навучання ва ўніверсітэце студэнты сутыкаюцца з мноствам слоў, якія становяцца неад'емнай часткай іх паўсядзённага слоўнікавага запасу: студэнт, сесія, універсітэт, кафедра, дыплом і інш. Адным з найбольш вядомых і хвалюючых для кожнага першакурсніка з'яўляецца слова сесія. Якім шматзначным і разнастайным аказваецца гэта кароткае слова, і наколькі далёка выходзяць яго значэнні за межы студэнцкага побыту – пытанні нашай навуковай працы.

У «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы» [1] слова сесія мае некалькі значэнняў. Першае — гэта перыяд работы выбарнага органа (з'езда, парламента, суда і пад.), калі ён збіраецца для вырашэння пэўных пытанняў Другое значэнне звязана непасрэдна з навучальным працэсам: сесія — гэта перыяд здачы залікаў і экзаменаў у вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных установах. Трэцяе значэнне слова — сеанс, перыяд правядзення пэўных мерапрыемстваў або дзеянняў.

Лексема «сесія» з'яўляецца запазычаннем. Паводле этымалагічнага слоўніка рускай мовы, «сесія» паходзіць з англійскай мовы, дзе session узыходзіць да лацінскага sessio — «пасяджэнне», утворанаму ад дзеяслова sedere — «сядзець». Паводле слоўніка Фасмера, слова было запазычана ў XVII ст. праз польскую мову, дзе sesja «сесія» таксама ўзыходзіць да лацінскага sessio «сядзённе; пасяджэнне», суфіксальнага дэрыватыва ад sedere «сядзець». Паводле Шанскага, дадзенае слова зафіксавана ў рускай мове пачынаючы з 1634 г., сустракаецца ў Феафана Пракаповіча і Пятра I [2]. Такім чынам, у аснове слова «сесія» ляжыць вобраз «сядзець разам, весці пасяджэнне», які з цягам часу набыў шэраг новых сэнсаў.

Адзначым, што ў сферы псіхалогіі паняцце «сесія» набывае яшчэ адно спецыфічнае значэнне. Псіхатэрапеўтычная сесія — гэта запланаваная сустрэча паміж кліентам і спецыялістам у галіне псіхічнага здароўя, у ходзе якой абмяркоўваюцца асабістыя праблемы, ставяцца мэты і вядзецца работа дзеля эмацыянальнага дабрабыту [3]. Стандартная псіхатэрапеўтычная сесія звычайна доўжыцца каля 45–50 хвілін; гэты фармат называецца «тэрапеўтычная гадзіна» [4]. У рамках адной сесіі псіхолаг вывучае розныя аспекты жыцця чалавека, у тым ліку яго механізмы пераадолення цяжкасцей, трыгеры і сімптомы [5]. Псіхатэрапія, як правіла, праводзіцца ў індывідуальным, сямейным, парным або групавым фармаце [4]. Такім чынам, у псіхалагічным кантэксце сесія — гэта не проста адрэзак часу, а паўнаўвартаснае прафесійнае ўзаемадзеянне, накіраванае на паляпшэнне псіхічнага здароўя.

У інтэрнэт-тэхналогіях паняцце сесіі мае дакладнае тэхнічнае вызначэнне. Сесія — гэта часовы інтэрвал, на працягу якога карыстальнік узаемадзеінічае з сістэмай, прыкладаннем або сайтам. забяспечваць бесперапыннасць узаемадзеяння. Пачатак сесіі — гэта першы запыт карыстальніка да сістэмы або сайта; завяршэнне — выхад карыстальніка, яго бяздзейнасць на працягу зададзенага часу або закрыццё браўзера. Сервер захоўвае дадзеныя аб сесіі (напрыклад, лагін карыстальніка, кошык пакупок) у аператыўнай памяці, базе дадзеных або часовых файлах [6].

У вэб-аналітыцы паняцце сесіі таксама з'яўляецца ключавым. Важна падкрэсліць, што ў вэб-аналітыцы сесія і сеанс — гэта не тоесныя паняцці: сесіяй правільней лічыць паслядоўнасць запытаў, якія паступаюць ад аднаго кліента і якія можа ідэнтыфікаваць сервер. Кліент і сервер могуць захоўваць унікальны ідэнтыфікатар сесіі на працягу доўгага часу — тыдняў, месяцаў і нават года [7].

Такім чынам, слова сесія з'яўляецца яркім прыкладам шматаспектнасці і шматзначнасці адной лексічнай адзінкі. З часоў свайго запазычання з лацінскай мовы праз польскую слова шырока распаўсюдзілася ва ўсіх сферах жыцця сучаснага чалавека. Сёння яно актуальнае для студэнтаў (перыяд экзаменаў), для грамадзян (перыяд работы парламента ці суда), для тых, хто звяртаецца па псіхалагічную дапамогу (сустрэча з псіхолагам або псіхатэрапеўтам), і для карыстальнікаў інтэрнэту (тэхнічная сесія на сайце). Такая дыферэнцыраванасць «сесіі» сведчыць аб высокай жыццяздольнасці паняцця і магчымасці адаптавацца да патрэб розных сфер чалавечай дзейнасці.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5-і том / пад агул. рэд. акад. АН БССР К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). Т. 5. Кн. 1. С-У / рэд. М. Р. Суднік. — Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Эцыклапедыі, 1977-1984, 1983. — 663 с..

2. Этымалогія слова сесія [Электронны рэсурс]. — Рэжым доступу: <https://lexicography.online/etymology/c/сесия>
3. Positivepsychology.com. What is a counseling session? – URL: <https://positivepsychology.com/counseling-session/> дата звароту: 21.03.2026.
4. Psychiatry.org. What is Psychotherapy? – URL: <https://www.psychiatry.org/patients-families/psychotherapy> дата звароту: 21.03.2026.
5. Psychiatryofthepalmbeaches.com. What to Expect from a Psychotherapy Session? – URL: <https://www.psychiatryofthepalmbeaches.com/psychotherapy-session> дата звароту: 21.03.2026.
6. Сесія – URL: <https://identityblitz.ru/glossary/session/> дата звароту: 21.03.2026.
7. Что такое сессия на сайте: описание термина, использование, различия у «Яндекса» и Google – URL: <https://kokoc.com/blog/sessiya-na-sajte-cto-hto-i-kak-rabotaet/> дата звароту: 21.03.2026.

СІНГУЛЯРНАСЦЬ ЯК ПРАБЛЕМА СУЧАСНАСЦІ

Ермакоў А.Ю., Генюш Б.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дзіпра Т. П. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаецца паняцце «сінгулярнасць», якое знайшло шырокае праяўленне ў розных навуковых сферах. Разглядаюцца віды сінгулярнасці. Змяшчаюцца развагі, як беларуская мова здольная адекватна адлюстроўваць сучасныя навуковыя канцэпцыі і заставацца паўнаважным інструментам апісання складаных працэсаў сучаснага свету.

Сінгулярнасць – вельмі незвычайны і шматгранны тэрмін. Выбар паняцця сінгулярнасці абумоўлены высокай навукавай і прыкладнай значнасцю тэрміна, а таксама выражанай міждысцыплінарнай прыродай. Сінгулярнасць прысутнічае ў розных галінах ведаў – ад матэматыкі і фізікі да інфарматыкі, філасофіі, футуралогіі, што робіць дадзеную тэму актуальнай для комплекснага аналізу. Асаблівую ўвагу звяртае на сябе той факт, што сінгулярнасць аб'ядноўвае тэарэтычныя мадэлі і практычныя прагнозы развіцця тэхналогій, у прыватнасці штучнага інтэлекту (далей – ШІ), дазваляючы разглядаць магчымыя сцэнарыі трансфармацыі грамадства, эканомікі і навукі. Для нас дадзеная тэма прадстаўляе асабісты вынаходніцкі інтарэс, бо яна знаходзіцца на стыку некалькіх навуковых напрамкаў і спрыяе развіццю сістэмнага мыслення, а таксама навыкаў аналізу складаных і слаба фармалізаваных працэсаў.

Тэрмін «сінгулярнасць» быў уведзены ў XIX стагоддзі матэматыкамі для абазначэння кропкі, у якой функцыя становіцца нявызначанай або імкнецца да бясконцасці.

Сінгулярны – (лац. *singularis*) асобны, адзіночны [1, с. 381]. Гэта адзіны ў сваім родзе і ўнікальны. Але адно дакладнае вызначэнне тэрміну "сінгулярнасць" даць складана, паколькі ён ужываецца ў некалькіх галінах і ў кожнай з іх мае рознае значэнне. Паняцце сінгулярнасці апісвае межы прагнастычнай здольнасці.

Супрацьлегласцю сінгулярнасці выступаюць наступныя значэнні: адпаведнасць, нармальнасць, рэгулярнасць, аднолькакасць, стандартнасць, штодзённасць.

Сінгулярнасць – гэта пункт або стан, пры якім звычайныя мадэлі апісання свету перастаюць дзейнічаць. Калі з'яўляецца сінгулярнасць, ураўненні абарачаюцца ў бясконцасць, а прастора і час зліваюцца ў адзін пункт. У матэматыцы гэта асацыіруецца з дзяленнем на нуль. У фізіцы – цэнтр чорнай дзіркі або стан Сусвету да Вялікага выбуху. А ў сферы тэхналогій – гіпатэтычны момант, калі штучны інтэлект апыраўдзіць чалавечы розум. Кожнае з гэтых значэнняў тлумачыць зусім рознае, але аб'ядноўвае іх адное: яны апісваюць мяжу, куды не можа трапіць чалавечы розум [2].

Такім чынам, сінгулярнасць праяўляецца ў розных формах у залежнасці ад навуковай сферы, што падкрэслівае яе міждысцыплінарны характар. Гэта абумоўлівае неабходнасць сістэматызацыі існых падыходаў і разгляду асноўных відаў сінгулярнасці.

Гравітацыйная сінгулярнасць – пункт (або падмноства) у прасторы-часе, праз якую немагчыма гладка працягнуць геадэзічную лінію, якая ўваходзіць у яго. Гравітацыйная сінгулярнасць узнікае ў рамках агульнай тэорыі адноснасці як рашэнне ураўненняў Эйнштейна, пры якім скалярныя велічыні крывізны прасторы-часу імкнуцца да бясконцасці. Даследаванне гравітацыйных сінгулярнасцей мае вялікае значэнне для разумення такіх з'яў, як чорныя дзіркі і Вялікі выбух. Гэта сведчыць не столькі пра фізічную «бясконцасць», колькі пра непаўнату класічнай тэорыі гравітацыі пры экстрэмальных умовах. Праз сінгулярнасць можна іншым чынам трактаваць тэарэтычную фізіку і паспрабаваць знайсці адказ на пытанні пра пачатак і канчатковасць нашага Сусвету.

Касмалагічная сінгулярнасць разглядаецца як гранічны стан ранняга Сусвету ў рамках стандартнай касмалагічнай мадэлі. Даследаванне касмалагічнай сінгулярнасці мае ключавое значэнне для разумення паходжання Сусвету і яго далейшай эвалюцыі, а таксама для вывучэння фундаментальных аспектаў часу і прасторы. Сучасная навука не мае сродкаў для праверкі падзей,

якія адбываліся ў першыя імгненні існавання Сусвету. Даследаванні ў гэтай галіне працягваюцца, і вучоныя спадзяюцца знайсці новыя метады для вывучэння ранніх этапаў развіцця космасу [2].

Тэхналагічная сінгулярнасць – дапушчальны, магчымы момант у развіцці цывілізацыі, калі тэмпы навукова-тэхнічнага прагрэсу стануць настолькі інтэнсіўнымі, што прывядуць да радыкальнага ператварэння чалавечага грамадства. Канцэпцыя прадугледжвае магчымасць стварэння ШІ, здольнага да рэкурсіўнага самапаляпшэння, што можа выклікаць рэзкае паскарэнне тэхналагічнай эвалюцыі. У рамках дадзенай ідэі мяркуецца, што пасля наступлення сінгулярнасці звычайныя сацыяльныя, эканамічныя і культурныя мадэлі страцяць актуальнасць, а свет зменіцца назаўсёды і непрадказальным чынам. У дадзеным выпадку тэрмін «сінгулярнасць» выкарыстоўваецца метафарычна: ён азначае не фізічную бясконцасць, а пункт рэзкага фазавога пераходу ў развіцці сістэмы.

Варта згадаць і матэматычную сінгулярнасць – пункт з непрадказальнымі паводзінамі функцыі, якая імкнецца да бясконцасці, і філасофскую сінгулярнасць, якая разумееца як уся светабудова, зведзеная ў пункт, памеры якой імкнуцца да нуля. Усё рэчыва Сусвету разам са свядомасцю, жыццямі, эмоцыямі ды самаадчуваннямі людзей – у адным атаме [3].

Такім чынам, сінгулярнасць павінна мець пэўныя характарыстыкі: кропку, у якой аб'ект імкнецца да бясконцасці, і мяжу, за якой ход падзей чалавек прагназаваць не ў стане. У дадзены момант навукоўцы прадказваюць, што хутка атрымаецца зазірнуць за мяжу сінгулярнасці, каб спыніць час, а таксама змяніць прастору. Ідэі адносяцца да галіны фантастыкі, але некаторыя розумы мяркуюць, што развіццё робататэхнікі і ШІ – першы крок да стварэння машыны, якая будзе разумнейшай за чалавека, а яе інтэлект апынецца для чалавека недаступным [4].

Хочам адзначыць яшчэ адно тлумачэнне сінгулярнасці, прапанаванае Фёдарам Гіронкам. Фёдар Гіронак – доктар філасофскіх навук, прафесар, адзін з самых яркіх і арыгінальных прадстаўнікоў сучаснай рускай філасофіі [5]. Гіронак лічыць, што мяжа паміж чалавечым і нечалавечым – гэта мяжа паміж рэальнасцю і ўяўленнем, якая пралягае ў снах. Яна – сінгулярнасць, дзе сустракаюцца ўяўнае і вечнае, дзе знаходзіцца ўваход у паралельныя светы, сінгулярнасць – гэта не асаблівае, не катастрофа, не матэматычная кропка, якая праглынула бясконцасць. Гэта кропка, у якой свет не можа ніякім чынам адрозніць сябе ад галюцынацыі. Чалавек – гэта не цэнтр свету, не вяршыня яго і не яго сэнс. Гэта нават не выпадковасць, бо дзе ёсць выпадковасць, там з'яўляецца неабходнасць. Чалавек – гэта сінгулярнасць свету [6]. Яго непаўторная падзея. Чалавечае заўсёды існуе па логіцы сну. Сучасныя антрапологі жадаюць усталяваць сувязь з іншымі мірамі. Паралельныя міры зусім побач. Ты стаіш з чалавекам з суседняга двара і не ведаеш, што ён насамрэч з іншага свету. Гэта значыць паміж намі ўсяго пяцьдзесят сантыметраў, а метафізічна гэта два розныя светы. І прычым мы не ведаем, што мы з розных светаў. У фізічным сэнсе свет адзін, таму што прастора адна. Светаў шмат у чалавеку, бо ў ім шмат зданяў [6].

Хочам нагадаць, што Рэйманд Курцвейл (амерыканскі вынаходнік і футуролаг) у новай кнізе "Сінгулярнасць бліжэй" (2024 г.) разглядае сінгулярнасць як кропку, у якой тэхнічны прагрэс настолькі паскорыцца, што стане недаступным чалавечаму разуменню. Курцвейл па-ранейшаму чакае з'яўлення ШІ чалавечага ўзроўню да 2029 года і надыходу сінгулярнасці да 2045-га. Як гэта будзе выглядаць на практыцы? Інжынеры створаць штучны інтэлект, роўны чалавечаму. Гэты ШІ увойдзе ў цыкл выбухападобнага рэкурсіўнага самаўдасканалення. За кароткі час народзіцца магутны звышрозум, чые магчымасці і мэты чалавек будзе не ў стане зразумець [7].

Многія навукоўцы ставяцца да гэтай канцэпцыі скептычна. Яны сцвярджаюць, што прагрэс застаецца паступовым і кіруемым. Няма дадзеных, што існуючыя сістэмы здольныя самастойна і шматразова паляпшаць сябе без удзелу чалавека. Даследаванні не фіксуюць выпадкаў, калі ШІ змог бы стварыць наступную, больш дасканалую версію сябе, якая, у сваю чаргу, распрацавала б яшчэ больш прасунутую сістэму. Даследчыі сёння часцей гавораць не аб сінгулярнасці, а аб праблеме кіравання прасунутымі сістэмамі ШІ.

Галоўны філасофскі выклік сінгулярнасці – праблема прадказання. Мы спрабуем выкарыстоўваць наш бягучы, дасінгулярны розум, каб прадставіць постсінгулярны свет. Гэта нагадвае спробу шымпанзэ зразумець квантавую механіку. Наш кагнітыўны апарат можа быць прынцыпова не прыстасаваны для такога прагнозу. Таму любыя сцэнары будучыні пасля гіпатэтычнай сінгулярнасці застаюцца спекуляцыямі, заснаванымі на чалавечай логіцы і страхах [7].

Варта сказаць, што нам, студэнтам інжынерных спецыяльнасцей БДУІР, вельмі цікава спазнаваць сучасную тэрміналогію. Можна з упэўненасцю сказаць, што тэрмін «сінгулярнасць» можна разглядаць як у складаных аспектах, звязаных з тэорыяй Эйнштэйна, паходжаннем Сусвету і да т.п., так і з боку нечага больш простага, што датычыцца нашага жыцця, чалавечага існавання, тэхналогій. Хоць слова сінгулярнасць і запазычанае, яно ніяк не забруджвае, а нават узбагачае лексіку беларускай мовы. Яго ўжыванне спрыяе развіццю навуковага стылю мовы, узбагачэнню тэрміналагічнай сістэмы і забеспячэнню міждысцыплінарных сувязей.

Такім чынам, паняцце «сінгулярнасць» з'яўляецца прыкладам таго, як беларуская мова здольная адэкватна адлюстроўваць сучасныя навуковыя канцэпцыі і заставацца паўнаўартасным інструментам апісання складаных працэсаў сучаснага свету.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Булыка, А.М. Слоўнік іншамовных слоў: У 2 т. Т. 2: М - Я / А.М. Булыка. – Мн.: БелЭН, 1999. – 736 с.
2. Сінгулярнасць простымі словамі: вызначэнне, віды і значэнне ў навуцы і жыцці. – URL: <https://blog.skillbox.by/kod/singulyarnost-prostymi-slovami-opredelenie-vidy-i-znachenie-v-nauke-i-zhizni-skillbox-media/> дата звароту: 16.03.2026.
3. Что такое сінгулярнасць — вызначэнне і тлумачэнне простым мовай. – URL: <https://ktonanovenkogo.ru/voprosy-i-otvety/chto-takoe-singulyarnost.html?ysclid=mm2azuw6oq838471367> дата звароту: 16.03.2026.
4. Сінгулярнасць – URL: [https://neznn.ru/informacziya/singulyarnost-\(16.03.22\).html](https://neznn.ru/informacziya/singulyarnost-(16.03.22).html) дата звароту: 16.03.2026.
5. Фёдор Гиренко – URL: <https://fedor-girenok.ru/> дата звароту: 16.03.2026.
- 6 «Человек — это точка, в которой мир не может отличить себя от галлюцинации». – URL: <https://knife.media/singularity/> дата звароту: 16.03.2026.
7. Сінгулярнасць: кропка, дзе законы губляюць сілу – URL: <https://science.mail.ru/articles/38378-singulyarnost/#anchor176105339098725939> дата звароту: 16.03.2026.

ЭКСПРЭСІЯ ПІСЬМА: СМАЙЛЫ І ЭМОДЗІ

Астрэйка Д.А., Багдзевіч К.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дадзіра Т.П. – ст.выкладчык

У артыкуле паказана гісторыя стварэння сімвалаў ад смайлікаў да эмодзі. Адмысловая ўвага надаецца апісанню функцыі эмодзі як заменнікаў невербальных сігналаў у інтэрнэце - зносінах. Таксама ўзгадваецца праблема «галакалізацыі».

На сённяшні дзень мова праяўляецца ў розных відах: праз словы, сімвалы, праз знакі. І, вядома, для пашырэння магчымасцей камунікацыі, пажадана ведаць усё, але выкарыстоўваць гэта трэба з розумам. Мы ў БДУІР навучаемся тэхнічнай спецыяльнасці, у сувязі з гэтым мова сімвалаў нам больш зразумелая, а сімвалы ў сучаснасці выяўляюцца не толькі ў фізічных і матэматычных абазначэннях, але і ў выглядзе смайлікаў і эмодзі.

Эмодзі, несл., (яп.) – мова піктаграм, якая выкарыстоўваецца ў інтэрнэце-камунікацыі; сама такая піктаграма [1, с. 172].

Смайл (ад англ. усмешка) – значок, які служыць для перадачы эмоцыяў у пісьмовых зносінах (пры абмене СМС – паведамленнямі, зносінах у інтэрнэце і пад. [1, с. 127].

Перш чым з'явіліся эмодзі, чалавецтва асвоіла тэкставыя смайлікі. У 1982 годзе прафесар Скот Фалман прапанаваў выкарыстоўваць паслядоўнасць сімвалаў :-)) для абазначэння жартаў на электроннай дошцы аб'яў [2]. З часам смайлікаў з'явілася нашмат больш, іх прыклады адлюстраваны на малюнку 1.

Малюнак 1 – Прыклады смайлікаў

Сігэтака Курыта, дызайнер тэлекамунікацыйнай кампаніі NTT DoCoMo, атрымаў задачу зрабіць платформу мабільнага інтэрнэту i-mode больш прывабнай і інфарматыўнай пры жорсткіх абмежаваннях па аб'ёме даных. Курыта стварыў першы ў свеце стандартызаваны набор эмодзі, які складаецца са 176 сімвалаў, кожны памерам 12×12 пікселей. Крыніцамі натхнення паслужылі: Японская манга, дзе эмоцыі перадаюцца графічна (напрыклад, кропля поту азначае неспакой); Піктаграмы гарадскога асяроддзя (дарожныя знакі, знакі на вакзалах); Прагнозы надвор'я, якія выкарыстоўваюць іканічныя знакі (сонца, дождж) [3]. Прыклады гэтых эмодзі паказаны на малюнку 2.

3. Kurita, S. (2016). "The Origin of Emoji." (Інтэрв'ю і лекцыі ў MoMA, Нью-Йорк). – URL: <https://www.moma.org/search/?query=Shigetaka+Kurita> дата звароту: 21.02.2026.

НАЗВЫ ТАВАРАЎ ЯК СПАСАБ АВАЛОДАННЯ НАЦЫЯНАЛЬнай МОВАй

Рагозік К. Я.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дапіра Т.П. – ст. выкладчык

Артыкул прысвечаны аналізу распаўсюджанасці беларускай мовы на ўпакоўках харчовых прадуктаў. Сцвярджаецца думка, што прысутнасць нацыянальнай мовы ў побыце падтрымлівае пачуццё прыналежнасці да культуры, традыцыі і супольнасці. Паліца ў магазіне — гэта адно з самых простых і даступных месцаў для сустрэчы чалавека з мовай у штодзённым жыцці, а значыць карысны, дзейсны спосаб авалодання ёю.

Вывучаць мову можна не толькі праз хобі, кнігі, навучанне і падкасты. Мова – гэта жыццё. Ёсць форма кантакту з ёй, над якой многія нават і не задумваюцца. Паход у магазін – сітуацыя, у якой штодзень аказваюцца мільёны людзей. Калі мы трымаем у руках прадукты, чакаем сваёй чаргі на касе, вочы заўсёды “прабягаюцца” па тэксце на ўпакоўцы. Так атрымліваецца не таму, што мы хочам спазнаць мову і павялічыць слоўніковы запас, а таму, што так здараецца адвольна, на падсвядомым узроўні. Менавіта такія моманты даюць унікальную магчымасць вывучаць родную мову і пашыраць моўную кампетэнцыю.

Адзначым, што такі падыход стварае новую ступень камунікацыі, бо беларуская мова на ўпакоўцы — гэта не толькі пра культуру, але і пра давер. Пакупнікі з іншых бліжэйшых краін, калі бачаць нашы цукеркі, малочныя прадукты, сыры, каўбасы і іншае асацыіруюць іх з добрай якасцю. У Расіі і Казахстане, як толькі сустракаюць назву на беларускай мове, думаюць: гэта сапраўдны беларускі тавар, высокай якасці, бо напісана “зроблена ў Беларусі. Гэта не проста прыгожа — гэта працуе ў маркетынгамым аспекце.

Сёння, на жаль, паміж тэарэтычнай неабходнасцю, карысцю і практычным камерцыйным увасабленнем усё яшчэ існуе вялікі разрыў. Калі аналізаваць брэнд і назвы прадуктаў на паліцах звычайнага магазіна, то можна заўважыць, што вялікая колькасць упаковок — рускамоўныя. Беларускамоўных найменняў тавараў меншасць. Аднак станоўчыя прыклады ёсць: у хлебным адзеле наступныя назвы прадукцыі: “Жытні”, “Сялянскі”, “Ніўка”, “Збожжавы”, “Водар”, “Жнівень” не проста маркіруюць тавар, але і ствараюць пачуццё цяпла, шчырасці, менталітэту беларусаў [1], [2].

Неабходна адзначыць той адмоўны факт, што там, дзе беларуская мова ўсё ж сустракаецца на ўпакоўцы, нярэдка існуюць сур’ёзныя памылкі: “сметанковы крэм” пры машынным перакладзе пераўтвараецца ў “сліўкавы крэм”, “натуральны” становіцца “прыродным”. «Калядкі у вашай хаткі» — змяня лінейка пламбіраў ад «Мінскага хладакаміна №2» заблытваюць у родзе апошняга назоўніка. У харчовым кантэксце слова губляе сваю смакавую сілу і дакладнасць. Можна меркаваць, што прадпрыемствы, маркі, канцэрны і інш. не робяць пераклад на другую нацыянальную менавіта беларускую мову з прычыны цяжкасці ў найме спецыяліста-перакладчыка, неабходнасці стварэння і рэгістрацыі новага дызайну, праз цяжкасці пошуку ўсёй патрэбнай інфармацыі і дакументацыі і да т.п. Ці сапраўды гэта неверагодная перашкода? Двухмоўнасць — гэта не праблема, а магчымасць стаць “сваім” для пакупніка, тым, хто ў час, калі ўсе тавары падобныя адзін да аднаго, будзе выключны, своеасаблівы, які звяртаецца да спажываўца на роднай мове.

Самы відавочны прыклад — брэнд «СВАЁ» [3]. Ён пазіцыянуе сябе як прыватна беларускі: назвы прадуктаў на беларускай мове, нацыянальны настрой у дызайне. Але калі разглядаць звортны бок, то можна пабачыць не самы прыемны парадокс: з аднаго боку – гучныя назвы па-беларуску, нацыянальны стыль, з другога – звыклая рускамоўная рэчаіснасць. Атрымліваецца свайго роду ілюзія беларусізацыі: мова служыць толькі інструментам для звяртання ўвагі, за якой хаваецца стандартны падыход.

Узгадаем кампанію “Красный пищевой”, якая не проста выкарыстоўвае беларускую мову і арнамент дзеля дэкору і маркетынгавай стратэгіі, а робіць мову часткай жывой камунікацыі, заўсёды ўтрымліваючы на ўпакоўцы пераклад на родную мову. Гэта такія назвы цукерак, як «Жадаю вам», «Беларусачка», «Краса», мармелад «Белы мядзведзь», «Чорныя чарвячкі», зефір «Краса...» і іншае [4]. Кампанія не проста рэалізуе тавар-прысмакі, а выяўляе сябе як носбіт нацыянальных традыцый, самабытнасці і сапраўднай якасці, што выклікае асаблівы давер у спажываўца.

Хочам дадаць: многія псіхолагі выказваюць думку, што мова лепш за ўсё засвойваецца праз жыццядзейнасць, а не праз навучанне пад прымусам. Гэта значыць не разглядаць без інтарэсу штодзень флэш-карткі, не праводзіць чэк-апы па пройдзеных правілах, а сустракацца з мовай на практыцы, зацікаўлена, матывавана, свядома кожны дзень. Лічым, што якраз крама нам дае такую магчымасць, бо тут няма бар'ераў: ні ўзросту, ні адукацыі, ні сацыяльнага статусу. У магазін ходзяць усе, і калі там будзе больш беларускамоўнага кантэнту на паліцах, - родная мова хутчэй стане для нас звычайнай і блізкай, натуральнай, неабходнай.

Калі родная мова прысутнічае ў крамах, яна становіцца не толькі «для школы/тэкстаў», а мовай рэальнага жыцця. Гэта ўмацоўвае адчуванне значнасці і нармальнасці.

Нацыянальная мова трымаецца не абстрактна, а праз ужыванне. Маркіроўка ў крамах стварае рэгулярныя моманты, калі мову можна чытаць і сустракаць без неабходнасці спецыяльнага кантакту.

Калі дзіцяці бачыць беларускую мову на этыкетках, яму лягчэй «прывязаць» яе да сэнсу і штодзённых рэчаў, а не толькі да навучальных заняткаў.

Бачнасць нацыянальнай мовы ў побыце падтрымлівае пачуццё прыналежнасці да культуры, традыцыі і супольнасці.

Для людзей, якія камфортней сябе адчуваюць менавіта ў роднай мове, гэта зніжае «моўны бар'ер» у важнай сферы — выбары ежы і інфармацыі пра яе. Ён не лезе ў слоўнік, не шукае значэнне ў інтэрнэце, а проста глядзіць на тавар і ўсё разумее. Чытае «журавінавае варэнне», а побач намаляваны апетытныя чырвоныя ягады, «гарчычны» — і колер адпавядае. Гэта і ёсць сутнасць паняцця «візуалізацыі праз вопыт»: мова раскладваецца па палічках мозгу праз «фатаграфіі вачыма», праз рэальны прадмет, праз тактыльнае ўспрыманне.

Папулярнызацыя мовы — гэта не толькі пра навучанне і штучна створаныя мерапрыемствы. Гэта пра тое, каб мова жыла ў звычайным жыцці. Мова, якую бачыш кожны дзень — свая.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Хлеб «Жытні» витаминизированный подовой. – URL: <https://soooperfekt.by/> дата звароту: 20.03.2026.
2. Хлеба – URL: <https://www.minskhleby.by/products/hleb> дата звароту: 20.03.2026.
3. Сваё. Якасць па-беларуску. – URL: <https://evroopt.by/svae> дата звароту: 20.03.2026.
4. Каталог товаров. – URL: <https://www.zefir.by/product-category/novinki> дата звароту: 20.03.2026.

РАСЛІНЫ Ў НАЦЫЯНАЛЬНАЙ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ

Заноўская А.У., Алексіна А.У.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Наўроцкая І.В. – старшы выкладчык

Работа прысвечана даследаванню ролі раслін у нацыянальнай культуры Беларусі. У ёй разглядаецца значэнне раслін у фальклору, беларускай літаратуры, народнай медыцыне і філатэліі. Асабліва ўвага надаецца сімвалічнаму зместу раслін, іх адлюстраванню ў творах беларускіх пісьменнікаў, а таксама ролі паштовых марак у папулярнызацыі прыроднай спадчыны краіны.

Свет зёлак — найвялікшы цуд прыроды, наша гаючае багацце і царства прыгажосці. Кожная расліна ўяўляе сабой своеасаблівую фабрыку, у якой адбываецца сінтэз самых разнастайных рэдка і карысных для чалавека рэчываў. Многія лекавыя расліны прайшлі праз стагоддзі, дарылі здароўе дзясяткам пакаленняў. Яны трывала ўвайшлі ў сучасную медыцыну і па-ранейшаму працягваюць лячыць хворых. Хочацца, каб новыя пакаленні як мага больш ведалі і цікавіліся тым каштоўным, што дала нам прырода. А самае галоўнае, што назапашаныя стагоддзямі веды нашы землякі могуць атрымаць, чытаючы творы беларускіх паэтаў і пісьменнікаў.

Жыццё само па сабе з'яўляецца каштоўнасцю і важным дарам. Яно складаецца з дзвюх асноўных частак — чалавека і прыроды, што вызначаюць яго сэнс і асаблівасці. Прырода адыгрывае істотную ролю ў жыцці чалавека, таму што яна з'яўляецца крыніцай рэсурсаў і ўмоў для існавання. Яна даступная для назірання і вывучэння кожнаму. Чалавек з'яўляецца часткай прыроды, жыве ў ёй і выкарыстоўвае яе багацці, таму важна захоўваць і ахоўваць прыроднае асяроддзе. З даўніх часоў людзі вывучалі расліны, назіралі за іх уласцівасцямі і выкарыстоўвалі іх у паўсядзённым жыцці. Гэтая тэма застаецца актуальнай, таму што ўзаемадзеянне чалавека і прыроды працягвае мець значэнне ў сучасным свеце. Беларускія пісьменнікі і паэты звярталі ўвагу на сувязь чалавека і прыроды, што падкрэслівае важнасць гэтай праблематыкі ў літаратуры. Расліны — важная частка прыроды, без якой немагчыма ўявіць жыццё чалавека.

Самыя ж першыя звесткі выкарыстання зёлак дайшлі да нас са старых лячэбнікаў. Навукоўцы збіралі веды пра раслінны свет не толькі з навуковага пункту гледжання, але звярталі ўвагу і на духоўную культуру. У народных паданнях і легендах расліны займалі важнае месца. Цікава, што ў народзе выкарыстанне раслін надзяляецца і вышэйшым сэнсам. Часам гэтыя веды нібыта спадаюць з нябёс. На беларускім Палессі да гэтага часу расказваюць такую легенду. Ісус Хрыстос сыходзіў на нябёсы, а людзі вельмі прасілі, каб застаўся з імі. І Хрыстос пакінуў ім зёлкі. Бог стварыў 77 лекавых зёлак і даў чалавеку веды пра іх выкарыстанне. Людзі верылі, што расліны валодаюць магічнымі ўласцівасцямі. Зёлкі выкарыстоўваліся ў абрадах, замовах, народнай медыцыне. Яны служылі абярэгамі і дапамагалі чалавеку ў жыцці. Часта, калі чытаеш творы беларускіх пісьменнікаў і паэтаў адчуваеш прыемныя хвіліны. Беларускія пісьменнікі шырока выкарыстоўваюць вобразы раслін у сваіх творах.

Тэма прыроды і раслін шырока адлюстравана ў беларускай літаратуры. Пісьменнікі і паэты праз вобразы раслін перадаюць пачуцці герояў, ствараюць мастацкія вобразы, падкрэсліваюць прыгажосць роднага краю. Яны вучаць нас бачыць прыгажосць роднай прыроды, разумець яе і берагчы. Напрыклад, у паэме «Бандароўна» Якуб Колас выкарыстоўвае раслінныя вобразы для апісання знешнасці: «Як маліны, яе губкі, а твар, як лілея». Такія параўнанні надаюць мове выразнасць і эмацыянальнасць. Прырода займае важнае месца і ў творчасці Івана Пташнікава, а Данута Бічэль звяртаецца да вобразаў раслін, у тым ліку верасу, каб перадаць настрой і ўнутраны свет чалавека.

Расліны суправаджаюць чалавека на працягу ўсяго жыцця. У сучаснай культуры Беларусі расліны адлюстроўваюцца не толькі ў літаратуры, але і ў філатэліі. Паштовыя маркі Рэспублікі Беларусь адлюстроўваюць разнастайнасць расліннага свету краіны. На марках можна ўбачыць васілёк, чабор, рамонак, верас, дуб, бярозу. Выдаюцца серыі марак «Флора Беларусі» і «Чырвоная кніга Рэспублікі Беларусь». Гэтыя маркі маюць мастацкае і адукацыйнае значэнне. Яны дапамагаюць вывучаць прыроду і фарміруюць любоў да роднага краю. Філатэлія з'яўляецца важнай часткай нацыянальнай культуры Беларусі. Варта адзначыць, што філатэлія дазваляе разглядаць расліны як элемент нацыянальнай ідэнтычнасці. Праз невялікія па памеры выявы на марках перадаецца павага да прыроды, яе прыгажосці і значэння ў жыцці народа. Паштовыя маркі становяцца своеасаблівым сродкам захавання і распаўсюджвання ведаў пра раслінны свет Беларусі. Для больш нагляднага ўяўлення аб разнастайнасці і мастацкім адлюстраванні раслін у філатэліі ніжэй прыведзены прыклады паштовых марак Рэспублікі Беларусь з выявамі лекавых і дзікарослых раслін на малюнку 1.

Малюнак 1 – Паштовыя маркі Рэспублікі Беларусь 2025 года

Такім чынам, расліны займаюць важнае месца ў жыцці чалавека і нацыянальнай культуры Беларусі. Яны адлюстроўваюць гісторыю, традыцыі і светапогляд народа. Важна захоўваць і берагчы прыроднае багацце, каб перадаць яго будучым пакаленням.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Да глыбінь тэксту: вучэб.-метад. Дапам./А.І. Даніш, Ст. Рачэўскі.- Брэст: БрДУ імя Пушкіна, 2021.- 113 с. – Рэжым доступу: <https://boiro.by/files/00110/obj/110/4933/doc/ПРЫЦЯЖЭННЕ%20ТЭКСТУ.pdf> – Дата доступу: 07.02.2026.
2. Слова аб роднай прыродзе: Пісьменнікі і паэты/ Склад. С.М. Грабчыкаў.- 3-е выд., перапрац.- Мн.: Нар. Асвета, 1989.-272 с.: іл. – Рэжым доступу: <https://knihi-online.com/slova-ab-rodnej-prirodzie-hrabcykau-3-je-vyd.html> – Дата доступу: 07.02.2026.
3. Шмярко Я.П., Мазан І.П.. Лекавыя расліны ў комплексным лячэнні.- Мн.: Навука і тэхніка, 1989.- 399 с. – Рэжым доступу: <https://catalog.belstu.by/catalog/books/d/IDX245a/view/447473> – Дата доступу: 07.02.2026.
4. Беларуская народная творчасць. Замовы. – Мн., 1992. – С. 142. – Рэжым доступу: <https://ethnoby.org/bnt> – Дата доступу: 07.02.2026.
5. Шамякіна Т.І. Беларуская класічная традыцыя і міфалогія. / Т. І. Шамякіна. - Мінск, 2001– Рэжым доступу: https://scholar.google.ru/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=zOsJ3oQAAAAJ&citation_for_view=zOsJ3oQAAAAJ:hqOjcs7Dif8C – Дата доступу: 07.02.2026.

МОЛАДЗЕВЫ СЛЭНГ ЯК ЛІНГВАСАЦЫЯКУЛЬТУРНЫ ФЕНОМЕН (КОНКУРС “НАС БАЧНА АДРАЗУ”)

Пашкоўская М.С., Аўчыннікава Ю. В., Бэйнар Е. Я.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Наўроцкая І.В. – старшы выкладчык

Вывучаюцца асаблівасці ўжывання моладзевага слэнгу на матэрыяле тэкстаў песень, напісаных студэнтамі для конкурсу «Нас бачна адразу», на факультэце інфармацыйных тэхналогій і кіравання БДУІР. У межах даследавання былі праведзены колькасная ацэнка выкарыстання слэнгавай лексікі, а таксама праверка гіпотэзы аб магчымай сувязі паміж частатой ўжывання слэнгу і дасягнутым конкурсным вынікам.

Мова як жывая, дынамічная сістэма перажывае беспрэцэдэнтную трансфармацыю ва ўмовах лічбавай рэвалюцыі, глабалізацыі камунікатыўных патокаў і станаўлення грамадства постпраўды. На стыку гэтых макрапрацэсаў сфармаваўся ўнікальны лінгвасацыякультурны феномен — сучасны слэнг, які эвалюцыянаваў з маргінальнага жаргону асобных груп у шырокі пласт паўсядзённага і медыйнага маўлення. Даследаванне слэнгу сёння перастае быць вузкай задачай лінгвістычнай варыятыўнасці, набываючы статус міждысцыплінарнай навуковай праблемы, ключавой для разумення глыбінных зрухаў у калектыўным свядомасці, механізмах сацыяльнай кансалідацыі і культурнай ідэнтычнасці ў XXI стагоддзі [1]. Слэнг важны для нефармальнай камунікацыі, выражэння ідэнтычнасці, падтрымання дынамікі мовы, выражэння эмоцый або стаўлення, стварае унутрыгрупавыя сувязі і разрыў паміж пакаленнямі.

Правядзем аналіз работ з конкурсу «НАС БАЧНА АДРАЗУ», якія занялі прызавыя месцы і адной работы, якая не ўвайшла ў лік пераможцаў. Працэнтныя суадносіны слэнгу і нейтральных слоў прадстаўлены на малюнку 1.

Малюнак 1. Працэнтныя суадносіны слэнгу і агульнаўжывальнай лексікі

З даследаванага эмпірычнага матэрыялу прывядзём некаторыя фрагменты для нагляднага апісання ролі слэнгу як маркера нефармальнай камунікацыі:

1. *О-она хотела роскошную beautiful life (Пойти на эсипт)*

Мы её впишем в общагу четверку tonight (БГУИР; хайп)

Обожаю только две пары, и то, к 10:05

Но у тебя же больше нет варианта, нужно взять и прийти (урывак з песні групы 521901, якая заняла 3 месца)

2. *Вау, смех вместо сна*

Ночь за кодом - проблема декабря

О-у, мне не нужен твой свэг

Я даже не знаю твой факультет

Вау, мечтал о жгучей брюнетке

Получил жгучие дедлайны в ответку

ФИТУ мне к лицу, ИСИТ - я в раю. (урывак з песні групы 524403, якая заваявала 2 месца)

3. *Степуха пришла за месяц сбитого режима*

сидим обсуждаем с группой, что купим в магазине

поднимаю балл и с ним я поднимаю прибыль

я не спал – доходы стали стабильнее (урывак з песні групы 520602, якая перамагла і заняла

1 месца)

4. *Лучше места в бгуире больше не найти.
Теперь сидим на паре и мы топим за АйТи.
Ты не пишешь лабы значит просто замолчи.
я больше всех учусь (кхе), мне нужен срочно автомат.
Не хочу экзамен, нужен только автомат.
Нет долгов всё сдал и я нигде не виноват.* (урывак з песні групы 527701 — без месца)

Прааналізаваныя работы дазваляюць зрабіць наступныя высновы адносна выкарыстання слэнгу ў моладзевым асяроддзі. Па-першае, заўважаецца пэўная талерантнасць да высокай долі слэнгу (да 20%) ў моладзевым конкурсе – у тэксце песні. Той факт, што група з 20% слэнгу заняла трэцяе месца, сведчыць аб дапушчальнасці істотнага маркіравання тэксту слэнгам ў рамках дадзенага конкурсу. Гэта можа быць звязана з мэтавай аўдыторыяй і тэмай: калі конкурс арыентаваны на моладзевое асяроддзе або актуальныя культурныя з’явы, слэнг становіцца не перашкодай, а інструментам аўтэнтычнасці, а таксама крытэрыем «натуральнасці» і экспрэсіўнасці маўлення. У гэтым выпадку слэнг можа ацэньвацца станоўча - як элемент, які зніжае пафас і які падвышае ўцягнутасць чытача.

Таксама цікава адзначыць парадокс мінімальнага слэнгу ў пераможцы. Так, група-пераможца дэманструе найменшую ўдзельную вагу слэнгу – прыкладна 6,9%. На першы погляд гэта пацвярджае гіпотэзу аб тым, што нарматыўнасць і блізкасць да літаратурнай нормы высокая цэняцца ў фармальных конкурсных умовах. Аднак група, якая не заняла месца, таксама мае адносна нізкі паказчык слэнгу (12%). Гэта азначае, што мінімізацыя слэнгу сама па сабе не з’яўляецца гарантыяй поспеху. Можна меркаваць, што вырашальную ролю адыгралі іншыя параметры: глыбіня зместу, арыгінальнасць ідэі, кампазіцыйная цэласнасць. Такім чынам, слэнг выступае не як вызначальны, а як фактар, які мадэлюе сацыяльны профіль аўтара, але не прадвызначае якасць тэксту. Сітуацыя з групай (12% слэнгу), якая не ўвайшла ў прызавую тройку, найбольш паказальная для метадалогіі даследавання. Яна абвяргае прамую лінейную залежнасць «менш слэнгу = вышэй адзнака».

На аснове даных можна асцярожна выказаць гіпотэзу пра існаванне нелінейнай залежнасці паміж доляй слэнгу і поспехам. У пераможцы (6,9%) і другога месца (17%) розныя паказчыкі, але абодва паспяховыя – з прызавымі месцамі. Разгадка, верагодна, у функцыянальнай адэкватнасці моўных сродкаў. Слэнг, які выкарыстоўваецца як кропкавы акцэнт, сродак стварэння характару або абазначэння канкрэтнага кантэксту (як у пераможцы), можа быць больш эфектыўным, чым яго татальнае выкарыстанне (нават пры сярэднім працэнце), калі апошняе не апраўдана канцэпцыяй.

Часта можна пачуць, што слэнг засмечвае мову, збядняе гаворку і шкодзіць камунікацыі. Яго часта супрацьпастаўляюць нарматыўнай літаратурнай мове, як часовую моду — класіцы. Але ці так гэта на самай справе? Давайце адыдзем ад павярхоўнага погляду на слэнг і прааналізуем з’яву слэнгу не як пагрозу, а як жывы, натуральны і вельмі важны сацыяльны код.

Слэнг — гэта не проста набор дзіўных слоўцаў накшталт «краш», «крынж» або «хайп». Гэта перш за ўсё маркер прыналежнасці. Ён працуе як пропуск у пэўную сацыяльную групу: падлеткаў, геймераў, ІТ-спецыялістаў, фітнес-энтузіястаў і інш. Выкарыстоўваючы яго, чалавек не толькі паведамляе інфармацыю, але і кажа: «я свой, я разумею кантэкст, я частка гэтай супольнасці». Гэта магутны інструмент сацыяльнай ідэнтыфікацыі і згуртавання.

Апішам функцыі слэнгу ў камунікацыі:

1. Хуткасць і дакладнасць.

Так, адно слэнгавую слова часта замяняе цэлае апісанне. «Зашквар» — гэта ўчынак, які выклікае сорам і дыскрэдытуе чалавека ў вачах пэўнага супольнасці. Складана апісаць гэта паняцце адным літаратурным словам — неабходна каб было гэтак жа ёміста і сітуацыйна дакладна.

2. Эмацыйны кандэнсатар.

Слэнг нясе велізарны эмацыйны зарад. Параўнаем нейтральнае «гэта расчаравала» і экспрэсіўнае «гэта быў поўны крынж!». Другое — адразу перадае і ацэнку, і інтэнсіўнасць пачуцці, і нават стаўленне таго, хто гаворыць (часта з адценнем іроніі).

3. Палігон для інавацыяў.

Мова павінна развівацца, каб апісаць зменлівую рэальнасць. Слэнг - гэта лабараторыя мовы. Менавіта тут нараджаюцца і апрабруюцца новыя словы для новых з’яў, тэхналогій і інш. Многія словы, якія пачыналі як слэнг (напрыклад, «стрым», «мем»), з часам атрымліваюць афіцыйны статус і ўваходзяць у агульны лексікон.

4. Супраціў і гульня.

Для моладзі слэнг — гэта яшчэ і мяккая форма бунту, спосаб адбудавацца ад свету дарослых, стварыць свой «сакрэтны» моўны код. Гэта элемент моўнай гульні, творчасці, які робіць гаворку жывой, дасціпнай і дынамічнай.

Важна дадаць, што слэнг дарэчны ў нефармальным зносінах, у сацыяльных сетках, у пэўных прафесійных колах. Аднак ён будзе недарэчным ў афіцыйным дакладзе, навуковым артыкуле або пры зносінах з чалавекам, які не належыць да вашага кола. Майстэрства валодання мовай — гэта

не адмова ад слэнгу, а ўменне пераключаць рэгістры: ведаць, калі выкарыстоўваць дакладны прафесійны тэрмін, калі — нейтральную літаратурную мову, а калі — трапны слэнгавы «перчык» для выразнасці.

Слэнг — гэта не вораг культуры маўлення, а яе неад’емная і прадуктыўная частка. Ён выконвае найважнейшыя сацыяльныя і камунікатыўныя функцыі: гуртуе групы, надае маўленню эмацыйнасць і дынаміку, служыць інкубатарам для новых слоў. Істотна разумець яго прыроду і сілу. Падкрэслім, што асоба з развітымі камунікатыўнымі здольнасцямі — не тая, што пазбягае слэнгу, а тая, што валодае ўсім спектрам моўных магчымасцей і па-майстэрску выбірае патрэбны інструмент для кожнай жыццёвай сітуацыі. Багацце нашага маўлення вызначаецца разнастайнасцю яго складнікаў і нашым уменнем імі карыстацца.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Гареева Л. М. Современный молодежный сленг: его источники и разновидности // МНИЖ. 2021. №9-3 (111). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremenny-molodezhnyy-sleng-ego-istochniki-i-raznovidnosti>
2. Доронина, И. Н. Молодежный сленг. Его происхождение и функционирование // ORIENSS. 2023. №10. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/molodezhnyy-sleng-ego-proishozhdenie-i-funktsionirovanie>

БЕЛАРУСКІ ІТ-КАЛЯНДАР Ў СІСТЭМЕ ІНТЭРАКТЫЎНАГА НАВУЧАННЯ

Гацко У.І., Коршунава В.А

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Наўроцкая І. В. – старшы выкладчык

У працы апісана распрацоўка інтэрактыўнага вэб-календара “ІТ-каляндар 2026” для сістэматызацыі і штодзённага засваення беларускамоўнай ІТ-тэрміналогіі. Рэсурс утрымлівае каля 360 тэрмінаў ІТ-галіны з тэставымі пытаннямі і гульнявой сістэмай матывацыі (балы, узроўні, дасягненні), што спрыяе эфектыўнаму папаўненню слоўнікавага запasu. Праект рэалізаваны на HTML, CSS і JavaScript.

Сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі развіваюцца імкліва, і разам з імі расце пласт англамоўнай тэрміналогіі, якая пранікае ва ўсе сферы жыцця. Асабліваю актуальнасць набывае пытанне фарміравання і папулярнасці беларускамоўнага ІТ-гласарыя. Сучасныя анлайн-перакладчыкі, напрыклад, як Google translate, Яндэкс, і друкаваныя слоўнікі не заўсёды ўтрымліваюць і карэктна апрацоўваюць вузкасפעцыяльную лексіку галіны інфармацыйных тэхналогій. Варта адзначыць, што акадэмічныя даведнікі па спецыяльнай лексіцы ІТ-сферы яшчэ чакаюць сваёй распрацоўкі [1, с. 199, 208]. А адукацыйных рэсурсаў, якія б спалучалі сістэмны падыход з гульнявой формай, недастаткова для вывучэння вялікай колькасці тэрмінаў. Адным з рэсурсаў для вывучэння ІТ-тэрмінаў на беларускай мове з’яўляецца створаны ў БДУІР ІТ-каляндар, даступны для спампоўвання па спасылцы [2]. Улічваючы вышэйсказанае, мы прапануем распрацоўку інтэрактыўнага вэб-календара, які дазволіць сістэматызаваць беларускамоўныя ІТ-тэрміны і стварыць эфектыўны інструмент для іх паступовага засваення.

Асноўная ідэя праекта – штодзённае знаёмства з адным новым тэрмінам праз выкарыстанне дадатку або сайта. Для фарміравання тэрміналагічнай базы быў выкарыстаны распрацаваны выкладчыкам Наўроцкай І.В. сумесна са студэнтамі “ІТ-каляндар 2026” [2], які змяшчае гатовую падборку беларускамоўных адпаведнікаў для штодзённага выкарыстання. Каляндар пабудаваны на 2026 год і змяшчае каля 360 слоў і выразаў з ІТ-галіны, а таксама назвы дзяржаўных і некаторых каляндарных святаў.

Кожны дзень года ўяўляе сабой асобную інтэрактыўную картку, якая ўключае тэрмін з эмадзі-ілюстрацыяй, кароткае апісанне значэння і тэставыя пытанні з чатырма варыянтамі адказу. Такая структура дазваляе карыстальніку паступова пашыраць слоўнікавы запас і адразу замацоўваць веды. На малюнку 1 прадстаўлены відарыс з сайта на студзень.

Малюнак 1 – Дэманстрацыя сайта

Выкарыстоўваючы наш сайт, карыстальнік не проста знаёміцца са словам, а мае магчымасць засвоіць яго значэнне і асаблівасці ўжывання. Гэта адбываецца дзякуючы асноўнаму інтэрактыўнаму элементу – тэсту, які адкрываецца пры націсканні на дзень.

Для павышэння матывацыі ў праект укаранёна сістэма гейміфікацыі, якая ўключае: балы (+10 балаў за кожны правільны адказ), узроўні (10 узроўняў ад “Пачатковец” да “Знаток IT”, якія павышаюцца пры назапашванні пэўнай колькасці балаў), серыі (падлік паслядоўных дзён наведвання рэсурсу), дасягненні (узнагароды за дасягненне 7, 30 і 100 дзён запар з дадатковымі бонуснымі баламі), асабісты кабінет (мадальнае акно, дзе карыстальнік можа бачыць поўную статыстыку, атрыманыя дасягненні і прагрэс да наступнага ўзроўню. Усе даныя карыстальніка захоўваюцца лакальна, што дазваляе захоўваць прагрэс паміж сеансамі без неабходнасці рэгістрацыі). На малюнку 2 прадстаўлены відарыс тэста з сайта

Тэст дня ×

16 Студзень 2026

бяспека
Абарона інфармацыі

? Што важна для абароны ў інтэрнэце?

A Пароль

B Гук

C Колер

D Памер

Правярць

Скінуць

Правільна! +10 балаў

Малюнак 2. Відарыс тэста

Праект рэалізаваны як аднастаронкавы вэб-дадатак (SPA) з выкарыстаннем наступных тэхналогій: HTML5 (для пабудовы каркаса старонкі); CSS3 (для стылізацыі, забеспячэння адаптыўнага дызайну і стварэння анімацый), JavaScript (для рэалізацыі ўсёй логікі працы: дынамічнай генерацыі календара, апрацоўкі падзей карыстальніка, правядзення тэстаў, разліку балаў і ўзаемадзеяння са сховішчам браўзера).

Для публікацыі праекта ў глабальнай сетцы выкарыстаны сэрвіс **GitHub Pages**, што забяспечвае бясплатны і надзейны хостынг статычных сайтаў. Зыходны код праекта даступны ў публічным рэпазіторыі на GitHub [3].

У выніку даследавання быў створаны функцыянальны вэб-праект “ІТ-каляндар 2026”, які змяшчае сістэматызаваную базу прыкладна 360 беларускамоўных ІТ-тэрмінаў, узятых з арыгінальнага календара [2], прапануе зручны інтэрфэйс для штодзённага навучання з тэставымі заданнямі і ўключае разгалінаваную сістэму матывацыі (балы, узроўні, дасягненні, профіль карыстальніка).

Перспектывы далейшага развіцця праекта ўключаюць даданне новых інтэрактыўных элементаў (міні-гульні “Складзі слова”, “Знайдзі памылку”), рэалізацыю сістэмы рэгістрацыі і аўтэнтыфікацыі з выкарыстаннем Firebase для сінхранізацыі даных паміж прыладамі, стварэнне мабільнай версіі дадатку (PWA) з магчымасцю працы афлайн, пашырэнне тэрміналагічнай базы і даданне магчымасці агучвання слоў.

Спіс выкарыстаных крыніц:

- Свістунова М. І. Беларуская ІТ-тэрміналогія ў інтэрнэце: памылкі і варыянты / М. І. Свістунова [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/248122/1/Свістунова%20М.І._199-210.pdf – Дата доступу: 07.04.2026.
- ІТ-каляндар 2026 [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: https://l.instagram.com/?u=https%3A%2F%2Fvk.ru%2Falbum-143039548_310202633&e=AT1IMjWOLBBaHeLjgsd4qsGzMUuwNEt1ybWL9F4QbL_eJlzOsc7LMmiVdOFdQGxYr_GnC5SOsN1L_XN8TxKMBuDnUzZxmaNe-nMqKsW8dw&s=1 – Дата доступу: 07.04.2026.
- ІТ-каляндар 2026 [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу: <https://vldqg2071130-tech.github.io/it-kalendar-2026/> – Дата доступу: 10.04.2026.

СРОДКІ КІБЕРБЯСПЕКІ: АД ЗАПАЗЫЧАННЯ ДА НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДПАВЕДНІКА

Горбач Я.В.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці фарміравання тэрмінасістэмы кібербяспекі на беларускай мове. Праводзіцца аналіз адзінак, створаных шляхам запазычання іншамовных назваў, ажыццяўляецца пошук уласных нацыянальных адпаведнікаў. Такі падыход дазваляе выявіць агульныя для сусветнай практыкі тэндэнцыі (уніфікацыя, лацінізацыя) і ўнікальныя нацыянальныя рысы беларускай ІТ-лексікі. Абгрунтоўваецца пераход ад простага капіравання англамовных тэрмінаў да стварэння зразумелых і арганічных уласнамоўных адпаведнікаў, што павышае эфектыўнасць камунікацыі ў сферы кібербяспекі.

У ходзе распрацоўкі анлайн-аўдытара для праверкі бяспекі сайтаў мы сутыкнуліся з шэрагам англамовных тэрмінаў, пасля чаго задаліся пытаннем: ці можна замяніць іх беларускімі аналагамі для больш простага разумення тэрмінаў. На матэрыяле нашага праекта мы разгледзім ІТ-тэрміналогію і паставім пытанні: наколькі тэрміналогія галіны кібербяспекі запазычаная або створаная на базе нацыянальнай мовы? Мы выпісалі даволі шмат словаў з інтэрфэйсу нашага аўдытара, якія прааналізуем і, па магчымасці, паспрабуем замяніць іх на ўласныя беларускія аналагі. Вядома, не ўсе словы можна замяніць, але ўсё ж большая частка тэрмінаў лёгка перакладаецца на беларускую мову і без праблем увойдзе ў слоўнік беларускіх праграмістаў.

Пачнем з самых лёгка перакладных і частотных слоў і паступова пройдзем да больш складаных слоў і абрэвіятур. Для пачатку разабярэмся, што такое аўдыт: *audit* (ад лац. *audio* — чую, слухаю) — гэта незалежная праверка і аналіз дзейнасці арганізацыі, прадпрыемства або прадпрыемальніка. Англійскую версію назвы лёгка можна замяніць на "праверка" ці "рэвізія".

Cybersecurity — гэта кібербяспека, г.зн. абарона камп'ютарных сістэм, сетак і даных ад лічбавых атак, крадзяжу або пашкоджання. Гэты тэрмін можна замяніць на «лічбавая бяспека» або «ахова сетак», што будзе больш зразумела для беларускамоўных карыстальнікаў.

Business — азначае бізнес або прадпрыемства, г.зн. камерцыйную дзейнасць, накіраваную на атрыманне прыбытку. Замяніць можна словамі «справа», «прадпрыемальніцтва» або проста «кампанія», у залежнасці ад кантэксту.

Scan — гэта сканаванне, працэс сістэмнага прагляду файлаў, сайта ці сеткі для выяўлення праблем або пагроз. Замяніць гэты тэрмін можна на «прагляд», «перагляд» або «праверка пераборам».

Monitoring — азначае маніторынг, г.зн. пастаяннае назіранне за сістэмай або працэсам. У беларускай мове можна выкарыстоўваць «назіранне», «адсочванне» або «сачэнне», што дакладна перадае сэнс без запазычанняў.

Notifications — гэта апавяшчэнні, якія інфармуюць карыстальніка пра падзеі або змены. Іх можна назваць «паведамленні» або «абвесткі» — апошні варыянт вельмі арганічна, на наш погляд, гучыць па-беларуску.

Rating — азначае рэйтынг, г.зн. лічбавую або якасную адзнаку чагосьці. Замяніць можна на «адзнака» або «ацэнка», а таксама «паказчык», калі гаворка ідзе пра канкрэтныя лічбы.

Risk — гэта рызыка, г.зн. магчымая небяспека або пагроза. У беларускай мове можна сказаць «небяспека» або «пагроза», а ў тэхнічным кантэксце — нават «уразлівасць», калі маецца на ўвазе слабае месца.

Report — азначае справаздачу, дакумент з вынікамі праверкі або аналізу. Яго можна назваць «справаздачны ліст», «справаздача», «даклад» або проста «выніковы дакумент», што будзе зразумела без англіцызмаў.

Recommendation — гэта рэкамендацыя, парада або прапанова па паляпшэнні сітуацыі. Замяніць можна на «парада» або «настаўленне» — гэтыя словы існуюць у мове даўно і добра перадаюць сэнс.

Priority — азначае прыярытэт, г.зн. самае важнае або тэрміновае. У беларускай мове можна сказаць «першачарговасць» або «важнасць», а ў простае размове — нават «найбольш важнае».

Mailing — гэта email-расылка, масавае адпраўленне паведамленняў на пошту. Тэрмін лёгка замяняецца на «электронная расылка» або проста «расылка лістоў», што не страчвае дакладнасці.

Free — у кантэксце *free-мадэлі* азначае бясплатны доступ да функцый. Гэта можна перакласці як «бясплатны», а сам тып прадукту назваць «бясплатнай мадэллю».

Dashboard — гэта дашборд, галоўная панэль з графікамі і паказчыкамі. У беларускай мове добра гучыць «прыборная панэль» або «кантрольная панэль», а таксама «інфармацыйная панэль», што апісвае сутнасць.

Backend — азначае бэкэнд, серверную частку праграмы, якая не бачная карыстальніку. Замяніць можна на «серверная частка» або «унутраная логіка», што тлумачыць ролю гэтай часткі сістэмы.

Frontend — гэта фронтэнд, кліенцкая частка, з якой непасрэдна ўзаемадзейнічае карыстальнік. У беларускай мове можна сказаць «кліенцкая частка» або «інтэрфэйсная частка», што зразумела без дадатковых тлумачэнняў.

Endpoint — азначае эндпойнт, канчатковы пункт у сетцы або пункт доступу. Замяніць можна на «канчатковы пункт», «пункт доступу» або «канцавая прылада», асабліва калі гаворка ідзе пра мабільныя тэлефоны ці ноўтбукі.

Rule engine — гэта рухавік правілаў, кампанент, які выконвае пэўныя дзеянні пры выкананні ўмоў. У беларускай мове можна выкарыстоўваць «правілавы рухавік», «механізм правілаў» або «сістэма правілаў» — апошні варыянт гучыць найбольш арганічна.

Цяпер прааналізуем больш складаныя тэрміны, а менавіта — абрэвіятуры. Паспрабуем іх перакласці, а затым зробім выснову, якую версію пакінуць – абрэвіяцыю або пераклад.

SSL/TLS — гэта пратаколы шыфравання для бяспечнай перадачы даных праз інтэрнэт (напрыклад, калі вы бачыце замочак у адрасным радку браўзера). Нягледзячы на тое, што тэарэтычна іх можна перакласці як «пратакол бяспечных сокетаў» ці «пратакол транспартнай бяспекі», але на практыцы гэтыя абрэвіятуры пакідаюцца як агульнапрынятыя нават у беларускамоўным асяроддзі, бо яны сталі сусветным стандартам.

2FA (Two-Factor Authentication) — гэта двухфактарная аўтэнтыфікацыя, г.зн. спосаб пацверджання асобы, калі акрамя пароля патрабуецца другі крок (напрыклад, код з тэлефона). Гэты тэрмін выдатна перакладаецца як «двухфактарная аўтэнтыфікацыя», а можна сказаць яшчэ прасцей — «падцверджанне ў два крокі», што адразу тлумачыць прынцып дзеяння.

IP (Internet Protocol) — гэта міжсеткавы пратакол, які адказвае за адрасацыю прылад у сетцы. Поўную назву можна перакласці як «міджсеткавы пратакол», а сам тэрмін IP у беларускай мове часам замяняюць словам «адрас» (калі кантэкст дазваляе), але ў тэхнічных тэкстах лепш выкарыстоўваць менавіта «міджсеткавы пратакол».

FTP — гэта пратакол перадачы файлаў, які выкарыстоўваецца для загрузкі і спампоўкі даных на сервер. Яго поўная назва гучыць як «пратакол перадачы файлаў», а саму абрэвіятуру FTP можна замяніць гэтым тлумачэннем, асабліва калі вы тлумачыце тэрмін пачаткоўцам.

JSON — гэта фармат абмену данымі, які шырока выкарыстоўваецца ў вэб-распрацоўцы. Абрэвіятура пакідаецца нават у беларускай мове, бо яна стала агульнапрынятай. Пры неабходнасці можна растлумачыць, што JSON — гэта «тэкставы фармат для перадачы структураваных даных».

PDF generator — гэта генератар PDF, г.зн. праграма або функцыя, якая стварае файлы ў фармаце PDF. Сам фармат расшыфроўваецца як «фармат пераноснага персанальнага дакумента» (ад англ. Portable Document Format). Таму генератар такіх файлаў можна назваць «генератарам пераносных дакументаў», але ў галіне спецыяльнай лексікі часцей пакідаюць «генератар PDF».

JWT (JSON Web Token) — гэта JWT-токен, спецыяльны зашыфраваны радок, які перадае інфармацыю паміж кліентам і серверам. Поўнае тлумачэнне гучыць як «вэб-маркер у фармаце JSON», а сам тэрмін «токен» можна замяніць на «маркер» або нават «ключ-дазвол» у залежнасці ад кантэксту.

CI (Continuous Integration) — гэта бесперапынная інтэграцыя, падыход у распрацоўцы, калі змены кода часта аб'ядноўваюцца ў агульны рэпазіторый і аўтаматычна тэстуюцца. Тэрмін выдатна перакладаецца як «бесперапынная інтэграцыя», а сам прынцып можна растлумачыць фразай «частае аб'яднанне кода».

MVP (Minimum Viable Product) — гэта мінімальна жыццяздольны прадукт, версія праграмы або сэрвісу, якая мае толькі самыя неабходныя функцыі для запуску. У беларускай мове гэты тэрмін можна перакласці як «мінімальна жыццяздольны прадукт», але часцей выкарыстоўваюць поўны пераклад з тлумачэннем.

GRC (Governance, Risk, Compliance) — гэта сістэма кіравання, якая аб'ядноўвае карпаратыўнае кіраванне, кіраванне рызыкамі і адпаведнасць патрабаванням (напрыклад, законам або стандартам). Пераклад гучыць як «кіраванне, рызыка, адпаведнасць», а часам выкарыстоўваюць больш зразумелае словазлучэнне – «сістэма кіравання рызыкамі і адпаведнасцю».

SMB (Small and Medium Business) — гэта малы і сярэдні бізнес, г.зн. кампаніі, якія не з'яўляюцца буйнымі карпарацыямі. У беларускай мове гэты тэрмін можна скараціць да «МСБ» (малы і сярэдні бізнес) або выкарыстоўваць поўную назву. Гэтая абрэвіятура добра перакладаецца і не страчвае сэнсу.

NPS (Net Promoter Score) — гэта чысты індэкс прыхільнасці, паказчык таго, наколькі карыстальнікі гатовы рэкамендаваць прадукт іншым. Тэрмін можна перакласці як «індэкс прыхільнасці» або «паказчык гатоўнасці рэкамендаваць», а сам падыход растлумачыць на прыкладзе пытання: «Па якой шкале вы параіце нас сябра?»

Такім чынам, аналіз англамоўных тэрмінаў і спроба іх замены беларускімі аналагамі дазваляе зразумець, што беларускія спецыялісты могуць выкарыстоўваць нацыянальную мову ў сферы інфармацыйных тэхналогій для больш простага разумення складаных паняццяў, а таксама як адаптаваць гэтыя тэрміны ў залежнасці ад сучасных лічбавых рэалій і культурнага кантэксту.

1. Свістунова М. І. Праблемы фіксацыі беларускай моўнай ІТ-тэрміналогіі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://scholar.google.com/citations?view_op=list_works&hl=ru&hl=ru&user=3mjFNgQAAAAJ– Дата доступу: 10.04.2026
2. Англійска-беларуска-рускі слоўнік. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://rutracker.org/forum/viewtopic.php?t=5435993>– Дата доступу: 10.04.2026

ВОБРАЗ БУЛЬБЫ ЯК КОД НАЦЫЯНАЛЬнай КУЛЬТУРЫ: САЙТ «БУЛЬБАМАНІЯ»

Краснова К.К., Дземідовіч М.Д.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Наўроцкая І. В. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаецца распрацоўка тэматычнага вэб-сайта, прысвечанага развясненню міфаў пра беларускую бульбу. Апісаны структура рэсурсу, стылістычныя рашэнні і функцыянальныя элементы. Сайт рэалізаваны з выкарыстаннем HTML, CSS і JavaScript, адаптаваны для мабільных прылад і змяшчае інтэрактыўныя карткі з міфамі і фактамі.

Сучасны інтэрнэт-рэсурс «Бульбаманія» — культурна-асветніцкі праект на нацыянальнай мове, які вызначаецца не толькі дакладным зместам, але і прывабным візуальным афармленнем. У межах праекта была пастаўлена задача стварыць сайт, які ў гумарыстычнай і даступнай форме распавядаў бы пра ролю бульбы ў беларускай культуры, выкрываў стэрэатыпы і знаёміў наведвальнікаў з цікавымі фактамі пра гэту селькагаспадарчую культуру.

Асноўнай мэтай распрацоўкі з'яўляецца фарміраванне лёгкага запамінальнага рэсурсу, які спалучае асветніцкі элемент з забаўляльным. Дызайн сайта выкананы ў адценнях карычневага, бэжавага, залацістага, што візуальна асацыюецца з бульбай і традыцыйнай кухняй. Структура старонкі ўключае шапку з назвай, навігацыйную кнопку-фільтр, сетку картак «міф/праўда», блок з гатункамі бульбы і інтэрактыўны элемент з рэцэптам дранікаў і прадстаўлена на малюнку 1.

Малюнак 1 – Структура тытульнай старонкі сайта

Ключавым функцыянальным кампанентам з'яўляюцца карткі-пярэкрыты. Кожная картка змяшчае сцвярджэнне (міф ці праўду) і схаваны блок з выкрыццём або пацвярджэннем (гл. Малюнак

2). Кіраванне адлюстраваннем рэалізавана праз JavaScript: па націску на кнопку ўнутры карткі блок з ісцінай становіцца бачным. Такі падыход стымулюе ўцягнутасць карыстальніка.

Малюнак 2 – Прыклад карткі з міфам і кнопкай раскрыцця праўды

Для нагляднасці ў тэксце прывядзем фрагмент кода, які рэалізуе дадзеную логіку:

- функцыя `toggleReveal (btn)` знаходзіць бліжэйшую картку і пераключае бачнасць блока `.truth-reveal`;

- адначасова змяняецца тэкст кнопкі з "паказаць праўду" на "схаваць праўду";

- для стылізацыі выкарыстоўваецца CSS-анімацыя і псеўдакласы.

Дадаткова на сайце рэалізаваны блок з шасцю папулярнымі беларускімі гатункамі бульбы: "Скарб", "Лілея", "Уладар", "Здабытак", "Янка", "Вектар". Кожны гатунак прадстаўлены ў выглядзе стылізаванай карткі з кароткім апісаннем. Гэта знаёміць карыстальніка з дасягненнямі беларускай селекцыі.

Асобнай увагі заслугоўвае мадальнае акно з рэцэптам дранікаў. Яно актывуецца па націску на буйную кнопку ў ніжняй частцы старонкі. У акне прыведзены традыцыйны рэцэпт са скваркамі, што дадае сайту практычнай каштоўнасці і завершанасці.

Старонка «Беларуская ежа з бульбы» ўяўляе сабой калекцыю з шасці традыцыйных рэцэптаў: дранікі па-беларуску, бабка (запяканка), калдуны з мясам, дранікі з грыбамі, бульба з сырам і беконам, а таксама бульба па-вясковаму са шкваркамі. Кожная картка змяшчае выяву стравы, спіс інгрэдыентаў і пакрокавую інструкцыю па гатаванні, што дае наведвальніку не толькі тэарэтычныя веды, але і практычныя рэкамендацыі.

Старонка «Гісторыя бульбы» выканана ў выглядзе храналагічнай стужкі з асноўнымі вехамі: першае згадванне бульбы ў 1676 годзе (Францішак Стэфан Сапега), актывнае вырошчванне ў XVIII стагоддзі, выратаванне ад голаду ў 1930-я гады, Дзяржаўная прэмія СССР у 1972 годзе беларускім навукоўцам. Дадаткова ў раздзеле змешчаны тэматычныя блокі пра распаўсюджанне, стратэгічнае значэнне бульбы, савецкую спадчыну, а таксама цытаты і цікавыя факты (фэст «Бульба-Фест», помнік бульбе ў вёсцы Шклоўшчына, паходжанне слова «бульба»).

Старонка «Апошнія навіны» змяшчае стужку актуальных паведамленняў з адкрытых крыніц: загадкавае фота прарослай бульбы ад NASA, кінапрэм'ера «Дранікі» ў Маскве, Міжнародны дзень бульбы ад ААН, параўнанне беларускіх і нямецкіх дранікаў, месца Беларусі ў рэйтынгі TasteAtlas, перамога беларускага повара на Кубку ў Кітаі, а таксама вынікі апытання пра любімую страву з бульбы сярод беларусаў.

Старонка «Тэст» уключае дзесяць інтэрактыўных пытанняў па гісторыі, гатунках, культуры і кулінарыі. Пасля націску кнопкі «Праверыць адказы» сістэма падлічвае колькасць правільных адказаў, вызначае ўзровень ведаў карыстальніка і паказвае падрабязны спіс правільных адказаў з тлумачэннямі. Прадугледжана магчымасць скінуць вынікі і прайсці тэст зноў.

Тэхнічная рэалізацыя выканана на чыстым HTML5, CSS3 і JavaScript без выкарыстання знешніх фрэймворкаў, што забяспечвае хуткую загрузку і прастату разгортвання. Адаптыўная вёрстка з выкарыстаннем `grid` і `flex` гарантуе карэктнае адлюстраванне на прыладах з любым разрозненнем экрана [1]. Для абразкоў прыменена бібліятэка Font Awesome, якая надае элементам сучасны выгляд.

Такім чынам, распрацаваны рэсурс паспяхова вырашае пастаўленыя задачы: у зямальнай форме даносіць да аўдыторыі інфармацыю аб культурных і гастронамічных асаблівасцях Беларусі, развейвае распаўсюджаныя міфы і папулярлізуе нацыянальную кухню. Далейшае развіццё праекта можа ўключаць даданне базы рэцэптаў, падзелу з гістарычнымі матэрыяламі і магчымасці каментавання.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Flanagan, D. JavaScript: The Definitive Guide / D. Flanagan. – 7th ed. – Sebastopol : O'Reilly Media, 2020. – 1153 p.
2. Хабибулина, Л. В. Юзабилити в веб-дизайне информационных систем / Л. В. Хабибулина. - Минск: БГУИР, 2020.- 398 с.

DYDIGITAL-METAДЫ ПАПУЛЯРЫЗАЦЫІ ЛІТАРАТУРНАЙ СПАДЧЫНЫ

Кернажыцкая К.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Наўроцкая І.В. – старшы выкладчык

Разглядаецца важнасць мовы, яе значэнне для культуры і народа. Завастраецца ўвага на праблеме беларускай мовы ў сучаснай Беларусі. Прапануецца адзін са спосабаў вырашэння гэтай праблемы – праз распаўсюджванне плакатаў, прысвечаных беларускім майстрам мастацкага слова.

Толькі дзве ўсходнеславянскія мовы, руская і ўкраінская, класіфікуюцца тут (Усходняя Еўропа) як тыя, якія не знаходзяцца пад пагрозай знікнення, што азначае, што беларуская мова, будучы афіцыйнай мовай незалежнай дзяржавы, лічыцца уразлівай, з-за шырокага выкарыстання рускай мовы замест яе. Гэта ўрывак з кнігі "Атлас моў свету, якія знаходзяцца пад пагрозай знікнення", створанай ЮНЕСКА [1]

Мова па праву з'яўляецца неад'емнай часткай нашага жыцця. Яна адыгрывае вялікую ролю ў пытаннях разумення свядомасці чалавека, механізмаў, якія функцыянуюць у грамадстве (і шэрагу іншых з'яў). Мова – гэта не толькі сродак камунікацыі, гэта яшчэ і люстэрка культуры. У гэтым люстэрку адбіваецца не толькі рэальны свет і сапраўдныя ўмовы жыцця чалавека (геаграфія, прыродныя ўмовы, узровень гаспадаркі і г. д.), але і грамадская свядомасць народа, яго менталітэт, нацыянальны характар, лад жыцця, традыцыі, сістэма каштоўнасцей, светапогляд.

Мову лічаць скарбніцай культуры. Яна захоўвае культурныя каштоўнасці – у лексіцы, граматыцы, у прыказках і прымаўках, у мастацкай і навуковай літаратуры, у формах вуснага і пісьмовага маўлення.

Мова – гэта магутны сродак, які пераўтварае людскую супольнасць у нацыю праз захаванне і перадачу культурнай спадчыны. Мова – гэта важная і істотная адзнака кожнай нацыі [2].

Усведамляючы ўсю важнасць і каштоўнасць беларускай мовы і яе ўразлівы стан былі створаны дадзеныя плакаты, якія маюць на мэце папулярызацыю беларускай мовы і культуры праз вобразы пісьменнікаў, а менавіта праз іх біяграфію і іх творы.

Стварэнне біяграфіі пісьменніка з'яўляецца не толькі неразрыўнай часткай літаратуразнаўства, здольнай растлумачыць шмат што ў саміх літаратурных творах. Гэта асаблівы літаратуразнаўчы жанр і адзін са шляхоў вывучэння літаратуры, які сваёй дакладнасцю і аб'ектыўнасцю сцвярджае літаратуразнаўства як навуку. Больш за тое, стварэнне біяграфіі пісьменніка з'яўляецца і адной з мэт літаратуразнаўства і ўзбагачае нацыянальную культуру.[3].

Таксама варта адзначыць важнасць папулярызацыі не толькі класічных твораў і прызнаных пісьменнікаў, але і сучасных аўтараў, таму што мова дынамічна развіваецца, адначасова і ўнікальная, і ўніверсальная звышсістэма, адкрытая для папаўнення і развіцця яе адзінак. Як адзначаюць даследчыкі, мова – гэта сістэма, якая гістарычна развіваецца і таксама самаразвіваецца. Мова - такая адкрытая сістэма, якая мае імавернасны фактар развіцця, яна адлюстроўвае ўсю складанасць рэальнага свету [4].

М. Мятліцкі слушна заўважыў: «Калі літаратура ляжыць толькі мёртвай, запыленай кнігай, тады "садзіцца" нацыянальна-духоўная планка ўвогуле. Тады пачынае хварэць тэатр сваімі праблемамі, пошукам нейкай камерцыі, агаляючы пэўныя часткі цела. Тады замест сапраўднай песні прыходзіць нізкапробная "папса". Не трэба запіхваць літаратуру ў архаіку, гэта той сусвет, які трымае ўсе» [5]

Прывядзём прыклады некаторых плакатаў і разгледзім іх структуру (гл. малюнкi 1 – 3). На распрацаваных плакатах прадстаўлены фотаздымкі беларускіх пісьменнікаў, фрагменты біяграфіі з паказальнымі для разумення іх характару і асобы фактамі, а таксама ўказваюцца назвы некаторых найбольш значных або вядомых твораў.

Уладзімір Караткевіч

Беларускі савецкі пісьменнік, публіцыст, паэт, перакладчык, драматург, сцэнарыст Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч з'яўляецца адной з найбольш яркіх фігур у беларускай літаратуры XX стагоддзя.

Уладзімір Караткевіч пісаў пра гісторыю свайго народа, яго мастацтва, культуру, духоўнае жыццё. Стаў першым беларускім пісьменнікам, які звярнуўся да жанру гістарычнага дэтэктыва. Ён выступаў у абарону беларускай мовы і культуры, помнікаў архітэктуры і прыроды, аказаўшы прыкметны ўплыў на грамадскае, эстэтычнае і духоўнае жыццё беларускага народа.

Пісьменнік істотна ўзбагаціў беларускую літаратуру ў тэматычных і жанравых адносінах, напоўніў яе інтэлектуальным і філасофскім зместам. Найбольш вядомыя такія творы аўтара, як апавесці «Дзікае паляванне караля Стаха», «Сівая легенда», раманы «Каласы пад сярпом тваім», «Хрыстос прыямліўся ў Гародні», «Чорны замак Альшанскі», эсэ «Зямля пад белымі крыламі».

Малюнак 1. Плакат, прысвечаны Уладзіміру Караткевічу

Васіль Быкаў

Васіль Быкаў — беларускі пісьменнік, грамадскі дзеяч, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Ён нарадзіўся 19 чэрвеня 1924 года ў вёсцы Бычкі Ушацкага раёна Віцебскай вобласці. Скончыў сямігодку і паступіў на скульптурнае аддзяленне Віцебскага мастацкага вучылішча, але вучобу давялося пакінуць з-за адмены стыпендыі.

У час Вялікай Айчыннай вайны Быкаў служыў у дзеючай арміі, быў двойчы паранены. Пасля дэмабілізацыі ў 1955 годзе ён жыў у беларускім горадзе Гродна. Першыя апавяданні Быкава з'явіліся на старонках газеты «Гродзенская праўда» ў 1949 годзе. Галоўнай тэмай яго прозы стала Вялікая Айчынная вайна. Васіль Быкаў памёр 22 чэрвеня 2003 года ў Мінску ад анкалагічнага захворвання.

Яго творчасць характарызуецца глыбокім аналізам маральнага выбару чалавека ў драматычныя моманты жыцця.

Большасць твораў Быкава — апавесці, сярод якіх «Трэцяя ракета», «Альпійская балада», «Мёртвым не баліць», «Сотнікаў», «Абеліск», «Дажыць да світання» і «Пайсці і не вярнуцца».

Васіль Быкаў (1924-2003) — беларускі пісьменнік, грамадскі дзеяч, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Ён нарадзіўся 19 чэрвеня 1924 года ў вёсцы Бычкі Ушацкага раёна Віцебскай вобласці. Скончыў сямігодку і паступіў на скульптурнае аддзяленне Віцебскага мастацкага вучылішча, але вучобу давялося пакінуць з-за адмены стыпендыі. У час Вялікай Айчыннай вайны Быкаў служыў у дзеючай арміі, быў двойчы паранены. Пасля дэмабілізацыі ў 1955 годзе ён жыў у беларускім горадзе Гродна. Першыя апавяданні Быкава з'явіліся на старонках газеты «Гродзенская праўда» ў 1949 годзе. Галоўнай тэмай яго прозы стала Вялікая Айчынная вайна. Васіль Быкаў памёр 22 чэрвеня 2003 года ў Мінску ад анкалагічнага захворвання. Яго творчасць характарызуецца глыбокім аналізам маральнага выбару чалавека ў драматычныя моманты жыцця. Большасць твораў Быкава — апавесці, сярод якіх «Трэцяя ракета», «Альпійская балада», «Мёртвым не баліць», «Сотнікаў», «Абеліск», «Дажыць да світання» і «Пайсці і не вярнуцца».

Малюнак 2. Плакат, прысвечаны Васілю Быкаву

Іван Шамякін

Іван Шамякін нарадзіўся 30 студзеня 1921 года ў вёсцы Карма (цяпер Добрушскі раён Гомельскай вобласці) у сям'і лесніка. Ён скончыў Гомельскі тэхнікум будаўнічых матэрыялаў і ўдзельнічаў у літаратурным аб'яднанні пры газеце «Гомельская праўда». У 1940 годзе Іван Шамякін быў накіраваны на працу ў Беласток, а затым служыў у Чырвонай Арміі пад Мурманскам падчас Вялікай Айчыннай вайны. Пасля дэмабілізацыі ён працаваў настаўнікам літаратуры і мовы, вучыўся завочна і пераехаў у Мінск. Там ён працаваў у кіраўніцтве Саюза пісьменнікаў БССР, быў галоўным рэдактарам выдавецтва "Беларуская Энцыклапедыя" і займаўся творчасцю да апошніх дзён жыцця. Іван Шамякін памёр 4 жніўня 2004 года ў Мінску.

Творчасць Івана Шамякіна мае вялікае значэнне для беларускай літаратуры і культуры. Ён быў яркім прадстаўніком беларускай прозы, драматургіі і публіцыстыкі. Шамякін прысвяціў свой талент служэнню Айчыне і беларускай літаратуры, стаўшы народным пісьменнікам Беларусі і акадэмікам Нацыянальнай акадэміі навук. Яго творы адлюстроўваюць лёсы сучаснікаў, асабліва тых, чыё дзяцінства было разбурана Вялікай Айчыннай вайной. Шамякін таксама звяртаўся да тэмы захавання агульначалавечых духоўных каштоўнасцей. Яго творчасць з'яўляецца важным укладам у нацыянальную культуру і працягвае натхняць чытачоў.

Малюнак 3. Плакат, прысвечаны Івану Шамякіну

Я лічу важным развіццё роднай мовы і культуры, і гэтымі плакатамі хачу прыцягнуць увагу да іх. Калі паглядзеўшы на гэтыя плакаты, хтосьці прачытае кнігу на беларускай мове - гэта ўжо будзе добрым унёскам у развіццё беларускай культуры. Плакаты можна выкарыстоўваць для аўдыторнай або пазакласнай работы як у школьным выкладанні, так і пры атрыманні сярэднеспецыяльнай або ўніверсітэцкай адукацыі

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. ЮНЕСКА. Atlas of the world's languages in danger ". – Рэжым доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000187026>. – Дата доступу: 11.03.2026.
2. Наўроцкая І. В. Беларуская мова: культура маўлення / Наўроцкая І. В. – Мінск БДУИР, 2013. – 265 с.
3. Дрозд Д. М. Біяграфія пісьменніка як інструмент, мэта і праблема літаратуразнаўства / Дрозд Д. М. – Брэст, 2023. – 12 с.
4. Некіпелава І. М. Мова як унікальная адкрытая і самаразвіццёвая сістэма / Некіпелава І. М. – Рэжым доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazyk-kak-unikalnaya-otkrytaya-i-samorazvivayuschayasya-sistema/viewer> – Дата доступу: 19.03.2026
5. Падаяк Т. У. Літаратурная дыскусія ў грамадска-палітычнай газеце: да пытання дыялектыкі творчасці. – Мінск БДУ, 2025. – 139-143 с

ЗАПАЗЫЧАННЯ І ЎЛАСНЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ НА ЛІЧБАВАЙ ПЛАТФОРМЕ CO-OWN

Сергіевіч М.В., Навоеў Ю.Э.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Наўроцкая І.В. – старшы выкладчык

У артыкуле разглядаецца канцэпцыя лічбавай платформы Co-Own, распрацаванай для дапамогі ў прыцягненні першых кліентаў для малога бізнесу ў Беларусі. У адрозненне ад традыцыйных крэдытаў і грантаў, платформа прапануе механізм краўдфандынгу праз куплю токенаў, што дазваляе карыстальнікам стаць мікраінвестарамі ў стартапах. Апісаны функцыянальныя модулі сістэмы і яе ключавыя перавагі: нізкі парог уваходу, празрыстасць і прававая абарона. Асобна разглядаецца тэрміналагічная сістэма платформы: аналізуюцца запазычаныя тэрміны (токен, краўдфандынг, стартап) і аналізуюцца магчымыя ўласныя беларускамоўныя адпаведнікі (пайшчык, грамадскае фінансаванне, пачынальны праект) для павышэння даступнасці платформы карыстальнікам. Зроблена выснова пра перспектывы гэтай мадэлі, якая не мае аналагаў у краіне, і неабходнасці яе далейшага развіцця.

Малы бізнес у Беларусі сутыкаецца з праблемамі ў прыцягненні першых кліентаў і стартавага капіталу. Тое, што звычайна лічыцца традыцыйным маркетынгам, патрабуе значных фінансавых рэсурсаў. Атрымаць банкаўскі крэдыт часта складана, бо многія заяўнікі маюць дрэнную крэдытную гісторыю. Мы прапануем разгледзець ідэю лічбавай платформы “Co-Own”, якая будзе карыснай як для пачаткоўцаў-прадпрымальнікаў, так і для іншых карыстальнікаў, якія атрымаюць простую і даступную магчымасць інвеставаць у бізнес. Платформа атрымала такую назву ад англійскай прыстаўкі “Co-” і слова “Own”, што разам значыць “сумеснае валоданне”. Такая назва была абрана, паколькі яна адпавядае сэнсу сістэмы: укладчык грошаў, уладальнік бізнесу і адміністрацыя платформы разам кіруюць актывамі. Адпаведныя платформы ўжо існуюць на Захадзе, а таксама ў краінах СНД. Аналагаў у Беларусі мы не знайшлі.

Мэта работы: стварыць платформу, выгадную для яе адміністрацыі, уладальнікаў малога бізнесу і людзей, якія жадаюць інвеставаць і атрымліваць прыбытак. Платформа, якая ператварае кліентаў у патэнцыйных інвестараў праз удзел у акцыянерным капітале і ўскоснае інвеставанне ў стартап малога бізнесу, забяспечваючы бізнесу прасоўванне без значных першапачатковых выдаткаў.

Заўважана, што многія перспектывыныя стартапы, у аснове якіх ляжыць унікальная ідэя, церпяць няўдачу проста адсутнасць дастатковага маркетынгавага бюджэту. Наяўныя рашэнні гэтай праблемы, такія як гранты і пазыкі, не забяспечваюць хуткага росту. Гранты часта не дапамагаюць малому бізнесу праз высокую канкурэнцыю (каля 10% заявак ухвалены [1]), абмежаванню на выкарыстанне сродкаў і неабходнасці строгай справаздачнасці. Складаны працэс падачы заявак, частковае фінансаванне (якое патрабуе асабістых інвестыцый) і неадпаведнасць паміж мэтамі грантадаўцы і патрэбамі бізнесу робяць іх неэфектыўнымі для выканання аперацыйных задач. Пазыкі часта не дапамагаюць малому бізнесу праз высокую запазычанасць, рызыкі банкруцтва пры адсутнасці росту даходаў і няправільнага выкарыстання сродкаў. Высокія працэнтныя стаўкі, строгія патрабаванні банкаў (неабходнасць закладу, досвед працы) і цяжкасці з адсочваннем схаваных выдаткаў часта ператвараюць пазычаныя сродкі ў фінансавую пастку, а не ў інструмент развіцця.

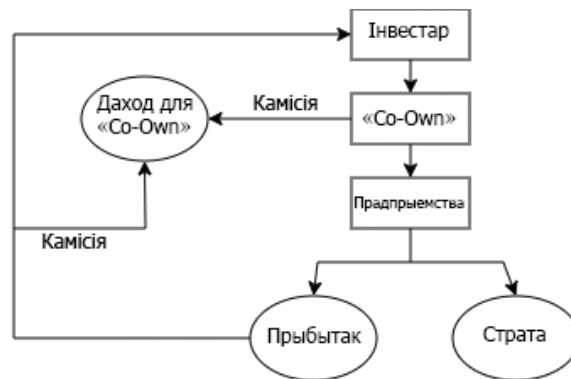
На глабальным узроўні сітуацыя з інвестыцыямі, якія прадугледжваюць адносна невялікія сумы, даступныя большасці людзей, значна лепшая. Сусветны рынак краўдфандынгу ў 2025 годзе ацэньваўся ў 1,83 мільярды долараў ЗША і, паводле прагнозаў, вырасце з 2,11 мільярды долараў ЗША ў 2026 годзе да 5,91 мільярда долараў ЗША да 2034 года [2].

Пры стварэнні платформы “Co-Own” узнікла пытанне: якой мовай карыстацца для апісання яе функцый? Большасць глабальных краўдфандынгавых сэрвісаў выкарыстоўвае запазычаную тэрміналогію (англ.: token, crowdfunding, startup, investor). Гэта зручна для спецыялістаў, але можа быць незразумела шырокай аўдыторыі ў Беларусі. Таму для платформы “Co-Own” прапануецца гібрыдны падыход. Запазычаныя тэрміны захоўваюцца як тэхнічныя маркеры (напрыклад, “токен” — таму што гэта глабальны стандарт). Аднак для інтэрфэйсу і юрыдычных дакументаў ствараюцца ўласныя беларускамоўныя тэрміны:

- “укладчык” замест “інвестар”;
- “грамадскае фінансаванне” замест “краўдфандынг”;
- “лічбавая аперацыя” замест “транзакцыя”. [3]

Такая стратэгія дазваляе спалучаць міжнародную сумяшчальнасць (запазычаныя тэрміны ў кодзе і API) з нацыянальнай даступнасцю (уласныя тэрміны для карыстальнікаў). Гэта і ёсць прыклад развіцця беларускай тэрміналогіі ва ўмовах інфарматызацыі грамадства.

У дадатак разгледзім, у чым сутнасць лічбавай платформы «Co-Own» і адкуль павінен брацца прыбытак. Платформа будзе працаваць наступным чынам. Інвестары купляюць унутраную валюту — токены. Грошы, атрыманыя ад інвестараў, накіроўваюцца на інвестыцыі ў бізнес, абраны інвестарамі. Затым, у залежнасці ад поспеху абранага стартапа, інвестар атрымлівае прыбытак або не атрымлівае. Уладальнікі лічбавай платформы «Co-Own» атрымліваюць невялікі працэнт ад сродкаў, выдаткаваных на куплю токенаў, і працэнт ад сродкаў, атрыманых у якасці прыбытку ад стартапа. Ніжэй прыведзена дыяграма, якая апісвае сутнасць лічбавай платформы «Co-Own» (паказана на малюнку 1).

Малюнак 1 - Дыяграма грашовых напрамкаў для лічбавай платформы «Co-Own»

Ідэя лічбавай платформы «Co-Own» дасць прадпрымальнікам магчымасць прыбыткава развіваць свой бізнес і эфектыўна павялічваць абаротныя сродкі, не залазячы ў даўгі. Для грамадзян Рэспублікі Беларусь платформа Co-Own дасць магчымасць стаць мікраінвестарамі ў мясцовыя бізнесы, якія ім падабаюцца, і атрымліваць ад гэтага фінансавую выгаду, пры ўмове, што бізнес, у які былі ўкладзены грошы, паспяхова.

Як можна прадставіць лічбавую платформу «Co-Own» на практыцы? Праект можна рэалізаваць на вэб-сайце або ў асобным дадатку.

Сістэма будзе мець наступныя асноўныя раздзелы:

1. Меню для выбару бізнесу для куплі токена. Гэты раздзел будзе прызначаны для карыстальнікаў, якія з'яўляюцца патэнцыйнымі інвестарамі. Тут яны змогуць азнаёміцца з наяўным выбарам стартапаў і інфармацыяй пра іх і іх уладальнікаў. Тут адразу будуць адлюстроўвацца бізнесы, у якія карыстальнікі могуць інвеставаць, купляючы токены з мэтай атрымання прыбытку.

2. Меню публікацый бізнесу для пошуку інвестараў. Гэта меню будзе прызначана для ўладальнікаў стартапаў. Тут яны змогуць пазнаёміцца з умовамі публікацыі свайго бізнесу з мэтай прыцягнення інвестыцый.

3. Інфармацыйны раздзел. У гэтым раздзеле будзе ўтрымлівацца ўся інфармацыя пра лічбавую платформу «Co-Own». Сюды ўваходзяць: палітыка прыватнасці, інфармацыя пра прыбытак, гарантыі, а таксама правы і абавязкі карыстальнікаў.

Лічбавая платформа Co-Own будзе мець шмат пераваг перад іншымі інвестыцыйнымі сістэмамі. Некаторыя з пераваг: 1) простая і зразумелая сістэма; 2) платформа выступае ў якасці пасярэдніка паміж інвестарамі і прадпрымальнікамі. Гэта спрашчае жыццё абодвум бакам; 3) платформа забяспечвае поўную адсочвальнасць сродкаў. Бізнес абавязаны публікаваць справаздачы, а інвестары могуць у любы час праглядаць фінансавы стан праекта і размеркаванне прыбытку; 4) асоба можа стаць інвестарам з мінімальнымі інвестыцыямі (ад некалькіх сотняў рублёў). Гэта робіць інвеставанне даступным для шырокай публікі, а не толькі для заможных асоб; 5) платформа забяспечвае юрыдычную падтрымку здзелак і разглядае праекты перад іх размяшчэннем, абараняючы абодва бакі ад махлярства.

Чым адрозніваецца інвеставанне праз лічбавую платформу «Co-Own» ад традыцыйнай куплі акцый буйных кампаній? Па-першае, магчымасць куплі акцый часцей за ўсё даступная толькі ў буйных кампаніях, якія ўжо маюць стабільны прыбытак. «Co-Own», з іншага боку, накіравана на дапамогу малому бізнесу, з магчымасцю інвеставаць у новыя стартапы, якія прыцягнуць інвестараў. Па-другое, купля акцый у Рэспубліцы Беларусь значна складаней, чым здаецца. Вам патрэбны брокер і спецыяльны дадатак. Акрамя таго, купля акцый на невялікія сумы не прыносіць высокай прыбытковасці. Як ужо згадвалася, лічбавая платформа «Co-Own» дазваляе інвеставаць нават невялікія сумы. Працэнт камісіі для брокераў значна вышэйшы, чым для разгледжанай платформы.

Такім чынам, ідэя лічбавай платформы «Co-Own» з'яўляецца перспектыўным кірункам для рэалізацыі. Акрамя эканамічных і юрыдычных аспектаў, неабходна правесці лінгвістычнае даследаванне: якія з прапанаваных уласных тэрмінаў прыжывуцца, а якія запазычаныя застануцца. Тым не менш, ужо цяпер платформа «Co-Own» дэманструе, як лічбавы прадукт можа свядома

уплываць тэрміналагічную культуру, не адмаўляючыся ад глабальных стандартаў. Перад тым, як гэтую ідэю можна будзе ўвасобіць у жыццё, неабходныя далейшыя эканамічныя даследаванні на рынку, даследаванні распрацоўкі праграмага забеспячэння і юрыдычныя даследаванні.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Office Life: «Белстат расказаў, какой вклад в ВВП страны внесли ИП и малый бизнес в 2024 году». – Рэжым доступу: <https://officelife.media/news/62794-belstat-rasskazal-kakoy-vklad-v-vvp-strany-vnesli-ip-i-malyi-biznes-v-2024-godu>. – Дата доступу: 11.03.2026.
2. Fortune Business Insights: Crowdfunding Market Size, Share & Industry Analysis, By Type (Equity-based, Debt-based, Blockchain-based, and Others), By End-user (Startups, NGOs, and Individuals), and Regional Forecast, 2026-2034. – Рэжым доступу: <https://www.fortunebusinessinsights.com/crowdfunding-market-107129>. – Дата доступу: 11.03.2026.
3. Юридический словарь. – Рэжым доступу: <http://multilang.etalonline.by> – Дата доступу: 11.03.2026.

ІТ-ТЭРМІНАЛОГІЯ Ў ГАЛІНЕ ЛАГІСТЫКІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ВЭБ-ПЛАТФОРМЫ VECTO)

Торап Д.С.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Наўроцкая І. В. – старшы выкладчык

У дакладзе разглядаецца ІТ-тэрміналогія ў сферы лагістыкі на прыкладзе распрацаванай вэб-платформы Vecto. Платформа прызначана для кантролю і планавання лагістычных затрат пры рэалізацыі тавараў на любым маркетп्लэйсе. Апісваюцца такія тэрміны, як вэб-прылада, база даных (SQLite), API, фрэймворк Django, BPMN, UML-дыяграмы, міграцыі, класы. Паказана, што большасць тэрмінаў з'яўляецца запазычанымі, але актыўна выкарыстоўваецца ў беларускай ІТ-супольнасці. Праект дэманструе, як сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі вырашаюць рэальныя бізнес-задачы лагістыкі.

Vecto – гэта вэб-дадатак (web application) [4], прызначаны для кантролю і планавання лагістычных затрат пры рэалізацыі тавараў праз любы маркетп्लэйс. Яна дазваляе карыстальнікам разлічваць кошт дастаўкі, весці ўлік закупак і паставак, кантраляваць складскія запасы і захоўваць гісторыю аперацый. Платформа рэалізуе ролеваю мадэль: звычайны карыстальнік (прадавец) і адміністратар, які кіруе тарыфамі і іншымі карыстальнікамі.

Сёння лагістыка на маркетп्लэйсах немагчымая без інфармацыйных тэхналогій, якія забяспечваюць збор, апрацоўку і захаванне вялікіх аб'ёмаў даных пра тавары, заказы, перавозкі. Без аўтаматызаваных сістэм нельга хутка разлічваць тарыфы, якія пастаянна змяняюцца, аптымізаваць маршруты, прагназаваць выдаткі. У сваю чаргу, ІТ без лагістычных задач губляюць практычную каштоўнасць. Таму платформа Vecto – прыклад таго, як алгарытмы, базы даных [3] і інтэрфэйсы вырашаюць рэальныя бізнес-задачы.

Малюнак 1 дэманструе тарыфныя планы Vecto. Тут бачны тэрмін градацыя функцыяналу (ад базавага бясплатнага да карпаратыўнага з неабмежаванымі магчымасцямі). Асабліва важны тэрмін API інтэграцыя [4] – гэта інтэрфэйс праграмавання дадаткаў, які дазваляе платформе абменьвацца данымі з іншымі сістэмамі (напрыклад, 1С або ERP). Без API сучасная вэб-прылада не лічыцца паўнаватраснай.

Базовый	Профессиональный	Корпоративный
Бесплатно	110 Br	369 Br
Для начинающих	в месяц	в месяц
<ul style="list-style-type: none"> ✓ До 10 заказов в месяц ✓ Базовый калькулятор ✓ Простая аналитика ✗ Email поддержка ✗ Доступ к складу ✗ API интеграция	<ul style="list-style-type: none"> ✓ До 100 заказов в месяц ✓ Полный калькулятор ✓ Расширенная аналитика ✓ Email поддержка ✓ Доступ к складу ✗ API интеграция	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Неограниченные заказы ✓ Все возможности платформы ✓ ИИ-оптимизация ✓ Email поддержка ✓ Доступ к складу ✓ API интеграция
Начать бесплатно	К оплате	В разработке

Малюнак 1 – Тарыфныя планы Vecto.

Малюнак 2 паказвае інтэрфэйс карыстальніка (UI), калькулятар дастаўкі. поле для ўводу (пункт адпраўлення, вага, аб'ём, тып грузу) – гэта прыклад формы ўводу структураваных даных. Пасля

націску кнопкі «Разлічыць кошт» запускаецца алгарытм – паслядоўнасць дзеянняў, якая на аснове матэматычнай мадэлі тарыфаў падлічвае вынік. Тэрмін «серверная логіка» азначае, што разлік адбываецца не ў браўзеры, а на аддаленым камп'ютары (серверы), а карыстальнік бачыць толькі гатовы лік. Вынік (16 250 Br) – гэта выходныя даныя.

Малюнак 2 – Калькулятор дастаўкі

На малюнку 3 прысутнічаюць такія паняцці, як аб'ектная мадэль (продаж мае абавязковыя атрыбуты: назва, колькасць, цана, адрас – і неабавязковыя: дадатковыя патрабаванні). Поле «Тэлефон атрымальніка» праходзіць валідацыю – праверку на карэктнасць уводу. Пасля націску «Стварыць продаж» фарміруецца API-запыт да сервера (звычайна ў фармаце JSON) [4]. Сервер апрацоўвае запыт з дапамогай маршрутызацыі і контролера (у Django – прадстаўлення) [2], затым захоўвае даныя праз ORM (Object-Relational Mapping) [4] – тэхналогію, якая перастварае аб'екты мовы Python [1] у радкі базы даных [3]. Увесь гэты працэс называецца кліент-сервернай архітэктурай.

Малюнак 3 – Форма стварэння новага продажу

Такім чынам, аналіз вэб-платформы Vecto паказаў, што ІТ-тэрміналогія ў сферы лагістыкі актыўна выкарыстоўваецца для апісання рэальных бізнес-працэсаў: кантролю затрат, разліку дастаўкі, уліку закупаў, паставак і складскіх запасаў. Асноўнымі тэрмінамі ў працы з'яўляюцца вэб-прылада, база даных, API, фрэймворк Django, BPMN, UML-дыяграмы, міграцыі і класы. Большасць гэтых паняццяў мае запазычанае паходжанне, але яны ўжо сталі часткай прафесійнай мовы беларускай ІТ-супольнасці. Праект Vecto пацвярджае, што сучасныя інфармацыйныя тэхналогіі не толькі фарміруюць новую тэрміналогію, але і дапамагаюць эфектыўна вырашаць практычныя задачы лагістыкі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Python official documentation [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://docs.python.org/3/> – Дата доступу: 15.03.2026.
2. Django documentation [Электронны рэсурс] // Django Software Foundation. – Рэжым доступу: <https://docs.djangoproject.com/en/stable/> – Дата доступу: 12.04.2026.
3. SQLite documentation [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.sqlite.org/docs.html> – Дата доступу: 15.03.2026.
4. MDN Web Docs: Веб-тэхналогіі [Электронны рэсурс] // Mozilla. – Рэжым доступу: <https://developer.mozilla.org/ru/docs/Web> – Дата доступу: 15.03.2026.

ПЕРАКЛАД ІТ-ТЭРМІНАЎ ПРЫ ДАПАМОЗЕ НЕЙРАСЕТАК: ДАСЛЕДАВАННЕ ЯКАСЦІ

Шымуль П.А., Яскель А.Я.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Наўроцкая І.В. — старшы выкладчык

Даследуецца пытанне, наколькі нейрасеткі здольныя перакладаць і адаптаваць прафесійную лексіку сферы інфармацыйных тэхналогій на беларускую мову. Праведзены параўнальны аналіз перакладу ІТ-тэрмінаў з выкарыстаннем нейрасеткавых сэрвісаў ChatGPT і Perplexity AI. Ацэнена дакладнасць, нарматыўнасць і адпаведнасць перакладаў сучаснай беларускай тэрміналогіі. Вызначаны тыповыя памылкі, звязаныя з калькаваннем, транслітарацыяй і выкарыстаннем русізмаў. Зроблены высновы пра магчымасці і абмежаванні нейрасетак як інструмента перакладу ІТ-тэрміналогіі і неабходнасць наступнай рэдактарскай праверкі вынікаў.

Асобную цікавасць у кантэксце развіцця сучасных тэхналогій выклікае пераклад прафесійнай лексікі сферы інфармацыйных тэхналогій. Лексіка ІТ адрозніваецца высокай дынамічнасцю, пастаянным узнікненнем новых тэрмінаў і значнай доляй англамоўных запазычанняў, што адзначаецца ў працах сучасных мовазнаўцаў і тэрмінолагаў, напрыклад у артыкулах Свістуновой Марыны Іосіфаўны [1 і інш.]. У сувязі з гэтым узнікае пытанне: наколькі карэктна нейрасеткі здольныя перакладаць і адаптаваць такія тэрміны на беларускую мову.

Асаблівую складанасць уяўляюць тэрміны, якія адначасова маюць вузкае прафесійнае значэнне і шырока выкарыстоўваюцца ў паўсядзённай камунікацыі ІТ-спецыялістаў. У такіх выпадках важна не толькі захаванне семантыкі, але і адпаведнасць нормам беларускай мовы, яе словаўтваральным мадэлям і традыцыям ужывання. Празмернае калькаванне можа прывесці да ўзнікнення штучных і цяжкіх для ўспрымання канструкцый, у той час як празмерная транслітарацыя — да страты нацыянальнай адметнасці мовы.

У сувязі з гэтым выкарыстанне нейронных сетак для перакладу ІТ-тэрміналогіі патрабуе асобнага аналізу. З аднаго боку, вялікія моўныя мадэлі навучаюцца на значных аб'ёмах тэкстаў і могуць улічваць кантэкст, што павышае дакладнасць перакладу. З другога боку, недастатковая прысутнасць беларускай мовы ў навучальных для нерасетак карпусах можа прыводзіць да нестабільнасці вынікаў, выкарыстання русізмаў або некарэктнага калькавання англійскіх канструкцый.

Для даследавання правільнасці перакладу тэрмінаў пры дапамозе нейронных сетак мы скарысталіся наступнымі платформамі: ChatGPT [2] і Perplexity AI [3]. Намі былі абраныя дадзеныя нейрасеткі па некалькіх прычынах. Па-першае, яны шырока распаўсюджаныя і актыўна выкарыстоўваюцца ў паўсядзённай практыцы, што робіць атрыманыя вынікі актуальнымі для рэальнага прымянення. Па-другое, кожная з названых нейрасетак распрацавана рознымі кампаніямі, якія прадстаўляюць вядучыя цэнтры развіцця штучнага інтэлекту ў свеце. Perplexity AI — гэта пошукавая сістэма ад аднайменнай кампаніі на базе штучнага інтэлекту, якая знаходзіць інфармацыю ў рэальным часе і выдае структураваныя адказы са спасылкамі на крыніцы. ChatGPT распрацаваны кампаніяй OpenAI, якая вядомая сваімі інавацыйнымі даследаваннямі ў галіне штучнага інтэлекту. Такім чынам, выбар дадзеных нейрасеткавых сэрвісаў дае магчымасць комплексна прааналізаваць іх моцныя і слабыя бакі, а таксама сфармаваць цэласнае ўяўленне аб магчымасцях нейронных сетак правільна перакладаць ІТ-тэрміны.

У табліцы 1 прэзэнтаваны вынікі параўнальнага аналізу перакладу тэхнічных тэрмінаў з рускай мовы на беларускую. У ёй адлюстраваны словы на рускай мове, правільныя варыянты перакладу, а таксама пераклады, атрыманыя ад Perplexity і ChatGPT. Гэта дазваляе ацаніць дакладнасць і адпаведнасць кожнага перакладу нормам беларускай мовы ў сферы ІТ. Для нагляднасці вынікі ў табліцы пазначаны колерамі: чырвоны колер абазначае няправільны пераклад, сіні — варыянт, які можа выкарыстоўвацца як аналаг, зялёны — правільны пераклад.

Табліца 1 — Вынікі для перакладу з беларускай мовы на рускую.

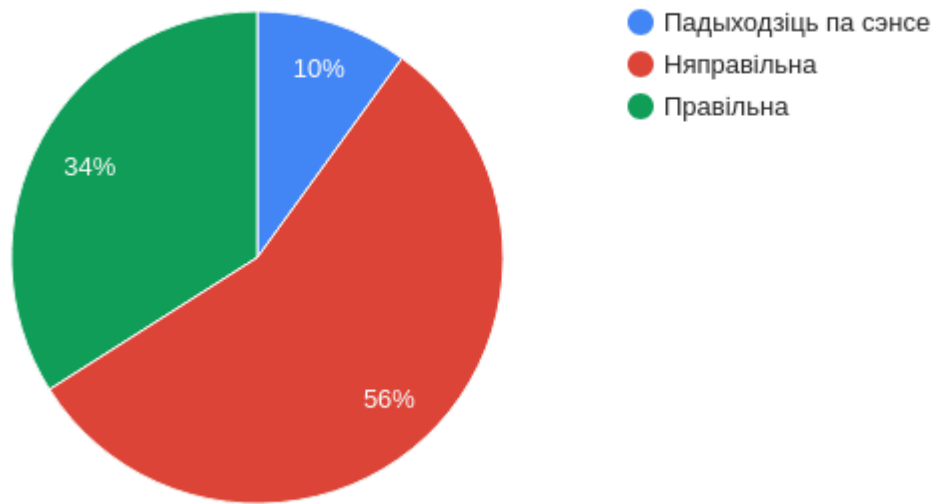
Табліца для тэксту			
Словы на рускай мове	Правільны пераклад на беларускую мову	Пераклад ад Perplexity	Пераклад ад Chat GPT
веб-приложение	вэб-дадатак	вэб-дадатак	вэб-прыкладанне
заметки	нататкі	нататкі	нататкі
переписка	ліставанне	перапіска	перапіска

обои	шпалеры	фонам (абой)	шпалеры
исходный код	зыходны код	зыходны код	зыходны код
очередь	чарга	чарга	чарга
высокоуровневый язык программирования	высокаўзроўневая мова праграмавання	вышастанавы язык праграмавання	мова праграмавання высокага ўзроўню
система управления версиями	сістэма кіравання версіямі	сістэма кіравання версіямі	сістэма кіравання версіямі
избранные	упадабаныя	ульульняыя	абранае
клик	пстрык	націск (клік)	Клік
лайк	падабайка	лайк (падобаецца)	лайк / падабайка
отладка программы	адладжванне праграмы	адладка праграмы	адладка праграмы
кибербезопасность	кібербяспека	кібербяспечыцца	кібербяспека
сортировка	сартаванне	картаўка	сартаванне
оцифровка	алічбоўка	дыгітызацыя	лічбавізацыя
скачать	спампаваць	зацягнуць	спампаваць
программное обеспечение	праграмнае забеспячэнне	праграмнае забеспячэнне	праграмнае забеспячэнне
сжатие	сцісканне	сцісканне	сцісканне

Першая група лексікі ўключае базавыя інтэрнэт- і карыстальніцкія паняцці (пошукавы радок, вэб-дадатак, інтэрнэт-асяроддзе, пстрык, выбраныя). У дадзенай групе назіраецца адносна высокая дакладнасць перакладу ChatGPT у параўнанні з Perplexity. Напрыклад, для слоў «поисковая строка» ChatGPT падае нарматыўны варыянт *пошукавы радок*, у той час як Perplexity прапануе больш агульнае *радок пошуку*, што з'яўляецца калькаваннем і не адпавядае ўсталяванай беларускай тэрміналогіі. Падобная сітуацыя назіраецца са словам «интернет-среда»: ChatGPT выкарыстоўвае правільнае *інтэрнэт-асяроддзе*, а Perplexity — *інтэрнэт-сродавішча*. Аднак у слове «клик» абедзве нейрасеткі аддаюць перавагу запазычанню *клік* замест нарматыўнага *пстрык*, што сведчыць аб моцным уплыве англамоўнай ІТ-традыцыі.

Другая група звязана з тэрмінамі распрацоўкі і праграмнага забеспячэння («отладка программы», «интегрированная среда разработки», «мобильное приложение», «установить программу», «голосовое управление»). Тут выразна праяўляецца тэндэнцыя Perplexity да калькавання і лексічных памылак: напрыклад, *інтэграванае сродавішча распрацоўкі* замест нарматыўнага *інтэграванае асяроддзе распрацоўкі*, а таксама *галафоннае кіраванне* замест *галасавое кіраванне*. ChatGPT у большасці выпадкаў прапануе правільныя і ўнармаваныя адпаведнікі (*распрацоўка, усталяваць праграму, галасавое кіраванне*), але ў словазлучэнні «мобильное приложение» выкарыстоўвае форму *мабільнае прыкладанне*, якая лічыцца менш нарматыўнай у параўнанні з *мабільны дадатак*. Гэта паказвае, што нават пры высокай дакладнасці мадэль можа вагацца паміж некалькімі варыянтамі.

Трэцяя група ахоплівае вузкапрафесійную ІТ-тэрміналогію («оцифровка», «сортировка», «умное устройство», «постоянное соединение», «программное обеспечение»). У гэтай групе найбольш выразна бачна перавага ChatGPT: ён прапануе правільныя формы - *сартаванне, разумная прылада, праграмнае забеспячэнне*, у той час як Perplexity часта выкарыстоўвае няўдалыя калькі (*картаўка* для «сортировка», *сталасныя злучэнне* замест *сталае злучэнне*). Асабліва паказальны прыклад — «оцифровка»: ChatGPT прапануе *лічбавізацыя*, што не адпавядае сучаснай тэрміналогіі, а Perplexity выкарыстоўвае *дыгітызацыя*. Гэта сведчыць пра тое, што пры перакладзе вузкай ІТ-лексікі ChatGPT дэманструе больш высокі ўзровень нарматыўнасці і стабільнасці. Больш падрабязныя звесткі ў працэнтах пра вынікі перакладу ІТ-тэрмінаў паказаны на малюнках 1 – 3.

Малюнак 1. Агульная статыстыка

Малюнак 2. Статыстыка ChatGPT

Малюнак 3. Статыстыка Perplexity AI

Праведзенае даследаванне паказала, што нейронныя сеткі ўжо сёння здольныя забяспечваць дастаткова высокую якасць перакладу ІТ-тэрміналогіі на беларускую мову, аднак узровень дакладнасці і нарматыўнасці вынікаў застаецца нераўнамерным. Акрамя таго, у шэрагу выпадкаў нейронныя сеткі схільныя да генерацыі ненаарматыўных або штучна ўтвораных тэрмінаў, а таксама могуць дапускаць арфаграфічныя і граматычныя памылкі ў напісанні.

Такім чынам, нейронныя сеткі могуць разглядацца як дапаможны інструмент для перакладу ІТ-тэрмінаў на беларускую мову, аднак іх выкарыстанне патрабуе наступнай рэдактарскай праверкі і ўліку нормаў нацыянальнай тэрміналогіі. Перспектывы далейшых даследаванняў звязаны з распрацоўкай нарматыўных слоўнікаў ІТ-тэрміналогіі і ўдасканаленнем метадаў навучання моўных мадэляў з улікам асаблівасцей беларускай мовы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Свістунова М. І. Беларуская ІТ-тэрміналогія ў інтэрнэце: памылкі і варыянты [Электронны рэсурс]. — URL: <https://elib.bsu.by/handle/123456789/248122> (дата звароту: 30.04.2026).
2. ChatGPT [Электронны рэсурс]. — URL: <https://chatgpt.com/> (дата звароту: 24.04.2026).
3. Perplexity AI [Электронны рэсурс]. — URL: <https://www.perplexity.ai/> (дата звароту: 24.04.2026).

РАСПАЗНАВАННЕ БЕЛАРУСКАГА МАЎЛЕННЯ Ў АЎДЫЯФАЙЛАХ І ВІДЭАРЭСURСАХ

Малахоткіна Е. А., Тараева К. С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

У артыкуле аналізуюцца сучасныя падыходы да распазнавання беларускага маўлення, ацэньваецца вартасць вядомых рашэнняў і прапануецца архітэктара сістэмы для апрацоўкі аўдыя- і відэапатокаў. Асаблівая ўвага надаецца выбару мадэляў, метадам павышэння дакладнасці і практычным кейсам прымянення.

Развіццё тэхналогій аўтаматычнага распазнавання маўлення (Automatic Speech Recognition, ASR) з'яўляецца адным з ключавых напрамкаў у галіне штучнага інтэлекту і лінгвістыкі. У той час як для сусветных моў існуюць высокадакладныя камерцыйныя рашэнні, распазнаванне беларускага маўлення застаецца актуальнай навукова-практычнай задачай. Абмежаванасць маўленчых карпусоў, асаблівасці фаналогіі і нізкі камерцыйны попыт ствараюць унікальныя выклікі для распрацоўкі эфектыўных сістэм [1]. Мэтай дадзенай работы з'яўляецца аналіз сучасных падходаў,

ацэнка вядомых рашэнняў і распрацоўка архітэктуры спецыялізаванай сістэмы для апрацоўкі аўдыя- і відэапатокаў з беларускай мовай.

Спачатку звернемся да аналізу сучасных падыходаў да распазнавання беларускага маўлення. Вядомыя ASR-сістэмы для рэдкіх моў, да якіх адносіцца і беларуская, грунтуюцца на некалькіх асноўных прынцыпах:

– Мадэлі на аснове глыбокіх нейрасетак. Мы лічым, што яны з’яўляюцца найбольш эфектыўнымі сёння. Гэта такія архітэктуры, як, напрыклад, Wav2Vec 2.0, якія дазваляюць выкарыстоўваць папярэдняе навучанне на вялікіх аб’ёмах няразмежаваных аўдыяданых з выкарыстаннем трансдрукераў [1; 2]. Для беларускай мовы такі падыход асабліва прадуктыўны з-за магчымасці кампенсаваць недахоп размечаных даных.

– Канцэпцыя "Transfer Learning", ці перанос ведаў. Гэты падыход прадугледжвае выкарыстанне мадэлей, папярэдне навучаных на буйных мовах (напрыклад, на рускай або англійскай), з далейшай іх адаптацыяй для беларускай мовы. Даследаванні паказваюць, што такі метады можа значна паскорыць распрацоўку і палепшыць якасць распазнавання [3].

– Гібрыдныя мадэлі. Сістэмы, якія камбінуюць нейрасецевыя падыходы з традыцыйнымі метадамі на аснове прыхаваных мадэлей Маркава (HMM), могуць быць эфектыўнымі для апрацоўкі маўлення з шумаў або ва ўмовах нізкай якасці запісу, што актуальна для архіўных відэафайлаў [4].

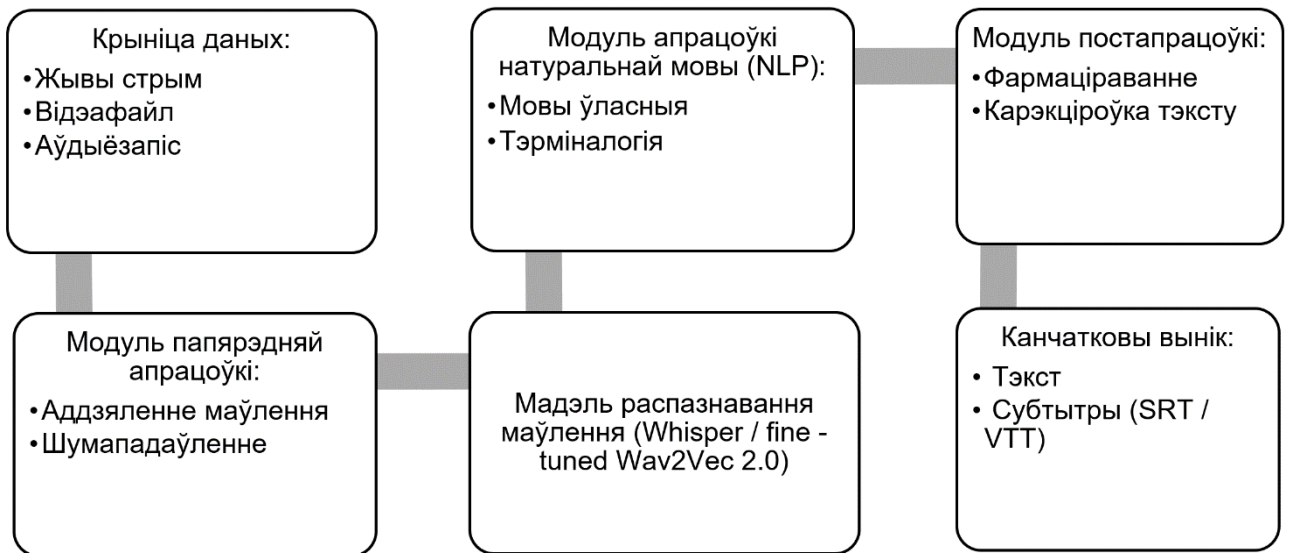
Зараз паспрабуем зрабіць прыблізную ацэнку прыдатнасці вядомых рашэнняў ASR-сістэм для беларускага маўлення. Іх можна падзяліць на тры катэгорыі, прыведзеныя ў Табліцы 1:

Табліца 1 – Параўнальная ацэнка прыдатнасці вядомых рашэнняў ASR-сістэм для беларускай мовы

Катэгорыя рашэння / Прыклад	Узровень падтрымкі беларускай мовы	Тэхналагічная аснова	Прыдатнасць для прамысловага ўжывання	Галоўныя абмежаванні
Міжнародныя воблачныя платформы (Google STT, Yandex SpeechKit)	Адсутная або эксперыментальная	Сучасныя нейрасеткі	Нізкая	Адсутнасць беларускай мовы ў прадукцыйных API
Спецыялізаваныя нацыянальныя праекты (SSR Lab [1; 5])	Поўная (даследчы ўзровень)	Уласныя алгарытмы, магчымасць інтэграцыі адкрытых мадэлей (Wav2Vec)	Сярэдняя	Абмежаваныя вылічальныя рэсурсы, неабходнасць дадатковага наладжвання
Сервісы агучкі тэксту (Natural Reader [2], UniSender)	Поўная (толькі сінтэз маўлення, TTS)	Нейрасеткі	Высокая (для стварэння кантэнту)	Не прызначаны для распазнавання (ASR)

Як відаць з аналізу, для стварэння практычна прыдатнай сістэмы неабходна абав’язкова спецыялізаваныя нацыянальныя распрацоўкі або будаваць уласныя рашэнні на аснове мадэлей з адкрытым зыходным кодам, такіх як OpenAI Whisper або адаптаваных версій Wav2Vec 2.0.

На аснове праведзенага аналізу прапануецца модульная архітэктура сістэмы для рэальначасовай і адкладзенай апрацоўкі аўдыя- і відэапатокаў (гл. Малюнак 1):

Малюнак 1 – Модульная архітэктара сістэмы для апрацоўкі аўдыя- і відэапатокаў

Звернемся да апісання ключавых модуляў. Модуль папярэдняй апрацоўкі адказвае за ачыстку аўдыясігналу ад шума, нармалізацыю гучнасці, выдзяленне маўленчага патоку з відэафайла і яго сегментацыю. Для гэтага выкарыстоўваюцца алгарытмы на аснове спектральнага аналізу, напрыклад, Spectral Gating. Мадэль распазнавання маўлення – гэта ядро сістэмы. У якасці базавай прапануецца мадэль Whisper ад OpenAI або Wav2Vec 2.0 Large. Гэтыя мадэлі маюць добрую агульную здольнасць да абагульнення і могуць быць эфектыўна адаптаваныя да беларускай мовы шляхам Fine-tuning на спецыяльным карпусе [1; 5; 3]. Fine-tuning павінен уключаць не менш за 1000 гадзін размечанага беларускага маўлення. Модуль апрацоўкі натуральнай мовы (NLP) ажыццяўляе постапрацоўку тэксту: карэкцыю памылак на аснове моўных мадэлей, прывязку да слоўніка беларускай тэрміналогіі для павышэння дакладнасці ў спецыялізаваных даменах (напрыклад, у адукацыйным кантэксце [6, с. 240]), распазнаванне ўласных назваў. Модуль постапрацоўкі фарміруе канчатковы вынік у патрэбным фармаце (тэкставы файл, субтытры SRT/VTT для відэа).

Для павышэння дакладнасці прапануецца камбінаваць некалькі метадаў:

- Data Augmentation: штучнае папаўненне навучальнай выбаркі шляхам дабаўлення розных тыпаў шумоў, змянення хуткасці і тону маўлення;
  - Language Model Rescoring: выкарыстанне статыстычнай моўнай мадэлі беларускай мовы для паслядоўнай карэкцыі асноўнай ASR-мадэлі. Гэта асабліва эфектыўна для паляпшэння распазнавання складаных тэрмінаў [7; 8];
  - Active Learning: сістэма пазначае няўпэўненыя ўчасткі тэксту для далейшай праўкі чалавекам, што дазваляе таксама паляпшаць мадэль.
- Практычныя кейсы ўжывання ASR-мадэлі:
- стварэнне субтытраў для архіўных відэазапісаў Белтэлерадыёкампаніі. Апрацоўка вялікіх аб'ёмаў кантэнту з рознай якасцю запісу;
  - інтэлектуальны асістэнт для інклюзіўнай адукацыі, які транскрыбуе лекцыі ў рэальным часе для студэнтаў з парушэннямі слыху [6, с. 239];
  - выкарыстанне ў практыцы выкладання замежных моў [9; 10];
  - аналітыка вусных медыяперадач для сацыялінгвістычных даследаванняў [11].

Такім чынам, у працы праведзены аналіз сучасных тэхнічных падыходаў да распазнавання беларускага маўлення. Устаноўлена, што, нягледзячы на адсутнасць гатовых камерцыйных рашэнняў, існуюць эфектыўныя метады і мадэлі з адкрытым кодам, прыдатныя для стварэння практычных сістэм. Прапануецца модульная архітэктара, якая абапіраецца на буйныя вядомыя мадэлі (Whisper, Wav2Vec 2.0) з далейшым іх дакладным наладжваннем і спецыялізаванымі модулямі апрацоўкі, што дазволіць стварыць рашэнне для рэальнай і адкладзенай апрацоўкі аўдыя- і відэапатокаў. На нашу думку, найбольш перспектыўнымі кірункамі далейшых даследаванняў з'яўляюцца пытанні пра папаўненне маўленчых карпусоў, распрацоўка спецыялізаваных моўных мадэлей для постапрацоўкі і аптымізацыя гатовых сістэм для разгортвання на абмежаваных вылічальных рэсурсах.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Распрацоўка алгарытмаў дыктара-незалежнага распазнавання беларускага маўлення для робата-самаход [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://ssrlab.by/wp-content/uploads/2017/11/2017_Kazlouskaja-Sybko-Pratasienia-Hiecevic_Raspracouka-alharytmau-dyktaraniezalieznaha.pdf. – Дата доступу: 20.09.2025.
2. Як чыталнікі тэкстаў штучнага інтэлекту могуць дапамагчы тым, хто не ведае англійскай мовы [Электронны рэсурс] // Cudek AI. – Рэжым доступу: <https://www.cudekai.com/be/blogs/>. – Дата доступу: 20.09.2025.
3. Стварэнне базы для распазнавання беларускага маўлення [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.polskieradio.pl/396/7816/artukul/2760862>. – Дата доступу: 20.09.2025.
4. Агрыева, Я. У. Захаванне і распазнаванне вобразу / Я. У. Агрыева [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://libelidoc.bsuir.by/bitstream/123456789/61259/1/Ahryeva_Zahavanne.pdf. – Дата доступу: 20.09.2025.
5. Лабараторыя распазнавання маўлення [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://ssrlab.by/4240>. – Дата доступу: 20.09.2025.
6. Пятрова, Н. Я. Штучны інтэлект у інклюзыйнай адукацыі (на прыкладзе выкладання дысцыпліны «Беларуская мова» у ВУ) / Н. Я. Пятрова // Непрерывное профессиональное образование лиц с особыми потребностями : сб. ст. V Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 14 дек. 2023 г. / Белорус. гос. ун-т информатики и радиоэлектроники ; редкол.: А. А. Охрименко [и др.]. – Минск, 2023. – С. 239–243.
7. Гецэвіч, М. Метады распазнавання / М. Гецэвіч [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://libelidoc.bsuir.by/bitstream/123456789/26090/1/Getsev%D1%96ch_Metad.PDF. – Дата доступу: 20.09.2025.
8. Top-5 сервісаў для агучкі тэксту: агляд і аналіз [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://timeweb.com/ru/community/articles/top-5-servisov-dlya-ozvuchki-teksta-obzor-i-analiz_. – Дата доступу: 20.09.2025.
9. Петрова, Н. Е. Использование интеллектуальных технологий в обучении русскому языку как иностранному в вузе / Н. Е. Петрова // Цифровая гуманитаристика и технологии в образовании (DHTE 2023): сб. статей IV Международной научно-практической конференции, Москва, 16 – 17 ноября 2023 г. / Под ред. В.В. Рубцова, М.Г. Сороковой, Н.П. Радчиковой. – Москва : ФГБОУ ВО МГППУ, 2023. – С. 381–389.
10. Петрова, Н. Е. Применение искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного / Н. Е. Петрова // Непрерывная система образования «Школа - университет». Инновации и перспективы : сборник статей VII Международной научно-практической конференции, Минск, 19-20 октября 2023 г. / Белорусский национальный технический университет ; редкол.: О. К. Гусев [и др.]. – Минск : БНТУ, 2023. – С. 213-216.
11. Питанні распазнавання маўлення [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://elib.bsui.by/bitstream/123456789/278223/1/252-257.pdf>. – Дата доступу: 20.09.2025.

УПЛЫЎ САЦЫЯЛЬНЫХ СЕТАК НА МОЎНУЮ АСОБУ МАЛАДОГА БЕЛАРУСА

Віршыч Е. І.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

Артыкул прысвечаны ўплыву сацыяльных сетак на развіццё і фарміраванне моўнай асобы маладога беларуса, аналізу станючых і негатывных аспектаў гэтага працэсу, а таксама ролі дыджытал-платформ у папулярызацыі беларускай мовы сярод моладзі.

У эпоху дыджыталізацыі сацыяльныя сеткі сталі неад'емнай часткай штодзённага жыцця маладога пакалення. Такія платформы, як Instagram, TikTok, Telegram і VKontakte, выкарыстоўваюць мільярды карыстальнікаў па ўсім свеце, а ў Беларусі, па даных сацыялагічных даследаванняў 2024-2025 гг., моладзь праводзіць у іх больш за тры гадзіны ў суткі [1]. Актуальнасць тэмы працы «Уплыў сацыяльных сетак на моўную асобу маладога беларуса» вызначаецца некалькімі ключавымі фактарамі. Па-першае, беларуская мова, якая выразна адрозніваецца ад пашыранага рускамоўнага асяроддзя, патрабуе актыўнай папулярызацыі сярод моладзі, каб не страціць статус жывой і запатрабаванай. Па-другое, сацыяльныя сеткі фарміруюць новыя нормы камунікацыі, дзе вынік бачыцца не толькі ў стварэнні беларускамоўнай супольнасці, але і ў рызыках аслаблення ідэнтычнасці. Па-трэцяе, у апошні час адбыўся экспанентны рост беларускамоўнага кантэнту: напрыклад, хэштэг *#беларускамова* ў Instagram назапасіў мільёны пастоў, а ў TikTok – мільярды праглядаў. Гэта сведчыць, што сацыяльныя сеткі – гэта не толькі прастора для забаў, але і моўная лабараторыя, дзе фарміруецца асоба маладога беларуса. Мэта гэтай працы – даследаваць уплыў сацыяльных сетак на развіццё моўнай асобы, выявіць станючыя і адмоўныя аспекты, а таксама прапанаваць высновы для далейшага развіцця.

Моўная асоба (лінгвістычная асоба) – гэта складаны феномен, які аб'ядноўвае сукупнасць асаблівасцей чалавека, звязаных з выкарыстаннем мовы для стварэння і ўспрымання тэкстаў. Мы згодны, што гэта сукупнасць магчымасцей і характарыстык чалавека, якія забяспечваюць стварэнне і ўспрыманне змястоўных тэкстаў, адрозных ступенню структурнай складанасці, глыбінёю і дакладнасцю адлюстравання рэчаіснасці, пэўнай мэтавай скіраванасцю. У беларускім мовазнаўстве тэрмін моўнай асобы развіваўся, паказваючы, што моўная асоба рэалізуецца праз ідыялект (сукупнасць моўных адзінак, якія адлюстроўваюць індывідуальную карціну свету) і ідыястыль

(асаблівы спосаб арганізацыі гэтых адзінак). Як слушна заўважаюць навукоўцы, за “кожным тэкстам стаіць яго стваральнік, які характарызуецца не толькі ўзроўнем валодання мовай, але і асаблівым выбарам моўных сродкаў» [2, с. 94]. Гэта ўключае тры грунтоўныя ўзроўні: вербальны (лексіка, граматыка, арфаграфія), семантычны (значэнні, каннотацыі, асацыятыўныя рады) і прагматычны (мэты камунікацыі, эфектыўнасць узаемадзеяння). На нашу думку, для маладога беларуса сацыяльныя сеткі ўплываюць на ўсе гэтыя ўзроўні: ад эстэтычнай прывабнасці да практычных навыкаў камунікацыі і культурнай ідэнтычнасці.

Не выклікае сумнення, што сацыяльныя сеткі маюць шматвектарны і глыбокі ўплыў на моўную асобу маладога беларуса, дэмакратызуючы яе развіццё ў дыджытальнай прасторы. Яны не толькі даюць магчымасць выкарыстоўваць мову, але і ператвараюць яе ў інструмент самавыяўлення, супольнасці і навучання. Сёння моладзь успрымае беларускую мову не толькі як спадчыну, але і як прыгожы, эстэтычны інструмент, які ідэальна ўпісваецца ў візуальную эстэтыку сацыяльных сетак. У Instagram і TikTok часта сустракаюцца крэатыўныя пасты, дзе мова становіцца неад’емным элементам: напрыклад, эстэтычныя подпісы пад фотаздымкамі прыроды («Сэрца б’ецца ў такт вясны») ці цытаты Я. Купалы з эфектам «вайба», якія набіраюць тысячы лайкаў. Такія прыклады фарміруюць вербальны ўзровень моўнай асобы, дзе моладзь практыкуе слэнг і неалітаратурныя формы, робячы мову жывой, блізкай і «крутой». У TikTok папулярныя мемы, дзе падлеткі «трансфармуюцца» з рускамоўнага ў беларускае маўленне, напрыклад, гумарыстычныя відэа ад @hodnaby, дзе ў жартаўлівай форме паказвана гісторыю «знішчэння» мовы, атрымліваючы тысячаці лайкаў і каментарыяў. Гэта спрыяе семантычнаму развіццю асобы, бо карыстальнікі асацыююць беларускую мову з пазітыўнымі эмоцыямі, гумарам і сучаснасцю і ў іх з’яўляюцца адчуванні, якая ўсё ж такі прыгожая нашая беларуская мова.

Звернем увагу, што сацыяльныя сеткі ствараюць беларускамоўнае асяроддзе, якое так неабходна ў грамадстве з рускамоўным дамінаваннем. Платформы дапамагаюць знайсці «сваіх»: групы ў Telegram, напрыклад, «Беларускамоўны Мінск» ці «Беларускі Моладзевы Хаб», аб’ядноўваюць тысячы маладых людзей для практыкі, абмену вопытам і анлайн-гурткоў, дзе размаўляюць пра ўсё: ад экалагічных праблем да поп-культуры. Гэта развівае прагматычны ўзровень моўнай асобы, навучаючы эфектыўнай камунікацыі без страху памылак. Ініцыятыўная моладзь стварае анлайн-праекты: слоўнікі, напрыклад, Slounik.org, граматычныя даведнікі нахштальт Gramatyka.by, а таксама зборнікі цытат у Canva. Узгадаем вядомага відэаблогера Васіля Ядчанка з каналам «Мова ад Васіля» ў TikTok, які захапляе моладзь гумарыстычнымі перакладамі паўсядзённых слоў і правіламі арфаграфіі, набірае мільёны праглядаў. У Twitter карыстальнікі дзеляцца гісторыямі, як маці адразу пераходзіць на беларускую мову, падтрымліваючы сына: «Размаўляйце па-беларуску па-за межамі сваёй бурбалкі». Гэта паказвае, як сеткі матывуюць сем’і і сяброў да беларускамоўнай камунікацыі.

Адукацыйны кантэнт вызначае ключавую ролю ў развіцці навыкаў. У сацыяльных сетках сустракаюцца пасты з перакладамі («Дзень = Сонечны дзень»), гістарычнымі фактамі («Тарашкевіца выжыла!») і правіламі («Чаму 'цётка', а не 'тётка'?»). Відэа ад Belsat TV пра гісторыю мовы маюць мільёны праглядаў, а на канале Kurzgesagt з 22 млн. падпісчыкаў з’явіліся беларускія субтытры. Так сацыяльныя сеткі нязмушана прасоўваюць мову ў паўсядзённае жыццё, робячы яе сімвалам ідэнтычнасці. Сапраўдны ўплыў бачыцца ў стварэнні новага слэнгу і гібрыдных форм. Моладзь уводзіць англіцызмы («вайб», «хайп»), трансліт і наўмысна скажоныя словы, ствараючы «сеткавую мову» – жывую, нефармальную. Напрыклад, у TikTok чэленджы #размаўляйпабеларуску, дзе падлеткі чытаюць рэп або танцуюць пад беларускія тэксты, набіраюць мільёны праглядаў. Гэта робіць мову дынамічнай, але выклікае спрэчкі аб «пурызме».

Такім чынам, сацыяльныя сеткі аказваюць значны ўплыў на моўную асобу маладога беларуса, фарміруючы эстэтычную прывабнасць, супольнасць, навыкі і матывацыю. У апошні час беларускамоўны кантэнт у інтэрнэце вырас больш чым на 300 %, што сведчыць аб рэальным адраджэнні мовы ў дыджытальнай прасторы [3]. Аднак, на нашу думку, для поўнага развіцця неабходны дзяржаўныя і грамадскія праграмы падтрымкі – конкурсы, гранты, адукацыйныя ініцыятывы, каб пераадолець выклікі і пазбегнуць рызык. Моладзь з’яўляецца крыніцай да захавання і папулярнага беларускай мовы, і сацыяльныя сеткі даюць ёй магчымасць рэалізаваць гэты патэнцыял. Гэта стварае трывалую аснову для нацыянальнай ідэнтычнасці ў эпоху глабалізацыі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Даследаванне выкарыстання сацыяльных сетак у Беларусі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.statista.com/topics/7864/social-media-in-belarus/>. – Дата доступу: 01.11.2025.
2. Петрова, Н. Е. О соотношении понятий 'идиолект' и 'идиостиль' / Н. Е. Петрова // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. Гуманитарные науки. – 2023. – № 4 (139). – С. 94 – 98.
3. Русак, В. Беларуская фанетычная школа: пераемнасць і перспектывы / В. Русак [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/belaruskaya-fanetychnaya-shkola-peraemnasts-i-perspektyvy>. – Дата доступу: 01.11.2025.

БЕЛАРУСКАМОЎНЫ ПРОМПТ-ІНЖЫНІРЫНГ: СПЕЦЫФІКА СКЛАДАННЯ ЗАПЫТАЎ ДЛЯ ГЕНЕРАТЫЎНЫХ МАДЭЛЯЎ

Адамовіч М. М., Шышлоў Я. А.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

У артыкуле разглядаюцца асаблівасці ўзаемадзеяння з генератыўнымі мадэлямі штучнага інтэлекту на беларускай мове. Апісваюцца прынцыпы промпт-інжынірыngu, праводзіцца эксперыментальнае параўнанне эфектыўнасці розных тыпаў запытаў і фармулююцца рэкамендацыі па іх аптымізацыі для павышэння якасці генерацыі кантэнт.

Сучасны этап развіцця тэхналогій характарызуецца хуткім пашырэннем і развіццём штучнага інтэлекту. Штучны інтэлект (ШІ) лічыцца адным з найбольш дынамічных напрамкаў у сучаснай навуцы. Сёння тэхналогіі ШІ выкарыстоўваюцца ў большасці галін чалавечай дзейнасці – ад турызму да аховы здароўя [1; 2]. Даволі эфектыўны нейрасеткі ў сістэме адукацыі, асабліва пры вывучэнні замежных моў і ў інклюзіўным навучанні [3; 4; 5].

Тэхналогіі ШІ развіваюцца ўвесь час і вельмі хутка, паколькі гэта вельмі запатрабавана ў сучасным свеце. Апошні рывок адбыўся з-за мадэлей, якія могуць ствараць выявы, тэкст і код, напрыклад, ChatGPT і Midjourney. Дзякуючы ім, штучны інтэлект стаў вядомы кожнаму чалавеку з доступам да сеткі інтэрнэт.

Генератыўныя мадэлі ШІ – гэта мадэлі, якія могуць ствараць арыгінальныя і змястоўныя тэксты, малюнкi, аўдыя і відэа на аснове інфармацыі, якая ўводзіцца карыстальнікам на натуральнай мове [6]. Эфектыўнасць выкарыстання гэтых мадэляў напрамую залежыць ад якасці ўваходных інструкцый – промптаў. Промпт-інжынірынг (*prompt engineering*) – гэта новы напрамак дзейнасці, які заключаецца ў працы са ШІ праз тэкставыя запыты, ці промпты. Яго мэта – праектаванне і аптымізацыя запытаў для максімальна дакладнага кіравання вынікамі генерацыі [7].

Для беларускай мовы пытанне промпт-інжынірыngu з'яўляецца асабліва важным. Нягледзячы на тое, што сучасныя мадэлі падтрымліваюць беларускую мову, аб'ём навучальных даных для яе значна меншы, чым для англійскай ці рускай. Гэта стварае рызыку з'яўлення памылак, выкарыстання «трасянок» або граматычных ці лексічных памылак. Таму распрацоўка спецыфічных прынцыпаў складання беларускамоўных запытаў з'яўляецца запатрабаванай задачай для захавання моўнай ідэнтычнасці ў лічбавай прасторы.

Мы лічым, што найперш пры стварэнні запытаў на беларускай мове важна пазбягаць неадназначнасці. Калі запыт складзены дрэнна (недастаткова кантэксту, адсутнасць структуры), мадэль можа выдаваць памылковыя канструкцыі або пераходзіць на мову-донар (рускую або англійскую).

Для аналізу запытаў быў праведзены эксперымент па параўнанні «дрэнных» (недакладных) і «добрых» (аптымізаваных) запытаў на беларускай мове (Табліца 1).

Табліца 1 – Аналіз уплыву структурных элементаў промпта на якасць генерацыі праграмага коду.

Тып запыту	Тэкст промта	Вынік генерацыі
Базавая інструкцыя	<i>Напішы праграму на C++ для сартавання спіса.</i>	Мадэль выкарыстоўвае стандартныя алгарытмы без аптымізацыі. Тэрміналогія ў каментарыях часта замяняецца на рускамоўную.
Кантэкстуалізацыя + Роля	<i>Дзейнічай як Senior C++ Developer. Напішы клас для рэалізацыі стэка, выкарыстоўваючы шаблоны. Каментарыі пішы па-беларуску.</i>	Код адпавядае прынцыпам ААП і DRY. Выкарыстоўваюцца складаныя канструкцыі мовы. Зададзеная роля эксперта стымулюе выкарыстанне больш строгай тэхнічнай тэрміналогіі. Удакладненне патрабаванняў да мовы каментарыяў мінімізуе ўплыў рускай мовы.
Структураванасць	<i>Рэалізуй алгарытм пошуку ў бінарным дрэве. Не выкарыстоўвай рэкурсію. Дадай каментарыі на беларускай мове.</i>	Алгарытм аптымізаваны. Дакладнае выкананне спецыфічных патрабаванняў стэка. Жорсткае абмежаванне мовы блакуе "галюцынацыі" і выпадковыя русізмы ў апісанні коду.

Ітэратыўнасць	<i>Крок 1: Рэалізуі сартаванне. Крок 2: Дадай апрацоўку пам'яці і каментарыі на беларускай мове.</i>	Паслядоўнае ўдакладненне дазваляе выправіць памылкі і аптымізаваць алгарытм. Другая ітэрацыя адсякае памылковыя лексемы і рускую мову.
---------------	--	--

Аналіз праведзеных эксперыментаў (Табліца 1) паказвае прамую залежнасць паміж дэталізацыяй запыту і якасцю адказу генератыўнай мадэлі. Мы заўважылі, што выкарыстанне нізкадэталізаваных промптаў ШІ часта пачынае блытаць мовы або дае вельмі павярхоўныя адказы. На наш погляд, асабліва важным з'яўляецца той факт, што ўвядзенне дакладных патрабаванняў да мовы дазваляе эфектыўна вырашыць праблему міжмоўнай інтэрферэнцыі і выключыць выкарыстанне рускамоўных лексем. Асобнай праблемай, на нашу думку, якая ўзнікае пры недакладным складзеным запыце, з'яўляюцца так званыя "галюцынацыі" ШІ. Гэта феномен, пры якім мадэль генеруе факталагічна няправільную інфармацыю, але падае яе вельмі ўпэўнена. У кантэксце беларускай мовы гэта часта праяўляецца ў стварэнні неіснуючых слоў, якія гучаць па-беларуску, але не зафіксаваны ў слоўніках [8].

Эксперыменты паказваюць, што дэталізацыя промпта і патрабаванне спасылацца на канкрэтныя крыніцы зніжае ўзровень галюцынацый. Таму пры складанні запыту важна выконваць наступныя прынцыпы:

- кантэкстуалізацыя: прадастаўленне мадэлі падрабязнай інфармацыі аб яе ролі, мэты запыту і мэтавай аўдыторыі;

- структураванасць: выкарыстанне выразных інструкцый і абмежаванняў;

- ітэратыўнасць: паслядоўнае ўдакладненне запыту на аснове папярэдніх адказаў мадэлі.

Акрамя тэхнічных аспектаў, промпт-інжынірынг варта разглядаць як элемент новай лічбавай пісьменнасці. Мы лічым, што ўменне правільна фармуляваць запыты дазваляе карыстальніку не проста атрымаць інфармацыю, але і крытычна яе ацэньваць. Звернем увагу, што пры працы з беларускай мовай гэта становіцца асабліва важным, бо карыстальнік выступае ў ролі рэдактара і верыфікатара.

Выкарыстанне генератыўных мадэляў спрыяе пашырэнню слоўнікавага запасу: каб пазбегнуць моўнай блытаніны, чалавек вымушаны шукаць больш дакладныя беларускія адпаведнікі і тэрміны для сваіх запытаў. Таму ўзаемадзеянне са ШІ ператвараецца ў працэс сумеснай творчасці, дзе чалавек застаецца інтэлектуальным цэнтрам, які кіруе машынай, а промпт-інжынірынг становіцца інструментам захавання і развіцця моўнага асяроддзя ў лічбавую эпоху.

Такім чынам, беларускамоўны промпт-інжынірынг з'яўляецца эфектыўным метадам павышэння якасці генераванага кантэнта і мінімізацыі моўных памылак. Сістэматычнае выкарыстанне прынцыпаў кантэкстуалізацыі і ітэратыўнасці дазваляе зрабіць ШІ надзейным памочнікам у вырашэнні шырокага кола задач на роднай мове.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Роль искусственного интеллекта в современной жизни [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cism-ms.ru/poleznye-materialy/rol-iskusstvennogo-intellekta-v-sovremennoy-zhizni>. – Дата доступа: 12.03.2026.

2. Сферы использования генеративных моделей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://libelddoc.bsuir.by/bitstream/123456789/57434/1/Lepeshko_Sfery.pdf. – Дата доступа: 12.03.2026.

3. Петрова, Н. Е. Технологии искусственного интеллекта как средства активизации речевой деятельности на довузовском этапе обучения русскому языку как иностранному / Н. Е. Петрова, Е. С. Сычева // Международное образование и сотрудничество: сборник научных трудов по материалам XII Международной научно-практической конференции, Москва, 22 апреля 2025 года. – Москва: Общество с ограниченной ответственностью "Техполиграфцентр", 2025. – С. 109-117.

4. Петрова, Н. Е. Применение искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного / Н. Е. Петрова // Непрерывная система образования «Школа - университет». Инновации и перспективы : сборник статей VII Международной научно-практической конференции, Минск, 19-20 октября 2023 г. / Белорусский национальный технический университет ; редкол.: О. К. Гусев [и др.]. – Минск : БНТУ, 2023. – С. 213-216.

5. Пятрова, Н. Я. Штучны інтэлект у інклюзіўнай адукацыі (на прыкладзе выкладання дысцыпліны «Беларуская мова» ў ВНУ) / Н. Я. Пятрова // Непрерывное профессиональное образование лиц с особыми потребностями : сборник статей V Международной научно-практической конференции, Минск, 14 декабря 2023 / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники ; редкол.: А. А. Охрименко [и др.]. – Минск, 2023. – С. 239-243.

6. Что такое генеративные модели ИИ? [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://aws.amazon.com/ru/what-is/generative-ai-models/>. – Дата доступа: 12.03.2026.

7. Промт-инжиниринг: что это ? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.simbirsoft.com/blog/prompt-inzhiniring-modnyy-i-skorotechnny-trend-ili-perspektivnaya-professiya-budushchego/>. – Дата доступа: 12.03.2026.

8. Галлюцинации ИИ: что это такое и почему модели ошибаются [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kommersant.ru/doc/7753908>. – Дата доступа: 12.03.2026.

УПЛУЎ АГУЛЬНАЧАЛАВЕЧАЙ МОВЫ НА ТЭХНІЧНАЕ МЫСЛЕННЕ

Арцёменка А.С., Карняўка Е.А.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

Артыкул прысвечаны ўплыву моўных канструкцый на кагнітыўныя працэсы ў галіне матэматыкі, фізікі і інфармацыйных тэхналогій. Звяртаецца ўвага на вывучэнне ўздзеяння мовы носьбіта на яго светаўспрыманне праз прызму тэхнічных навук.

Здольнасць чалавека пазнаваць свет непарыўна звязана з мовай, якой ён карыстаецца. Пытанні вакол гэтай ідэі неаднаразова станавіліся актуальнай тэмай для разважанняў, пачынаючы з XVIII ст. [1]. З часам гэта ідэя перарасла ў гіпотэзу Сепіра-Уорфа, якая была сфармулявана ў першай палове XX ст. лінгвістамі Эдвардам Сепірам і Бенжамінам Уорфам. Паводле яе, структура мовы ўплывае на ўспрыманне і светапогляд яго носьбітаў, а таксама на іх кагнітыўныя працэсы. Сёння гэтая тэорыя, якая таксама завецца гіпотэзай лінгвістычнай адноснасці, дзеліцца на моцную і слабую. Моцная тэорыя сцвярджае лінгвістычны дэтэрмінізм – мова жорстка вызначае мысленне, у той час як слабая версія кажа, што мова толькі аказвае ўплыў на звыклыя патэрны мыслення. Калі мова здольна фарміраваць наша ўспрыманне часу, прасторы і колеру, то можна меркаваць, што яна таксама ўздзейнічае на падыход да вырашэння задач у сферах матэматыкі, фізікі і інфарматыкі.

Мэта дадзенага даследавання – вызначыць уплыў агульначалавечай мовы на мысленне ў тэхнічных навуках на аснове прынцыпаў гіпотэзы лінгвістычнай адноснасці.

Гіпотэза Сепіра-Уорфа нарадзілася з палявых даследаванняў моў карэнных народаў Амерыкі. Так Б. Уорф, даследуючы мову індзейскага племені хопі, прыйшоў да высновы, што ўспрыманне часу гэтых людзей радыкальна адрозніваецца ад еўрапейскага. Напрыклад, у англійскай мове час канцэптуалізуецца лінейна, яго можна марнаваць, эканоміць або губляць. У мове племені хопі час разумеецца як цыклічны працэс, не аддзелены ад самой падзеі [2]. Гэта, на думку Б. Уорфа, азначала, што ў гэтым племені думаюць пра час прынцыпова інакш.

Класічнымі прыкладамі часта служаць прадстаўнікі плямёнаў эскімосаў, якія выкарыстоўваюць большую колькасць слоў для абазначэння снегу. Мы лічым, што, нягледзячы на тое, што гэты прыклад быў неаднаразова раскрытыкаваны, сама ідэя застаецца дакладнай: мова, якая валодае багатым слоўніковым запасам для апісання асобных з'яў, можа палягчаць жыццё яго носьбітам.

У сярэдзіне XX ст. гіпотэза сутыкнулася з хваляй скепцызму. Крытыкі абвінавачвалі Б. Уорфа ў перабольшанні адрозненняў у граматыцы індзейскіх плямёнаў. Аднак з развіццём кагнітыўных навук і псіхалінгвістыкі цікавасць да гіпотэзы адродзілася, але толькі да аслабленай версіі. Сучасныя даследаванні сканцэнтраваны не на тым, ці можа думка існаваць без мовы, а на тым, як мова можа накіроўваць і скажаць увагу, памяць і мысленне носьбіта мовы.

Напрыклад, у рускай мове ёсць асобныя словы для светлага і цёмнага адценняў блакітнага колеру: «голубой» і «синий». Даследаванні паказваюць, што носьбіты рускай мовы ў сярэднім хутчэй адрозніваюць гэтыя адценні, чым носьбіты англійскай мовы, дзе абодва адценні абазначаюцца адным словам «blue». Іншы прыклад: носьбіты куку-імітырскай мовы аўстралійскіх абарыгенаў, у якой прасторавыя каардынаты апісваюцца не адносна свайго цэла (напрыклад, злева ці справа), а па баках свету (на поўнач або на ўсход) [3; 4]. Не выклікае сумненняў, што носьбіты гэтай мовы валодаюць выдатнымі навыкамі арыентацыі ў прасторы.

Для вывучэння ўплыву мовы на тэхнічнае мысленне было праведзена апытанне сярод носьбітаў розных моў: беларускай, рускай і кітайскай. І хоць дадзеныя не носяць абсалютны характар, яны ў некаторай ступені адлюстроўваюць уплыў моўных і культурных фактараў.

Мы склалі анкету, у якой былі прадстаўлены наступныя пытанні:

1. Ваша родная мова?
2. Якімі мовамі вы валодаеце, акрамя роднай?
3. У якім узросце вы пачалі вывучаць матэматыку, фізіку і інфарматыку?
4. Ці лічыце вы, што на ваша мысленне больш уплывае родная мова або мова, на якой вы вывучалі дакладныя навукі?
5. Як вы звычайна ўяўляеце сабе плынь часу?
6. Як вы ўяўляеце лік π ?
7. Апішыце, што такое «энергія». Калі ласка, выкарыстоўвайце свае ўласныя словы і аналогіі, а не навуковыя азначэнні.
8. Што прымушае мяч каціцца па нахільнай плоскасці?
9. Апішыце, як працуе загрузка вэб-старонкі. Хто з'яўляецца "ініцыятарам" дзеяння? і інш.

Было опробовано 60 человек.

Как показала анкетирование, наиболее яркая опора родного языка не у ядра программирования, а на периферийных участках. Мы сделали следующие выводы:

– интуиция пачкающего. При изучении программирования человек невольно ищет аналогии у родного языка. Как яны ёсць, вучыцца лягчэй;

– дизайн карыстацкага вопыту (UX). Прадукт, спраектаваны без упору моўных метафар і кагнітыўных патэрнаў мэтавай аўдыторыі, будзе здавацца "нелогічным" і "нязручным";

– каманда і камунікацыя. Абмеркаванні архітэктуры, назваў модулей і працэсаў у камандзе з рознамоўным бэкграўндам можа прыводзіць да непараўмення, калі ментальныя мадэлі ўдзельнікаў моцна адрозніваюцца.

Мы прыйшлі да высновы, што найбольш прадуктыўнай пазіцыяй з'яўляецца ўмераны ("слабы") падыход. Мова не вызначае мысленне ў прынцыпе, але яна яго каналізуе, г. зн. накіроўвае па пэўных рэчышчах, кірунках. На побытавым, інтуітыўным узроўні опора мовы можа быць значным, напрыклад, у спонтаных метафарах, якія чалавек выкарыстоўвае для тлумачэння складанага паняцця. На ўзроўні прафесійнага валодання фармальнай сістэмай (фізікай, матэматыкай, інфарматыкай) гэты опора мінімізуецца дзякуючы дакладным вызначэнням і сімвалам, але можа выяўляцца ў педагогіцы (тлумачэнні паняццяў пачкаўцам) і ў інтуітыўных «азэрэннях» [5; 6].

Выводзячы з праведзенага даследавання на аснове прынцыпаў гіпотэзы лінгвістычнай адноснасці, можна ўбачыць, што базавыя тэхнічныя і матэматычныя паняцці з'яўляюцца ўніверсальнымі для чалавечага розуму, але спосабы іх канцэптualiзацыі, успрымання і тлумачэнні часта абапіраюцца на асаблівасці культурнага і моўнага асяроддзя. Па-за залежнасцю ад роднага мовы, рэспандэнты аднолькава ацэньвалі сутнасць з'яў. Аднак стылі мыслення і іх больш падрабязнае тлумачэнне паказвалі разыходжанні.

Такім чынам, гіпотэза лінгвістычнай адноснасці ў яе слабой форме знаходзіць пацвярджэнне ў тэхнічных сферах. Мова не ставіць бар'ераў для разумення матэматыкі або фізікі, але яна задае некаторыя шаблоны для ўсведамлення канцэптаў, якія па меры вывучэння прадмета ў наступным абстрагуюцца ад роднага асяроддзя. Гэта веданне вельмі важна ў сучасным свеце, асабліва ў міжнародных тэхнічных справах.

Хочацца падкрэсліць, што ў сучасным грамадстве мова, на якой чалавек гаворыць і думае, пранікае ў самыя глыбокія пласты яго свядомасці, фарміруючы звыклыя нам мадэлі светаўспрымання і практыкі ўзаемадзеяння з светам у кантэксце гэтага фундаментальнага уплыву [7, с. 18]. Значэнне агульначалавечай мовы як інструмента асэнсавання рэальнасці становіцца ключавым аспектам асабістай і культурнай ідэнтычнасці. Мова, будучы не проста сродкам камунікацыі, а складанай сістэмай перадачы вопыту, трансфармуе не толькі спосабы абмену інфармацыяй, але і наша ўспрыманне часу, прасторы, прычына-следчых сувязей і сацыяльных адносін. Яна стварае ўнікальныя ўмовы для мыслення, дзе роля моўных структур становіцца вырашальнай не толькі для перадачы думак, але і для іх фарміравання. У гэтым кантэксце пытанні аб тым, як мова уплывае на менталітэт, паводзіны, лад жыцця, сістэму каштоўнасцей і нават на сэнс жыцця, становяцца асабліва актуальнымі.

Дыяпазон уплыву мовы ахоплівае ўсе сферы чалавечага жыцця: ад паўсядзённых звычак, прывітання і харчовых пераваг, да глыбінных філасофскіх канцэпцый. Разуменне таго, як наша свядомасць адаптуецца і пераўтвораецца пад уздзеяннем моўных шаблонаў, мае істотнае значэнне для ўсведамлення саміх сябе і культурнай разнастайнасці чалавецтва. Асабліва ўвагі ў эпоху лічбавай трансфармацыі заслугоўвае феномен моўнага праграмавання. Узнікае пытанне, ці уплываюць гэтыя фармалізаваныя мовы, на якіх мы "маем зносіны" з машынамі, на чалавечыя паводзіны і мысленне? Падобна таму, як натуральная мова структуіруе думку, мовы праграмавання прывучаюць розум да алгарытмічнага, лагічнага і дэкампазіцыйнага падыходу да вырашэння задач. Яны выходзяць такія якасці, як дакладнасць, прадказальнасць, увагу да дэталей і сістэмнае мысленне.

Такім чынам, мы лічым, што засваенне праграмавання можа не толькі даць прафесійныя навыкі, але і аказаць глыбокае ўздзеянне на кагнітыўныя працэсы, звычкі і лад жыцця чалавека, фарміруючы асаблівы тып «вылічальнага» светапогляду.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Язык и мышление [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: https://studme.org/122934/literatura/yazyk_myshlenie. – Дата доступу: 26.11.2025.

2. ABC News [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://www.abc.net.au/news/2020-06-17/hope-vale-elders-use-youtube-to-teach-language/12356556>. – Дата доступу: 26.11.2025.

3. Language Learning: язык может помочь легче различать цвета [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://triboona.ru/science/359996-language-learning-jazyk-mozhet-pomoch-legche-razlichat-cveta.html>. – Дата доступу: 25.11.2025.

4. Абдурахманова, Н. Г. Гипотеза «лингвистической относительности» [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/gipoteza-lingvisticheskoy-otnositelnosti/viewer>. – Дата доступу: 27.11.2025.

5. Тэст. Goggle Sheets [Электронны рэсурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1Xhwxe4T071-VFuyhZ2c1O44-pQBRmIGply2nl2K0/edit?usp=sharing>. – Дата доступу: 30.11.2025.

6. Google Forms [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://forms.gle/aPLTJRKTrHMjKiRU7>. – Дата доступу: 30.11.2025.

7. Бородай, С. Ю. Современное понимание проблемы лингвистической относительности: работы по пространственной концептуализации / С. Ю. Бородай // Вопросы языкознания. – 2013. – № 4. – С. 18.

ГИПЕРТЭКСТ У БЕЛАРУСКОЙ МОВЕ

Гамеза А.А., Сялюк А.Ю.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

Артыкул прысвечаны сучаснаму ўплыву гіпертэксту на развіццё беларускай мовы. Вызначаецца паняцце гіпертэксту і яго функцыі ў беларускім асяроддзі. Падкрэсліваецца роля гіпертэксту ў анлайн-вывучэнні беларускай мовы.

У гэтай працы паспрабуем разабрацца, што такое гіпертэкст. Слова *гіпертэкст* мы чуем часта і сустракаем з гэтай з'явай амаль кожны дзень, дзякуючы лічбавым тэхналогіям. Мы прааналізавалі асобныя крыніцы па тэме і зрабілі спробу вызначыць, як гіпертэкст звязаны са звычайным тэкстам і што паміж імі адрознае.

Гіпертэкст – гэта нелінейны тэкст, падобны на сетку, дзе галоўнае – сувязі паміж блокам інфармацыі, уключаючы тэкст, гук і відэа [1]. Гіпертэкст дапамагае арганізоўваць веды: дзякуючы спасылкам, можна хутка знаходзіць інфармацыю, асабліва калі яе шмат, і гэта прасцей, чым у звычайных тэкстах. Хочацца разгледзець уплыў гіпертэксту на культуру. Мы жывём у свеце, дзе рэальнасць і віртуальнасць змешваюцца. Цяжка ўявіць жыццё сучаснага чалавека без тэлефонаў, камп'ютараў, інтэрнэту і разнастайных сучасных прылад. Тэхналогіі развіваюцца так хутка, што за імі часам цяжка паспець. З дзяцінства мы атрымліваем веды пра лічбавы свет, які зараз, на нашу думку, фарміруе новае лічбавае пакаленне.

У XXI стагоддзі без лічбавых тэхналогій найперш не абысціся ў сферы адукацыі. Выкарыстанне лічбавых тэхналогій дазваляе палепшыць эфектыўнасць навучання. Іх прымяненне ў навучальных установах змяняе саму арганізацыю адукацыйнага працэсу, абавязваючы вучняў ці студэнтаў пагрузіцца ў інфармацыйна-адукацыйнае асяроддзе і авалодаць пошукавай і даследчай дзейнасцю [2, с. 381]. Мы лічым, што ў адукацыі сёння не абысціся без інтэрактыўнасці для актыўнага навучання, доступу да сусветных рэсурсаў, магчымасцей гіпертэксту для персаналізацыі кантэнту і сеткавага ўзаемадзеяння.

Агульнавядома, што слова *гіпертэкст* звязана з тэкстам, але прыстаўка *гіпер-* паказвае розніцу паміж імі. *Гіпер* – значыць 'больш', як, напрыклад, гіпермаркет больш за звычайную краму. Так і гіпертэкст – гэта тэкст большага памеру за звычайны тэкст, з часткамі [3]. Стваральнікі тэрміна спасылаліся на гіперпрасторы – прастору з больш чым трыма вымярэннямі, не абмежаваную паперай.

Гіпертэкст – гэта камп'ютарны тэкст, які чытаюць нелінейна, з элементамі: тэкстам, графікай, гукам, відэа [1]. Яго можна вывучаць на розных узроўнях, ствараючы розныя версіі. Гэта нелінейнае ліст, дзе элементы быццам сшываюць у сетку і чытач выбірае шлях.

Адзначым асноўныя характарыстыкі гіпертэксту. Найперш гэта шматмернасць ад розных фармацый. Блок тэксту – вузлы ў сетцы, злучаныя спасылкамі. Гэта павуцінне без пачатку і канца, дзе можна пачынаць з любога месца. Карыстальнік выбірае, што чытаць, націскаючы спасылкі. На наш погляд, гэта вельмі зручна. Звернем увагу, што сетка – аснова гіпертэксту. У кнігах тэкст лінейны, у гіпертэксце – нелінейны і мнагамерны. Чытач становіцца актыўным, можа дадаваць спасылкі і ствараць свой тэкст разам з аўтарам.

Спынімся на такім важным пытанні, як арганізацыя гіпертэксту і ведаў. Гіпертэкст – гэта спосаб кіраваць інфармацыяй. Яго навізна ў навігацыі: шукаеш дадзеныя ў сетцы – і атрымліваеш веды. Гэта сістэма з нелінейнай структурай, вузламі (інфармацыя, малюнкi, гук) і спасылкамі для пераходаў. Націскаеш слова – трапляеш у новы вузел. Гіпертэкст дазваляе дасягнуць некалькіх шляхоў чытання. У адрозненне ад кніг, дзе пошук складаны, гіпертэкст спрашчае доступ да вялікіх аб'ёмаў інфармацыі.

На нашу думку, гіпертэкст часта блытаюць з інтэрнэтам – бясконцай сеткай у развіцці. У вызначэнні дадаюць графіку, анімацыю, гук і відэа. Звернем увагу, што інтэрнэт і World Wide Web (web) не адно і тое ж: інтэрнэт – глабальная сетка, web – рэсурсы са спасылкамі.

У беларускай мове гіпертэкст так і называюць – гіпертэкст. Ён мае ролю ў развіцці лічбавага кантэнту на беларускай мове, напрыклад, у беларускай Вікіпедыі (be.wikipedia.org), дзе артыкулы

звязаны спасылкамі, гіпертэкст дапамагае нелінейна вывучаць інфармацыю на роднай мове і спрыяе захаванню і распаўсюджванню беларускай культуры ў лічбавай прасторы [3]. Іншыя прыклады з беларускай сетцы ўключаюць анлайн-версію Беларускай энцыклапедыі, якая змяшчае больш за 10 тысяч артыкулаў з крыжаванымі спасылкамі, якія дазваляюць карыстальнікам пераходзіць паміж тэмамі і паглыбляцца ў матэрыял нелінейна. Віртуальныя праекты і выставы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі (nlb.by), такія як лічбавыя калекцыі культурнай спадчыны, выкарыстоўваюць гіпертэкст для інтэрактыўнага прадстаўлення матэрыялаў на беларускай, рускай і англійскай мовах, са спасылкамі на выявы, тэксты і мультымедыя [4].

Хочацца спыніцца на такім пытанні, як гіпертэкст супраць кібертэксту. Для тэкстаў у інтэрнэце дадаюць прыстаўкі "е-", "гіпер -", "кібер -" або словы "анлайн", "віртуальны". Іх выкарыстоўваюць як сінонімы. "Кібер" – значыць электронны свет, інтэрнэт. Кіберпрастора – тое ж, што і сетка. Кіберграматнасць – разуменне інтэрнэту, у тым ліку ўменне ім карыстацца.

Кібертэкст – не толькі электронны тэкст, а структура з улікам асяроддзя [5]. Важна не толькі тое, што чытаеш, але і на чым. У папяровым тэксце носьбіт не ўплывае ні на што, у кібертэксце выбар шляху робіць тэкст непрадказальным, чытач ўплывае на яго. Кібертэкст можа зрабіць удзельніка адукацыйнага працэсу больш актыўным. Гіпертэкст не заўсёды электронны – спасылкі бываюць у кнігах (зноскі). Кібертэкст і друкаваны, і электронны [5].

Гіпертэкст большы за лінейны тэкст. Гэта новы эфектыўны інструмент для аўтараў. Гіпертэкст – прэзентацыйны інструмент з рознымі крыніцамі [1]. Як дадаткі ў сетцы, так і кнігі, людзі, гаджэты ствараюць "гіпертэкставую сетку".

Такім чынам, мы паспрабавалі адказаць на пытанне, што такое гіпертэкст у лічбавы час. Аналізуючы крыніцы, вызначылі яго адметнасці. Мы лічым, што гіпертэкст эфектыўна арганізуе веды, спрашчаючы доступ да вялікага аб'ёму інфармацыі, што павялічвае эфектыўнасць любога навучання. Гіпертэкст таксама дазваляе вяртаць былую веліч беларускай мовы на сусветным узроўні. З дапамогай інтэрнэту і гіпертэксту кожны беларус можа вывучаць беларускую мову і пачынаць размаўляць на ёй на пастаяннай аснове.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Вызначэнне паняцця гіпертэксту [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.geeksforgeeks.org/websites-apps/what-is-hypertext/>. – Дата доступу: 01.11.2025.
2. Петрова, Н. Е. Использование интеллектуальных технологий в обучении русскому языку как иностранному в вузе / Н. Е. Петрова // Цифровая гуманитаристика и технологии в образовании (DHTE 2023): сб. статей IV Международной научно-практической конференции, Москва, 16 – 17 ноября 2023 г. / Под ред. В.В. Рубцова, М.Г. Сороковой, Н.П. Радчиковой. – Москва : ФГБОУ ВО МГППУ, 2023. – С. 381–389.
3. Лінгвістычныя асаблівасці гіпертэксту як фактар яго ўспрымання [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/lingvisticheskie-osobennosti-giperteksta-kak-faktor-ego-voispriyatiya/>. – Дата доступу: 01.11.2025.
4. Павелічэнне кантэнту на беларускай мове пасля 2020 года [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/belaruskaya-fanetychnaya-shkola-peraemnasts-i-perspektyvu>. – Дата доступу: 01.11.2025.
5. Параўнанне кібертэксту і гіпертэксту [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.author-edu.ru/ru/node/38/>. – Дата доступу: 01.11.2025.

ФУНКЦЫЯНАВАННЕ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ВА ЎМОВАХ ІНФАРМАТЫЗАЦЫІ ГРАМАДСТВА: ЛІНГВІСТЫЧНЫ ПАТЭНЦЫЯЛ У ГЕЙМДЫЗАЙНЕ

Усцімчук Р. В., Шубаба М. І.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Пятрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

Артыкул прысвечаны аналізу праблем выкарыстання беларускай мовы ў лічбавай прасторы, а таксама вывучэнню яе лінгвістычнага патэнцыялу ў геймдызаіне.

Сучасны этап развіцця грамадства характарызуецца як эпоха інфарматызацыі і лічбавай трансфармацыі, калі інфармацыйна-камунікацыйныя тэхналогіі (ІКТ) становяцца неад'емнай часткай усіх сфер чалавечай дзейнасці. Гэты працэс вызначае карэнныя змены камунікатыўных практык, фарміраванне новых лічбавых асяроддзяў і, як следства, трансфармацыю статусу і функцый нацыянальных моў. Сёння ІКТ пранікаюць у розныя сферы дзейнасці чалавека, у першую чаргу ў прамысловасць, эканоміку, медыцыну і інш. Аднак ІКТ выкарыстоўваюцца шырока і ў гуманітарнай сферы, у першую чаргу ў адукацыі [1, с. 213].

Для Беларусі, якая знаходзіцца ва ўмовах білінгвізму, гэтая праблема набывае асаблівую ролю. Згодна з Канстытуцыяй, дзяржаўнымі ў нашай краіне з'яўляюцца дзве мовы – беларуская і руская, аднак у большасці сфер публічнай камунікацыі дамінуе руская мова. Статус беларускай мовы, якую ЮНЕСКА адносіць да катэгорыі "ўразлівых", патрабуе пошуку інавацыйных шляхоў яе захавання і развіцця [2]. Лічбавы разрыў, які разумеецца як няроўнасць у доступе да тэхналогій і лічбавых рэсурсаў, у беларускім кантэксце абвастраецца моўным разрывам. Мы лічым, што адсутнасць паўнаважнага кантэнту на роднай мове абмяжоўвае ўдзел карыстальнікаў у глабальнай інфармацыйнай прасторы і спрыяе далейшай маргіналізацыі мовы.

У гэтым кантэксце сфера геймдызайну і гульнявой індустрыі, якая з'яўляецца адной з самых дынамічных і фінансаво ёмістых галін крэатыўнай эканомікі, прадстаўляе сабой унікальную і да гэтага часу маладаследаваную пляцоўку для рэабілітацыі беларускай мовы. Геймдызайн выступае не толькі як інструмент забавы, але і як магутны сродак моўнага планавання, здольны сфарміраваць новую тэрміналогію, папулярызаваць мову сярод моладзі і ўмацаваць культурную ідэнтычнасць у лічбавай прасторы.

Перад аналізам канкрэтных прыкладаў неабходна разгледзець тэарэтычны фундамент праблемы. Моўная палітыка ў лічбавую эпоху перамяшчаецца са сферы дзяржаўнага рэгулявання ў галіну грамадзянскай ініцыятывы і карпаратыўных стандартаў. Тэорыя лінгвістычнага рынку П'ера Бурдзье атрымлівае новае ўвасабленне: лічбавая прастора становіцца полем канкурэнцыі, дзе мовы змагаюцца за сімвалічны капітал [3].

Ключавымі канцэптамі для разумення сітуацыі становяцца:

- дыджіталізацыя мовы: працэс інтэграцыі мовы ў лічбавы асяроддзі, уключаючы распрацоўку шрыфтоў, клавійных раскладак, сістэм праверкі арфаграфіі і алгарытмаў аўтаматычнага перакладу;

- экалогія мовы: падыход, які разглядае мову як жывы арганізм, які існуе ў складаным асяроддзі. Лічбізацыя стварае новыя экалагічныя нішы для мовы (сацсеткі, відэагульні, віртуальныя сусветы), ад запаўнення якіх залежыць яе выжыванне;

- моўны актывізм: накіраваная дзейнасць супольнасцей і індывідаў па прасоўванні і абароне сваёй мовы. У беларускім кантэксце лічбавы моўны актывізм стаў прыкметным з'яўленнем пасля 2020 года [4].

Пашырэнне інтэрнэт-камунікацыі стварыла парадаксальную сітуацыю для беларускай мовы. З аднаго боку, адкрыліся новыя каналы для яе функцыянавання: сацыяльныя медыя, месенджары, анлайн-СМІ, блогі і відэаплатформы. З другога боку, структурныя і статыстычныя дадзеныя сведчаць аб сур'ёзных выкліках.

Мы заўважылі ў гэтай сувязі ўплыў дэмаграфічнага і статыстычнага кантэксту. Так, згодна з дадзенымі перапісаў насельніцтва, доля беларусаў, якія называюць беларускую мову роднай, скарацілася з 85,6% у 1999 годзе да 60,8% у 2009 годзе, а ў якасці мовы, звычайна якой карыстаюцца дома, – з 41,3% да 26,1% за той жа перыяд [5]. У інтэрнэт-прасторы гэтая няроўнасць яшчэ больш прыкметная. Аднак якасныя даследаванні, напрыклад, аналіз дэструктыўнага дыскурсу, паказваюць, што беларускамоўныя камунікаты хоць і складаюць меншасць, але часта з'яўляюцца высокаадукаванымі і сацыяльна актыўнымі носьбітамі, што паказвае на свядомасны выбар мовы як маркера грамадзянскай і культурнай ідэнтычнасці.

Праблема лічбавага разрыву ўключае:

1. Тэхнічны аспект. Доўгі час адсутнічалі стандартызаваныя інструменты для работы з мовай. Сітуацыя пачала змяняцца дзякуючы актывістам, якія дабіліся, напрыклад, з'яўлення беларускай раскладкі клавіатуры і падтрымцы мовы ў некаторых ІТ-прадуктах.

2. Кантэнтны аспект. Крытычна не хапае якаснага, запатрабаванага кантэнту на беларускай мове, ад адукацыйных курсаў і тэхнічнай дакументацыі да забаўляльных прадуктаў, такіх як відэагульні.

3. Інстытуцыйны аспект. Адсутнасць паслядоўнай дзяржаўнай падтрымкі беларускай мовы ў лічбавай сферы. Прыкладам з'яўляецца петыцыя аб уключэнні беларускай мовы ў якасці сістэмнай на прыладах iOS, дзе адзначаецца, што яе адсутнасць не толькі зніжае зручнасць выкарыстання, але і сімвалічна маргіналізуе мову, падрываючы яе прэстыж [6].

Нягледзячы на гэтыя выклікі, лічбавае асяроддзе стала прасторай для стылістычнай адаптацыі і адрэджэння мовы. Яна актыўна выкарыстоўваецца ў блогах, анлайн-супольнасцях (напрыклад, усім вядома "Беларуская Вікіпедыя") і праектах лічбавай гуманітарыстыкі, што даказвае яе жыццяздольнасць і патэнцыял для развіцця.

Індустрыя камп'ютарных гульняў – гэта глабальны феномен з уласным лінгвістычным ландшафтам, які характарызуецца абсалютным дамінаваннем англійскай мовы. Мы лічым, што для беларускай мовы гэта стварае ўнікальны тэрміналагічны выклік. Напрыклад, у беларускай мове адсутнічае слоўнік гульнявой тэрміналогіі. Гэта прыводзіць да варыяцыйнасці, якая пераадаваецца адно і тое ж паняцце можа перадавацца рознымі спосабамі:

- прамое запазычанне: *геймплэй, лэвэл-дызайн, квэст*;
- калькаванне: *гульнявы працэс* (англ. *gameplay*), *дызайн узроўняў* (англ. *level design*);
- апісальны пераклад: *заданне* або *выпрабаванне* (англ. *quest*) і інш.

Гэты тэрміналагічны вакуум з'яўляецца вынікам больш агульнай праблемы – адсутнасці накіраванай работы па тэрмінатворчасці ў дадзенай галіне.

Фарміраванне гульнявой тэрміналогіі непарыўна звязана з прафесійнай практыкай лакалізацыі (l10n). Лакалізацыя – гэта комплексны працэс культурна-моўнай адаптацыі прадукту, які выходзіць далёка за межы звычайнага перакладу [7]. Яго ключавыя кампаненты:

- выкарыстанне САТ-інструментаў (Computer-Assisted Translation) і Translation Memory (TM) для забеспячэння адзінства тэрміналогіі на працягу ўсяго праекта;
- стварэнне і строгае выкананне гласарыяў – афіцыйных спісаў тэрмінаў і іх зацверджаных перакладаў, якія з'яўляюцца абавязковымі для ўсіх перакладчыкаў і рэдактараў;
- *transcreation* – творчы пераказ, неабходны для адаптацыі гумару, слоганаў, культурных адсылак і імён уласных, дзе даслоўны пераклад немагчымы або неэфектыўны;
- функцыянальнасць і юзабіліці: пераклад інтэрфэйсу павінен быць інтуітыўна зразумелым і кампактным, каб не парушаць гульнявы вопыт.

Спробы адаптаваць гульнявую лексіку ў беларускай мове прадпрымаюцца сёння ў асноўным сіламі энтузіястаў і аматарскіх супольнасцяў, якія ствараюць неафіцыйныя "патчы-лакалізацыі". Аднак, на нашу думку, для сістэмнага вырашэння праблемы неабходная кансалідаваная работа лінгвістаў, перакладчыкаў, гейм-дызайнераў і прадстаўнікоў ІТ-сферы. Фарміраванне ўстойлівага беларускамоўнага слоўніка гульнявой індустрыі – гэта не толькі лінгвістычная задача, але і акт умацавання моўнага суверэнітэту ў глабальнай лічбавай прасторы.

Геймдызайн, з'яўляючыся міждысцыплінарнай галіной, прадстаўляе сабой ідэальны палігон для інтэграцыі беларускай мовы ў актуальны культурны кантэкст. Яго патэнцыял заключаецца ў некалькіх ключавых аспектах:

1. Лінгвістычнае вымярэнне геймдызайну:

- сцэнарныя тэксты і дыялогі, якія дазваляюць выкарыстоўваць багацце размоўнай беларускай мовы, дэманстраваць яе выразнасць і эмацыйны дыяпазон і інш.;
- інтэрфейсы і механікі, што звязана з інтэграцыяй мовы ў UI/UX (карыстальніцкі інтэрфэйс і вопыт) і робіць яе натуральнай часткай інтэрактыўнага працэсу;
- элементы свету, напрыклад, вывескі, кнігі, запісы, аўдыялагічныя лагі – усё, што стварае шчыльнае моўнае асяроддзе, апускаючы гульца ў беларускамоўны кантэкст.

2. Імерсіўны патэнцыял і адукацыйны аспект: відэагульні прадастаўляюць імерсіўны вопыт, недасяжны для традыцыйных метадаў навучання. Засваенне мовы адбываецца натуральна і нязмушана, у працэсе рашэння гульнявых задач. Гэты феномен ляжыць у аснове гейміфікацыі адукацыі і *edutainment*, ці інакш навучання праз забаву.

Мы лічым, што гульні могуць стаць магутным інструментам для пераадолення з'явы *trasianka* (беларуска-рускага змяшанага маўлення), так як здольны прапанаваць чыстыя і стылістычна вывераныя моўныя мадэлі.

3. Культурны код і ідэнтычнасць: самы значны патэнцыял заключаецца ў стварэнні арыгінальных гульнявых праектаў, заснаваных на нацыянальным культурным кодзе. Беларуская міфалогія (Цмок, Вострапіга, Зюзя і многае інш.), гісторыя Вялікага Княства Літоўскага, багаты фальклор – усё гэта прадстаўляе сабой невычэрпную крыніцу для наратыва і візуальнага напаўнення гульняў. Падобныя праекты не проста перакладаюць кантэнт, а праграмуюць культурную ідэнтычнасць, робячы яе прывабнай і зразумелай для новага пакалення. Нам уяўляецца, што гэты аспект найбольш эфектыўны ў нашай праблеме.

4. Супольнасць і сацыяльнае ўзаемадзеянне: онлайн-гульні і гульнявыя платформы фарміруюць супольнасці. З'яўленне беларускамоўных сервераў, гільдыі або каналаў абмену стварае асяроддзе, дзе мова становіцца практычным інструментам сацыяльнай каардынацыі і сумеснай дзейнасці, што з'яўляецца вышэйшай формай яе функцыянальнага выкарыстання.

Можга адзначыць, што на цяперашні час маштабныя камерцыйныя беларускамоўныя праекты адсутнічаюць, але існуе існуе шэраг паказальных ініцыятыў:

- "Гэльскія казкі" (Gaelic Tales): гульня ад беларускай студыі, якая была афіцыйна лакалізавана на беларускую мову;

- аматарскія лакалізацыі: супольнасці энтузіястаў ствараюць неафіцыйныя пераклады такіх гульняў, як "The Witcher 3: Wild Hunt" або "Stardew Valley", нарошчваючы тым самым практычны вопыт і фарміруючы першыя пласты беларускай гульнявой тэрміналогіі;

- адукацыйныя гульні: з'яўляюцца невялікія вэб-гульні, накіраваныя менавіта на вывучэнне беларускай мовы і гісторыі, часта якія ствараюцца ў рамках адукацыйных або культурных праектаў.

Беларуская мова ва ўмовах інфарматызацыі грамадства сутыкаецца з сістэмнымі выклікамі, але менавіта лічбавае асяроддзе адкрывае для яе беспрэцэдэнтныя магчымасці для рэнавацыі і

актуалізацыі. Геймдызайн і гульнявая індустрыя, з'яўляючыся авангардам крэатыўнай эканомікі, здольныя стаць эфектыўным інструментам нефармальнай моўнай палітыкі, альтэрнатыўным афіцыйным інстытутам [8].

Мы лічым, што стратэгічнымі напрамкамі ў гэтым кірунку павінны стаць:

1. Ініцыяванне навуковых праектаў па стварэнні і стандартызацыі гульнявой тэрміналогіі;
2. Падтрымка (у тым ліку краўдфандынгавая) арыгінальных гульнявых распрацовак, заснаваных на беларускім культурным матэрыяле;
3. Заахвочванне аматарскіх лакалізацый і стварэнне адкрытых гласарыяў;
4. Выкарыстанне гейміфікаваных падыходаў і гатовых гульнявых прадуктаў у вучэбных праграмах.

Такім чынам, стварэнне беларускамоўных лакалізацый, фарміраванне спецыялізаванай тэрміналогіі і, што найбольш важна, падтрымка арыгінальнага кантэнту – гэта ўклад не толькі ў пашырэнне жыццяздольнасці роднай мовы, але і ў захаванне ўнікальнага культурнага кода ў глабальнай лічбавай прасторы. Гэта дзейнасць становіцца актам грамадзянскай адказнасці і інвестыцыяй у будучыню беларускай культуры.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Петрова, Н. Е. Применение искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного / Н. Е. Петрова // Непрерывная система образования «Школа - университет». Инновации и перспективы : сборник статей VII Международной научно-практической конференции, Минск, 19-20 октября 2023 г. / Белорусский национальный технический университет ; редкол.: О. К. Гусев [и др.]. – Минск : БНТУ, 2023. – С. 213-216.
2. Атлас моў свету, якія знаходзяцца пад пагрозай [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.unesco.org/languagesatlas/>. – Дата доступу: 12.11.2025.
3. Петыцыя аб уключэнні беларускай мовы як сістэмнай на iOS [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://sign.moveon.org/petitions/inclusion-of-belarusian-as-a-system-language-on-ios-devices>. – Дата доступу: 10.11.2025.
4. Мовы Беларусі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Languages_of_Belarus. – Дата доступу: 11.11.2025.
5. Лавіцкі, А. А. Дэструктыўны дыскурс у сучасных умовах беларуска-рускага білінгвізму / А. А. Лавіцкі // Веснік РУДН. Серыя: Палілінгвальнасць. – 2024. – Т. 21, № 4. – С. 632–640.
6. Bourdieu, P. Language and Symbolic Power [Электронны рэсурс] / P. Bourdieu. – Harvard University Press, 1991. – Рэжым доступу: <https://www.hup.harvard.edu/books/9780674510418>. – Дата доступу: 09.11.2025.
7. Crystal, D. Language and the Internet [Электронны рэсурс] / D. Crystal. – Cambridge University Press, 2001. – Рэжым доступу: <https://www.cambridge.org/core/books/language-and-the-internet/25A063BB182BF1582C6876B83DDCEE7A>. – Дата доступу: 14.11.2025.
8. Chandler, H. M. The Game Localization Handbook [Электронны рэсурс] / H. M. Chandler, S. O. Deming. – Jones & Bartlett Learning, 2011. – Рэжым доступу: https://books.google.com/books/about/The_Game_Localization_Handbook.html?id=7pYY8wH0qtgC. – Дата доступу: 13.11.2025.

НЕЛАГІЗМЫ І ЗАПАЗЫЧАННІ: ЯК ПАПАЎНЯЕЦА СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКА Ў ГАЛІНЕ ШТУЧНАГА ІНТЭЛЕКТУ

Бандарэнка Т.А., Пугач Я.Д.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Петрова Н.Я. – к.філал.н., дацэнт

У артыкуле разглядаюцца асноўныя шляхі папаўнення беларускай лексікі ў галіне штучнага інтэлекту (AI) праз неалагізацыю, запазычанне і тэрміналагізацыю ўжо вядомых слоў. Аналізуюцца прыклады сучасных AI-тэрмінаў, іх паходжанне, спосабы адаптацыі ў беларускай мове і праблемы нармалізацыі. Асобная ўвага надаецца перавазе англіцызмаў і патрэбе сістэмнага лексікаграфічнага апісання беларускай тэрміналогіі штучнага інтэлекту.

Штучны інтэлект у пачатку XXI ст. ператварыўся ў адзін з найбольш дынамічных фактараў тэхналагічнага і камунікатыўнага развіцця. Сістэмы машыннага навучання, распазнавання маўлення, генерацыі тэксту, сінтэзу маўлення і аўтаматычнага перакладу ўжо выкарыстоўваюцца ў адукацыі, медыцыне, медыя, дзяржаўным кіраванні і паўсядзённай камунікацыі [1, с. 69; 2, с. 66; 3; 4; 5]. Натуральна, што разам з новымі тэхналогіямі ў мову ўваходзяць новыя найменні, а частка ўжо вядомых слоў атрымлівае дадатковыя спецыяльныя значэнні.

Для беларускай мовы гэта сітуацыя мае асаблівае значэнне. Даследчыкі адзначаюць, што спецыяльная лексіка ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі папаўняецца вельмі хутка, але яшчэ не мае дастаткова поўнага і сістэматызаванага апісання, якое адпавядала б сучаснаму стану тэхналогій [6, с. 50]. У сферы штучнага інтэлекту гэта адчуваецца яшчэ мацней, бо сама прадметная галіна развіваецца надзвычай інтэнсіўна, а беларуская тэрмінасістэма толькі фарміруецца [7, с. 8].

Актуальнасць тэмы абумоўлена тым, што сёння неабходна не проста зафіксаваць новыя словы, але і зразумець, якім чынам яны трапляюць у беларускі лексічны склад, як адаптуюцца да яго законаў і чаму ў гэтай сферы асабліва прыкметная перавага англіцызмаў.

Неалагізмам называюць слова або словазлучэнне, якое ўзнікае ў пэўны перыяд функцыянавання мовы як назва новага або пераасэнсаванага паняцця і яшчэ захоўвае адценне навізны [8, с. 141]. З'яўленне неалагізмаў – натуральная рэакцыя мовы на змены ў навуцы, тэхніцы, культуры і грамадскім жыцці. Калі грамадству патрэбна назваць новы прадмет, працэс або з'яву, яно або стварае новую адзінку, або надае ўжо існуючай новае значэнне.

Запазычанне – гэта засваенне іншамоўнай адзінкі, якое адбываецца ў выніку культурных, навуковых, эканамічных і тэхналагічных кантактаў. Для беларускай мовы запазычаная лексіка з'яўляецца арганічнай часткай слоўнікавага складу; у розныя эпохі яна папаўнялася праз кантакты з польскай, рускай, нямецкай, французскай, англійскай, грэчаскай, лацінскай і іншымі мовамі [9, с. 752]. У сучасны перыяд асабліва моцны ўплыў на спецыяльную лексыку аказваюць навукова-тэхнічны прагрэс і глабалізацыя інфармацыйнай прасторы.

У галіне штучнага інтэлекту неалагізмы і запазычаныя дзейнічаюць адначасова. Частка назваў узнікае праз калькаванне англійскіх мадэляў, частка – праз непасрэднае або апасродкаванае запазычанне, а частка – праз тэрміналагізацыю агульнаўжывальнай лексікі. Таму сучасная беларуская АІ-тэрміналогія ўяўляе сабой змешаную сістэму, у якой суіснуюць уласнабеларускія найменні, адаптаваныя англіцызмы і інтэрнацыяналізмы.

Беларуская спецыяльная лексіка ў галіне штучнага інтэлекту ўваходзіць у шырэйшы пласт лексікі інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі. Яна ўключае назвы тэхналогій і сістэм, іх частак, працэсаў апрацоўкі даных, уласцівасцей, дзеянняў, вынікаў працы праграм, а таксама найменні карыстальнікаў і распрацоўшчыкаў [6, с. 51]. Акрамя тэрмінаў, у гэтым пласце сустракаюцца наменклатурныя назвы, прафесіяналізмы і адзінкі, што прыйшлі з інтэрнэт-дыскурсу.

Да ядра належаць адзінкі тыпу *штучны інтэлект (ШІ), машыннае навучанне, глыбокае навучанне, нейронная сетка, генератыўны ШІ, генерацыя тэксту, агулка тэксту, чат-бот, бот, токен, промпт, датасэт, інтэрфэйс, сервер, воблачныя вылічэнні, мадэляванне, класіфікацыя, кластарызацыя* і інш. Частка з іх ужо выглядае звыклмай, а частка ўсё яшчэ ўспрымаецца як адносна новая.

Важна і тое, што спецыяльная лексіка ШІ папаўняецца не толькі праз новыя словы, але і праз семантычнае пераасэнсаванне ўжо вядомых адзінак. У камп'ютарна-лінгвістычным ужытку новае тэрміналагічнае значэнне атрымліваюць словы *акно, воблака, сетка, памяць* і інш.; у сучасным АІ-дыскурсе яны ўжо не абмяжоўваюцца побытавымі значэннямі і функцыянуюць як паўнаважныя тэрміны [10, с. 132].

Табліца 1 – Асноўныя шляхі папаўнення беларускай АІ-лексікі

Тып адзінкі	Прыклады	Каментарыі
Калькі	<i>машыннае навучанне, глыбокае навучанне, апрацоўка натуральнай мовы, распазнаванне маўлення, воблачныя вылічэнні</i>	Беларускамоўныя адпаведнікі, створаныя паводле англійскіх мадэляў.
Адаптаваныя англіцызмы	<i>чат-бот, бот, сервер, токен, промпт, датасэт, інтэрфэйс</i>	Прамыя або пераносныя запазычаныя, часта праз рускую мову.
Інтэрнацыяналізмы	<i>інтэлект, нейрон, мадэль, генерацыя, класіфікацыя, аўтаматызацыя</i>	Адзінкі грэка-лацінскага паходжання, актыўныя ў навуковай тэрміналогіі.
Семантычныя неалагізмы	<i>акно, воблака, сетка, памяць</i>	Агульнаўжывальныя словы, якія набылі спецыяльнае значэнне.

Дадзеныя прыклады сведчаць (Табліца 1), што папаўненне лексікі адбываецца адразу некалькімі шляхамі: калькаваннем англійскіх мадэляў, фанетычна-графічнай адаптацыяй іншамоўных слоў, выкарыстаннем інтэрнацыянальных тэрмінаэлементаў і тэрміналагізацыяй агульнаўжывальнай лексікі [11, с. 12]. Такая разнастайнасць тлумачыцца тым, што сфера ШІ развіваецца вельмі хутка, а новыя прадукты, працэсы і функцыі патрабуюць неадкладнага намінавання.

Асабліва прыкметная ў гэтай сферы вялікая колькасць запазычаных слоў. Найчасцей гэта англіцызмы: *бот, чат, чат-бот, сервер, промпт, токен, датасэт, інтэрфэйс*. Разам з тым у сістэме тэрмінаў актыўна функцыянуюць і інтэрнацыяналізмы, якія маюць грэка-лацінскія карані:

інтэлект, нейрон, мадэль, генерацыя, аўтаматызацыя. Частка найменняў трапляе ў беларускую мову непасрэдна з англійскай, а частка – праз рускую мову-пасрэднік, што можа ўплываць на напісанне і варыянтнасць [6, с. 54].

Большая колькасць англізізмаў у AI-лексіцы тлумачыцца тым, што асноўныя даследаванні, праграмныя прадукты, інтэрфэйсы, дакументацыя і камерцыйныя платформы ў гэтай сферы ўзнікаюць найперш у англамоўным асяроддзі. Менавіта англійская мова выконвае ролю міжнароднага тэхналагічнага пасрэдніка, таму новыя паняцці першапачаткова фіксуецца ў ёй, а потым пераходзяць у іншыя мовы, у тым ліку ў беларускую [11, с. 12; 12, с. 86].

Сучасныя тэрміны штучнага інтэлекту распаўсюджваюцца не толькі праз навуковыя артыкулы і слоўнікі, але і праз інтэрфэйсы праграм, мабільныя дадаткі і анлайн-платформы. Сэрвісы Google Translate, DeepL, ChatGPT, Siri, Alexa, Text-to-Speech, Speech-to-Text, Yandex SpeechKit уводзяць у масавы ўжытак найменні тыпу *генерацыя тэксту, распазнаванне маўлення, сінтэз маўлення, агучка тэксту, галасавы памочнік* [1, с. 70; 2, с. 68]. У выніку многія адзінкі замацоўваюцца спачатку ў штодзённай практыцы, а не ў слоўніках.

Менавіта таму ў беларускай AI-тэрміналогіі ўзнікае варыянтнасць. Для аднаго паняцця могуць ужывацца паралельныя формы, напрыклад *запыт і промт, набор даных і датасэт, агучка тэксту і сінтэз маўлення*. Такія пары не заўсёды цалкам раўназначныя па стылістыцы і сферы ўжывання, але яны добра паказваюць, як у мове сутыкаюцца імкненне да ўласнабеларускага называння і тэндэнцыя захоўваць міжнародна пазнавальную форму. Малады ўзрост IT-тэрміналогіі і недастатковая ўнармаванасць толькі ўзмацняюць гэтую тэндэнцыю.

На гэтым фоне асабліва важнай выглядае задача нармалізацыі і лексікаграфічнай фіксацыі беларускай тэрміналогіі штучнага інтэлекту. Даследчыкі падкрэсліваюць неабходнасць стварэння спецыяльнага тлумачальнага слоўніка тэрмінаў ШІ, які забяспечыў бы семантычную дакладнасць, сістэмнасць, уніфікацыю і зручнасць прафесійнай камунікацыі [2; 6]. Без такой працы беларуская AI-лексіка будзе і далей развівацца стыхійна, а гэта можа выклікаць дублетнасць, арфаграфічныя ваганні і няпэўнасць перакладу.

Такім чынам, новыя лічбавыя платформы не толькі паскараюць пашырэнне тэрмінаў, але і ставяць перад беларускай мовай практычную задачу: выбраць, замацаваць і апісаць найбольш мэтазгодныя формы. Для адукацыі, перакладу, навукі і прафесійнай камунікацыі важна, каб кожнае ключовае паняцце мела празрыстую, зразумелую і стабільную беларускую назву.

Такім чынам, сучасная беларуская лексіка ў галіне штучнага інтэлекту папаўняецца найперш праз неалагізацыю, запазычанне і тэрміналагізацыю ўжо вядомых слоў. У гэтым працэсе дамінуюць англізізмы, аднак перспектыва развіцця беларускай AI-тэрмінасістэмы звязана не з механічным капіраваннем іншамоўных форм, а з асэнсаванай нармалізацыяй, уніфікацыяй і лексікаграфічным апісаннем новых адзінак.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Калодзіч, К. В. Уплыў штучнага інтэлекту на развіццё сучасных моў / К. В. Калодзіч // Гуманитарныя дысцыпліны: зборнік матэрыялаў 61-й навучнай канферэнцыі аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў, Мінск, 21-25 красавіка 2025 года. – Мінск: БГУИР, 2025. – С. 69-71.
2. Калеснік, Н. В. Інструменты штучнага інтэлекту для агучкі тэкстаў / Н. В. Калеснік // Развіццё рускага і беларускага моў у умовах інфарматызацыі грамадства: зборнік тезісаў дакладаў 61-й навучнай канферэнцыі аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў, Мінск, 21-25 красавіка 2025 года. – Мінск: БГУИР, 2025. – С. 66-68.
3. Петрова, Н. Е. Применение искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного / Н. Е. Петрова // Непрерывная система образования «Школа - университет». Инновации и перспективы : сборник статей VII Международной научно-практической конференции, Минск, 19-20 октября 2023 г. / Белорусский национальный технический университет ; редкол.: О. К. Гусев [и др.]. – Минск : БНТУ, 2023. – С. 213-216.
4. Пятрова, Н. Я. Штучны інтэлект у інклюзіўнай адукацыі (на прыкладзе выкладання дысцыпліны «Беларуская мова» ў ВНУ) / Н. Я. Пятрова // Непрерывное профессиональное образование лиц с особыми потребностями : сборник статей V Международной научно-практической конференции, Минск, 14 декабря 2023 / Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники ; редкол.: А. А. Охрименко [и др.]. – Минск, 2023. – С. 239-243.
5. Петрова, Н. Е. Технологии искусственного интеллекта как средства активизации речевой деятельности на довузовском этапе обучения русскому языку как иностранному / Н. Е. Петрова, Е. С. Сычева // Международное образование и сотрудничество: сборник научных трудов по материалам XII Международной научно-практической конференции, Москва, 22 апреля 2025 года. – Москва: Общество с ограниченной ответственностью "Технополиграфцентр", 2025. – С. 109-117.
6. Пятрова, Н. Я. Беларуская спецыяльная лексіка ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: фарміраванне, развіццё, лексіка-семантычная характарыстыка / Н. Я. Пятрова // Вышэйшая школа. – 2023. – № 6. – С. 50-55.
7. Алёкса, Я. П. Языковая картина мира в дискурсе современных научных знаний / Я. П. Алёкса // Язык и межкультурная коммуникация: современные векторы развития: сборник научных статей по материалам III Международной научно-практической конференции, Пинск, май 2025 г. / редкол. В. И. Дунай [и др.]. – Пинск: ПолесГУ, 2025. – Вып. 3. – С. 7-10.
8. Пазняк, А. А. Катэгорыя неалагізмаў у лексічнай сістэме беларускай мовы / А. А. Пазняк // 58-я навуковая канферэнцыя аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў БГУИР, Мінск, 2022. – С. 141-142.
9. Давыдава, Г. М. Запазычаная лексіка пры выкладанні беларускай мовы / Г. М. Давыдава // Язык и межкультурная коммуникация: современные векторы развития: сборник научных статей по материалам II Международной научно-практической конференции, Пинск, март 2021 г. / редкол. В. И. Дунай [и др.]. – Пинск : ПолесГУ, 2021. – Вып. 2. – С. 746-752.

10. Пятрова, Н. Я. Вывучэнне спецыяльнай лексікі ў галіне інфарматыкі і камп'ютарных тэхналогій на занятках па дысцыпліне «Беларуская мова (прафесійная лексіка)» ў тэхнічных ВНУ / Н. Я. Пятрова // Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины. Гуманитарные науки. – 2022. – № 1 (130). – С. 130 – 135.

11. Богуш, А. С. Асаблівасці беларускай інтэрнэт-тэрміналогіі / А. С. Богуш, В. А. Данілаў, Я. М. Томчык // Функцыянаванне рускай і беларускай моў ва ўмовах інфарматызацыі грамадства : зб. тэзісаў дакладаў 55-й юбілейнай навук. канф. аспірантаў, магістрантаў і студэнтаў, Мінск, 22-26 красавіка 2019 г. – Мінск : БДУІР, 2019. – С. 12-14.

12. Барковіч, А. А. Інтэрнэт-тэрміналогія: асаблівасці функцыянавання ў беларускай мове / А. А. Барковіч // Весці БДПУ. Серыя 1. Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2014. – № 2. – С. 86-90.

СЕКЦИЯ «РАЗВИТИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА»

ПРОБЛЕМА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Пелейко Р.А., Маманович Р.В.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Албут А. А. – старший преподаватель

В данной работе исследуется трансформация образовательного процесса в условиях широкой доступности технологий генеративного искусственного интеллекта. Объектом исследования является процесс выполнения домашних заданий учащимися учреждений общего среднего образования при использовании больших языковых моделей.

В современных реалиях существует проблема выполнения домашнего задания учащимися школ, лицеев и гимназий. Проблема заключается в том, что учащиеся имеют возможность, находясь вне школы, воспользоваться современными технологиями на примере крупных языковых моделей, как ChatGPT, Gemini, Claude, DeepSeek и другие, которые прямо сейчас не уступают человеческому интеллекту в многих сферах [1]. Это облегчает выполнение домашнего задания в такой мере, что оно перестает иметь хоть какую-то обучающую ценность.

Известный факт, что учащиеся в школьное время в стенах учреждений образования полностью вовлечены в учебный процесс. С недавнего времени появилось нововведение [2], из-за которого учащиеся более не способны задействовать телефоны и другие гаджеты без особого на то разрешения, что создает ограничение на использование упомянутых ранее технологий в стенах учреждений образования. Поэтому под исследование попадает только случай выполнения домашней работы. Также известно, что учащиеся не имеют сильной мотивации выполнять домашнее задание, так как использование большого количества умственных ресурсов и времени не оправдывает доступной простоты получения удовлетворительной оценки при использовании искусственного интеллекта.

Рассмотрим влияние этой проблемы на образовательный процесс на примере таких дисциплин, как белорусский или русский язык и литература. Предложенные в качестве примера предметные области характеризуются выполнением следующего перечня видов письменной домашней работы: сочинения, упражнения из учебника, составление планов по произведениям, составление характеристик персонажей произведений, проектные задания, рефераты и т. п. При выполнении подобного рода работ задействуется аналитическое, логическое, творческое и критическое мышление. В частности, острота данной проблемы по большей части сосредоточена вокруг использования творческого мышления. Во время процесса использования таких технологий учащиеся не задействуют достаточно много воображения и творческого потенциала. В современном мире задействование остальных интеллектуальных умений – повседневно-бытовая задача. Поэтому стоит острый вопрос в развитии творческого потенциала у молодежи. Однако существование постоянного доступа к ресурсам генеративного искусственного интеллекта (ГЕНИИ) у учащихся не способствует их развитию в творческом плане.

Для того чтобы воспользоваться ГЕНИИ чатботом, необходимо написать продуманный запрос, который также задействует некоторую когнитивную нагрузку, потому что учащемуся необходимо объяснить ГЕНИИ, что он от него хочет. Причем запрос должен содержать подробное описание проблемы учащегося, чтобы ответ чатбота соответствовал требованиям, поставленным учителем при задании домашней работы. Далее ответ чатбота подвергается дальнейшему анализу учащимся на предмет ошибок. Ученику снова необходимо придумать новый запрос, который понятен ГЕНИИ и подразумевает доработку решения, предложенного искусственным интеллектом. Подобного вида работа задействует намного меньше интеллектуальной нагрузки и времени от учащегося. Таким образом, домашнее задание превращается в работу, сводящуюся к проверке корректности выполнения требований домашнего задания в сгенерированном ГЕНИИ варианте. Что касается творческого мышления, то оно относится к непосредственно промт-инжинирингу, который ведёт к

непосредственному решению проблемы, наиболее точному и требующему наименьшее количество правок ответу чатбота.

Таким образом, в руках учащихся есть инструмент, благодаря которому домашняя часть учебного процесса меняет свою ценность и смысл. Для того, чтобы домашнее задание имело большую ценность, необходимо осуществить ряд преобразований в учебном процессе. Одной из частей исследуемой проблемы является то, что она не имеет прямого решения. То есть мы не можем прямым образом сделать письменную домашнюю работу необрабатываемой для ГЕНИИ. Поэтому необходимо прививать у учеников желание не использовать ГЕНИИ при выполнении таких заданий. Необходимо давать такие требования, для выполнения которых не имеет смысла применять искусственный интеллект. Однако следует отметить, что творческое мышление – это способность находить решение для самых разных проблем. По исследованиям [1; 3] можно сказать, что найти такое решение, которое бы удовлетворяло любым требованиям преподавателя, не является существенной проблемой для ГЕНИИ. Следовательно, ученику остается просто списать или запомнить сгенерированный текст.

В заключение стоит отметить, что на текущий момент генеративный искусственный интеллект кардинально меняет взгляд на преподавание в учреждениях образования. Конечно, использование ГЕНИИ учащимися не обязательно является очень вредной привычкой или деградацией некоторых умственных способностей. Наоборот, сейчас использование ГЕНИИ помогает экономить время и энергию, помогает с рассуждениями и сложными вычислениями. Однако необходимо тщательно перепроверять сгенерированный текст. Также не стоит злоупотреблять им, особенно в образовательном процессе. Возможным решением проблемы влияния ГЕНИИ на домашние задания может быть увеличение количества академических часов, данных на обучение внутри учреждений образования, что позволит убрать лишнюю нагрузку на ученика дома. В итоге учащийся полностью вовлекается в процесс обучения в стенах учреждения образования, к тому же становится более свободен дома.

Список использованных источников:

1. Generative artificial intelligence models outperform students on divergent and convergent thinking assessments / V. Arora [et al.] // PubMed Central (PMC). – 2025. – URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12546817/> (date of access: 16.03.2026).
2. Министерство образования подготовило памятку по использованию мобильных устройств в учреждениях образования // Министерство образования Республики Беларусь. – URL: <https://edu.gov.by/news/ministerstvo-obrazovaniya-podgotovilo-pamyatku-po-ispolzovaniyu-mobilnykh-ustroystv-v-uchrezhdeniyakh/> (дата обращения: 13.03.2026).
3. Comparative evaluation of OpenAI O1 and human performance in higher-order cognitive domains / E. Latif [et al.] // Scientific Reports. – 2025. – Vol. 16, № 3603. – URL: <https://www.nature.com/articles/s41598-025-33629-9> (date of access: 16.03.2026).

ДИАЛЕКТИЗМЫ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КАК СРЕДСТВО СОХРАНЕНИЯ ЯЗЫКОВОГО НАСЛЕДИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИВАНА ШУХОВА И ИВАНА МЕЛЕЖА)

Коваленко П.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Албут А. А. – старший преподаватель

В данном исследовании рассматривается проблема сохранения языковых особенностей народов через призму художественной литературы на примере произведений Ивана Шухова «Пресновские страницы» и Ивана Мележа «Полесская хроника». Анализируются фонетические, лексические и грамматические особенности диалекта сибирских казаков, зафиксированные И. Шуховым, а также диалектизмы и фразеологизмы в белорусском языке, отраженные И. Мележем. Особое внимание уделяется сравнению состояния диалекта пресновских казаков в начале XX века и в современности. Практическим результатом работы стал «Комплексный словарь диалектов казачества села Пресновки».

Речь людей менялась на протяжении всего их существования, но особенно значительное влияние оказала глобализация. Ранее в языке существовало огромное количество диалектов, наречий, говоров, которые формировались по территориальным, культурным и другим факторам. Про многие из них и сами народности, владевшие этими диалектами, давно позабыли, так как культурная и технологическая интеграция, развитие сферы образования, урбанизация создали условия для формирования единого общепринятого языка, где наличие диалектных фраз может

считаться признаком безграмотности и необразованности. Исчезновение языковых особенностей народов является действительно важной проблемой в современном мире: начинает стираться национальная идентичность, пропадает самая главная составляющая культуры любого народа – их язык. Ответственность за его сохранение лежит на плечах самого народа, а также деятелей искусства, которые могут его популяризировать. В русской и белорусской литературе есть несколько авторов, которые в своих произведениях увековечили языковые особенности некоторых народностей. Одними из таких писателей являются Иван Шухов и Иван Мележ – казахстанский и белорусский авторы.

Иван Шухов родился в станице Пресновской в 1906 г., там же он провел свое детство. Его произведение «Пресновские страницы» является автобиографическим: в этом сборнике повестей он описывает воспоминания из своего детства, какими он запомнил родной край и диалект сибирских казаков, проживающих там.

Рассмотрим, как Иван Шухов отразил фонетические особенности речи пресновских казаков. Среди ключевых черт выделяется «оканье» (например, «каждо» вместо «каждое», «дай-кось» вместо «дай-ка») и «яканье» («теперя» вместо «теперь», «здесья» вместо «здесь») [1]. Характерно твердое произношение долгого [ш] вместо [щ'] («прошшай», «настояшша») и произношение [ш] вместо [щ'] в слове «ишо» (ещё) [1]. Часто наблюдается отсутствие звука [й] («знат» вместо «знает», «таку» вместо «такую»), а также дизреза (выкидка согласного) в словах типа «в ем» (в нем), «надёжа» (надежда) [1]. Зафиксированы случаи замены согласных: «гумага» (бумага) с заменой [б] на [г] и «госоруны» (говорунуны) с заменой [в] на [с] [1]. Важной чертой является твердое произношение [т] в окончаниях глаголов 3-го лица («играт», «сочинят») [1].

Анализ лексической системы выявил большое количество слов, отражающих специфику казачьей жизни и быта. Это такие слова, как «дошлость» (опытность), «самоуком» (самостоятельно), «скрозь» (повсюду), «полкать» (ходить), «бытовать» (существовать), «кувардак» (беспорядок) и «спервоначалу» (первоначально) [1]. Многие слова связаны с хозяйственной деятельностью: «бороноволок» (подросток, боронующий пашню) [2], «на уносе» (на выносе, о запряжке лошади), «грохало» (большое ручное решето), «поскребыш» (младший ребенок), «жейдаком» (езда без седла), «заплот» (забор), «чеботарил» (сапожничал) и «шорничал» (шил ременную упряжь) [1]. Своеобразие лексики заключается также во влиянии тюркских языков, что проявилось в заимствованиях: «бара берь» (все равно), «тамыр» (приятель), «пимешки» (валенки), «бакырок» (ведро, котелок) [1, 3].

Грамматическая система диалекта претерпела менее значительные изменения по сравнению с фонетикой и лексикой, однако и здесь были выявлены характерные черты. Наблюдаются редкие случаи нарушения родовой принадлежности существительных: «один секунд» (одна секунда) и «с двойной адресью» (с двойным адресом) [1]. Зафиксировано изменение падежных окончаний, например, в предложном падеже существительных III склонения: «на площади» вместо «на площади» [1]. В глагольной системе отмечено совпадение безударных окончаний I и II спряжения в 3-м лице множественного числа («ходят», «грабют»), а также использование добавочных суффиксов для обозначения многократного действия: «хаживал», «севали», «читывал» [1]. В области местоимений и числительных распространена замена флексии «-и» на «-е» («оне» вместо «они», «одне» вместо «одни»), а в частицах – замена «-е» на «-а» («жа» вместо «же») [1].

Было проведено сравнение состояния современного диалекта с диалектом, описанным в произведении И. Шухова на основе диалектологического интервью с атаманом села Пресновка, который помог классифицировать диалектизмы по степени их употребления в наши дни. Выяснилось, что многие слова, такие как «гумага», «ишо», «оне», «ярманка», «терплень», употребляются и сейчас, особенно в речи старшего поколения. Некоторые слова, например, «глядико», «пужайся», «нонешнюю», «сочинят», используются очень редко. И лишь единичные слова, как «госорун», полностью вышли из обихода.

Все эти данные свидетельствуют о том, что, несмотря на эволюцию диалекта под влиянием литературного языка, И. Шухов очень точно передал его ключевые особенности, сумел на страницах произведения сохранить специфичность диалекта, благодаря чему о нем могут узнать новые поколения.

Практическим итогом исследования языковых особенностей пресновских казаков является «Комплексный словарь диалектов казачества села Пресновки». Он относится к типу аспектных лингвистических словарей и включает в себя описание диалектных слов с точки зрения их фонетических, лексических и грамматических особенностей.

Если рассматривать вопрос сохранения диалектов в белорусском языке, то здесь можно обратиться к произведениям народного писателя Беларуси Ивана Мележа. Его знаменитая трилогия «Полесская хроника» (романы «Люди на болоте», «Дыхание грозы», «Метели, декабрь») стала подлинной эпопеей жизни полесской деревни 1920–1930-х гг. [4]. Однако не только сюжет сделал эти произведения классикой – особую ценность им придает язык, на котором они написаны.

И. Мележ сумел передать подлинное звучание полесского говора, органично вплетя в текст множество диалектных слов, безэквивалентной лексики и фразеологизмов, благодаря чему читатель не просто узнает о событиях, но и словно слышит живые голоса куреневских крестьян.

Именно диалектизмы создают неповторимый колорит произведений И. Мележа и позволяют глубже понять быт и мировоззрение полешуков. В текстах писателя встречаются слова, обозначающие реалии крестьянской жизни: «пасталы» (лапти), «расол» (рассол, напиток), «чыгун» (посудина), «прыпек» (припечек у печи) [4]. Действия и характеристики также передаются через местные слова: «кеб» (чтобы), «растарэквалі» (говорили, разговаривали), «выстарцаваць» (выпросить) [4]. Кроме отдельных слов, И. Мележ широко использует и самобытные белорусские фразеологизмы, которые часто не имеют дословного соответствия в других языках. Вместо известного русского «беречь как зеницу ока» в его произведениях встречаются исконные белорусские выражения: «глядзець як вока», «пільнаваць як вока сваё», «шанаваць як вока ў лобе» или «з вока не выпускаць» [4].

Особую ценность представляет то, как И. Мележ передает фонетические особенности полесского говора. В речи персонажей отражаются характерные черты местного произношения: «ходзіў» вместо литературного «хадзіў», «пяюць» вместо «спяваюць» [4]. Писатель фиксирует типичное для полешуков специфическое произношение гласных в безударных позициях [4]. Эти фонетические детали, наряду с лексическими и грамматическими особенностями, создают полную картину живого народного языка, который сегодня, под влиянием урбанизации и стандартизации образования, постепенно исчезает. Благодаря скрупулезной работе И. Мележа с речевым материалом, будущие поколения смогут услышать подлинный голос полесской деревни первой половины XX века.

Таким образом, писатели действительно могут повлиять на сохранение языковых особенностей народа, увековечив их в своих произведениях, как это сделали Иван Шухов и Иван Мележ. Диалекты представляют собой уникальное культурное явление, в котором заключена многовековая история народа, его мировоззрение, традиции и особенности быта. Очень важно в современном мире бережно относиться к своей культуре и ее составляющим: чем больше людей начнут об этом задумываться, тем и больше различных уникальных культур мы сможем сохранить. Культура – это не только традиции, одежда и верования, но и наша история, которую мы должны помнить и чтить.

Список использованных источников:

1. Шухов, И. П. Пресновские страницы / И. П. Шухов. – Алматы : Жазушы, 1980. – 119 с.
2. Федорова, Е. В. Бороноволок. Исторические заметки / Е. В. Федорова. – М. : Новый ключ, 2006. – С. 23.
3. Разведчик : русский еженедельный иллюстрированный библиографический и научно-литературный журнал / гл. ред. В.А. Березовский. – 1893. – № 117. – СПб. : Изд. В.А. Березовского.
4. Беларуская мова : энцыклапедыя / пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мн. : БелЭн, 1994. – 653 с.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НЕЙРОСЕТЕЙ (CHATGPT) ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ У ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Павлов А. А, Явченко А. Р.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Козел В.И. – канд. пед. наук

Внедрение генеративных нейросетей в преподавание иностранных языков вызывает активные дискуссии. Особый интерес представляет вопрос об эффективности ChatGPT для развития письменной речи у иностранных студентов – навыка, традиционно считающегося одним из наиболее сложных для освоения.

Современный этап развития высшего образования характеризуется активной цифровизацией, где нейросетевые языковые модели, такие как ChatGPT, становятся востребованным инструментом формирования иноязычной коммуникативной компетенции. В контексте обучения студентов неязыковых вузов письменная речевая компетенция сегодня рассматривается не просто как знание языковых норм, но как интегративное образование, включающее способность критически оценивать и редактировать тексты, созданные с привлечением цифровых помощников. Использование ChatGPT демонстрирует высокую

эффективность в индивидуализации учебного процесса, предоставляя студентам мгновенную и персонализированную обратную связь в режиме реального времени. Это позволяет обучающимся оперативно выявлять слабые места в грамматике и стиле, автоматизировать рутинные операции, такие как проверка орфографии, и уделять больше времени содержательному редактированию и структурированию аргументации.

Известно, что ChatGPT открывает возможности, которые ранее были труднодостижимы. В отличие от традиционных систем проверки текстов, он способен не только указывать на ошибки, но и предлагать варианты переформулирования, объяснять логику правок, вести диалог с пользователем. Как отмечает Бичер (2025), по результатам работы с 30 студентами Мерсинского университета, после использования ChatGPT качество выполнения письменных заданий повысилось в среднем на 23%, 68% участников продемонстрировали рост мотивации, а 82% – расширение активного словарного запаса [1].

Российские исследователи также фиксируют позитивные сдвиги. В работе, посвященной применению ИИ в творческих заданиях по РКИ, авторы указывают, что использование GPT-4 «продemonстрировало положительное влияние на развитие креативного мышления, письменной речи и вовлеченности студентов» [2]. Вместе с тем нельзя игнорировать и сложности внедрения ChatGPT. Исследователь Ю.В. Сутугинене с соавторами (2025) из РГПУ им. А. И. Герцена зафиксировали случаи ошибок и неточностей в ответах ChatGPT, подчеркивая, что, несмотря на это, применение ИИ представляет собой «неизбежную тенденцию в процессе информатизации образования» [3].

Проблема чрезмерной зависимости от ИИ становится центральной в дискуссии об их педагогической ценности. Исследование, проведенное в Даремском университете (Carlini Versini и соавтор, 2025), показало, что наряду с высоким образовательным потенциалом ChatGPT существуют опасения относительно академической честности и развития базовых языковых навыков, особенно у начинающих [4-5]. Практика использования ChatGPT позволяет выделить условия, при которых его применение дает наилучшие результаты: обучение студентов формулированию запросов, последующее обсуждение обратной связи с преподавателем, а также сочетание автоматической проверки языковых аспектов с помощью преподавателя при работе над содержанием и структурой текста.

Современные исследования указывают на значительные перспективы ChatGPT в развитии письменных навыков. Как отмечают П.В. Сысоев и Е.М. Филатов, эта нейросеть относится к числу ИИ-инструментов, способных выполнять ряд функций преподавателя, таких как организация учебной практики на основе взаимодействия студентов с ИИ, а также контроль формирования языковых навыков и развитие речевых умений в иностранном языке [5, с. 308]. Авторы подчеркивают наличие у данного инструмента существенного лингводидактического потенциала, что позволяет студентам продолжать обучение русскому языку через языковую практику с ИИ и развивать различные виды речевой деятельности [6, с. 312].

Исследование под руководством Chaoran Wang раскрывает особенности применения ChatGPT в письменной практике. Согласно результатам, студенты используют нейросеть для генерирования идей и их организации, а также для поддержки как глобальных аспектов письма (структура, аргументация, связность), так и локальных языковых элементов (синтаксис, лексика, грамматика) [7, с. 1]. Это свидетельствует о многофункциональном характере ChatGPT в качестве инструмента поддержки на разных этапах создания письменного текста.

Психологический аспект взаимодействия с ИИ также играет важную роль в повышении продуктивности обучения: общение с чат-ботом лишено барьера страха перед критикой, что помогает студентам преодолеть боязнь ошибок и повышает их уверенность при создании развернутых текстов на иностранном языке. Практические исследования подтверждают, что студенты, применяющие ChatGPT для составления планов и корректуры черновиков, демонстрируют значительное улучшение связности и логической структуры своих эссе. Кроме того, комбинированные системы обратной связи, сочетающие оценку преподавателя и ИИ, помогают студентам более полно учитывать замечания и повышать общее качество академических работ.

Однако интеграция искусственного интеллекта порождает ряд серьезных вызовов, прежде всего связанных с угрозой академической честности и риском снижения самостоятельности студентов. Возможность быстрой генерации оригинального по форме контента создает соблазн выдавать работу алгоритма за собственную, что требует от преподавателей изменения стратегий оценивания в пользу устной защиты и контроля промежуточных этапов работы. Чрезмерная зависимость от технологий может привести к ослаблению критического мышления и способности к самостоятельному анализу, лишая студента необходимой интеллектуальной нагрузки. Также существует опасность эффекта «галлюцинаций» ИИ, когда модель генерирует правдоподобные, но фактически ложные сведения или несуществующую статистику, что требует от студентов развития навыков фактчекинга.

Результаты анализа свидетельствуют о том, что ChatGPT представляет собой действенный инструмент для формирования письменных умений у иностранных студентов, предоставляющий возможности индивидуализации обучения, оперативной обратной связи и поддержки на всех этапах работы с текстом. Вместе с тем применение нейросети требует методологически обоснованных подходов, сохранения баланса между использованием технологий и развитием собственных компетенций обучающихся, а также формирования критического отношения к продуктам работы ИИ. Будущие исследования должны сосредоточиться на разработке конкретных методик интеграции ChatGPT в обучение письменной речи с учётом индивидуальных особенностей различных категорий иностранных студентов, обучения студентов критическому взаимодействию с ИИ и сохранению ведущей роли преподавателя. Преподаватель должен четко разъяснять студентам вспомогательную функцию ИИ, поощряя его использование для конкретных задач, таких как проверка логических связей или подбор примеров, но запрещая полную генерацию текстов. Эффективным методом является включение заданий на критическую оценку сгенерированного ИИ контента и обязательное отражение личного вклада студента через предоставление истории правок или черновиков. В конечном итоге нейросетевые технологии должны дополнять, а не заменять традиционное обучение, где преподаватель сохраняет роль наставника, ответственного за развитие оригинальности мышления и этической ответственности обучающихся.

Список использованных источников:

1. Бичер, О. Применение искусственного интеллекта при обучении студентов РКИ. *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 8, 135-153. – Режим доступа: <https://doi.org/10.37999/udekad.1613910>. – Дата доступа: 13.03.2026.
2. 4. Интеграция сервисов искусственного интеллекта в творческие задания при обучении РКИ / Кемеровский государственный медицинский университет, 2025 // Режим доступа: <https://naukaru08.ru/ru/nauka/article/97922/view>. – Дата доступа: 13.03.2026.
3. Сутугинене, Ю. В. и др. ChatGPT в процессе обучения русскому языку как иностранному / Режим доступа: <https://rep.herzen.spb.ru/publication/18834>. – Дата доступа: 13.03.2026.
4. Carlini Versini, D., Huang, J., Polo-Perez, N., & Zaher, A. (2025). Developing writing skills and feedback in foreign language education with ChatGPT: A multilingual perspective. *Language Learning in Higher Education*, 15(2), 463-483. <https://doi.org/10.1515/cercles-2024-0102>
5. Интеграция сервисов искусственного интеллекта в творческие задания при обучении РКИ / Режим доступа: <https://naukaru08.ru/ru/nauka/article/97922/view>. – Дата доступа: 13.03.2026.
6. Сысоев, П. В. Технологии искусственного интеллекта в обучении русскому языку как иностранному / П. В. Сысоев, Е. М. Филатов // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Русский язык как иностранный, 2024. – Т. 22, № 2. – С. 300–317.
7. Wang, C. Exploring Students' Integration of ChatGPT in the Writing Process: Opportunities and Dilemmas. – Technology, Knowledge and Learning, 2024. – Vol. 29. – P. 1075–1092.

КУЛЬТУРНЫЕ КОДЫ В РУССКОЙ РЕКЛАМЕ: ПРОБЛЕМЫ ПОНИМАНИЯ ИНОСТРАНЦАМИ

Фадеева А. А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Козел В.И. – канд. пед. наук

В статье рассматривается феномен культурного кода как ключевого элемента рекламной коммуникации в русскоязычном пространстве. Анализируются теоретические подходы к определению понятия «культурный код», выявляются специфические черты русского культурного кода и связанные с ними трудности восприятия отечественной рекламы иностранной аудиторией. Особое внимание уделяется роли языковых, образных и символических кодов в рекламных текстах, а также причинам межкультурных коммуникативных сбоев.

Реклама — один из наиболее сложных в лингвокультурном отношении жанров современной коммуникации. Апеллируя к системе ценностей, образам, символам и устойчивым ассоциациям, укоренённым в сознании носителей языка, рекламный текст становится труднодоступным для представителей иной культуры. В этом контексте изучение культурных кодов, лежащих в основе русской рекламы, приобретает особую актуальность как для теории межкультурной коммуникации, так и для практики перевода и локализации рекламных материалов.

Цель статьи — описать природу и структуру культурных кодов, функционирующих в русской рекламе, и выявить механизмы, обуславливающие трудности их понимания иностранной аудиторией. Материалом исследования послужили рекламные тексты и слоганы российских брендов, а также примеры кросс-культурного восприятия русских культурных символов в международном пространстве. В качестве основных методов исследования используются анализ рекламных текстов, семиотический анализ знаков и символов, сравнительно-сопоставительный метод, а также интерпретационный анализ культурных смыслов.

Термин «культурный код» не имеет единого общепринятого определения в научной литературе. Ряд исследователей делает акцент на поведенческом измерении кода. Так, Г. А. Аванесова и Е. А. Купцова рассматривают культурные коды как «упорядоченное множество взаимосвязанных предписаний, ограничений, стандартов и установок по отношению к различным видам деятельности... центральное звено которых составляет множество знаков (символов), смыслов и их комбинаций» [1]. Данная трактовка, при всей её широте, рискует растворить специфику кода как семиотического явления в более широком понятии социальной нормы.

Иную позицию занимает А. В. Кравченко, для которого знаковая природа кода является определяющей: «Культурный код — это совокупность знаков и система правил, при помощи которых информация представлена... в виде набора этих знаков для передачи, обработки и хранения» [2]. Однако данное определение, как справедливо отмечает ряд исследователей, описывает характеристики кода вообще, а не культурного кода в частности [3].

Когнитивный подход сближает культурный код с понятием языковой картины мира. В. Н. Телия определяет его как «совокупность культурных представлений о картине мира того или иного социума» [4]. В этой перспективе культурный код оказывается не просто системой знаков, но и системой смыслов, структурирующих восприятие действительности членами данного культурного сообщества.

Существенный вклад в изучение образных составляющих культурного кода вносит В. М. Савицкий. По его мнению, каждая этнокультура представляет собой сложную семиотическую систему, одной из подсистем которой является «обширная парадигма образов, выполняющая знаковую функцию в процессе общения» и включающая образы из хозяйственной практики, ритуалов, фольклора, мифов, религии и литературы. Материальные объекты, наполняясь смыслом, обретают статус знаков в ходе процесса семиозиса; именно так любая область воспринимаемой реальности — природа, флора, фауна, предметы быта — становится культурным кодом [5].

Принципиально важным для понимания рекламной коммуникации является тезис о том, что национальный язык как код культуры хранит и передаёт из поколения в поколение устойчивые соединения, «прямо или косвенно соотносящиеся с эталонами, стереотипами и уникальной самобытностью национальной культуры». Усваивая эти единицы, носитель языка осознаёт свою принадлежность к этносу и становится носителем определённого психо- и этнотипа [6]. Таким образом, владение культурными кодами выступает маркером принадлежности к языковому сообществу.

В рекламной коммуникации культурные коды функционируют на нескольких уровнях одновременно. Для целей настоящего исследования представляется продуктивным выделить следующие основные типы кодов, наиболее активно задействованных в русской рекламе.

Языковые коды включают фразеологизмы, пословицы, устойчивые выражения и игру слов, которые апеллируют к общему языковому опыту носителей. Рекламные слоганы, построенные на трансформации известных идиом или народных поговорок, мгновенно считываются русскоязычной аудиторией, однако при буквальном переводе утрачивают всю смысловую нагрузку [7].

Визуальные коды реализуются через образы, цвет, одежду, архитектурный фон, жесты и мимику персонажей. Шапка-ушанка, берёзовая роща, советская «хрущёвка» или самовар — визуальные маркеры, несущие в русском культурном пространстве богатую систему коннотаций, однако для иностранца способные редуцироваться до экзотического стереотипа [8].

Поведенческие коды связаны с манерой общения, принятыми моделями взаимодействия и этикетными нормами. В русской рекламе это выражается в предпочтении неформального, доверительного тона; персонаж, говорящий «как сосед», воспринимается как более убедительный, нежели безликий эксперт в белом халате.

Прецедентные коды основаны на отсылках к известным текстам культуры — советским и российским фильмам, литературным произведениям, историческим событиям. Цитата из «Иронии судьбы» или образ из «Мастера и Маргариты» активируют у носителя культуры целый пласт смыслов и эмоций, которые для иностранца остаются закрытыми без дополнительного контекста [9].

Ценностные коды апеллируют к базовым установкам русской культуры: семья как высшая ценность, коллективизм, оппозиция «свой — чужой», гостеприимство, уважение к старшим. Реклама, эксплуатирующая образ тёплой семейной трапезы или дружеского застолья, действует через глубоко укоренённые культурные архетипы, которые в иных культурных системах могут иметь нейтральное или иное значение.

Русский культурный код обладает рядом устойчивых черт, которые непосредственно отражаются в рекламных практиках. Прежде всего, для русской коммуникативной культуры характерно доминирование живого, персонализированного общения над формальным: рекомендации «как от знакомого» вызывают значительно больше доверия, чем апелляция к сухим

фактам. Именно поэтому в российской рекламе широко используются нарративные стратегии, апеллирующие к коллективному опыту, а не к рациональным аргументам.

Существенную роль играет апелляция к эмпатии и искренности: коммуникация, воспринимаемая как официальная или холодная, немедленно утрачивает доверие аудитории. Столь же значима роль юмора — прежде всего тонкой иронии, — который является неотъемлемой частью русского языкового сознания и активно используется в рекламных текстах.

Особую роль в русской рекламе играют контекстуальные и ассоциативные связи: образ из известного фильма, знакомая жизненная ситуация или метафора срабатывают гораздо сильнее, чем рациональные аргументы, поскольку апеллируют к эмоциям и личному опыту аудитории [10]. Отсылки к прецедентным текстам — советским фильмам, народным пословицам, крылатым выражениям — формируют «внутреннюю референцию», которая мгновенно считывается носителями культуры, но остаётся непрозрачной для внешнего наблюдателя [11].

Для носителя русского языка не требует объяснений смысл устойчивых выражений «в ту степь», «не в зуб ногой», «седьмая вода на киселе» или «у нас в Рязани грибы с глазами» — они немедленно активируют сеть культурных ассоциаций, связанных с национальным менталитетом и языковой картиной мира. Для иностранца эти единицы остаются семантически непрозрачными, поскольку соответствующие культурные коды в его опыте отсутствуют.

Аналогичная ситуация возникает при столкновении с визуальными кодами. Показателен феномен «славянского шика», набравший популярность на Западе в конце 2023 года: меховые шапки, шубы и пуховые платки превратились в модный тренд, а песня Кати Лель «Мой мармеладный» вошла в топ-5 мирового чарта Spotify [12]. Этот пример наглядно демонстрирует, как культурные символы, имеющие конкретное смысловое наполнение внутри культуры (шапка-ушанка как маркер советского быта, эстетика массовой культуры 1990–2000-х годов), при пересечении культурных границ превращаются в экзотический знак «без означаемого» — объект эстетизации, оторванный от исходного контекста.

Проблема усугубляется насыщенностью рекламных текстов прецедентными феноменами — отсылками к советскому кинематографу, литературным образам, историческим событиям. Код «советскости» остаётся одним из наиболее продуктивных в российской рекламе: ностальгические образы коммунальной кухни или пионерского лагеря мгновенно создают эффект «своего» у аудитории старшего поколения и оказываются совершенно непонятными молодым иностранным потребителям.

Кроме того, важную роль играет специфический юмор — самоирония, абсурд и апелляция к «простому человеку», — который в иных культурных традициях может быть интерпретирован как неуместная двусмысленность или негативная самооценка бренда. Невербальные коды — жесты, мимика, пространный поведенческий — также несут культурно-специфическую нагрузку и служат источником коммуникативных сбоев при межкультурной рецепции рекламы.

Культурный код является системообразующим элементом рекламной коммуникации: он определяет, каким образом сообщение будет воспринято аудиторией, какие ассоциации активирует и каков будет эмоциональный отклик. Русская реклама в значительной мере опирается на глубоко укоренённые коды национальной культуры — языковые, образные, символические и поведенческие, — что делает её малодоступной для иностранного реципиента.

Основными источниками коммуникативных сбоев при восприятии русских рекламных текстов иностранцами являются: непрозрачность фразеологических единиц и прецедентных выражений, насыщенность визуальных образов культурно-специфическими коннотациями, а также принципиально иная структура эмоционального и юмористического регистра. Для преодоления этих барьеров необходима не просто лингвистическая, но и культурная локализация рекламных сообщений с опорой на систему кодов принимающей культуры.

Перспективным направлением дальнейших исследований представляется сопоставительный анализ конкретных рекламных кампаний с точки зрения успешности культурной адаптации, а также изучение динамики культурных кодов в условиях глобализации и цифровой коммуникации.

Список использованных источников:

1. Аванесова, Г. А. Культурные коды: базовые понятия и механизм функционирования / Г. А. Аванесова, Е. А. Купцова // Знание. Понимание. Умение. — 2015. — № 2. — С. 28–38.
2. Кравченко, А. В. Знак, значение, знание: очерк когнитивной философии языка / А. В. Кравченко. — Иркутск: ОГУП «Иркутская областная типография № 1», 2001. — 261 с.
3. Ступина, Е. А. Культурные коды сленгизмов / Е. А. Ступина // Теоретическая и прикладная лингвистика. — 2023. — Вып. 9. — № 1.
4. Телия, В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. — М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. — 288 с.
5. Папшева, А. В. Культурные коды и их классификация / А. В. Папшева // Вестник Самарского государственного университета. — 2010. — № 5. — С. 176–181.
6. Бурукина, О. А. Культурные коды и проблемы перевода / О. А. Бурукина // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2019. — № 1. — С. 12–21.

7. Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. — 3-е изд. — М.: Слово, 2008. — 264 с.
8. Савицкий, В. М. Этнокультура как семиотическая система / В. М. Савицкий // Вопросы языкознания. — 2023. — № 1. — С. 1–18.
9. Щербакова, И.А. Культурный код и digital: как говорить с аудиторией / И.А.Щербакова // AdIndex,2025. —Режим доступа: <https://adindex.ru/publication/opinion/marketing/2025/11/17/339213.phtml>. — Дата доступа: 18.03.2026.
10. Савицкий, В. М. Образные коды культуры / В. М. Савицкий // Филологические науки. — 2019. — № 3. — С. 44–52.
11. Пашкова, Н. В. Культурная память как основа культурного кода / Н. В. Пашкова // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. — 2012. — № 19. — С. 163–170.
12. Газета.ру. Славянский шик: как русская эстетика стала мировым трендом / Режим доступа: <https://www.gazeta.ru/style/2023/12/10/17978347.shtml>. — Дата доступа: 18.03.2026.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ИГР В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Аскалин Д. В.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Козел В.И. – канд. пед. наук

В данной работе рассматриваются аспекты интеграции компьютерных игр в процесс обучения иностранному языку. Обосновывается, почему такие игры способствуют росту мотивации и повышению результативности освоения языка. Представлены практические рекомендации для педагогов по внедрению игровых технологий в учебный процесс.

Применение компьютерных игр в образовательной практике и языковом обучении началось сравнительно недавно, поэтому до сих пор наблюдается настороженное отношение к их использованию. Многие исследователи, занимающиеся данной проблематикой, указывают на недооценку дидактического потенциала компьютерных игр. К сожалению, педагоги не всегда способны распознать скрытые возможности таких инструментов, а разработчики, в свою очередь, редко ориентируются на образовательные цели [1].

Вместе с тем давно установлено, что восприятие информации в игровой форме является одним из наиболее эффективных, что особенно заметно на примере развивающих игр для детей дошкольного возраста. Компьютерные игры позволяют трансформировать сложный и подчас скучный процесс в увлекательную и при этом полезную деятельность, превращая обучающегося из пассивного слушателя в активного участника образовательного процесса [2]. В настоящее время всё больше отечественных и зарубежных специалистов сходятся во мнении, что использование игровых технологий в обучении может давать высокие результаты [3], [4], [5].

Остановимся подробнее на том, какой вклад компьютерные игры могут внести в процесс освоения языка. Ключевым преимуществом выступает их интерактивность, которая отсутствует в книгах, фильмах или других формах искусства. Игрок взаимодействует с виртуальным миром посредством определённых правил и ограничений, что в совокупности образует игровой процесс (геймплей). Благодаря этому создаётся эффект присутствия (иммерсия), позволяющий участнику влиять на развитие событий, выбирать действия персонажа, исследовать пространство, взаимодействовать со звуковым и визуальным рядом. Большинство современных многопользовательских онлайн-игр отличаются соревновательностью и коммуникативной направленностью, поскольку участники объединяются в команды для достижения общих целей, что требует активного общения между собой, зачастую на английском языке.

Среди главных аргументов сторонников использования компьютерных игр в обучении выделяют высокий уровень мотивации, рост интереса к предмету изучения, а также возможность самостоятельного освоения языка. Важной характеристикой является также развитие у обучающихся чувства свободы и самостоятельности. При этом преподавателю не следует брать на себя роль судьи или надзирателя, а тем более участвовать в игре как полноценный игрок [6].

Существующие компьютерные игры с точки зрения их применимости в языковом обучении можно разделить на три крупные категории: 1) специализированные обучающие игры, изначально созданные для изучения языка; 2) образовательные программы и веб-ресурсы с элементами геймификации; 3) коммерческие развлекательные игры, которые не разрабатывались как учебные, но могут эффективно использоваться в языковых целях.

Специализированные обучающие игры, как правило, ориентированы на дошкольников или младших школьников. На начальном этапе это преимущественно лексические игры, в которых необходимо запоминать слова, собирать их из букв, соотносить с изображениями. Хорошим примером служит игра Hangman [7], напоминающая классическое «Поле чудес». С каждым новым уровнем добавляются элементы сложности и цветовое оформление.

Для начинающих изучать английский язык подходит игра «Английский от А до Z: Миссия Шпион» (2007), состоящая из 11 частей, где с помощью интерактивных заданий процесс обучения превращается в увлекательное приключение [8].

Для педагогов, работающих с детьми младшего школьного возраста, в интернете представлен широкий выбор игр, направленных на отработку фонетики, лексики, грамматики и орфографии [9], [10]. Указанные сайты являются русскоязычными, однако обучающиеся с более высоким уровнем подготовки (старшие школьники и студенты) могут выполнять упражнения и на англоязычных ресурсах [11–12], которые предназначены для самостоятельной проработки грамматики и расширения словарного запаса. Помимо языковой практики, такие игры способствуют формированию общекультурного кругозора, улучшают навыки работы с компьютером, поддерживают интерес к занятиям и постепенно снижают авторитарность педагога. К недостаткам подобных игр можно отнести ограниченность их функционала, поскольку, по сути, они представляют собой интерактивные программы, облечённые в игровую оболочку.

Образовательные программы и сайты с элементами геймификации, строго говоря, не являются играми, однако в учебном процессе в них присутствуют игровые элементы: мультиперсонажность, квестовый характер заданий, соревнование, накопление очков. Яркий пример — платформа Lingualeo [13], предназначенная для самостоятельного изучения английского языка. Пользователь может выбирать уровень сложности, а для поддержания регулярности занятий используется игровая механика: за каждое выполненное задание начисляются баллы («лингоины»), которыми можно «кормить» львёнка Лео. Геймификация на подобных образовательных сайтах стимулирует систематические занятия, подталкивает к выполнению дневной нормы, позволяет отслеживать прогресс в наглядных формах: в виде накопленных очков, значков, уровней [14].

Подводя итоги, можно утверждать, что компьютерные игры выступают не только средством досуга, но и обладают значительным потенциалом в сфере изучения иностранных языков, что подтверждается вниманием к ним со стороны отечественных и зарубежных учёных. Сформулируем основные выводы:

1. Обучающие компьютерные игры благодаря интерактивности и коммуникативной направленности позволяют достичь высокой степени мотивации обучающихся за счёт эффекта погружения, соревновательности и получения положительных эмоций.

2. Такие игры могут применяться как в аудиторной, так и во внеаудиторной работе; они способствуют качественному усвоению лексического и грамматического материала благодаря использованию ярких видеоматериалов и аудиосопровождения.

3. Обучающие игры и ресурсы с элементами геймификации предоставляют отличные возможности для самостоятельного изучения языка во внеучебное время.

4. В процессе участия в многопользовательских играх обучающиеся могут преодолевать языковой барьер, оказываясь в иноязычной среде, воспринимая иностранную речь на слух и взаимодействуя с другими игроками. Это позволяет развивать такие практические навыки, как аудирование и говорение.

5. При использовании компьютера родителям следует строго соблюдать санитарные нормы и временные ограничения, чтобы предотвратить формирование зависимости у детей.

Список использованных источников:

1. Monika Simkova. Using Of Computer Games In Supporting Education. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://core.ac.uk/download/pdf/82014058.pdf>. – Дата доступа: 22.03.2026.
2. О применении ИКТ на уроках английского языка (презентация). [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://more2.starfall.com/n/matching/short-vowels/load.htm?f&redir=www>. – Дата доступа: 22.03.2026.
3. Blumberg F. Learning by Playing: Video Gaming in Education. N. Y.: Oxford University Press. – 2014. – 42 p.
4. Gee J.P. What Video Games Have to Teach us about Learning and Literacy. N. Y.: Palgrave Macmillan. – 2003. – 256 p.
5. Соболева, Е. В. Применение обучающих программ на игровых платформах для повышения эффективности образования / Е. В. Соболева [и др.] // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. – 2017. – Т. 7. – № 4. – С. 7–25.
6. Евтюгина, А. А. Компьютерные игры в обучении иностранному языку. [Электронный ресурс] / А. А. Евтюгина, А. Н. Хусаинова // Режим доступа: http://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/25453/1/nito_2018_026.pdf. – Дата доступа: 22.03.2026.
7. Обучающая игра Hangman. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://www.gamestolearnenglish.com/hangman-english/>. – Дата доступа: 22.03.2026.
8. Английский язык от А до Z - Миссия Шпион (развивающая игра для детей) [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://frenchenglish.ru/english_from_a_to_z_1.html. – Дата доступа: 22.03.2026.
9. Компьютерные игры для дошкольного и младшего школьного возраста [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://more.starfall.com/>. – Дата доступа: 22.03.2026.
10. Обучающие игры для изучения английского языка. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.weekenglish.ru/games/>. – Дата доступа: 22.03.2026.
11. English Interactive Grammar Fun Games [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.englishmedialab.com/games_puzzles.html. – Дата доступа: 22.03.2026.
12. Word Games [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://www.theproblemsite.com/games>. Дата доступа: 22.03.2026.
13. Lingualeo [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://lingualeo.com/ru>. – Дата доступа: 22.03.2026.

14. Какие игры на английском помогают учить язык [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://langformula.ru/igry-na-anglijskom-yazyke/#1>. – Дата доступа: 22.03.2026.

КРАТКИЙ ОБЗОР ИГРОВЫХ ПРОДУКТОВ, ПРИМЕНИМЫХ В ЦЕЛЯХ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аскалин Д. В.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Козел В.И. – канд. пед. наук

Представлен краткий обзор обучающих игровых продуктов, применимых в целях языкового образования.

Игровые методы занимают значимое место в обучении иностранному языку, так как позволяют сделать занятия более увлекательными и результативными, а также способствуют росту заинтересованности обучающихся. В процессе игры студенты легче преодолевают стеснение и языковой барьер, которые зачастую препятствуют свободному общению. Игра моделирует коммуникативную ситуацию, в рамках которой участники решают поставленные задачи, а общение на иностранном языке из самоцели превращается в инструмент достижения игровых целей. Благодаря этому происходит естественное (непроизвольное) усвоение языкового материала, формируется чувство удовлетворения и укрепляется интерес к изучаемой дисциплине.

Перейдём к наиболее интересной и сложной части — применению в языковом обучении коммерческих игр, которые изначально не предназначались для образовательных целей. Начиная с конца 1990-х годов исследователи всё чаще обращают внимание на их обучающий потенциал.

Один из популяризаторов компьютерных игр, американский профессор Д.П. Джи, утверждает, что такие игры обладают рядом характеристик, которые стоит использовать в образовании, причём эти характеристики не свойственны традиционным (некомпьютерным) играм. Автор особо выделяет возможности компьютерных игр в сфере моделирования процессов, что позволяет эффективно осваивать различные области повседневной жизни за счёт детальной проработки ситуаций с использованием визуальных и звуковых средств [1].

Известно, что компьютерные игры могут влиять на развитие внимания и когнитивных способностей. В ряде экспериментов участники, регулярно играющие в видеоигры, демонстрировали лучшие результаты по удержанию в поле зрения нескольких движущихся объектов по сравнению с контрольной группой [2].

Рассмотрим особенности коммерческих игр, не предназначенных для обучения языку, но тем не менее способствующих его освоению. Такие игры должны соответствовать ряду критериев: 1) наличие сюжета, построенного с помощью игровых персонажей. Сюжет мотивирует игроков не просто выполнять действия, но и вникать в причины и необходимость их выполнения; 2) диалоги внутри игры. Возможность общения — важная составляющая для языкового обучения. Виртуальные персонажи могут подсказывать игроку значение незнакомых слов в процессе коммуникации; 3) участие игрока в развитии сюжета. В отличие от фильмов и книг, игры позволяют влиять на ход событий в большей или меньшей степени. Сюда же можно добавить 4) проработанный мир (использование в игре различных надписей, записок, книг, побочных заданий и других инструментов) [3].

Существуют данные зарубежных исследователей, подтверждающие улучшение языковых навыков с помощью компьютерных игр. В частности, Чжэн, Янг, Вагнер и Брюэр (2009) изучали взаимодействие между двумя англоговорящими и двумя китайскими студентами, выполнявшими квесты в онлайн-игре на английском языке. Отмечается, что вместо того чтобы сосредотачиваться на языковых целях, участники взаимодействовали ради достижения игровых задач, тем самым осваивая язык в процессе его практического применения. Оба носителя китайского языка признали, что в ходе игры улучшили свои навыки владения английским [4]. Этот факт подтверждается и личным опытом автора: студенты, регулярно участвующие в многопользовательских онлайн-играх, отличались хорошими навыками аудирования и беглой спонтанной речью на английском языке, то есть демонстрировали явное развитие языковой и речевой компетенции.

Рассмотрим примеры конкретных компьютерных игр, которые могут использоваться для изучения английского языка.

Серия *The Elder Scrolls*, начатая ещё в 1994 году, разворачивается в обширной вселенной с богатой историей. В играх этой серии игроку нередко приходится решать проблемы мирового масштаба, будь то сражения с возродившимися драконами или противостояние потустороннему

вторжению. Четыре игры серии — *Morrowind* (2002), *Oblivion* (2006), *Skyrim* (2011) и *Online* (2014) — получали награды «Лучшая игра года» от различных изданий.

Действие серии *Fallout* происходит в постапокалиптической Америке конца XXII века, спустя двести лет после мировой ядерной войны. Сюжет повествует о приключениях жителя подземного убежища, которому поручено найти водный чип и доставить его в бункер, чтобы спасти сообщество от нехватки воды. Среди достоинств *Fallout* обозреватели отмечали инновационный сеттинг, открытость игрового мира и реалистичность игрового процесса. На протяжении нескольких лет *Fallout* входила в списки лучших игр по версии различных игровых изданий.

Все перечисленные выше игры являются одиночными и предлагают взаимодействие с цифровыми персонажами, которое не всегда соответствует реальному общению: например, персонажи могут ждать, пока игрок обратится к словарю или онлайн-переводчику. Однако существует тип игр, максимально приближенный к живому общению, — многопользовательские (мультиплеерные) компьютерные игры. Примерами таких игр служат *World of Warcraft*, *Call of Duty*, *Eve Online*, *Atlas*, *Post Scriptum* и другие.

В подобных играх пользователь, входя в состав интернациональной команды, вынужден постоянно взаимодействовать с другими игроками из разных стран для достижения разнообразных целей. Как правило, языком общения выступает английский. Именно такое коммуникативное взаимодействие между участниками наилучшим образом помогает преодолеть языковой барьер, познакомиться с различными акцентами, освоить разговорную речь и сленг, привыкнуть к восприятию живой речи в быстром темпе. Исследование, проведенное в 2014 году, показало, что среди представителей одной возрастной группы те, кто активно играет в компьютерные игры на английском языке, знают больше слов и устойчивых выражений по сравнению с теми, кто играет редко или не играет вовсе [5].

Объем данной работы не позволяет затронуть такие важные аспекты, как развитие игровой зависимости и влияние компьютерных игр на уровень агрессии, которые вызывают беспокойство у многих исследователей. Отметим лишь, что родителям, безусловно, следует контролировать время, проводимое ребенком за компьютером, и не допускать формирования зависимости.

Список использованных источников:

1. Gee J.P. *What Video Games Have to Teach us about Learning and Literacy*. N. Y.: Palgrave Macmillan. – 2003. – 256 p.
2. Григорьев, И.С. Зарубежный опыт использования компьютерных игр в обучении детей [Электронный ресурс] / И.С. Григорьев // Режим доступа: http://psyedu.ru/files/articles/psyedu_ru_2016_4_Grigoriyev.docx. – Дата доступа: 22.03.2026.
3. Какие игры на английском помогают учить язык [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://langformula.ru/igr-na-anglijskom-yazyke/#1>. – Дата доступа: 22.03.2026.
4. Zheng, D., Young, M. F., Wagner, M. M., & Brewer, R. A. (2009). Negotiation for action: English language learning in game-based virtual worlds. *The Modern Language Journal*, 93(4), 489–511.
5. Манджиев, К.С. Как *World of Warcraft* помогает мне в изучении английского языка К.С. Манджиев, И.В. Ашалукова // Юный ученый. – 2016. – №2. – С. 29-30.

МЕРЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ ВЬЕТНАМА

Фам Тхи Хонг Ньунг

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Козел В.И. – канд. пед. наук

В условиях активного развития цифровых технологий и цифровой трансформации образования вопросы обеспечения информационной безопасности становятся особенно актуальными. Во Вьетнаме внедрение информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс сопровождается необходимостью защиты информационных систем, персональных данных и образовательных ресурсов. В данной статье рассматриваются основные меры обеспечения информационной безопасности в образовательной сфере Вьетнама, а также анализируются существующие проблемы и перспективы развития.

В последние годы система образования Вьетнама активно внедряет цифровые технологии, включая электронные образовательные платформы, системы управления обучением и базы данных обучающихся. Эти процессы способствуют повышению эффективности образовательной деятельности, однако одновременно создают новые риски, связанные с кибератаками, утечкой данных и несанкционированным доступом к информации.

В связи с этим обеспечение информационной безопасности становится одной из важнейших задач учреждений образования и государственных органов. Государственная политика Вьетнама предусматривает развитие нормативно-правовой базы и внедрение комплексных мер защиты информационных систем.

Информационная безопасность в образовательной сфере направлена на защиту конфиденциальности, целостности и доступности информации. В учреждениях образования обрабатываются различные виды данных: персональная информация студентов и преподавателей, результаты обучения, научные исследования и административные документы.

С развитием цифрового образования университеты и школы становятся потенциальными объектами кибератак. Поэтому повышение уровня кибербезопасности, формирование культуры безопасного использования цифровых технологий и защита образовательных информационных систем являются необходимыми условиями устойчивого развития системы образования Вьетнама.

Во Вьетнаме применяются различные организационные, технические и образовательные меры для защиты информации в сфере образования.

Одним из ключевых направлений обеспечения информационной безопасности в образовательной сфере Вьетнама является развитие нормативно-правовой базы. Государство активно формирует систему законодательных актов, регулирующих вопросы кибербезопасности и защиты данных. Основу правового регулирования составляют законы о кибербезопасности, защите персональных данных и информационных технологиях, а также различные постановления правительства и инструкции профильных министерств. Эти документы определяют требования к защите информационных систем, процедурам обработки и хранения данных, а также ответственность организаций за нарушение правил безопасности. В учреждениях образования данные нормативные акты применяются при разработке внутренних регламентов, направленных на защиту информационных ресурсов, электронных образовательных платформ и баз данных обучающихся [1].

Важную роль в обеспечении информационной безопасности играет внедрение современных технических средств защиты. В университетах, школах и образовательных центрах используются различные технологии, направленные на предотвращение несанкционированного доступа и защиту информационных систем от кибератак. К таким мерам относятся использование антивирусных программ, межсетевых экранов, систем обнаружения и предотвращения вторжений, а также средств шифрования данных [2]. Кроме того, внедряются системы резервного копирования и восстановления информации, что позволяет минимизировать последствия возможных инцидентов. В последние годы также активно развивается использование облачных технологий и централизованных систем управления данными, что требует дополнительных мер защиты и контроля доступа.

Наряду с техническими средствами большое значение имеют организационные меры обеспечения информационной безопасности, проводятся процедуры, регулирующие использование информационных систем и цифровых ресурсов. Руководство учреждений образования определяет правила доступа к информационным ресурсам, порядок хранения и передачи данных, а также ответственность сотрудников за соблюдение требований безопасности. Многие университеты создают специализированные подразделения или назначают ответственных лиц, занимающихся вопросами кибербезопасности и администрирования информационных систем. Регулярно проводятся проверки состояния информационной безопасности, аудит систем и оценка возможных рисков [3].

Одним из наиболее важных факторов обеспечения информационной безопасности является подготовка пользователей информационных систем. Во Вьетнаме большое внимание уделяется повышению уровня знаний преподавателей, студентов и административных сотрудников в области безопасного использования цифровых технологий. Для этого организуются семинары, тренинги и обучающие курсы, посвященные вопросам защиты персональных данных, безопасной работы в сети Интернет и предотвращения киберугроз. Такие образовательные мероприятия помогают формировать культуру информационной безопасности и снижают риск возникновения инцидентов, связанных с человеческим фактором.

Развитие кадрового потенциала является ещё одним важным направлением государственной политики в сфере информационной безопасности. Во многих университетах Вьетнама открываются образовательные программы, посвященные кибербезопасности, защите информации и сетевым технологиям. Студенты изучают методы защиты информационных систем, криптографию, управление рисками и анализ киберугроз. Подготовка специалистов в данной области позволяет не только повышать уровень защиты информационных систем в учреждениях образования, но и способствует развитию национальной системы кибербезопасности в целом.

Для повышения эффективности мер информационной безопасности Вьетнам активно развивает международное сотрудничество. Учреждения образования участвуют в международных проектах, конференциях и научных исследованиях, посвященных вопросам кибербезопасности. Сотрудничество с зарубежными университетами и технологическими компаниями позволяет внедрять передовые технологии защиты информации, обмениваться опытом и повышать квалификацию специалистов. Кроме того, участие в международных инициативах способствует

развитию стандартов информационной безопасности и интеграции Вьетнама в глобальное цифровое пространство.

Несмотря на значительные усилия государства и учреждений образования по внедрению мер информационной безопасности, система образования Вьетнама всё ещё сталкивается с рядом серьёзных проблем. Одной из основных трудностей является недостаточный уровень осведомлённости преподавателей, студентов и административного персонала о правилах безопасного использования информационных технологий. Во многих случаях пользователи не уделяют достаточного внимания защите своих учётных записей, использованию надёжных паролей и соблюдению базовых требований кибербезопасности, что повышает риск несанкционированного доступа к информационным системам. Кроме того, значительная часть учреждений образования, особенно в региональных и сельских районах, сталкивается с ограниченными финансовыми ресурсами, что затрудняет внедрение современных технических средств защиты информации и обновление инфраструктуры информационных систем. Ещё одной проблемой является нехватка квалифицированных специалистов в области информационной безопасности, способных эффективно управлять защитой образовательных информационных систем и реагировать на современные киберугрозы. В условиях стремительного развития цифровых технологий и увеличения числа кибератак учреждения образования становятся всё более уязвимыми, что требует постоянного совершенствования существующих механизмов защиты [4].

В целях повышения уровня информационной безопасности в образовательной системе Вьетнама необходимо продолжать совершенствование существующих подходов и внедрение новых решений. Одним из приоритетных направлений является дальнейшее развитие нормативно-правовой базы, регулирующей вопросы защиты информации и кибербезопасности в образовательной сфере. Важную роль также играет расширение применения современных технологий защиты данных, включая системы мониторинга информационных угроз, методы криптографической защиты и интеллектуальные системы анализа киберрисков. Наряду с техническими мерами необходимо уделять особое внимание формированию культуры информационной безопасности среди студентов, преподавателей и сотрудников учреждений образования посредством регулярных обучающих программ и практических тренингов. Перспективным направлением является также развитие международного сотрудничества, позволяющего обмениваться опытом и внедрять передовые практики обеспечения кибербезопасности. Кроме того, важным фактором повышения эффективности системы защиты информации является инвестирование в подготовку специалистов в области информационной безопасности и развитие научных исследований, направленных на создание новых методов и технологий защиты образовательных информационных систем. Реализация этих мер позволит значительно укрепить уровень информационной безопасности и обеспечить устойчивое развитие цифровой образовательной среды во Вьетнаме.

Информационная безопасность является важным элементом развития современной системы образования во Вьетнаме. В условиях цифровой трансформации образовательных процессов защита информационных ресурсов становится необходимым условием стабильного функционирования учреждений образования. Реализация комплексных мер – правовых, технических и образовательных – позволит повысить уровень защиты информации и обеспечить устойчивое развитие образовательной среды.

Список использованных источников:

1. Кибербезопасность в образовании [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://www.intel.vn/content/www/vn/vi/education/it-in-education/cyber-security.html>. – Дата доступа: 22.03.2026.
2. Выявление рисков и угроз информационной безопасности в образовательной деятельности [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://antoanthongtin.vn/tin/nhan-dien-cac-nguy-co-va-moi-de-doa-an-toan-thong-tin-trong-hoat-dong-giao-duc>. – Дата доступа: 22.03.2026.
3. Защита и конфиденциальность данных учащихся и преподавателей: международный опыт и рекомендации - [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://tapchigiaoduc.edu.vn/article/88723/236/an-ninh-bao-mat-du-lieu-cua-hoc-sinh-va-giao-vien-kinh-nghiem-quoc-te-va-khuyen-nghi/>. – Дата доступа: 23.03.2026.
4. Нарушения информационной безопасности в онлайн-обучении: последствия и неотложные решения [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://mst.gov.vn/mat-an-toan-thong-tin-trong-day-hoc-truc-tuyen-nhung-he-luy-va-giai-phap-cap-bach-197150080.htm/> – Дата доступа: 23.03.2026.

ЯЗЫКОВАЯ ИГРА КАК СРЕДСТВО ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ В ЗАГОЛОВКАХ СТУДЕНЧЕСКОЙ ПРЕССЫ

Гумманов А.

Статья посвящена анализу языковой игры как средства выразительности в заголовках студенческой прессы. Рассматриваются особенности заголовка как структурного элемента текста и его роль в привлечении внимания читателя. Описываются основные виды языковой игры на различных уровнях языка, а также их функции в медиатексте. На материале студенческих изданий «ЖурФАКТЫ» и «Импульс» проводится сравнительный анализ использования игровых приемов.

Заголовок – это второй по значимости компонент текста, его имя, его отражение. Особенностью заглавия является то, что это своеобразный элемент произведения, имеющий двойственную природу. С одной стороны, заголовок – это языковая структура, предвещающая текст, стоящая над «ним» и перед ним. Поэтому заглавие воспринимается как речевой элемент, находящийся вне текста и имеющий определенную самостоятельность. С другой стороны, заголовок – это полноправная деталь текста, входящая в него и связанная с другими деталями целостного механизма произведения. Наряду с началом, серединой, концовкой заголовок составляет определенный план членения текста – пространственно-функциональный, или архитектуру текста. [1].

Современный заголовок – многоступенчатая структура, которая состоит из разных элементов. Не случайно в современной литературе появилось понятие заголовочный комплекс (ЗК) [2]. По определению Э.А. Лазаревой, «Заголовочный комплекс (заголовочный ансамбль) – это подсистема внутритекстовой системы, состоящая из элементов, находящихся вне текста» [3]. Заголовочный ансамбль включает в себя лид, эпиграф, заголовок, подзаголовок, рубрики, анонсы и ряд других элементов. Эти элементы называются «выдвинутыми», так как будучи тесно связанными с основным текстом по содержанию, в структурно-речевом плане сохраняют некую самостоятельность, отдельность от текста. ЗК позволяет не перегружать заголовок, сосредоточив его на привлечении внимания, а передачу информации возложить на подзаголовок. Если же вводится еще и рубрика, то она берет на себя информирование о теме (проблемная ситуация, изложенная в статье), позволяя подзаголовку сосредоточиться на идее (какой выход предлагается из этой проблемной ситуации). При написании заголовочного комплекса нужно следить, чтобы в различных его элементах не повторялись одинаковые слова [4].

К плохим заголовкам также относят «нулевые», «двойные» и комментарийные. «Нулевой» заголовок что-то подразумевает, но что именно – для читателей остается загадкой. Подобное происходит, когда в качестве заголовков используют банальные крылатые фразы, пословицы, поговорки, лозунги, а также непонятные широкому кругу читателей термины. Главный бич многих изданий – это «нулевые заголовки». Банальности, такие как «Все лучшее – детям», «Люди особой профессии». Такие заголовки вызывают чувство державы, вам кажется, что тексты с такими названиями вы уже читали. «Двойной» заголовок – это высказывание, в котором объединены сразу два аспекта темы. В таких случаях рекомендуется либо отказаться в заголовке от одного из аспектов, либо из одной статьи сделать две, каждую со своим заголовком. Комментарийные заголовки являются неудачными при использовании их в информационных статьях.

Придумывание заголовков – особая разновидность журналистской работы. Как правило, автору для своего текста придумать хороший заголовок достаточно сложно. Мешает «перегруженность» информацией, когда не удается дистанцироваться от собственной статьи, взглянуть на нее со стороны, выделить наиболее яркие моменты, которые могли бы быть затем отражены в заголовке. [5].

Для проверки качества заголовка можно использовать ТАКТ-тест. Этот тест помогает проверить качество заголовка по 4 ключевым параметрам: Т – Taste (вкус); А – Attractiveness (привлекательность); С – Clarity (ясность); Т – Truth (правда) [6].

В первой половине 19 века формируется философия позитивизма, которая рассматривала специальные, прежде всего, естественные науки как единственный источник получения подлинного научного («позитивного») знания. В 1950-е гг. понятие неопозитивизма заменяется понятием «аналитическая философия», частью которой становится лингвистическая философия, а интерес неопозитивизма смещается с логического языка науки на обыденный язык, что нашло развитие в концепции «языковых игр» Л. Витгенштейна [7].

Язык и речь тоже можно рассматривать как своеобразную форму игры, имеющую некоторые отличительные черты. Во-первых, эта игра обязательно содержит эстетический момент. Удовольствие, которое испытывают говорящий и слушающий, заключается в ощущении красоты и изящества сказанного. Языковая игра должна быть красивой – в этом ее правда, ее право на существование. Вторая отличительная особенность языковой игры – это комический эффект. Конечно, у нее могут быть и более «возвышенные» цели (например, в поэтических текстах), но в большинстве случаев языковая игра нацелена на то, чтобы просто позабавить собеседника,

развеселить, рассмешить его, поэтому самым распространенным видом языковой игры является каламбур. Третья особенность языковой игры заключается в том, что в основе ее лежат некоторые внутренние, «природные» свойства самого языка – его строения и функционирования в обществе. В самом деле, языковая игра – это постоянное нарушение каких-то правил. И в то же время сами эти нарушения не бессистемны и случайны, а происходят по определенным правилам, подчиняются некоторым закономерностям. Это связано с самой природой языка. Язык изначально содержит в себе глубинные, неразрешимые противоречия [8].

Попытки классифицировать языковые игры были предприняты многими исследователями. Одна из таких классификаций была предложена С.В.Ильясовой и Л.П. Амири в книге «Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы». Они утверждают, что языковая игра может реализоваться на всех ярусах языка: фонетическом, графическом, морфологическом. На фонетическом уровне ее можно создавать при помощи таких приемов, как анаграмма, палиндром, звукоподражание, звуко-символика или фоносемантические сближения слов. На графическом уровне ЯИ выражена в форме графической игры. Под графической игрой понимается манипулирование средствами графики, к которым относят: буквы, знаки препинания, приемы сокращения слов, использование пробелов, ударений, отступов, прописных букв, возможных подчеркиваний и других шрифтовых выделений.

Лексические виды языковой игры обладают яркой стилистической окрашенностью и значительным эмоциональным воздействием они широко используются в текстах рекламы. К ним относятся: метафора, метонимия, каламбур, гипербола. На синтаксическом уровне используется парцелляция, повтор (синтаксический и лексический), тавтология, зевгма, риторический вопрос. Языковая игра на текстовом уровне возможна благодаря контексту, для правильного ее восприятия необходимо знание контекста или даже всего текста [9].

Языковая игра как прием заголовочной стратегии актуальна не только в профессиональных средствах массовой информации, но и в студенческой журналистике. Молодежные издания стремятся к креативности, экспериментируют с формой и содержанием, стараясь привлечь внимание аудитории и выразить индивидуальность авторов. В качестве материала для анализа языковой игры в заголовках были выбраны студенческие издания профильных вузов: газета факультета журналистики БГУ – «ЖурФАКТЫ» (ЖФ) и газета Белорусского государственного университета информатики и радиоэлектроники – «Импульс» (И), чтобы исследовать чьи студенты лучше обыгрывают слова и какие приемы языковой игры они применяют чаще.

«МУЗЫКА НАС СВЯЗАЛА» (И, 30.11.2019) – по названию сразу понятно, что тема статьи – музыка. В материале рассказывается, как студенты БГУИРа отпраздновали День рождения Факультет компьютерного проектирования. Они отмечали его целую неделю, а последним мероприятием стал музыкальный вечер. Именно поэтому для заголовка была выбрана знаменитая песня группы «Мираж».

«(НЕ)ОБЪЯТНЫЕ ДАЛИ» (ЖФ, 30.04.2025) – небольшая заметка главного редактора газеты, в которой мы узнаем, что она передает свой пост другому человеку. Скобки вокруг приставки позволяют читать заголовок двояко, из-за чего появляется некая антитеза. Так же выражение «Необъятные дали» – это аллюзия (отсылкой) на песню Тимур Муцураева.

«ДЕРЖАТЬ РУКУ НА ПУЛЬСЕ ЗАКОНА» (ЖФ, 30.04.2025) – статья, посвященная правкам в Законе о СМИ. «Держать руку на пульсе» – фразеологизм, который означает быть в курсе событий, потому что профессиональному журналисту «нельзя упускать из виду важные новости».

«ЗЛО УПОТРЕБЛЕНИЯ» (И, 31.03.2025) – статья, рассказывающая о вреде наркотиков. Языковая игра в заглавие проявляется через созвучие со словом «злоупотребление», которое напрямую связано с зависимостью от наркотических веществ.

В ходе нашего исследования мы пришли к выводу, что студенты факультета журналистики БГУ чаще применяют языковую игру для создания заголовков. Студентам нравится трансформировать известные афоризмы, крылатые выражения и фразеологизмы под контекст своих статей. Так же они часто используется прием аллюзии, т.е. упоминаний известных для массовой культуры произведений (песен, книг, устойчивых выражений). Это можно объяснить тем, что таким образом они демонстрируют свою креативность, знания и эрудицию. Более того, видоизменение распространенных выражений способствует установлению определенной связи между автором и аудиторией, поскольку общеизвестные образы делают заголовки более понятными и доступными для восприятия. Студенты Института информатики и радиоэлектроники так же используют некоторые приемы языковой игры, но большинство их заголовков являются информационными, а не игровыми.

Заголовок — это не просто краткое название текста, а важный инструмент воздействия на читателя. Один из способов сделать заголовок по-настоящему выразительным — использовать языковые игры. Языковые игры делают текст оригинальным, необычным, вызывают ассоциации и стимулируют к дальнейшему прочтению.

Языковые игры представляют собой своего рода интеллектуальное сопротивление такому упадку — они требуют внимания, мышления, культурного контекста и возвращают языку глубину и многозначность.

Подводя итоги вышесказанному необходимо отметить, что языковая игра в заголовках белорусских СМИ демонстрирует достаточно высокий уровень креативности, используя в качестве основы пословицы, фразеологизмы, устойчивые выражения, аллюзии (прецедентные тексты), оригинальные или изменённые их варианты, а также различные приемы графической игры. С помощью языковой игры авторы могут противостоять шаблонам и канцеляризмам, а также приобщать население к политической и экономической жизни.

Список использованных источников:

1. Лазарева, Э. А. Заголовок в газете: учеб. пособие для студентов-журналистов / Э. А. Лазарева. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1989. – 96 с.
2. Прохорова, К. В. Газетный заголовок: проблемы и функциональные возможности: учеб. пособие для студентов факультета журналистики / К. В. Прохорова. – СПб.: Лаборатория оперативной печати факультета журналистики СПбГУ, 2005. – С. 4–5.
3. Лазарева Э. А. Заголовочный комплекс текста – средство организации и оптимизации восприятия // Известия УрГУ. – 2006. – № 40. – С. 158.
4. Колесниченко, А. В. Практическая журналистика: 15 мастер-классов: учеб. пособие для студентов вузов / А. В. Колесниченко. – М.: Аспект Пресс, 2017. – 112 с.
5. Колесниченко, А. В. Практическая журналистика: учеб. пособие / А. В. Колесниченко. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2010. – 192 с.
6. ТАКТ-тест для проверки качества заголовка [Электронный ресурс] / С. Васильев. – Опубликовано 23.01.2019. – Режим доступа: <http://smv-copywriting.ru/tact-test/>. – Дата доступа: 01.05.2025.
7. Барковская, А. В. Философия: ответы на экзаменационные вопросы / А. В. Барковская, Е. В. Хомич. – Минск: Современная школа, 2018. – 128 с.
8. Норман Б. Ю. Игра на гранях языка / Б. Ю. Норман. – М.: Флинта: Наука, 2006. – 344 с.
9. Ильясова С. В. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы / С. В. Ильясова, Л. П. Амири. – 3-е изд. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 296 с.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СПЕЦИАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ ИЗ СФЕРЫ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ТУРКМЕНСКОМ, РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Назарова Г.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Петрова Н.Е. – к. филол. н., доцент

В статье рассматривается сравнительный анализ специальной лексики, используемой в сфере искусственного интеллекта (ИИ) в английском, русском и туркменском языках. Выделяются следующие группы терминов: совпадающие во всех языках, различающиеся в двух языках и уникальные для каждого языка. Анализ проводится с учётом семантики, происхождения, адаптации и функционального использования терминов. Работа направлена на выявление закономерностей заимствования, трудностей перевода и необходимости стандартизации терминологии ИИ в многоязычной среде.

Искусственный интеллект (ИИ) – это совокупность технологий, позволяющих машинам выполнять задачи, требующие человеческого интеллекта: распознавание образов, обработка речи, принятие решений, обучение на основе данных. ИИ активно влияет на развитие науки, экономики и повседневной жизни [1].

Терминология ИИ формируется в условиях глобализации, где английский язык играет доминирующую роль. Как отмечается в научной литературе, термин – это языковая единица, обладающая точной семантикой и используемая в научной или технической сфере [2]. В условиях многоязычного пространства важно понимать, как термины ИИ адаптируются в разных языках, включая туркменский и русский.

Специальная лексика включает термины, номены и профессионализмы. Термины – это слова или словосочетания, однозначно обозначающие понятия в конкретной области знаний. Номены – имена уникальных объектов, например, название языков программирования: Python, Java, C++ [3, с. 58]. Профессионализмы – разговорные выражения, используемые в профессиональной среде, например, «железо» (компьютер), «жаба» (Java) «клава» (клавиатура) [4, с. 54]. Эти элементы формируют лексическую основу профессионального общения и требуют систематизации при переводе и обучении.

Анализ показывает, что ряд терминов ИИ совпадает в английском, русском и туркменском языках. Это связано с их международным статусом, технологической универсальностью и отсутствием необходимости в переводе. В таблице 1 представлены специальные слова из сферы ИИ, которые полностью совпадают во всех трёх языках:

Таблица 1 – Термины ИИ, одинаковые на трёх языках

английский	русский	туркменский
<i>algorithm</i>	<i>алгоритм</i>	<i>algoritm</i>
<i>robot</i>	<i>робот</i>	<i>robot</i>
<i>chat-bot</i>	<i>чат-бот</i>	<i>çatbot</i>
<i>token</i>	<i>токен</i>	<i>token</i>
<i>data</i>	<i>данные</i>	<i>data</i>
<i>system</i>	<i>система</i>	<i>sistema</i>
<i>technology</i>	<i>технология</i>	<i>tehnologiýa</i>
<i>information</i>	<i>информация</i>	<i>informasiýa</i>
<i>signal</i>	<i>сигнал</i>	<i>signal</i>
<i>program</i>	<i>программа</i>	<i>programma</i>
<i>computer</i>	<i>компьютер</i>	<i>kompýuter</i>
<i>automation</i>	<i>автоматизация</i>	<i>awtonomlaşdyrma</i>
<i>agent</i>	<i>агент</i>	<i>agent</i>
<i>code</i>	<i>код</i>	<i>kod</i>
<i>robotics</i>	<i>робототехника</i>	<i>robototehnika</i>
<i>modeling</i>	<i>моделирование</i>	<i>modelleşdirmek</i>
<i>optimization</i>	<i>оптимизация</i>	<i>optimallaşdyrma</i>
<i>classification</i>	<i>классификация</i>	<i>klassifikasiýa</i>

Эти термины демонстрируют высокий уровень интернационализации и заимствования без адаптации.

Некоторые термины имеют совпадения только между двумя языками, чаще всего между английским и русским, либо английским и туркменским. Это связано с разной степенью заимствования и локализации. В таблице 2 представлены специализированные термины из области ИИ, совпадающие по написанию и значению в двух языках:

Таблица 2 – Термины ИИ, различные в двух языках

английский	русский	туркменский
<i>artificial Intelligence</i>	<i>искусственный интеллект</i>	<i>emeli Intellekt</i>
<i>machine Learning</i>	<i>машинное обучение</i>	<i>maşyn öwrenmesi</i>
<i>neural Network</i>	<i>нейронная сеть</i>	<i>neýron tor</i>
<i>prompt</i>	<i>промпт</i>	<i>buýruk</i>
<i>model</i>	<i>модель</i>	<i>nusga</i>
<i>processing</i>	<i>обработка</i>	<i>prosesi</i>
<i>identification</i>	<i>идентификация</i>	<i>belli etme</i>

Здесь наблюдается частичное заимствование и попытки адаптации терминов к национальной лексике.

Некоторые термины имеют уникальные формы в каждом языке, что свидетельствует о сложности перевода и необходимости стандартизации. В таблице 3 приведены термины из области ИИ, которые имеют разное написание и звучание в русском, английском и туркменском языках:

Таблица 3 – Термины ИИ, различные во всех трёх языках

английский	русский	туркменский
<i>network</i>	<i>сеть</i>	<i>tor</i>
<i>input</i>	<i>входные данные</i>	<i>girizme</i>
<i>output</i>	<i>выходные данные</i>	<i>netije</i>
<i>training</i>	<i>обучение</i>	<i>okuw prosesi</i>
<i>bias</i>	<i>смещение</i>	<i>egilme</i>
<i>overfitting</i>	<i>переобучение</i>	<i>artyk öwrenme</i>
<i>dataset</i>	<i>набор данных</i>	<i>maglumat toplumy</i>
<i>accuracy</i>	<i>точность</i>	<i>takyklyk</i>
<i>development</i>	<i>разработка</i>	<i>ösüş</i>

<i>forecasting</i>	<i>прогнозирование</i>	<i>çaklamak</i>
<i>deep learning</i>	<i>глубокое обучение</i>	<i>çuňňur öwreniş</i>
<i>cloud computing</i>	<i>облачные вычисления</i>	<i>bulut hasaplamasy</i>

Мы считаем, что такие различия могут затруднять межъязыковую коммуникацию и требует создание словарей и специальных переводческих стандартов.

Таким образом, сравнительный анализ терминов ИИ в английском, русском и туркменском языках показывает, что большинство терминов заимствуется из английского, но степень адаптации варьируется. Русский язык демонстрирует развитую систему профессионализмов и частичную локализацию, тогда как туркменский формирует терминологию преимущественно через калькирование и прямое заимствование. Как отмечается в статье «Сферы применения ИИ» [5], ИИ охватывает множество сфер, и его терминология должна быть доступной и понятной. Безусловно, отсутствие единой системы перевода затрудняет внедрение ИИ в образовательную и прикладную практику [6]. Стандартизация терминов, создание глоссариев и межъязыковых словарей – важный шаг к эффективному развитию технологий и обучению специалистов.

Список использованных источников:

1. Искусственный интеллект [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Искусственный_интеллект - Дата доступа: 11.10.2025.
2. Термин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Термин>. – Дата доступа: 11.10.2025.
3. Петрова, Н. Е. Особенности изучения специальной лексики в области информатики и вычислительной техники в профессионально ориентированном обучении языку / Н. Е. Петрова // Профессиональное образование. – 2024. – № 3 (57). – С. 57 – 61.
4. Пятрова, Н. Я. Беларуская спецыяльная лексіка ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: фарміраванне, развіццё, лексіка-семантычная характарыстыка / Н. Я. Пятрова // Вышэйшай школа. – 2023. – № 6. – С. 50 – 55.
5. Сферы применения ИИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gb.ru/blog/sfery-primeneniya-iskusstvennogo-intellekta>. – Дата доступа: 11.10.2025.
6. Стандартизация ИИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://tadviser.ru/index.html> – Дата доступа: 11.10.2025.

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ СЛОВА СИНТАКСИС В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Алтыева Х.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Петрова Н.Е. – к.филол.н., доцент

В статье рассматриваются особенности функционирования слова синтаксис в сфере информационных технологий (ИТ). Анализируется его семантика, пути заимствования, специфика употребления в профессиональной среде, а также расширение значения лексемы в связи с развитием программирования, искусственного интеллекта и цифровых коммуникаций. Работа направлена на выявление закономерностей терминологической эволюции и роли синтаксиса как ключевого понятия в современной ИТ-среде.

Понятие *синтаксис* традиционно определяется как раздел лингвистики, изучающий словосочетания и предложения. Однако в условиях стремительного развития технологий термин *синтаксис* был переосмыслен и получил новое, специализированное содержание в сфере информатики. В информатике *синтаксисом* называют совокупность правил записи конструкций языка программирования, формальных языков, протоколов и структур данных. Таким образом, слово функционирует на стыке гуманитарной и технической сфер, сохраняя исходное значение, но существенно расширяя его в профессиональном контексте [1].

Как отмечается в научной литературе, термин – это языковая единица, обладающая точной семантикой и используемая в специализированной области знаний [2]. В ИТ-среде слово *синтаксис* выступает именно как термин: оно обозначает строго определённый набор правил, нарушение которых приводит к ошибкам компиляции, некорректной работе программ или невозможности интерпретации данных. В отличие от естественного языка, где синтаксические отклонения могут быть компенсированы контекстом, в программировании *синтаксис* обладает абсолютной нормативностью.

Специальная лексика любой сферы науки и техники, в том числе и в ИТ, включает термины, номены и профессионализмы. В этом контексте слово *синтаксис* относится к базовым терминам, которые используются во всех направлениях разработки: от веб-программирования до машинного обучения. Номены, такие как Python, JavaScript или SQL, предполагают собственные синтаксические

системы, а профессионализмы и жаргонизмы, например, выражения типа *сломался синтаксис* и т. п., отражают практическое использование термина в профессиональной среде.

Анализ показывает, что слово *синтаксис* функционирует в сфере ИТ в нескольких основных значениях. Во-первых как обозначение формальных правил языка программирования. Во-вторых, как характеристика удобства и логичности языка: разработчики часто обсуждают «читаемость синтаксиса», «строгость синтаксиса», «минималистичность синтаксиса». В-третьих, термин используется в сфере искусственного интеллекта, где *синтаксис* относится к структуре данных, формальным грамматикам и моделям обработки естественного языка. Таким образом, слово приобретает многослойность, сохраняя связь с лингвистикой, но адаптируясь к техническим реалиям.

Особое внимание заслуживает расширения значения термина в связи с развитием нейросетевых технологий. В исследованиях по обработке естественного языка *синтаксис* рассматривается как структурная основа для обучения моделей, анализа текстов и построения семантических связей. В этом контексте слово используется не только как технический термин, но и как междисциплинарное понятие, объединяющее лингвистику, математику и программирование. Расширение сфер применения ИИ усиливает роль *синтаксиса* в обработке данных и автоматизации анализа текстов [3].

Функционирование слова *синтаксис* в ИТ также связано с процессами стандартизации. Каждый язык программирования имеет официальную спецификацию, где *синтаксис* формируется в виде формальных правил. Несогласованность терминологии или отсутствие единых стандартов может затруднять обучение, перевод документации и межъязыковую коммуникацию. Как отмечается в работах по профессиональному обучению [4; 5], формирование точной терминологической базы является важным условием подготовки специалистов. Вопросы стандартизации ИТ-терминологии становятся особенно актуальными в условиях глобализации и международного сотрудничества [6].

Таким образом, функционирование слова *синтаксис* в сфере информационных технологий демонстрирует сложный процесс терминологической адаптации. Термин сохраняет связь с исходным лингвистическим значением, но приобретает новые приращения значения и функции, связанные с формальными языками, программированием и искусственным интеллектом. Его роль в ИТ-сфере постоянно расширяется, что требует дальнейшего изучения, стандартизации и систематизации. Понимание специфики употребления термина способствует более эффективному обучению, переводу и профессиональной коммуникации в условиях глобальной цифровой среды.

Список использованных источников:

1. Синтаксис (программирование) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Синтаксис_\(программирование\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Синтаксис_(программирование)). – Дата доступа: 11.11.2025.
2. Термин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Термин>. – Дата доступа: 11.10.2025.
3. Сферы применения ИИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://gb.ru/blog/sfery-primeneniya-iskusstvennogo-intellekta>. – Дата доступа: 11.12.2025.
4. Петрова, Н. Е. Особенности изучения специальной лексики в области информатики и вычислительной техники в профессионально ориентированном обучении языку / Н. Е. Петрова // Профессиональное образование. – 2024. – № 3 (57). – С. 57 – 61.
5. Пятрова, Н. Я. Беларуская спецыяльная лексіка ў галіне інфарматыкі і вылічальнай тэхнікі: фарміраванне, развіццё, лексіка-семантычная характарыстыка / Н. Я. Пятрова // Вышэйшай школа. – 2023. – № 6. – С. 50 – 55.
6. Стандартизация ИИ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://tadviser.ru>. – Дата доступа: 11.10.2025.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА АНГЛИЙСКИХ ТЕРМИНОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА НА РУССКИЙ И ТУРЕЦКИЙ ЯЗЫКИ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

Беглиева О.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Петрова Н.Е. – к. филол. н., доцент

В статье рассматриваются особенности перевода и адаптации терминов из области искусственного интеллекта (ИИ) на русский, турецкий и английский языки. Проводится сопоставительный анализ таких лексических единиц, выявляются графические, фонетические и семантические различия. Особое внимание уделяется стратегиям заимствования, калькирования и терминологической локализации в контексте профессионального и образовательного дискурса.

Сегодня наблюдается стремительное развитие технологий, особенно в области искусственного интеллекта (ИИ). Сегодня технологии ИИ проникают в различные сферы деятельности человека, в первую очередь в промышленность, экономику, медицину и др. Однако ИИ используется широко и в гуманитарной сфере и даже способен заниматься творчеством. По информации периодических источников, нейросеть написала сборник рассказов, музыку, создаёт картины и т.п. Не исключением является и образование [1, с. 213]. О роли ИИ в современной педагогике, особенно в сфере изучения иностранных языков, подготовлено множество различных научных работ [2; 3; 4]. В связи с этим сфера ИИ сопровождается активным формированием терминологии. Английский язык, будучи основным языком научной и технической коммуникации, выступает в роли донора лексики, тогда как русский и турецкий языки – в роли реципиентов. Перевод терминов ИИ представляет собой не только лингвистическую, но и культурную задачу, требующую точности, функциональности и адаптивности [5].

Русский и турецкий языки принадлежат к разным языковым семьям: русский – к индоевропейской, турецкий – к тюркским языкам. Каждый из них обладает уникальной грамматикой, фонетикой и лексическим фондом. Несмотря на различия, оба языка сталкиваются с необходимостью освоения англоязычной терминологии в сфере ИИ. При этом стратегии перевода и адаптации различаются в зависимости от языковых, культурных, образовательных и иных, экстралингвистических, факторов [6].

Английский язык является основным источником пополнения терминов в сфере ИИ. В русском языке наблюдаются тенденция к частичному заимствованию с адаптацией, например, *нейросеть*, *машинное обучение*, *обработка данных*. В турецком языке, напротив, чаще используются кальки и описательные конструкции: *yapay zeka* (*искусственный интеллект*), *makine öğrenmesi* (*машинное обучение*) и др. [7].

Основные стратегии пополнения терминов ИИ в русском и турецком языках:

- прямое заимствование: *prompt* → *промпт* (рус.), *prompt* (тур.);
- калькирование: *neutral network* → *нейронная сеть* (рус.), *yapay sınır ağı* (тур.);
- семантическая адаптация: *bias* → *смещение* (рус.), *önyargı* (тур.).

В таблице 1 представлены специальные слова из сферы ИИ, которые полностью совпадают в английском, русском и турецком языках:

Таблица 1 – Совпадения

английский	русский	турецкий
<i>algorithm</i>	<i>алгоритм</i>	<i>algoritma</i>
<i>Robot</i>	<i>Робот</i>	<i>Robot</i>
<i>Token</i>	<i>Токен</i>	<i>Token</i>
<i>Data</i>	<i>Данные</i>	<i>Veri</i>
<i>System</i>	<i>Система</i>	<i>Sistem</i>
<i>Technology</i>	<i>Технология</i>	<i>Teknoloji</i>
<i>Program</i>	<i>Программа</i>	<i>Program</i>
<i>Computer</i>	<i>Компьютер</i>	<i>Bilgisayar</i>

Подобные лексические единицы демонстрируют высокий уровень интернационализации и заимствования без адаптации.

Некоторые термины имеют совпадения только между двумя языками, чаще всего между английским и русским, либо английским и турецким. Это связано с разной степенью заимствования и локализации. В таблице 2 представлены разные стратегии перевода:

Таблица 2 – Термины ИИ, различные в трёх языках

английский	русский	турецкий
<i>artificial Intelligence</i>	<i>искусственный интеллект</i>	<i>Yapay zeka</i>
<i>Machine learning</i>	<i>Машинное обучение</i>	<i>Makine öğrenmesi</i>
<i>Neutral network</i>	<i>Нейронная сеть</i>	<i>Yapay sınır ağı</i>
<i>Prompt</i>	<i>Промпт</i>	<i>Komut</i>
<i>Model</i>	<i>Модель</i>	<i>Model/Nuska</i>
<i>Forecasting</i>	<i>Прогнозирование</i>	<i>Tahmin</i>

Остановимся подробнее на проблемах перевода терминов ИИ с английского языка на русский и турецкий языки, основными из которых мы выделили следующие:

- многозначность терминов. Например, термин *bias* может означать как статическое смещение, так и предвзятость;
- отсутствие эквивалентов. Многие термины не имеют устоявшихся переводов;

- разная степень интеграции. Русский язык чаще сохраняет англоязычную форму, турецкий стремится к локализации;
- культурные различия. Восприятие термина зависит от образовательной и профессиональной среды [8].

Мы предлагаем следующие решения и рекомендации:

- разработка специализированных глоссариев и словарей;
- создание стандартов перевода в научной и образовательной среде;
- привлечение специалистов – лингвистов и переводчиков к процессу адаптации;
- обучение студентов и специалистов работе с англоязычными источниками.

Таким образом, перевод терминов искусственного интеллекта на русский и турецкий языки представляет собой сложный и многогранный процесс. Он требует учёта не только лингвистических, но и культурных, образовательных и прагматических факторов. Сравнительный анализ показывает, что при наличии общего источника, английского языка, языки-реципиенты демонстрируют уникальные стратегии адаптации. Это подчёркивает необходимость дальнейших исследований в области терминологической стандартизации и межъязыковой коммуникации в сфере ИИ.

Список использованных источников:

1. Петрова, Н. Е. Применение искусственного интеллекта в преподавании русского языка как иностранного / Н. Е. Петрова // Непрерывная система образования «Школа - университет». Инновации и перспективы : сборник статей VII Международной научно-практической конференции, Минск, 19-20 октября 2023 г. / Белорусский национальный технический университет ; редкол.: О. К. Гусев [и др.]. – Минск : БНТУ, 2023. – С. 213-216.
2. Петрова, Н. Е. Использование интеллектуальных технологий в обучении русскому языку как иностранному в вузе / Н. Е. Петрова // Цифровая гуманитаристика и технологии в образовании (DHTE 2023): сб. статей IV Международной научно-практической конференции, Москва, 16 – 17 ноября 2023 г. / Под ред. В.В. Рубцова, М.Г. Сороковой, Н.П. Радчиковой. – Москва : ФГБОУ ВО МГППУ, 2023. – С. 381–389.
3. Петрова, Н. Е. Технологии искусственного интеллекта как средства активизации речевой деятельности на довузовском этапе обучения русскому языку как иностранному / Н. Е. Петрова, Е. С. Сычева // Международное образование и сотрудничество: сборник научных трудов по материалам XII Международной научно-практической конференции, Москва, 22 апреля 2025 года. – Москва: Общество с ограниченной ответственностью "Техполиграфцентр", 2025. – С. 109-117.
4. Петрова, Н. Е. Потенциал интеллектуальных технологий в обучении говорению студентов из Китая и Юго-Восточной Азии на занятиях по русскому языку как иностранному / Н. Е. Петрова, Е. С. Сычева // Русский язык в современном мире: сборник статей по итогам научно-практической конференции / под редакцией В.Н. Селедцовой, Н.В. Бубновой. – Смоленск : ВА ВПВО, 2025. – С. 145-149.
5. Искусственный интеллект [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Искусственныйинтеллект>. – Дата доступа: 11.10.2025.
6. Термин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Термин>. – Дата доступа: 11.10.2025.
7. Копаева, Т.В. От английского к русскому: классификация и перевод терминологии в сфере искусственного интеллекта / Т.В. Копаева // Молодой ученый. – 2025. –№ 51(602). – Режим доступа <https://moluch.ru/archive/602/131643>. – Дата доступа: 19.12.2025.
8. Uluğ, E. Adaptation of the Artificial Intelligence Literacy Scale into Turkish § A cross-sectional application among healthcare workers, students, and children / E. Uluğ // Education and Information Technologies. – 2025. – Vol.30. – P. 21041 – 21077.

АНАЛИЗ ПЕРЕВОДА КОМПЬЮТЕРНОЙ ИГРЫ НА РУССКИЙ ЯЗЫК ЛОКАЛИЗАЦИЯ И ЕЁ СЛОЖНОСТИ

Аннаев И. А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Сычёва Е. С. – преподаватель

В статье анализируются проблемы локализации компьютерных игр на русский язык на примере проектов God of War, Kingdom Come: Deliverance и The Witcher 3: Wild Hunt. Показывается, что перевод игр требует не просто передачи смысла, а сложного баланса между культурной аутентичностью, стилистической выразительностью и восприятием игрока, особенно при работе с мифологическими и историческими реалиями. Наибольшие трудности возникают при передаче имён, топонимов и артефактов, где каждый вариант перевода влечёт за собой определённые потери.

Локализация компьютерных игр на русский язык представляет собой сложный и многослойный процесс, который выходит далеко за пределы буквального перевода. Она предполагает не только передачу смысла, но и реконструкцию художественного, культурного и стилистического пространства оригинала. Особенно это проявляется в сюжетно ориентированных проектах, где язык

является ключевым инструментом нарратива, как в играх, издаваемых Sony Interactive Entertainment [1], а также в исторически достоверных RPG европейских студий.

В проектах *God of War* и *God of War Ragnarök* [2], [3] локализация строится на необходимости точной передачи мифологического и эмоционального контекста. Здесь переводчик работает не только с языком, но и с устоявшейся традицией интерпретации скандинавской мифологии в русской культуре. Одной из характерных трудностей является передача сложных композитных номинаций, в которых сочетаются поэтический образ и терминологическая точность. Например, оригинальное название артефакта *Leviathan Axe* переводится как «Топор Левиафана», однако проблема заключается не в самом переводе, а в интерпретации слова *Leviathan*. В англоязычной традиции оно функционирует как универсальный мифологический образ, тогда как в русском языке оно имеет ярко выраженную библейскую коннотацию, что может смещать восприятие предмета. Таким образом, перевод сохраняет форму, но частично трансформирует культурный контекст.

Более сложным является случай с *World Serpent*, переведённым как «Мировой Змей». В оригинале это отсылка к Йормунганду, однако английская версия уже является интерпретацией скандинавского мифа. Русская локализация фактически переводит не первоисточник, а вторичную интерпретацию, что создаёт эффект двойной адаптации. В результате возникает вопрос о степени допустимого удаления от исходной мифологической традиции. Аналогичные проблемы возникают при передаче топонимов, таких как *Helheim*, где форма «Хельхейм» сохраняет фонетику, но требует от игрока определённого культурного багажа для понимания.

В *Kingdom Come: Deliverance* [4] локализация сталкивается с принципиально иным типом сложности, связанным с исторической достоверностью. В отличие от мифологического мира *God of War*, здесь речь идёт о реконструкции конкретной эпохи, что требует от переводчика работы с реальными историческими источниками и ономастикой. Наиболее показательной является проблема передачи имён собственных, прошедших через несколько языковых слоёв. Например, персонаж *Henry* в английской версии является адаптацией чешского имени *Jindřich*, однако русская локализация использует форму «Индржих», стремясь восстановить историческую аутентичность. Это решение лингвистически оправдано, но создаёт когнитивную нагрузку для игрока, не знакомого с чешской фонетикой, особенно из-за сочетания согласных, нетипичных для русского языка.

Ещё более сложным является случай с именем *Hans Caron*, которое в оригинальной чешской традиции звучит как *Jan Ptáček*. Русская версия «Ян Птачек» демонстрирует отказ от англоязычной формы в пользу исторически корректной, однако при этом теряется внутренняя семантика фамилии, связанная с уменьшительно-ласкательной формой слова «птица». Таким образом, перевод сохраняет культурную точность, но частично утрачивает экспрессивный компонент. Подобные решения иллюстрируют постоянный компромисс между семантикой и аутентичностью.

Значительные трудности вызывает и перевод топонимов. Например, название *Sasau* передаётся как «Сазав», что отражает оригинальную чешскую форму *Sázava*, однако для русскоязычного игрока эта форма не имеет прозрачной семантики и воспринимается как абстрактное имя. В то же время попытка перевести или адаптировать название привела бы к искажению исторической реальности. Таким образом, локализатор оказывается в ситуации, где любое решение связано с потерями: либо в понятности, либо в достоверности.

Отдельного внимания заслуживает перевод предметов и реалий, где пересекаются игровые механики и исторический контекст. Например, название *Savior Schnapps* переведено как «Спасительный шнапс». Здесь возникает сразу несколько уровней сложности: слово *Schnapps* является заимствованием, имеющим немецкое происхождение и определённые культурные ассоциации, тогда как прилагательное *Savior* отражает игровую функцию предмета, связанную с сохранением прогресса. В русском варианте происходит наложение современного игрового смысла на историческую форму, что создаёт определённый стилистический диссонанс.

Особое место в анализе занимает *The Witcher 3: Wild Hunt* [5], который часто рассматривается как один из эталонов локализации. Несмотря на то, что оригинал игры был создан на польском языке, русская версия демонстрирует высокий уровень адаптации. Это связано с культурной близостью славянских языков и традиций, что облегчает передачу фольклорных элементов, юмора и стилистики. В игре активно используются просторечия, диалектизмы и элементы народной речи, которые в русском переводе звучат органично и естественно.

Одной из ключевых особенностей локализации *The Witcher 3: Wild Hunt* [5] является работа с вариативностью диалогов. Игрок может выбирать реплики, влияющие на развитие сюжета, и каждая из них должна звучать убедительно. Это требует не только точного перевода, но и сохранения интонационной разницы между вариантами ответа. Кроме того, игра содержит большое количество юмористических и ироничных сцен, где буквальный перевод был бы неэффективен. В таких случаях применяется адаптивный перевод, позволяющий передать смысл шутки с учётом культурных особенностей русскоязычной аудитории.

Сравнивая эти проекты, можно отметить, что локализация игр зависит от множества факторов, включая жанр, сеттинг и целевую аудиторию. В играх серии God of War [2], [3] основное внимание уделяется эмоциональной выразительности и кинематографичности, в Kingdom Come [4] – исторической достоверности и стилистической точности, а в The Witcher 3 [5] – культурной близости и богатству языковых средств. Во всех случаях локализация требует глубокого понимания исходного материала и творческого подхода, позволяющего адаптировать игру без потери её художественной ценности.

Анализ локализации показывает, что наибольшие трудности возникают не на уровне базового перевода, а в зонах пересечения языка, культуры и контекста. Перевод имён, топонимов и артефактов требует принятия решений в условиях отсутствия однозначных эквивалентов, где каждый вариант влечёт за собой определённые потери. В проектах с мифологическим или историческим основанием эти трудности усиливаются, поскольку переводчик фактически работает не только с текстом, но и с интерпретацией культурного наследия.

Список использованных источников:

1. Sony Interactive Entertainment. Официальный сайт компании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.playstation.com>. – Дата доступа: 12.03.2026.
2. God of War. Описание, особенности локализации и разработки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://godofwar.playstation.com>. – Дата доступа: 12.03.2026.
3. God of War Ragnarök. Официальная информация об игре [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.playstation.com/games/god-of-war-ragnarok/>. – Дата доступа: 11.03.2026.
4. Kingdom Come: Deliverance. Описание игры и исторический контекст [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kingdomcomerpg.com>. – Дата доступа: 10.03.2026.
5. The Witcher 3: Wild Hunt. Описание игры и особенности локализации. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kingdomcomerpg.com>. – Дата доступа: 10.03.2026.

ОСОБЕННОСТИ ИГРОВОГО СЛЕНГА В ИГРАХ DOTA 2 И COUNTER-STRIKE

Журавлёв А. А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Сычёва Е. С. – преподаватель

В статье рассматриваются особенности игрового сленга в многопользовательских онлайн-играх Dota 2 и Counter-Strike. Анализируются источники формирования, функции и семантические группы сленговых единиц. Исследование проводится на материале игровых чатов, форумов и стриминговых платформ.

Развитие компьютерных технологий и рост популярности многопользовательских онлайн-игр обусловили формирование особого пласта молодёжного жаргона – игрового сленга. Мы хотим рассмотреть данное явление на примере двух наиболее популярных дисциплин киберспорта: Dota 2 и Counter-Strike (далее - CS). Актуальность исследования определяется стремительным ростом игровой аудитории: по данным платформы Steam, ежемесячная аудитория Dota 2 превышает 7 миллионов активных пользователей, а серия Counter-Strike насчитывает более 35 миллионов игроков по всему миру [1]. Игровой сленг, возникая в условиях стрессовой коммуникации в режиме реального времени, становится полноценным объектом лингвистического изучения, отражающим как специфику цифровой среды, так и общие тенденции развития современного русского языка. Игровая коммуникация отличается анонимностью участников, высокой скоростью обмена репликами и смешением языков в рамках одного чата – всё это создаёт благоприятную почву для появления и закрепления новых лексических единиц [2].

Игровой сленг представляет собой совокупность лексических единиц ограниченного употребления, функционирующих преимущественно в среде геймеров и выполняющих номинативную и экспрессивную функции. Мы хотим рассмотреть лексику Dota 2 как самостоятельную систему, сложившуюся под влиянием игровой механики и киберспортивного сообщества. Центральное место в ней занимают номинации действий: «пикнуть» (от англ. to pick) - выбрать героя перед матчем; «фид» (от англ. feed) - намеренная или неосознанная гибель, обогащающая противника ресурсами; «катить» вести игру к победе. Оценочные номинации образуют отдельную группу: «нуб» (неопытный игрок), «кэрри» (ключевой игрок команды), «саппорт» (игрок поддержки). Особую продуктивность демонстрирует модель «глагол + суффикс -ить»:

«ганкнуть», «пушить», «фармить» - все эти единицы образованы от английских основ путём присоединения русских грамматических показателей [3].

В сленге Counter-Strike доминирует тактическая и ситуативная лексика. Мы хотим рассмотреть её основные группы. Наименования позиций и локаций: «А-сайт», «В-сайт» – стратегические точки карты; «мидл» - центральная зона. Тактические команды: «раш» (стремительная атака всей командой), «эко» (раунд с экономией средств), «форс» (покупка снаряжения при нехватке денег). Оценочно-эмоциональные единицы: «клатч» (от англ. clutch) - победа в крайне невыгодной ситуации; «кик» - исключение игрока из матча.

Сопоставляя обе системы, мы хотим рассмотреть общие закономерности их формирования. Главным источником пополнения сленга служит заимствование из английского языка – как прямое («буст», «ульт»), так и морфологически адаптированное («баниться», «репортить»). Второй способ – усечение: «инвиз» (невидимость), «комба» (комбинация). Третий – метафорическое переосмысление: «тащить» (выигрывать матч в одиночку), «сливать» (намеренно или небрежно проигрывать) [2; 3]. Функционально сленг обеспечивает оперативную передачу тактической информации (коммуникативная функция), маркирует принадлежность к сообществу (идентификационная) и выражает эмоциональную реакцию игрока (экспрессивная).

Мы сделали вывод, что игровой сленг Dota 2 и Counter-Strike представляет собой динамичную лексическую систему, формирующуюся на пересечении английского и русского языков в условиях высокоскоростной цифровой коммуникации. Оба корпуса сленга объединяют общие способы словообразования - заимствование, усечение и семантический перенос – при существенных различиях в тематических доминантах: персонажной и стратегической лексике в Dota 2 и тактической позиционной в CS. Мы сделали вывод, что изучение игрового сленга позволяет не только описать актуальное состояние молодёжной речи, но и проследить механизмы языковой адаптации иноязычных единиц в русскоязычной среде, что открывает перспективы для дальнейших исследований в области социолингвистики и интернет-лингвистики.

Список использованных источников:

1. Steam - платформа цифровой дистрибуции игр. Статистика активных пользователей Dota 2 и Counter-Strike 2 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://store.steampowered.com>. – Дата доступа: 15.03.2026.
2. Аниськина, Н. В. Язык интернет-коммуникации: сленг и жаргон цифрового пространства / Н. В. Аниськина // Вестник Ярославского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки. –2018. –№ 2. – С. 78–83.
3. Белецкая, А. Ю. Геймерский сленг как особая подсистема молодёжного жаргона / А. Ю. Белецкая // Научный диалог. -2019. -№ 5. -С. 25–35. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/geymersky-sleng>. – Дата доступа: 12.03.2026.

КОМПЬЮТЕРНО-ИГРОВОЙ СЛЕНГ В РУССКОЯЗЫЧНОЙ СРЕДЕ

Кириллов Р. К.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Сычёва Е. С. – преподаватель

Статья посвящена анализу компьютерно-игрового сленга как динамичного языкового явления, сформировавшегося на рубеже XX–XXI веков под влиянием глобализации и развития многопользовательских онлайн-игр. Рассматриваются предпосылки возникновения сленга в русскоязычной среде, связываемые с доминированием англоязычного контента и необходимостью быстрой коммуникации между игроками разных стран.

Жизнь в современном мире движется на огромных скоростях, а новейшие изобретения меняют её настолько быстро, что человек не всегда успевает угнаться за ними. Игры для большей части населения планеты стали второй реальностью, дополняющей, а иногда и значительно теснящей, обычную жизнь. Компьютерные игры являются одним из самых популярных видов развлечения в современном мире. Они не только предоставляют возможность отдохнуть, но и формируют определенную культуру и образ жизни у своих поклонников, создавая свой особый язык, который отражает специфику данной сферы деятельности и коммуникации.

Термин «сленг» в филологии неразрывно связывают с жаргоном. В отечественной филологии в определении сленга сложилось два подхода. С одной стороны, он рассматривается как синоним жаргона, с другой – как самостоятельное явление. Наиболее близким к нашему пониманию является определение, согласно которому сленг – это относительно устойчивый для определенного периода, широко употребительный лексический пласт. Мы опираемся на деление сленга на общий и специальный. Ко второму относится компьютерно-игровой сленг, под которым мы понимаем лексику

и фразеологию, присущую пользователям персональных компьютеров и консолей, занимающихся «геймингом» – игрой [1].

Начало формирования компьютерно-игрового сленга в русскоязычном окружении приходится на конец XX – начало XXI века, и связано оно с распространением персональных компьютеров и разработкой игр. Зародился же компьютерно-игровой сленг еще в 70-е годы с выходом настольной игры «Dungeon and Dragons». В 90-е годы с распространением Интернета стали доступны многопользовательские игры, охватывающие большие мультиязычные аудитории. Объединенному общими интересами сообществу понадобился приемлемый и простой для коммуникации язык, для чего был выбран английский. Поскольку русскоязычные игроки включились в проекты позже, а адаптированных версий игр практически не существовало, им пришлось подстраиваться под сложившуюся систему общения. Эта ситуация и стала поводом для возникновения компьютерно-игрового сленга, большую часть лексики которого составили заимствования из английского языка [2].

Распространению сленга способствует то, что онлайн-игры проходят в реальном времени, причем игроки взаимодействуют друг с другом не только посредством персонажей, но и ведя беседу в голосовом или текстовом чате. Интернет расширил пространство настолько, что в игре имеют возможность участвовать геймеры из разных стран, поэтому беседа может проходить сразу на нескольких языках.

Игровой сленг можно разделить на две основные категории: глобальную и локальную. Глобальный сленг характеризуется лексикой, которая используется во всех играх, независимо от стран (например, «нуб» или «донатер»). Локальный игровой сленг характерен для конкретного игрового сообщества (например, слово «GOSU» в игре «StarCraft») [1].

Способы адаптации англоязычной игровой лексики в русском языке разнообразны [2]. Мы выделяем такие способы, как калька, полукалька, усечение, аббревиатура, транскрипция и транслитерация. Наиболее простыми способами пополнения сленга являются транскрипция и транслитерация.

Калька – это слово или выражение, построенное путем точного перевода составных частей чужого языка. Например: игровой мир (game world), дополнительная реальность (augmented reality), выпиливание (cutting).

Полукалька – слово, созданное из двух элементов, один из которых переведен, а второй является транскрипцией. Например: бета-тестирование (beta-testing).

Усечение – это сокращение части заимствованного слова с сохранением его смысла. Например: инвиз (invisible), респ (respawn), скрин (screenshot), мид (middle), перс (персонаж), реал (реальные деньги), прога (программа).

Аббревиация – часть иноязычных аббревиатур заимствуется как инициализмы. Некоторые из них, подобно аббревиатуре «пиар», находятся в пограничном состоянии, представляя собой аббревиатуры с морфологическими признаками нечленимого слова. Например, NPC (Non-Player Character) трансформировалось в «НИП» или «непись», FPS (Frames Per Second) – в «КВС» или «фэписы» [2].

Транскрипция – это передача звучания английского слова средствами русского языка. Например: квест (quest), крафт (craft), нуб (noob), гайд (guide), хэдшот (headshot), хил (heal).

Транслитерация – это передача буквенного состава английского слова буквами русского алфавита без учета правил произношения. Например: баг (bug), дамаг (damage), лаунчер (launcher), патч (patch), фраг (frag).

Эти же способы характерны для заимствования аббревиатур: ДПС (DPS – damage per second), ХП (HP – heal points), ГГВП (GGWP), НПС (NPC) [2].

Языковая игра также является продуктивным механизмом [3]. Например, использование русских слов в новом значении: рак (плохой игрок), весло (винтовка AWP), плейка (PlayStation). В случаях, когда словосочетание становится устойчивым, применяется словосложение – сращивание двух основ в одно слово: лутбокс (lootbox), чекпоинт (checkpoint), паверап (power up). Механизм универбизации (сведение словосочетания к одному слову) работает при образовании слов типа ролевка (role-play game) или мануалка (manual) [4].

Употребление компьютерно-игрового сленга зависит от двух факторов: количества игроков и жанровой составляющей. В одиночной игре пользователь может не употреблять сленг, но коммуникация в сообществе принуждает к его использованию. Жанр влияет на то, какие именно сленгизмы будут использованы. Мотивированность употребления обуславливает быстроту реакции игрока: экономия речевых средств увеличивает скорость обмена информацией. Например, в шутерах использование сленга для обозначения локаций (бокс, лонг, шорт, мид) или действий (го, фейк, дропни) позволяет быстрее реагировать на события [1].

В компьютерно-игровом дискурсе этот сленг уместен и обеспечивает наиболее продуктивную коммуникацию в процессе игры. Он обладает всеми признаками жаргона: его использование

ограничено кругом геймеров, он реализуется на лексико-фразеологическом уровне, подвержен быстрым изменениям и насыщен опознавательными знаками, позволяющими причислить человека к «своим» [3].

Таким образом, адаптация англоязычного геймерского сленга в русском языке является актуальной проблемой для лингвистов, так как она отражает процессы взаимодействия и влияния разных языков и культур. Сленг не только вносит в русский язык новые слова и значения, но и способствует формированию новых коммуникативных стратегий. В сленге русскоязычных геймеров преобладают единицы, образованные путем заимствования и относящиеся к глобальному типу, что обусловлено международным характером сетевых игр. В то же время встречаются единицы локального типа, образованные с помощью метафоры, метонимии, языковой игры и других механизмов, что демонстрирует гибридизацию языковых процессов [4].

Список использованных источников:

1. Комаров, В. А. Игровой сленг в современном русском языке / В. А. Комаров, И. А. Шушарина // Вестник Курганского государственного университета. 2019. №1 (52) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/igrovoy-sleng-v-sovremennom-russkom-yazyke>. – Дата доступа: 12.03.2026.
2. Пищерская, Е. Н. Способы адаптации англоязычной игровой лексики геймерского сленга в русском языке / Е. Н. Пищерская // Russian Linguistic Bulletin. 2023. №6 (42) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sposoby-adaptatsii-angloyazychnoy-igrovoy-leksiki-geymerskogo-slenga-v-russkom-yazyke>. – Дата доступа: 18.03.2026.
3. Воронин, А. А. Заимствования в отечественном компьютерно-игровом сленге: вопросы деривации и использования / А. А. Воронин // Гуманитарная парадигма. 2024. №3 (30). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/zaimstvovaniya-v-otechestvennom-kompyuterno-igrovom-slenge-voprosy-derivatsii-i-ispolzovaniya>. – Дата доступа: 08.04.2026.
4. Антонова, А. Б. Языковые механизмы создания новой лексики в русском языке (на примере сленга геймеров) / А. Б. Антонова // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. 2024. №4. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovye-mehanizmy-sozdaniya-novoy-leksiki-v-russkom-yazyke-na-primere-slenga-geymеров>. – Дата доступа: 11.03.2026.

ЦИФРОВАЯ СРЕДА И ИЗУЧЕНИЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

Лонг Хай

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Сычёва Е. С. – преподаватель

В статье на основе личного опыта иностранного студента, изучающего русский язык в Беларуси, анализируются возможности и трудности использования интернет-технологий в языковом образовании. Выявлены ключевые проблемы самостоятельного обучения в цифровой среде: информационная перегрузка, снижение мотивации, риск пассивного билингвизма и нехватка языковой среды.

Современный этап развития общества, отмеченный тотальной цифровизацией и углублением глобализации, выдвигает новые требования к высшему образованию и развитию личности. В этой связи изучение иностранных языков перестает быть просто «гибким навыком» (soft skills) или учебной дисциплиной. Оно становится стратегическим инструментом социализации и важным фактором конкурентоспособности специалиста на международном рынке труда.

Одновременно с укреплением позиций стран СНГ и расширением русскоязычного общения растет и роль языка в мире. Однако традиционная методика преподавания, которая опирается в основном на печатные учебники и грамматико-переводной метод, не всегда позволяет эффективно сформировать коммуникативные навыки. Это делает актуальной разработку новых, более гибких подходов к обучению, которые отвечали бы современным вызовам.

Важным решением этой задачи становится развитие интернет-технологий, открывающих большие возможности для изучения языков. Использование цифровых технологий в образовательном процессе является одной из ведущих и самых стабильных тенденций в развитии мирового образования [1]. Являясь иностранными студентами, которые долгое время жили и учились в Беларуси, мы можем представить свои личные наблюдения и размышления об освоении русского языка с помощью интернет-ресурсов.

Прежде всего стоит отметить, что цифровая среда значительно упростила доступ к языковым материалам. Имея смартфон или компьютер, обучающийся может работать с видеуроками, справочниками по грамматике и другими материалами, включая образцы живой речи носителей языка.

Однако в процессе обучения мы столкнулись с рядом трудностей, которые требуют осмысления. Первая из них – сложность ориентироваться в огромном объеме информации. Из-за множества источников и разных подходов, при отсутствии четкого плана обучение часто превращалось в хаотичное переключение между форматами. Это приводило к тому, что знания становились фрагментарными, а навыки – недостаточно устойчивыми. Кроме того, самостоятельные занятия в цифровой среде нередко сопровождаются снижением мотивации, так как нет внешнего контроля (со стороны преподавателя) и групповой динамики. В периоды большой нагрузки возникало желание откладывать занятия и пропускать их. Из этого мы сделали вывод о необходимости заранее продумывать структуру обучения: подробный план, составленный в самом начале, становится главным условием успеха. Поддерживать мотивацию помогает и поиск партнера для общения (языкового напарника), который создает элемент соревновательности и общей ответственности.

Вторая проблема связана с высоким риском появления так называемого «пассивного билингвизма». Билингвизм в научной литературе трактуют как естественный и быстро распространяющийся феномен межкультурной коммуникации в современном обществе, последствия которого сейчас трудно прогнозировать [2, с. 91]. На начальном этапе мы много смотрели видео и записывали слова (то есть выполняли задания на восприятие), но мало практиковались в речи. Это привело к внутреннему противоречию: понимая грамматику и лексику, мы не можем свободно использовать это в разговоре. Данный опыт подтверждает, что есть большая разница между пассивным узнаванием языковых единиц и активным использованием их в общении. Исходя из этого, мы считаем, что главное условие успешного изучения языка – это приоритет активной практики, особенно устной речи, даже если на первых порах она сопровождается ошибками. Систематическое использование языка в речи позволяет превратить теоретические знания в практический навык.

Наконец, самая серьезная проблема, с которой сталкивается самостоятельный ученик – это нехватка естественной языковой среды. Прослушивание аудиоматериалов и чтение в отрыве от живого общения не могут в полной мере развить навык быстрой реакции на слова собеседника. Поэтому необходимо самостоятельно выстраивать для себя коммуникативную среду – будь то общение в реальной жизни или на специализированных онлайн-площадках, где можно практиковать язык. Только включившись в реальное или виртуальное общение, можно достичь свободного владения русским языком.

Эти наблюдения не претендуют на универсальный рецепт, но отражают наш практический опыт освоения русского языка. В эпоху, когда знания стали общедоступны в цифровой среде, решающим фактором успеха выступает уже не наличие инструментов, а позиция самого ученика – его способность к самоорганизации, рефлексии и осознанному выбору своей стратегии обучения.

Список использованных источников:

1. Ахметшин, Э.М. Трансформация модели университета в условиях цифровой экономики. Современные тенденции и технологии развития потенциала регионов: сборник статей Национальной научно-практической конференции. Санкт-Петербурге, 2019; Ч. 1: 65-69.

2. Ферсман, Н. Г. Билингвизм как феномен межкультурной коммуникации [Электронный ресурс] / Н. Г. Ферсман, М. П. Павлова // Kant. – 2018. – №4(29). – С. 89-96 – Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/bilingvizm-kak-fenomen-mezhkulturnoy-kommunikatsii> (дата обращения: 22.03.2026).

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ФЕНОМЕН XXI ВЕКА: КАК ИГРОВОЙ ЖАРГОН МЕНЯЕТ РУССКИЙ ЯЗЫК

Мазанина, С. В.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Сычёва Е. С. – преподаватель

Статья посвящена анализу игрового сленга в русском языке как уникального культурного и языкового явления, сформировавшегося в начале XXI века под влиянием компьютерных технологий и онлайн-игр. Автор рассматривает эволюцию игрового сленга от средства внутригруппового общения до полноценного социального диалекта, отражающего процессы глобализации, языковой экономики и цифровизации сознания.

В начале XXI века под влиянием развития компьютерных технологий и массового распространения онлайн-игр сформировалось уникальное культурное и языковое явление –

игровой сленг. Первоначально ограниченный узким кругом энтузиастов, данный лексический пласт превратился в значимый компонент повседневной речи русскоязычных пользователей. Начало формирования компьютерно-игрового сленга в России приходится на конец XX - начало XXI века, и связано оно с постепенным распространением персональных компьютеров, с разработкой игр, которые со временем вышли в сеть Интернет, а в настоящее время многие из них стали многопользовательскими [1]. Игровой сленг перестал быть исключительно средством внутригрупповой коммуникации в виртуальном пространстве и приобрел черты полноценного социального диалекта, отражающего процессы глобализации, языковой экономии и цифровизации сознания.

Основными функциями любого профессионального или группового сленга являются экономия речевых усилий и формирование групповой идентичности. В условиях динамичного игрового процесса развернутые номинации оказываются коммуникативно неэффективными, что приводит к появлению лаконичных единиц, например «*хилюсь*» (от англ. heal – лечить). Этимологически русскоязычный игровой сленг преимущественно представляет собой англицизмы. Данный факт объясняется двумя основными причинами: доминированием западных компаний-разработчиков, вследствие чего интерфейс большинства популярных игр (Dota 2, Counter-Strike, World of Warcraft) изначально существует на английском языке, а также функцией английского как *lingua franca* в международном игровом сообществе. При этом заимствования не остаются в неизменном виде: русский язык адаптирует иноязычные корни, подчиняя их собственным грамматическим и словообразовательным нормам, что ведет к появлению гибридных форм.

С лингвистической точки зрения игровой сленг демонстрирует высокую словообразовательную активность. Выделяются несколько основных моделей.

При калькировании и транслитерации английские лексемы переносятся в русский язык с изменением произносительных характеристик и присоединением русских аффиксов. Примерами служат *килл* (убийство соперника), *кильнули* (убили) от англ. kill; *афкашит* (отойти от компьютера) от аббревиатуры AFK (Away From Keyboard); *абилка* (способность персонажа) от англ. ability.

Метафорическое переосмысление заключается в наделении компьютерных процессов свойствами физического мира или живых организмов. Например, лаги (от англ. lag – задержка) – сбои в работе игры; в расширительном употреблении данный термин применяется к любым некорректно функционирующим приложениям. Слив (проигрыш, потеря ресурсов или утечка информации) вышел за пределы игрового контекста и используется в IT-сфере и журналистике.

Аббревиация порождена необходимостью ускорения текстового ввода в чате. Многие акронимы перешли в устную речь. К их числу относятся GG (Good Game) – «*ге*», обозначение удачной игры (нередко употребляется иронически по отношению к любому завершеному делу); NT (Nice Try) – хорошая попытка; IMHO (In My Humble Opinion) – *имхо*», по моему скромному мнению (термин, закрепившийся в русскоязычном интернете еще в эпоху форумов); LOL (Laughing Out Loud) – «*лол*», маркер смеха или насмешки.

Наиболее значимой особенностью игрового сленга является его экспансия за пределы субкультуры. Лексемы, возникающие в игровой среде, постепенно понимаются носителями языка, не вовлеченными в компьютерные игры, и фиксируются в средствах массовой информации, а иногда – в неформальной официально-деловой переписке. Так, слово *бафф* (от англ. buff – усиление) активно используется в бизнес-коммуникации для обозначения повышения эффективности отдела или сотрудника. Глагол *нерфить* (от англ. nerf – ослаблять) встречается в политических ток-шоу при обсуждении урезания полномочий или бюджета.

Игровой сленг выполняет важную социальную функцию маркера принадлежности к группе («свой/чужой»). Владение сленгом сигнализирует о принадлежности к цифровому поколению и конкретному игровому сообществу. Вместе с тем лингвисты отмечают потенциально негативную тенденцию: для некоторых подростков игровой сленг становится языком-заменителем, обедняющим активный словарный запас за счет примитивных конструкций и избыточного количества англицизмов при наличии прямых аналогов в русском языке.

Развитие игрового сленга продолжается параллельно с эволюцией индустрии видеоигр. Появление технологий виртуальной (VR) и дополненной (AR) реальности, а также институционализация киберспорта как официального вида спорта будут способствовать возникновению новых терминов. Вероятно, часть современного игрового сленга со временем устареет (по аналогии с жаргоном программистов 1990-х годов), однако наиболее семантически емкие и коммуникативно востребованные единицы пополнят состав разговорной речи и потенциально перейдут в разряд общеупотребительной лексики, как это произошло со словами компьютер, скриншот или юзер.

Игровой сленг в русском языке представляет собой не маргинальный жаргон, а репрезентативное отражение цифровой эпохи. Он демонстрирует механизмы адаптации иноязычных элементов живым языком в условиях новых технологических коммуникаций. Вопреки

опасениям языковых пуристов, данный лексический пласт является естественной составляющей языкового развития, отвечающей потребностям миллионов русскоязычных пользователей в самоидентификации и эффективной коммуникации в виртуальном пространстве.

Список использованных источников:

1. Комаров, В. А. Игровой сленг в современном русском языке [Электронный ресурс] / В. А. Комаров, И. А. Шушарина. Вестник Курганского государственного университета – 2019. – №1(52). – С. 88-90. – Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/igrovoy-sleng-v-sovremennom-russkom-yazyke> (дата обращения: 18.03.2026).

МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕРМИНОВ В ПОВСЕДНЕВНОЙ РЕЧИ

Мухамметназаров К.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Сычёва Е. С. – преподаватель

В статье рассматриваются особенности метафорического переноса компьютерных терминов в повседневную бытовую речь. Анализируются источники формирования метафор (сбой, зависнуть, перезагрузиться, баг, отправить в бан), их когнитивные функции и основные семантические группы. Исследование проводится на материале устной разговорной речи, интернет-комментариев, публикаций в социальных сетях и медиапространства.

Цифровая революция конца XX – начала XXI века не только изменила способы обработки информации, но и кардинально трансформировала языковую картину мира современного человека. Мы хотим рассмотреть феномен активной миграции компьютерных терминов из профессиональной среды в повседневную бытовую коммуникацию, где они приобретают новые метафорические значения. Актуальность данного исследования обусловлена тотальной цифровизацией всех сфер жизни: по данным Международного союза электросвязи, на 2024 год более 5,4 миллиарда человек (67% населения Земли) регулярно пользуются интернетом, что делает компьютерную лексику одним из самых распространённых источников языковой метафоры [1]. Возникая как профессиональный жаргон программистов и IT-специалистов, эти термины сегодня формируют универсальный метафорический код, понятный не только техническим специалистам, но и широким массам носителей языка, отражая глубинные изменения в структуре мышления человека цифровой эпохи [2].

Компьютерная метафора представляет собой перенос наименований программных и аппаратных процессов на явления повседневной жизни, в результате чего абстрактные понятия получают наглядную технологическую форму. Мы хотим рассмотреть наиболее продуктивные семантические модели такого переноса. Первая группа связана с представлением о человеке как о вычислительном устройстве: глагол «загрузиться» означает погрузиться в размышления или рабочие задачи; «зависнуть» – замереть в ступоре или надолго задуматься о чём-то; «перезагрузиться» – сменить вид деятельности для восстановления сил. Вторая группа отсылает к интерфейсным и навигационным действиям: «пролистать» ленту социальных сетей, «скроллить» новости, «закрыть вкладку» – прекратить обсуждение неприятной темы. Третья группа описывает социальные взаимодействия через сетевые протоколы: «отправить в бан» (исключить из общения), «зафолловить» (начать следить за новостями человека), «отписаться» от назойливого знакомого [3].

Особую продуктивность демонстрирует метафорическое использование терминов, связанных с памятью и хранением данных. Мы хотим рассмотреть этот пласт подробнее. В бытовой речи регулярно звучат фразы: «у меня не хватает оперативной памяти, чтобы держать в голове эту информацию», «сохрани этот разговор в архив», «удали из головы эти мысли». Метафора «сбой в системе» описывает любую временную дисфункцию – от забывчивости до эмоционального срыва. Термин «баг» (программная ошибка) стал универсальным обозначением любой необъяснимой неполадки в реальной жизни: «в отношениях какой-то баг», «у меня в режиме сна баг» [4]. Важно отметить, что эти метафоры утрачивают свою игровую или сугубо профессиональную окраску и становятся нейтральными средствами выражения, понятными даже людям, далёким от IT-сферы.

Сопоставляя различные сферы употребления, мы хотим рассмотреть общие закономерности этого процесса. Первая закономерность – аналоговое мышление: компьютерная система служит готовой ментальной моделью для описания человеческой психики (вход → обработка → вывод; ошибка → перезагрузка). Вторая – экономия речевых усилий: короткие технические метафоры

(«подгружается», «завис», «кинул в игнор») быстрее передают сложные эмоциональные состояния, чем развёрнутые описания. Третья – глобализация опыта: английские по происхождению термины («баг», «бан», «скролл») встраиваются в грамматические структуры разных языков, образуя единое метафорическое пространство [2; 5]. Функционально такие метафоры решают три задачи: когнитивную (осмысление внутреннего мира через техническую аналогию), коммуникативную (быстрая передача состояния) и экспрессивную (снижение пафоса при описании серьёзных проблем через ироничное их сравнение с «глюком») [6].

Мы сделали вывод, что метафорическое использование компьютерных терминов в повседневной речи перестало быть просто молодёжным жаргоном и превратилось в полноценный механизм концептуализации реальности для миллионов людей по всему миру. Мы сделали вывод, что компьютерная метафора, начинаясь как технический перенос («мозг – процессор», «память – жёсткий диск»), сегодня охватывает эмоциональную, социальную и даже этическую сферы: мы говорим о «совместимости характеров», «обновлении личных границ» и «энергосбережении в общении». Изучение этого феномена позволяет не только зафиксировать актуальные изменения в лексике, но и понять, как цифровая среда меняет сам способ мышления человека, размывая границы между живым общением и программной логикой, что открывает широкие перспективы для исследований в области когнитивной лингвистики, психологии и цифровой антропологии.

Список использованных источников:

1. *Международный союз электросвязи (МСЭ). Факты и цифры 2024: Статистика глобального интернета / МСЭ. – Женева: Издательство МСЭ, 2024. – С. 12–15.*
2. *Галичкина, Е. Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках (на материале жанра компьютерных конференций) / Е. Н. Галичкина. – Волгоград: Изд-во Волгоградского гос. университета, 2004. – С. 45–67.*
3. *Беляевская, Е. Г. Когнитивные основания семантических инноваций в современном английском языке (на материале компьютерной лексики) / Е. Г. Беляевская // Вестник МГЛУ. Серия: Языкознание. – 2017. – № 5 (785). – С. 35–44.*
4. *Шкапенко, Т. М. Компьютерная метафора в современном английском языке: дис. ... канд. филол. наук / Т. М. Шкапенко. – Калининград, 2005. – С. 78–92.*
5. *Эпштейн, М. Н. От знания – к творчеству. Как гуманитарные науки могут изменять мир / М. Н. Эпштейн. – М.: СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2016. – С. 210–225.*
6. *Чернейко, Л. О. Имя «судьба» как объект концептуального и ассоциативного анализа / Л. О. Чернейко, В. А. Долинский // Вестник Московского университета. Серия 9. Филология. – 1996. – № 6. – С. 20–33.*

ЭМОДЗИ КАК ЗАМЕНА НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Реджепов Р. А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Сычёва Е. С. – преподаватель

В статье рассматриваются эмодзи как заменители невербальных средств общения в цифровой коммуникации. Показано, что пиктографические знаки способны компенсировать отсутствие мимики и жестов в переписке, а при определённых условиях – полностью замещать вербальный текст. Проанализированы субститутивная и компенсаторная функции эмодзи, их зависимость от контекста высказывания. Универсальность восприятия подтверждена экспериментально: 92 % респондентов трактуют эмодзи одинаково вне зависимости от демографических характеристик.

В цифровой переписке участники лишены возможности видеть мимику и жесты собеседника. Это создаёт коммуникативную проблему: эмоциональная составляющая высказывания легко теряется. Цель данной работы – выяснить, насколько полно эмодзи способны восполнить этот пробел и заменить традиционные невербальные средства.

Прежде всего стоит разграничить близкие понятия. У. И. Турко указывает, что в современной лингвистике нормативны два термина: «эмодзи» и «эмотикон» [1]. Эмотикон – это комбинация обычных печатных символов (например, :-)). Эмодзи – стандартизированное изображение из кодировки Unicode. Это различие принципиально: именно графическая природа эмодзи делает их похожими на иконические невербальные знаки. Д. С. Серёгин прямо характеризует эмодзи как визуализированные жесты, эмоции и мимику, связывая их с кинесической системой общения [2].

В живом общении мимика и жесты создают непрерывный паравербальный фон: уточняют, усиливают или опровергают слова. В текстовой переписке этот фон исчезает. Турко отмечает, что его компенсируют именно пиктографические знаки, которые позволяют кратко и наглядно передать эмоциональное состояние говорящего [1]. Иными словами, эмодзи берут на себя роль «визуального интонирования» письменного текста.

Субститутивная функция эмодзи проявляется тогда, когда пиктограмма не сопровождает текст, а полностью его заменяет. Серёгин констатирует, что эмодзи позволяют замещать слова и выражения, не искажая при этом эмоциональную составляющую высказывания [2]. Благодаря эмоционально окрашенным связям пиктограмма способна полностью заменить печатный текст в определённых ситуациях: ассоциативное поле знака оказывается достаточно устойчивым, чтобы смысл передавался без единого слова.

Вместе с тем возможности такой замены не безграничны. Турко показывает, что роль эмодзи зависит от цели высказывания: в прагматическом контенте, где важна точная информация, они менее значимы, а в эмоциональном - наоборот, усиливают чувства [1]. Наблюдения за комментариями в TikTok подтверждают: эмодзи часто стоят в конце предложений, выполняя роль логической паузы и эмоционального итога. Пиктограммы, формально не являясь знаками препинания, выступают в заместительной функции по отношению к ним – обозначают конец высказывания и его эмоциональную окраску.

Принципиален вопрос универсальности. Серёгин приводит результаты ассоциативного эксперимента: 92 % респондентов воспринимают эмодзи одинаково вне зависимости от пола, возраста и образования [2]. Это говорит о высокой конвенциональности таких знаков и их независимости от демографических факторов. В отличие от многих невербальных сигналов, интерпретация которых варьируется в разных культурах, эмодзи формируют единое межкультурное ассоциативное поле.

Таким образом, эмодзи – полифункциональные визуальные знаки. Они компенсируют отсутствие невербальных средств в цифровом общении, могут замещать отдельные слова, знаки препинания, а в эмоционально насыщенных ситуациях – и весь вербальный текст. Экспериментально подтверждённая универсальность восприятия делает их эффективным межкультурным инструментом. В информационно насыщенном, прагматическом контенте вербальный компонент по-прежнему остаётся необходимым. Дальнейшие исследования могут быть направлены на изучение динамики ассоциативного поля эмодзи в условиях меняющихся коммуникативных норм.

Список использованных источников:

1. Турко, У. И. Смайлик, эмотикон и эмодзи как невербальные средства общения в интернет-коммуникации/У. И. Турко // Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2024. №9 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/smaylik-emosikon-i-emodzi-kak-neverbalnye-sredstva-obscheniya-v-internet-kommunikatsii>. – Дата доступа: 11.03.2026.

2. Серёгин, Д. С. Эмодзи – способ невербального общения /Д. С. Серёгин // IN SITU. 2024. №6 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/emodzi-sposob-neverbalnogo-obscheniya>. – Дата доступа: 11.03.2026.

ОСОБЕННОСТИ ИГРОВОГО СЛЕНГА В ОНЛАЙН-ИГРАХ OVERWATCH И DEADLOCK

Эдильсултанов А. А.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Сычёва Е. С. – преподаватель

В статье рассматриваются лексико-семантические особенности игрового сленга в командных онлайн-играх Overwatch и Deadlock, анализируются основные способы словообразования и функциональная нагрузка игровой лексики, выявляется её жанровая специфика.

Стремительное развитие индустрии онлайн-игр оказывает заметное влияние на современный русский язык. Игровые сообщества выработали специфическую систему коммуникации, опирающуюся на собственный лексический пласт – игровой сленг, – который обладает всеми признаками жаргона: функционирует в ограниченном круге носителей, динамично обновляется и содержит опознавательные маркеры принадлежности к сообществу. Исследователь А. Энслин обозначила данный пласт понятием «людолект», указывая на органичное сочетание в нём общеупотребительной лексики с обширным пластом специфической терминологии [1]. Сопоставительный анализ сленга Overwatch (Blizzard Entertainment, 2016) и Deadlock (Valve Corporation, 2024) представляет особый интерес: обе игры принадлежат к смежным, но различным жанрам – героическому шутеру и МОБА-шутеру – соответственно, что обуславливает как общие черты их лексики, так и заметную жанровую специфику.

Игровой сленг обеих игр разделяет общий фонд межжанровых единиц. Ведущим способом словообразования является заимствование из английского языка с последующей морфологической русификацией [2]: «хил» (heal – лечение), «хилить», «нёर्फ» (nerf – ослабление персонажа разработчиками), «буст», «скилл». Продуктивна и аббревиация: интернациональные сокращения «GG» (good game), «AFK» (away from keyboard), «MVP» функционируют как ритуальные формулы фатической коммуникации [1]. Устойчив пласт ролевой терминологии: «танк», «саппорт», «дд» / «дпс» – единицы, сложившиеся ещё в жанре MMORPG и ставшие межжанровыми универсалиями [2]. Эмоционально-поведенческий пласт представлен терминами «тильт», «токсик», «ливнуть», выполняющими регулятивную функцию внутри сообщества.

Жанровая специфика Overwatch определяется быстрым темпом матчей и механикой смены героев, что порождает лаконичную тактическую лексику. Центральным термином является «ульт» (сокр. от ultimate ability – сверхспособность), вокруг которого формируется словообразовательное гнездо: «слить ульт», «держат ульт», «ультовать». Широко распространены фамильярные варианты имён персонажей («Генга», «Бастик», «76»), образованные путём усечения или суффиксации. Примечателен прецедентный термин «С9» – обозначение ситуации, когда команда в критический момент покидает контрольную точку; единица восходит к реальному киберспортивному эпизоду с командой Cloud9. Характерен также термин «бооп» (отбрасывание противника способностью), возникший в сообществе и впоследствии официально закреплённый разработчиками, что иллюстрирует проницаемость границы между пользовательским сленгом и официальной терминологией [1].

Сленг Deadlock отличается большей семантической сложностью, обусловленной механиками MOBA. Центральное место занимает экономическая терминология: «фарм» (накопление ресурсов), «фармить», «дефармить» (лишать противника ресурсов). Пространственно-тактический словарь включает «лайнинг», «роум», «ганк» – термины, унаследованные из MOBA-дискурса [2]. Матч структурирован по стадиям: «ранняя», «средняя» и «поздняя игра». Поскольку игра находится на стадии активной разработки без полной локализации, английские названия героев функционируют в русскоязычных текстах без морфологической адаптации – что характерно для начального этапа формирования сленга нового тайтла. Внутриигровой неологизм «урнить» (сдать урну для получения усиления) демонстрирует продуктивную модель глагольной деривации от названия игрового объекта.

Проведённый анализ позволяет констатировать следующее. Игровой сленг Overwatch и Deadlock сочетает общий межжанровый фонд с выраженной жанровой спецификой: Overwatch генерирует преимущественно лаконичные тактические единицы и прецедентные термины, тогда как сленг Deadlock включает разветвлённую экономическую и пространственную терминологию, унаследованную из MOBA. Доминирующими словообразовательными моделями в обоих случаях выступают заимствование с морфологической русификацией, аббревиация и усечение. Сленг выполняет коммуникативную, социально-идентификационную и эмоционально-оценочную функции, а граница между пользовательской и официальной терминологией обнаруживает устойчивую тенденцию к размыванию. Изучение игрового сленга на материале конкретных игровых проектов является перспективным направлением компьютерной лингвистики и социолингвистики, позволяющим фиксировать живые процессы пополнения словарного состава языка.

Список использованных источников:

1. Комаров, В. А., Шушарина Ирина Анатольевна *Игровой сленг в современном русском языке*/В. А. Комаров, Шушарина И. А. // *Вестник Курганского государственного университета*. 2019. №1 (52) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/igrovoy-sleng-v-sovremennom-russkom-yazyke>. – Дата доступа: 01.03.2026.
2. Антонова, А. Б. *Языковые механизмы создания новой лексики в русском языке (на примере сленга геймеров)* /А. Б. Антонова // *Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология*. 2024. №4. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovye-mehanizmy-sozdaniya-novoy-leksiki-v-russkom-yazyke-na-primere-slenga-geymerv>. – Дата доступа: 01.03.2026.

ВИРУС В ЯЗЫКЕ: ЭТИМОЛОГИЯ, КЛАССИФИКАЦИЯ И МЕТОДЫ ЭЛИМИНАЦИИ РЕЧЕВЫХ ПАРАЗИТОВ В СОВРЕМЕННОЙ КОММУНИКАЦИИ

Аскеров А.А.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Царук Т.А. – преподаватель

В работе исследуется феномен слов-паразитов в современной русской речи. Актуальность исследования обусловлена распространением дискурсивов в устной и письменной коммуникации в эпоху цифровизации. Объектом исследования выступает речь носителей русского языка 15-35 лет. Цель работы — выявление причин появления речевых паразитов, их классификация и разработка методов коррекции. В ходе исследования выявлены основные причины употребления дискурсивов: когнитивные (связанные со скоростью мышления), социально-психологические (неуверенность, желание удержать внимание) и культурно-речевые (мода, подражание). Предложена классификация паразитов на звуковые, модальные, указательные и дейктические. Практическая значимость работы заключается в разработке методов коррекции речи: метод объективации через аудиозапись, метод замедления темпа и расширение активного словарного запаса. Доказано, что слова-паразиты — это не просто речевой мусор, а отражение структуры мышления и социального статуса говорящего.

Введение

Актуальность данного исследования обусловлена тревожными тенденциями в современной речевой культуре. В эпоху цифровизации и ускорения коммуникативных процессов наблюдается стремительное «засорение» устной, а вслед за ней и письменной (в неформальной переписке) речи элементами, которые лингвисты определяют как «дискурсивы» или «вставные конструкции», а в обиходе именуют «словами-паразитами». Термин «вирус» в контексте данной работы выбран не случайно: подобно биологическому агенту, данные лексические единицы обладают высокой контагиозностью (заразностью), способностью к мутации и устойчивостью к «иммунному ответу» носителя языка.

Объектом исследования является устная речь носителей русского языка в возрасте от 15 до 35 лет. Предметом — лингвистическая природа, классификация и частотность употребления слов-паразитов.

Цель работы: выявить причины возникновения речевых паразитов, классифицировать их по происхождению и функциям, а также предложить научно обоснованные методы коррекции речи.

Причины возникновения и классификация речевых паразитов

Анализ научной литературы (работы Земской Е.А., Караулова Ю.Н., Сиротининой О.Б.) и собственные наблюдения позволяют выделить несколько ключевых факторов, провоцирующих употребление дискурсивов.

1. Когнитивные причины (заполнение пауз хезитации)
Скорость мышления превышает скорость артикуляции. В момент поиска нужной леммы мозг требует «фонового шума» для сохранения непрерывности звучания. Нейролингвисты (исследования Черниговской Т.В.) подтверждают, что звуки вроде «э-э-э» и «м-м-м» являются естественными маркерами работы мозга над формулировкой мысли. Однако гипертрофированная форма этого процесса приводит к закреплению вредной привычки.

2. Социально-психологические причины

Рефлексия и неуверенность: Слова «как бы», «типа», «это самое» выполняют функцию «лингвистического щита». Говорящий подсознательно боится себя, смягчая категоричность высказывания («Я как бы пошел» вместо «Я пошел»). Это сигнал о неуверенности в собственном статусе или в истинности утверждения.

Эмфаза и удержание внимания: Частицы «вот», «ну», «так» часто используются для придания веса паузе или выделения ключевого момента в повествовании, превращаясь в инструмент риторики, но при злоупотреблении теряют свою функцию.

3. Культурно-речевые причины (мода и речевой штамп)
Язык — живая система, подверженная влиянию «речевых авторитетов». Если публичная фигура (блогер, политик, артист) активно использует определенное слово-паразит, оно тиражируется его аудиторией. Например, «короче» стало маркером «своего» в определенных субкультурах, а слово «кстати» многие употребляют не для связки мыслей, а по инерции, как дань речевому этикету, утратившему смысл.

На основе анализа мы можем предложить следующую классификацию:

Звуковые паразиты (фонемные вставки): э-э-э, м-м-м, а-а-а.

Модальные слова: как бы, типа, наверное, просто, фактически.

Указательные частицы: вот, это, это самое, ну вот.

Паразиты-дейктики (заменители конкретики): там, это, *这些东西* (в речи билингвов), штука.

Итоги исследования и практические рекомендации

В ходе исследования мы пришли к выводу, что слова-паразиты — это не просто «мусор», а многофункциональные элементы речи, отражающие глубинную структуру мышления и социальный статус говорящего. Полная элиминация данных элементов невозможна и даже нежелательна, так как в умеренных дозах они придают речи естественность и помогают слушателю следить за ходом мысли. Однако высокая частотность их употребления формирует негативный коммуникативный образ.

На основе изученных методик (в частности, подходов к технике речи и сценической речи) предлагаются следующие методы коррекции:

Метод объективации. Запись собственной речи на диктофон с последующим транскрибированием. Только визуализация проблемы (увидеть «э-э-э» на бумаге) запускает механизм контроля.

Метод «замедления». Культивирование комфортного темпа речи и, самое главное, комфортного молчания. Необходимо выработать терпимость к микро-паузам, заменяя ими слова-паразиты.

Расширение активного словаря. Синонимическая замена — самый эффективный инструмент. Чем больше выбор лексем, тем меньше необходимость в «заплатках» в виде паразитов.

Таким образом, гипотеза о том, что слова-паразиты являются исключительно следствием низкой грамотности, подтверждается лишь частично. Значительную роль играют психологический комфорт и скорость мышления. Работа над чистотой речи — это, прежде всего, работа над ясностью собственного мышления.

Список использованных источников:

1. Земская Е.А. Русская разговорная речь: лингвистический анализ и проблемы обучения. — М.: Наука, 2019. — 240 с.
2. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. — М.: ЛКИ, 2018. — 264 с.
3. Сиротина О.Б. Русский язык: система, узус и создаваемые ими риски. — Саратов: Изд-во Саратовского университета, 2020. — 116 с.
4. Черниговская Т.В. Чеширская улыбка кота Шрёдингера: язык и сознание. — М.: АСТ, 2017. — 400 с. (Глава 4: Нейролингвистика речевых сбоев).
5. Левонтина И.Б. О чём речь. — М.: Corpus, 2021. — 512 с. (Раздел «Слова-паразиты: диагностика общества»).
6. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. — М.: Айрис-Пресс, 2016. — 448 с.

АНГЛИЦИЗМЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Полохов А.Д.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Царук Т.А. – преподаватель

Данная работа посвящена исследованию англицизмов в речи студентов БГУИР. В тексте рассматривается понятие и виды заимствований, а также анализируются причины их активного использования: от отсутствия русских аналогов до влияния профессиональной IT-среды.

В современном мире английский язык оказывает большое влияние на другие языки, и русский не исключение. Мы постоянно слышим и сами используем такие слова, как «дедлайн», «лайк», «краш», «го», «вайб», «хайп». Кто-то считает это нормальным, кого-то это раздражает, но факт остается фактом: английские слова прочно вошли в нашу речь.

Особенно заметно это среди молодежи и студентов. Будущие специалисты в сфере IT, которые учатся в БГУИР, ежедневно сталкиваются с профессиональной лексикой, которая часто приходит из английского языка. Но английские слова используются не только в учебе, но и в обычном общении.

Возникает вопрос: а почему вообще люди заменяют русские слова английскими? И где это происходит чаще всего?

Англицизм — это слово или выражение, заимствованное из английского языка в другой язык, в нашем случае — в русский [1, с. 12].

Простыми словами, это английские слова, которые мы используем в своей речи. Некоторые из них настолько привычны, что мы уже не воспринимаем их как иностранные. Например, слова «компьютер», «интернет», «спорт» когда-то тоже были заимствованы, а сейчас это обычные русские слова.

Англицизмы можно разделить на несколько видов:

1. Прямые заимствования — слова, которые пришли из английского и почти не изменились. Примеры: «ноутбук» (notebook), «смартфон» (smartphone), «блоггер» (blogger).
2. Гибриды — английские корни с русскими окончаниями. Примеры: «гуглить» (Google + ть), «кликать» (click + ать), «лайкать» (like + ать).
3. Профессиональные термины — слова, которые используют в определенных профессиях. Примеры: «дедлайн» (срок сдачи), «девайс» (устройство), «софт» (программное обеспечение).

4. Эмоциональные слова — междометия и восклицания. Примеры: «вау», «упс», «ок», «сорри».

Англицизмы встречаются везде. Вот лишь некоторые примеры по сферам жизни:

Компьютеры и интернет: браузер, сайт, чат, гуглить, девайс, софт, апдейт;

Профессиональная деятельность: менеджер, маркетинг, дедлайн, стартап, фриланс;

Мода и красота: лифтинг, пилинг, ботокс, мерч, принт;

Спорт и здоровье: фитнес, кроссфит, смузи, трейл, читинг;

Молодежный сленг: краш, хайп, вайб, рофл, чилить, го;

Бытовая сфера: сейл (распродажа), фреш (свежевыжатый сок), бургер.

Как видно, английские слова есть практически во всех сферах жизни.

Почему люди вместо русских слов используют английские? Лингвисты выделяют несколько основных причин [2, с. 45]:

Причина 1. Появление новых предметов и явлений

Когда в нашей жизни появляется что-то новое, у этого нового часто уже есть английское название. Например, когда появились компьютеры, у них уже было название *computer*. Мы не стали придумывать свое, а взяли готовое. То же самое с интернетом, смартфонами, социальными сетями.

Причина 2. Отсутствие короткого русского аналога

Многие английские слова короче русских. Сравните:

· «Дедлайн» и «крайний срок сдачи работы»

· «Девайс» и «техническое устройство»

· «Браузер» и «программа для просмотра интернет-страниц»

· «Смузи» и «густой напиток из перетертых ягод и фруктов»

Конечно, проще сказать одно короткое слово, чем длинное объяснение.

Причина 3. Профессиональная среда

В некоторых профессиях без английских слов просто не обойтись. Особенно это касается IT-сферы. Программисты говорят «коммит», «пул-реквест», «билд», «деплой» — это их профессиональный язык.

Если так говорят все вокруг, ты тоже начинаешь так говорить, чтобы быть своим.

Причина 4. Мода и престиж

Использование английских слов часто считается признаком современности и образованности. Сказать «это мой краш» вместо «этот человек мне нравится» звучит более молодежно. Сказать «у нас митинг» вместо «у нас совещание» звучит более солидно.

Причина 5. Экономия времени и усилий

Короткие слова легче и быстрее произносить. «Ок» сказать проще, чем «хорошо, я согласен». «Сорри» проще, чем «извините, я был неправ». «Вау» проще, чем «как удивительно и здорово».

Причина 6. Точность значения

Иногда английское слово обозначает что-то конкретное, а русское — более общее. Например, «киллер» — это наемный убийца, а просто «убийца» может быть любым. «Джем» — это конкретный вид варенья (густое, из ягод), а «варенье» — это все подряд.

Отношение к заимствованным словам у людей разное. Можно выделить три основные группы:

1. Те, кто не видит проблемы. Эти люди спокойно используют английские слова, когда это удобно, и не заморачиваются.

2. Те, кого это раздражает. Такие люди считают, что англицизмы засоряют русский язык, и стараются использовать русские аналоги, если они есть.

3. Те, кто вообще не замечает. Эти люди используют английские слова автоматически, даже не думая о том, что они английские.

Исследователи отмечают, что большинство молодых людей относятся к англицизмам нейтрально или положительно, а вот люди старшего возраста чаще раздражаются [3, с. 78].

Чтобы выяснить, почему студенты используют англицизмы и где они это делают чаще всего, мы провели опрос среди студентов БГУИР. В опросе участвовали 50 человек с разных факультетов (1-4 курсы). Опрос был анонимным, чтобы люди отвечали честно.

Вопросы были такие:

1. Используете ли вы английские слова в речи?

2. Почему вы их используете? (можно выбрать несколько причин)

3. В каких ситуациях вы чаще всего используете английские слова?

4. Какие английские слова вы употребляете чаще всего?

5. Как вы относитесь к тому, что люди используют англицизмы?

3.2. Почему студенты БГУИР используют англицизмы

Результаты опроса показали следующее.

На первый вопрос «Используете ли вы английские слова?» все 50 человек (100%) ответили «да». Никто не сказал, что не использует. Это говорит о том, что англицизмы действительно прочно вошли в речь студентов.

На вопрос «Почему вы используете английские слова?» можно было выбрать несколько вариантов. Вот что получилось:

Так говорят в моем окружении, я привык - 82%;

Нет подходящего русского слова или оно слишком длинное - 74%;

Это короче и удобнее - 68%;

Это профессиональные термины, без них никак - 60%;

Звучит современно и круто - 44%;

Русские аналоги звучат странно или старомодно - 38%;

Легче выразить эмоцию - 36%.

Самая популярная причина — «так говорят в моем окружении» (82%). Это значит, что англицизмы распространяются в основном через общение. Если все друзья говорят «чилить», «хайп», «краш», ты тоже начинаешь так говорить, чтобы быть своим.

На втором месте — отсутствие подходящего русского слова (74%) и краткость (68%). Студенты подтвердили, что английские слова часто удобнее русских аналогов.

На третьем месте — профессиональная необходимость (60%). Для студентов БГУИР это особенно важно, так как многие учатся на IT-специальностях и используют профессиональную лексику.

Интересно, что «звучит современно» выбрали 44%, а «русские аналоги старомодны» — 38%. Это говорит о том, что для части студентов важен имиджевый момент.

На вопрос «Где вы чаще всего используете английские слова?» ответы распределились так:

В интернете (соцсети, мессенджеры) 92%

В общении с друзьями 88%

В учебе и при обсуждении рабочих вопросов 76%

Когда говорю о хобби и увлечениях 58%

В магазинах и кафе 46%

Дома с родителями 24%

Первое место — интернет (92%).

Это ожидаемо, потому что в интернете много англоязычного контента, там свои правила общения, короткие формы. Лайки, репосты, посты, сторис — это все из интернета.

Второе место — общение с друзьями (88%). В своей компании люди чувствуют себя свободно и используют те слова, которые приняты в этой компании. Это основная среда, где формируются новые слова и выражения.

Третье место — учеба и работа (76%). Здесь работают профессиональные причины. Особенно это заметно у студентов IT-специальностей, которые используют английские термины постоянно.

Четвертое место — хобби (58%). В зависимости от увлечения. Например, если человек занимается фитнесом, он будет использовать слова «кроссфит», «сет», «подход» и т.д.

Пятое место — магазины и кафе (46%). Это связано с тем, что в меню и на ценниках часто пишут по-английски: смузи, бургер, фреш, сейл.

Шестое место — общение с родителями (24%). С родителями студенты стараются говорить более понятно, используют меньше англицизмов, потому что родители могут не понять или сделать замечание.

Что касается конкретных слов, то самые популярные среди студентов БГУИР оказались:

1. Ок / окей — 96%

2. Сорри — 88%

3. Лайк / лайкать — 84%

4. Дедлайн — 82%

5. Гуглить — 78%

6. Девайс — 74%

7. Вау — 70%

8. Краш — 64%

9. Хайп — 62%

10. Чилить — 58%

Как видно, в топе не только профессиональные слова, но и бытовые. Это значит, что англицизмы используются студентами постоянно, в самых разных ситуациях.

На вопрос «Как вы относитесь к использованию англицизмов?» ответы распределились так:

· «Нормально, это часть современной жизни» — 68%

· «Иногда раздражает, если слишком много» — 24%

- «Стараюсь сам не использовать, но получается не всегда» — 6%
- «Отрицательно, это засоряет язык» — 2%

То есть большинство студентов относятся к англицизмам спокойно и не видят в этом проблемы.

В ходе работы мы изучили, что такое англицизмы, почему люди их используют и где они встречаются чаще всего.

Что такое англицизмы? Это слова, заимствованные из английского языка. Они бывают разными: профессиональные термины, бытовые слова, эмоциональные восклицания. Многие из них уже настолько привычны, что мы не замечаем их иностранного происхождения.

Почему люди используют англицизмы? Основные причины:

- Появление новых вещей и явлений, у которых нет русского названия
- Отсутствие короткого русского аналога
- Профессиональная среда и привычка
- Желание выглядеть современно
- Экономия времени и усилий

Где чаще всего встречаются англицизмы? Как показал опрос среди студентов БГУИР:

- В интернете (92%)
- В общении с друзьями (88%)
- В учебе и профессиональной среде (76%)

Опрос также показал, что все студенты так или иначе используют английские слова, а основная причина — влияние окружения и привычка.

Можно сделать вывод, что англицизмы — это объективная реальность современного русского языка. Они проникли во все сферы жизни, особенно в молодежную среду. Относиться к этому можно по-разному, но отрицать этот факт бессмысленно. Язык меняется, и эти изменения не всегда плохи.

Список использованных источников:

1. Крысин Л.П. Иноязычные слова в современном русском языке. — М.: Просвещение, 2018. — 208 с.
2. Дьяков А.И. Причины активного заимствования англицизмов в современном русском языке // Вопросы языкознания. — 2019. — № 4. — С. 42-51.
3. Заботкина В.И. Новая лексика современного английского языка. — М.: Высшая школа, 2020. — 156 с.
4. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. — М.: Айрис-Пресс, 2017. — 448 с

ЭВОЛЮЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ЖАРГОНА В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ (1960–2020-Е ГГ.)

Сааков Н.Д.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Царук Т.А. – преподаватель

В работе исследуется трансформация IT-сленга с 1960-х по 2020-е годы. Анализируется эволюция терминов — от «чайника» до «бенча» — как отражение смены технологических эпох, корпоративной культуры и профессиональной иерархии

Введение

Профессиональный язык IT-специалистов прошел длительный путь трансформации, отражая смену технологических эпох. Сленг не просто упрощает коммуникацию, но и служит маркером «своей-чужой», фиксируя культурный контекст каждого десятилетия развития отрасли.

1. Эпоха мейнфреймов и ранних ЭВМ (1960-е — 1980-е гг.)

В данный период формируются базовые понятия компьютерного сообщества. Ключевым термином эпохи становится «чайник» — обозначение новичка, делающего первые шаги в освоении техники. Примечательно, что термин имеет внешнее происхождение (из среды альпинистов), однако в IT-среде он закрепился как нейтрально-ироничное определение неопытного пользователя.

Важным дополнением этого периода стало появление термина «ламер». В отличие от «чайника», «ламер» обладает негативной коннотацией и описывает человека, который не обладает глубокими знаниями, но активно демонстрирует ложную компетентность.

2. Эпоха глобализации и раннего интернета (1990-е гг.)

С развитием персональных компьютеров и появлением первых локальных сетей сленг пополняется терминами, описывающими иерархию сообщества. Появляется понятие «динозавр» —

так называют опытных специалистов, работающих на устаревающих системах или придерживающихся старых методов разработки. Одновременно с этим в обиход входит слово «нуб» (от англ. newbie), ставшее современным эквивалентом «чайника» в сетевой культуре.

3. Эпоха стартапов и веб-разработки (2010-е гг.)

С переходом индустрии в фазу массовой коммерциализации и облачных технологий язык становится более англизированным и прагматичным. Центральное место занимает «рефакторинг» — процесс улучшения внутреннего кода без изменения его внешнего поведения.

В этот же период возникают специфические термины, характеризующие условия труда и бизнес-процессы. Слово «галеры» прочно входит в лексикон для описания крупных аутсорсинговых компаний с конвейерным типом разработки, где программист воспринимается как «гребец».

4. Современный этап и облачные вычисления (2020-е гг.)

Современный IT-сленг отражает высокую динамику рынка и корпоративную специфику. Одним из наиболее актуальных терминов стал «бенч» (от англ. bench — скамейка запасных). Это состояние, при котором специалист числится в штате компании и получает зарплату, но временно не задействован в коммерческих проектах.

Сводная таблица трансформации терминологии

Период	Характерные термины	Значение
1960-е — 1980-е	Чайник, Ламер	Новичок (нейтрально) / Некомпетентный пользователь (негативно).
1990-е	Динозавр, Нуб	Специалист «старой закалки» / Начинаящий пользователь интернета.
2010-е	Рефакторинг, Галеры	Переработка кода / Крупные аутсорс-компании с жестким менеджментом.
2020-е	Бенч, Оффер	Ожидание проекта внутри компании / Предложение о работе.

Список использованных источников:

1. Исследование развития IT-терминологии — QAWEB.DEV.
2. Этимология компьютерного сленга — Т—Ж (Тинькофф Журнал).
3. Глоссарий современных IT-корпораций (материалы за 2023-2024 гг.).

«МУЧИТЕЛЬНЫЙ Ы» И «ШЕСТЬ ПАДЕЖЕЙ УЖАСА»: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ТО, ПОЧЕМУ РУССКИЙ ЯЗЫК ТАК СЛОЖЕН ДЛЯ ИНОСТРАНЦЕВ

Сатдаров С.М.

Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь

Царук Т.А. – преподаватель

В статье на основе лингвистического подхода анализируются основные трудности, с которыми сталкиваются иностранцы при изучении русского языка. Автор рассматривает три ключевые сферы: фонетику (звук «ы», шипящие, редукция гласных и консонантные скопления), грамматику (шесть падежей, вид глагола, глаголы движения) и лексику (диминутивы, устойчивые конструкции, логика глаголов «стоять» и «лежать», многозначность фраз). Отдельно отмечена относительность восприятия сложности языка в зависимости от родного языка обучающегося. В финале статьи приводятся факторы, облегчающие освоение русского языка (малое количество времен, отсутствие артиклей), а также утверждается, что ключевые грамматические трудности преодолеваются уже на начальном уровне.

Введение

Русский язык по праву считается одним из самых сложных для изучения. Иностранцы, берущиеся за его освоение, сталкиваются с настоящим культурным и лингвистическим шоком. В чем же причина? Почему иностранцы, успешно выучившие английский или испанский, "ломают зубы" о русскую грамматику и фонетику?

С лингвистической точки зрения, сложность любого языка относительна. Восприятие чужого языка во многом зависит от того, насколько он далек от родного. Славянину выучить русский будет значительно проще, чем носителю, скажем, японского или английского. Однако существует ряд

объективных особенностей, которые делают русский язык серьезным вызовом для большинства изучающих.

1. Фонетика: "ы", шипящие и редукция

Первое, с чем сталкивается иностранец, — это непривычный звуковой строй.

Уникальные звуки. Звук «Ы» стал легендой. Англоязычные студенты пытаются найти его аналоги в родном языке, но безуспешно. Не менее сложны для различения «Ш» и «Щ», которые иностранцы зачастую отличают только по «хвостику» у последнего. Преподаватели отмечают, что слова «шапка», «шарф» и «шкаф» для новичков звучат практически одинаково.

Редукция гласных. Носители итальянского или испанского, где слова пишутся так же, как слышатся, приходят в замешательство от русского «аканья». Почему в слове молоко три буквы «о», а произносится [малако]?

Консонантные скопления. Русский язык — язык консонантного типа (согласных в нем гораздо больше, чем гласных). Слова вроде взбрыкнуть или защищающихся (которое при транслитерации превращается в *zashtsheeshtshayoushtsheekhshya*) могут довести до отчаяния кого угодно.

2. Многослойная грамматика: падежи, виды и глаголы движения

Если фонетику можно более-менее освоить на слух, то грамматика русского языка — это система, требующая интеллектуального усилия.

Шесть падежей. В английском падежей у существительных практически нет, в немецком их четыре. Русские шесть падежей с их вопросами и окончаниями — это "жуть" для иностранца, по выражению японской переводчицы Маю Окамото. Нужно менять окончания существительных, прилагательных, местоимений и числительных, согласовывая их друг с другом. Особый ужас вызывает родительный падеж множественного числа: «нет помидоров» или «нет помидор»? «пять человек» или «пять человекóв»?

Вид глагола. Если для нас разница между «ходил» и «сходил» интуитивно понятна, то иностранец впадает в ступор: действие вроде бы уже произошло, но какой именно оттенок? «Пришёл» (результат, он здесь) или «приходил» (был и ушел). Способов образования видовых пар множество: добавить приставку (писать — написать), сменить суффикс (решать — решить) или вообще использовать другое слово (говорить — сказать). Это приходится заучивать.

Глаголы движения. Итальянскому глаголу *andare* (идти/ехать) в русском соответствует целый веер: идти, ходить, ехать, поехать, пойти, ездить. Прибавление приставок (при-, у-, вы-, за-, пере-) создает новые значения, которые невозможно логически вывести без погружения в среду.

3. Лексика: многозначность, идиомы и "да нет, наверное"

Словарный запас русского языка огромен, и дело не только в количестве слов, но и в их значениях.

Диминутивы (уменьшительно-ласкательные формы). Англичанин Крэйг Эштон, живущий в России, иронизирует: если водка — это «*little water*» (водичка), то как тогда перевести «водочка» — «*little little water*»? Образование слов вроде «смартфончик» или «берёзонька» ставит в тупик носителей языков, где такой модели нет.

Логика "стоять" и "лежать". стакан может стоять на столе. ложка — лежать. Но почему плоская тарелка или сковородка тоже стоят, хотя лежать им было бы логичнее с точки зрения горизонтального положения? Это дань языковой традиции.

Знаменитое "да нет, наверное". Эта фраза стала мемом, но она прекрасно иллюстрирует синкретизм русской речи, где в одной короткой фразе могут уживаться сразу несколько противоположных смыслов.

Светлая сторона: не всё так страшно

Любопытно, что, несмотря на все сложности, у русского языка есть и облегчающие факторы. Как отмечают лингвисты, в нем всего три времени (в отличие от десятков времен в английском), и в нем нет артиклей, что для многих европейцев является облегчением. Более того, преподаватели успокаивают: основная "страшная" грамматика заканчивается на начальном уровне (A2), а дальше начинается свобода и наслаждение языком.

Восприятие русского языка как "сложного" — это во многом вопрос привычки и расстояния между языковыми системами. Если бы его начинали учить с детства так же массово, как английский, он бы не казался таким пугающим.

Список использованных источников:

- Егоров О. Почему русский язык так сложен для иностранцев? — Узнай Россию, 2026.
- Аугушту Р., Подкопаева Г.Е. Общие трудности, с которыми сталкиваются иностранные студенты при изучении русского языка. Психологические и мотивационные факторы. — Университет ИТМО, 2025.
- Джораева Ф. Грамматические сложности русского языка для изучающих как иностранный. — Zenodo, 2024.
- Что удивляет иностранцев в русском языке. — Bryanskstoday, 2026.
- Дорогая редакция, почему иностранцу сложно выучить русский язык? — Информационный портал Екатеринбурга, 2025.

РОЛЬ ПОДКАСТОВ И YOUTUBE-КАНАЛОВ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ В РАЗВИТИИ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО КРУГОЗОРА

Алексеев К.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуется потенциал использования подкастов и YouTube-каналов на русском языке для развития навыков аудирования и расширения профессионального кругозора иностранных студентов технических специальностей. Анализируются дидактические преимущества аутентичных аудиовизуальных материалов, выделяются критерии их отбора, а также рассматриваются трудности восприятия спонтанной устной речи. Делается вывод о необходимости интеграции подкастов и видеоматериалов в процесс обучения русскому языку как иностранному с целью формирования коммуникативной компетенции.

Современные информационно-коммуникационные технологии открывают новые возможности для обучения русскому языку как иностранному. Особое место среди цифровых ресурсов занимают подкасты и YouTube-каналы, которые предоставляют доступ к аутентичным аудиовизуальным материалам на самые разные темы. Для иностранных студентов технических специальностей, изучающих русский язык, такие ресурсы становятся не только средством развития навыков аудирования, но и важным источником профессиональных знаний. Целью данной работы является анализ роли подкастов и YouTube-каналов на русском языке в развитии навыков аудирования и профессионального кругозора студентов технических вузов.

Актуальность использования подкастов в образовательном процессе подтверждается современными исследованиями. Как отмечает Е.А. Можяева, подкастинг как технология позволяет решать комплекс задач: развитие навыков аудирования, расширение лексического запаса, формирование социокультурной компетенции, а также повышение мотивации к изучению языка [1, с. 149]. Аутентичность материалов, разнообразие тем и жанров, возможность многократного прослушивания делают подкасты эффективным инструментом в практике преподавания РКИ.

С дидактической точки зрения подкасты и YouTube-каналы обладают рядом преимуществ перед традиционными аудиоматериалами. Во-первых, они предлагают образцы живой, спонтанной речи носителей языка, что позволяет студентам привыкать к естественному темпу, интонации и произношению. В отличие от адаптированных учебных текстов, подкасты содержат реальные разговорные конструкции, паузы hesitation (слова-заполнители типа «ну», «это», «как бы»), особенности артикуляции, которые неизбежно присутствуют в профессиональном общении [2, с. 28].

Во-вторых, тематическое разнообразие подкастов и YouTube-каналов позволяет каждому студенту выбрать контент, соответствующий его профессиональным интересам. Для студентов технических специальностей особенно ценными являются научно-популярные подкасты о технологиях, информационной безопасности, искусственном интеллекте, а также интервью с экспертами ИТ-индустрии. Такие материалы не только тренируют слуховое восприятие, но и обогащают профессиональный тезаурус студента, знакомят его с актуальными трендами и дискуссиями в профессиональной среде.

В-третьих, большинство подкастов и YouTube-каналов доступны бесплатно и могут использоваться в любое удобное время. Это позволяет реализовать принцип автономного обучения, когда студент самостоятельно регулирует интенсивность и продолжительность занятий. Возможность многократного прослушивания сложных фрагментов, использования субтитров (на YouTube) или замедления воспроизведения создает комфортную образовательную среду, снижающую тревожность при восприятии иноязычной речи.

Для эффективного использования подкастов и YouTube-каналов в учебных целях необходимо учитывать уровень языковой подготовки студентов. На начальном этапе целесообразно предлагать короткие (3–5 минут) видеоролики с визуальной опорой и четкой дикцией. По мере прогресса можно переходить к более длинным подкастам (15–30 минут) с интервью и дискуссиями, где представлена спонтанная речь с элементами разговорного стиля. Важным критерием отбора является также качество звука: шумовые помехи и неразборчивая речь могут демотивировать студентов даже при высоком интересе к теме.

Однако использование аутентичных аудиоматериалов сопряжено с определенными трудностями. Спонтанная устная речь характеризуется высокой скоростью произнесения, наличием

редукции звуков, разговорных форм (например, «зас» вместо «сейчас», «тыща» вместо «тысяча»), инверсией и неполными предложениями. Для иностранного студента, привыкшего к литературной норме учебников, такое расхождение может стать серьезным барьером. Кроме того, подкасты часто содержат реалии, шутки и отсылки к культурному контексту, которые требуют дополнительного пояснения.

Преодоление этих трудностей возможно при системной работе преподавателя. Эффективной представляется следующая методическая последовательность:

Предтекстовый этап – снятие лексических и культурологических трудностей, прогнозирование содержания по заголовку и аннотации, актуализация фоновых знаний;

Текстовый этап – первичное прослушивание с целью понимания основной информации (глобальное аудирование), повторное прослушивание с остановками для выполнения заданий (детальное аудирование), работа с видеорядом (если используется YouTube) как дополнительной визуальной опорой;

Послетекстовый этап – обсуждение содержания, выполнение лексико-грамматических заданий на основе услышанного, составление аннотаций или рецензий, создание собственных коротких подкастов по аналогии.

Данный алгоритм, апробированный в практике преподавания РКИ, позволяет трансформировать пассивное прослушивание в активную учебную деятельность, развивая не только навыки аудирования, но и говорения, чтения и письма [2, с. 31].

Практика показывает, что студенты, регулярно слушающие профессионально-ориентированные подкасты, демонстрируют более высокий уровень понимания лекционного материала, легче адаптируются к академической среде и быстрее развивают навыки неподготовленного устного высказывания. Они также более мотивированы к изучению языка, поскольку видят непосредственную связь между учебными занятиями и реальными коммуникативными потребностями.

Таким образом, подкасты и YouTube-каналы на русском языке являются эффективным средством развития навыков аудирования и расширения профессионального кругозора иностранных студентов технических специальностей. Их дидактический потенциал реализуется при соблюдении ряда условий: учет уровня языковой подготовки студентов, тщательный отбор контента в соответствии с профессиональными интересами, методически грамотная организация работы с аудиоматериалами (включая предтекстовый, текстовый и послетекстовый этапы), а также интеграция аудирования с другими видами речевой деятельности. Перспективой дальнейших исследований является создание тематических подборок подкастов для студентов различных технических специальностей и разработка системы заданий для работы с ними.

Список использованных источников:

1. Можаяева, Е. А. Использование подкастинга при обучении русскому языку как иностранному / Е. А. Можаяева // Вестник Томского государственного университета. – 2022. – № 478. – С. 148–155.
2. Иванова, А. С. Аутентичные аудиоматериалы в обучении русскому языку как иностранному: критерии отбора и методика работы / А. С. Иванова // Русский язык за рубежом. – 2023. – № 3. – С. 26–33.
3. Костина, И. О. Инфотейнмент как современный формат представления научно-популярного контента на YouTube / И. О. Костина // Медиаобразование. – 2021. – № 4. – С. 612–619.

ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ПРАКТИКЕ ПЕРЕВОДА ТЕХНИЧЕСКОЙ ДОКУМЕНТАЦИИ

Аманов К., Аннамырадов С., Каримова А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуется роль инструментов искусственного интеллекта (ChatGPT, DeepL, Google Translate) в процессе перевода технической документации студентами неязыковых специальностей. Анализируются дидактические возможности и риски использования ИИ в контексте изучения русского языка как иностранного. Особое внимание уделяется практике постредактирования машинного перевода как новому виду профессиональной деятельности. Делается вывод о необходимости формирования у студентов критического подхода к использованию ИИ.

В последние годы искусственный интеллект активно внедряется в различные сферы профессиональной деятельности, в том числе в перевод технической документации. Современные

инструменты на базе ИИ, такие как нейронные переводчики и большие языковые модели, позволяют значительно ускорить процесс перевода, повысить его доступность и снизить затраты. Для студентов технических специальностей, изучающих русский язык как иностранный, эти инструменты становятся незаменимыми помощниками при работе с инструкциями, паспортами устройств и техническими регламентами [1, с. 22]. Однако возникает закономерный вопрос: не превращается ли использование ИИ из помощника в помеху, тормозящую процесс глубокого овладения языком?

Техническая документация отличается высокой точностью формулировок, наличием специализированной терминологии и строгими требованиями к структуре текста. Ошибки в переводе могут привести к неправильной эксплуатации оборудования, финансовым потерям и даже угрозе безопасности. Поэтому качество перевода играет ключевую роль.

Целью данной работы является анализ влияния инструментов искусственного интеллекта на процесс формирования переводческой компетенции у студентов-иностранцев технических специальностей. В качестве основных критериев оценки выступают: скорость выполнения перевода, его качество (точность передачи терминологии), степень когнитивной вовлеченности студента и долгосрочное влияние на усвоение лексики.

DeepL и Google Translate зарекомендовали себя как надежные инструменты для перевода технических текстов. Благодаря использованию нейросетевых архитектур, они демонстрируют высокое качество перевода терминов, устойчивых словосочетаний и сложных синтаксических конструкций, характерных для русского технического стиля [2, с. 138–139]. Однако при всей своей точности эти сервисы оставляют студента пассивным получателем готового продукта. Привычка использовать машинный перевод без последующего анализа может привести к тому, что обучающийся перестает фиксировать связь между иностранным термином и его значением, полагаясь на мгновенный результат.

Принципиально иные возможности открывает использование больших языковых моделей, таких как ChatGPT. В отличие от традиционных переводчиков, ChatGPT позволяет организовать диалоговое взаимодействие в процессе перевода. Студент может не только получить готовый перевод, но и запросить пояснения по отдельным терминам, попросить перефразировать сложное предложение, сравнить несколько вариантов перевода или объяснить грамматическую конструкцию, вызвавшую затруднение. Такой интерактивный подход превращает процесс перевода в учебное исследование, где ИИ выступает в роли наставника или консультанта [2, с. 144].

В профессиональной переводческой деятельности сегодня широко используется подход, называемый постредактированием машинного перевода. Согласно исследованиям Л.Н. Беляевой, международный стандарт ISO/TS 11669 выделяет постредактирование как обязательный этап современного переводческого проекта, позволяющий достичь требуемого уровня качества при минимальных временных затратах [1, с. 26–27]. А.О. Ушакова в своем исследовании подчеркивает, что постредактирование предполагает получение максимального результата с минимальными усилиями за минимальное время при следовании техническому заданию [3, с. 71–72]. При этом ключевым навыком постредактора становится умение определять критические и допустимые ошибки машинного перевода.

Проведенный анализ позволяет выделить как преимущества, так и недостатки использования ИИ в практике перевода технической документации.

К преимуществам следует отнести:

- значительное ускорение работы с большими объемами текстов;
- высокую точность перевода стандартизированной терминологии;
- возможность получения мгновенной обратной связи и пояснений;
- снижение психологического барьера при работе со сложными текстами.

Однако существуют и серьезные риски:

- формирование ложного ощущения владения языком при реальном отсутствии прогресса;
- утрата навыков работы со словарями и справочной литературой;
- невозможность оценить стилистические и контекстуальные нюансы перевода;
- привычка к поверхностному восприятию текста без глубокого анализа.

Инструменты ИИ становятся помехой только в том случае, если они используются бесконтрольно и бессистемно, заменяя собой мыслительную деятельность студента. При методически грамотном подходе, напротив, они превращаются в мощный инструмент обучения, позволяющий персонализировать учебный процесс и сделать его более осмысленным.

Ключевым условием эффективного использования ИИ в обучении русскому языку как иностранному является формирование у студентов критической переводческой компетенции. Это предполагает обучение не просто технике использования нейросетей, а умению анализировать полученный результат, сопоставлять его с имеющимися знаниями, выявлять ошибки и неточности, и, что самое важное, использовать диалог с ИИ для углубления собственного понимания языка. В этом контексте искусственный интеллект выступает не заменой преподавателю или учебнику, а

современным инструментом, расширяющим границы учебных возможностей и повышающим мотивацию студентов технических специальностей к изучению русского языка [3, с. 74].

В перспективе развитие технологий приведет к дальнейшему совершенствованию систем машинного перевода. Тем не менее полностью исключить человека из процесса перевода технической документации невозможно, поскольку именно специалист обеспечивает точность, ответственность и соответствие профессиональным стандартам.

Список использованных источников:

1. Беляева, Л. Н. Машинный перевод в современной технологии процесса перевода / Л. Н. Беляева // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2022. – № 203. – С. 22–30.
2. Сюй, Ж. Оценка качества машинного перевода (на материале русско-китайского перевода научно-технического текста по аэрокосмической тематике) / Ж. Сюй, С. Ли // Вестник НГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2025. – Т. 23, № 3. – С. 136–150.
3. Ушакова, А. О. Постредактирование машинного перевода технического текста / А. О. Ушакова // Евразийский гуманитарный журнал. – 2022. – № 3. – С. 69–76.

СТРАТЕГИИ КОМПЕНСАЦИИ ДЕФИЦИТА ЯЗЫКОВЫХ ЗНАНИЙ В ОНЛАЙН-КОММУНИКАЦИИ

Байрыев А.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуются компенсаторные стратегии, используемые иностранными студентами технических специальностей при дефиците языковых знаний в онлайн-коммуникации. Анализируются классификации стратегий (вербальные, невербальные, паравербальные), их эффективность в различных коммуникативных ситуациях, а также влияние цифровой среды на выбор стратегий. Делается вывод о необходимости обучения компенсаторным стратегиям в процессе преподавания русского языка как иностранного.

Современная образовательная среда характеризуется активным использованием онлайн-коммуникации: видеоконференции, мессенджеры, учебные чаты, форумы. Для иностранных студентов технических специальностей, изучающих русский язык, участие в такой коммуникации сопряжено с постоянным риском возникновения ситуаций дефицита языковых знаний. Компенсаторные стратегии представляют собой специальные действия, направленные на преодоление коммуникативных затруднений и восполнение недостающих языковых средств [1, с. 45]. Целью данной работы является анализ компенсаторных стратегий, применяемых иностранными студентами в онлайн-коммуникации, и определение путей их формирования в процессе обучения РКИ.

В современной лингводидактике выделяются различные классификации компенсаторных стратегий. Наиболее распространенной является дифференциация на вербальные (языковые) и невербальные (мимика, жесты). Однако в условиях онлайн-коммуникации невербальные средства оказываются ограниченными: в текстовом чате недоступны жесты и интонация, при плохом качестве видеосвязи – мимика. Это актуализирует использование паравербальных средств (смайлы, эмодзи, знаки пунктуации, графические выделения), которые выполняют в цифровой среде компенсаторную функцию.

Типология компенсаторных стратегий в онлайн-коммуникации может быть представлена следующим образом.

1. Вербальные компенсаторные стратегии. К ним относятся: переспрос («Извините, я не понял, повторите, пожалуйста»), уточнение («Вы имеете в виду...?»), запрос помощи («Как сказать по-русски...?»), перефразирование (замена неизвестного слова описательным оборотом или синонимом), использование слов-гиперонимов («эта штука», «устройство» вместо неизвестного термина), обращение к языку-посреднику (английскому), а также создание неологизмов по аналогии с известными моделями (стратегия словотворчества).

2. Паравербальные компенсаторные стратегии особенно значимы в письменной онлайн-коммуникации (чаты, мессенджеры). Эмодзи и смайлы позволяют передать эмоциональное отношение, смягчить категоричность высказывания, указать на шуточный или ироничный тон. Удвоение или утроение знаков препинания («???», «!!!», «...») служит для выражения интенсивности недоумения, удивления или нерешительности. Графические выделения (капслок, жирный шрифт,

курсив) акцентируют важные элементы сообщения, компенсируя отсутствие интонационного выделения в устной речи.

3. Поведенческие (интерактивные) стратегии связаны с управлением коммуникативным процессом: удержание коммуникативной инициативы («Сейчас, я хочу еще добавить...»), пауза для обдумывания (в устной онлайн-речи), переключение на более доступную тему, обращение к помощи других участников коммуникации или использование внешних ресурсов (онлайн-словарей, переводчиков) «здесь и сейчас».

Эффективность применения стратегий зависит от ряда факторов: канала коммуникации (аудио, видео, текст), формата общения (синхронное или асинхронное), степени формальности ситуации, уровня владения языком, а также индивидуально-психологических особенностей студента. В синхронной устной онлайн-коммуникации (видеоконференция) ограничено время на обдумывание, что повышает востребованность стратегий переспроса и замещения. В асинхронной письменной коммуникации (форум, чат) у студента есть возможность использовать внешние ресурсы, не опасаясь коммуникативного провала.

Для иностранного студента технического вуза характерно доминирование определенных стратегий. На начальном этапе обучения преобладают стратегии запроса помощи и обращения к языку-посреднику (английскому). По мере накопления языкового опыта студенты начинают активнее использовать стратегии перефразирования и словотворчества, что свидетельствует о развитии языковой догадки и креативности. Однако, как показывают наблюдения, многие студенты не владеют полным арсеналом компенсаторных стратегий, что снижает их коммуникативную уверенность и ведет к избеганию сложных коммуникативных ситуаций [1, с. 48].

В процессе преподавания РКИ студентам технических специальностей целесообразно включать целенаправленное обучение компенсаторным стратегиям. Основными направлениями работы могут выступать:

Ознакомление с типологией стратегий – объяснение сути каждой стратегии, условий ее применения, типичных речевых формул и паравербальных средств;

Моделирование коммуникативных ситуаций дефицита – создание учебных ситуаций, в которых студент вынужден прибегать к компенсаторным стратегиям (например, описание технического устройства без знания специального термина, объяснение алгоритма действий при сбое связи);

Анализ реальной онлайн-коммуникации – просмотр видеозаписей учебных дискуссий, чтение чатов с последующим выявлением использованных студентами стратегий и оценкой их эффективности;

Тренинг стратегий – выполнение упражнений, направленных на отработку конкретных стратегий (переспрос в разных формах, перефразирование технических терминов, использование эмодзи для передачи эмоций).

Эффективным методом является также ведение «компенсаторного дневника», в котором студент фиксирует возникшие коммуникативные затруднения и способы их преодоления. Это развивает рефлексию и способствует осознанному выбору стратегий в будущем.

Таким образом, компенсаторные стратегии играют ключевую роль в обеспечении успешной онлайн-коммуникации иностранных студентов при дефиците языковых знаний. В условиях цифровизации образования овладение этими стратегиями становится не менее важным, чем усвоение лексики и грамматики. Вербальные, паравербальные и поведенческие стратегии образуют систему, позволяющую студенту не прерывать коммуникацию при возникновении затруднений, сохранять коммуникативную уверенность и постепенно расширять границы своих языковых возможностей. Обучение компенсаторным стратегиям должно стать неотъемлемым компонентом процесса преподавания РКИ в техническом вузе, с учетом специфики онлайн-коммуникации и индивидуальных особенностей студентов. Перспективой дальнейших исследований является разработка системы упражнений для формирования компенсаторных стратегий у иностранных студентов технических специальностей.

Список использованных источников:

1. Коряковцева, Н. Ф. Компенсаторные стратегии в структуре коммуникативной компетенции изучающих иностранный язык / Н. Ф. Коряковцева // Вестник МГЛУ. – 2022. – № 3 (843). – С. 44–51.
2. Титова, С. В. Цифровые технологии в языковом образовании: теория и практика / С. В. Титова. – М. : Эдитус, 2021. – 248 с.
3. Dörnyei, Z. The Psychology of the Language Learner: Individual Differences in Second Language Acquisition / Z. Dörnyei. – Mahwah : Lawrence Erlbaum Associates, 2005. – 270 p.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ УСВОЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЛЕКСИКИ РКИ СТУДЕНТАМИ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Генжалиев Б.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе рассматривается потенциал использования мобильных приложений Duolingo, Quizlet и Skyeng для формирования профессиональной лексической компетенции у студентов технических специальностей, изучающих русский язык как иностранный (РКИ). Анализируются дидактические возможности каждого приложения с точки зрения их адаптации для работы с терминологической лексикой. Делается вывод о необходимости комбинированного подхода, сочетающего возможности цифровых инструментов с традиционными методами обучения в техническом вузе.

Современная образовательная парадигма в условиях информатизации общества предъявляет новые требования к процессу обучения иностранных студентов русскому языку, особенно в контексте профессиональной подготовки. Для студентов технических специальностей овладение профессиональной лексикой является не просто академической задачей, а необходимым условием успешной коммуникации в будущей профессиональной среде [1, с. 12]. Внедрение мобильных технологий открывает широкие перспективы для оптимизации этого процесса, делая обучение более гибким, персонализированным и мотивирующим.

Целью данной работы является анализ эффективности трех популярных мобильных приложений – Duolingo, Quizlet и Skyeng – в контексте их применения для усвоения профессиональной лексики русского языка студентами технических специальностей. Критериями эффективности выступают: соответствие лексического наполнения профессиональным потребностям студентов, наличие инструментов для запоминания терминов, возможность отработки произношения и использования лексики в контексте, а также уровень мотивации и вовлеченности учащихся.

Duolingo предлагает структурированный курс с элементами геймификации, что положительно сказывается на поддержании мотивации на начальном этапе изучения языка. Исследования показывают, что студенты, ежедневно использующие приложение (в среднем 30–40 минут), демонстрируют корреляцию между временем, проведенным в приложении, и общим прогрессом в языке [2, с. 5]. Однако, с точки зрения профессиональной лексики, стандартный курс Duolingo имеет существенный недостаток: он ориентирован на общепотребительную лексику и бытовые темы. Возможности для интеграции узкоспециальных технических терминов (например, из области радиоэлектроники или информатики) в существующую структуру курса ограничены и требуют значительных усилий от преподавателя по созданию дополнительных материалов.

Quizlet представляет собой инструмент для создания и изучения карточек. Это приложение демонстрирует высокую эффективность именно на этапе введения и закрепления терминологической лексики. Преподаватель или студент может создать собственные модули («сет»ы) с техническими терминами на русском языке, их переводом, дефинициями и примерами использования. Наличие режимов заучивания (карточки, заучивание, письмо, тест) и игровых режимов («Подбор», «Гравитация») позволяет многократно повторять лексику, доводя ее до уровня автоматизма. Для студентов технических специальностей, привыкших к работе с большими объемами точной информации, структурированный характер Quizlet является особенно удобным [3, с. 147]. Основным минус – лексика изучается вне контекста, что требует дополнительной работы над ее применением в речи.

Skyeng (и аналогичные платформы с элементами интерактивности) изначально ориентирован на обучение английскому языку, однако его методические находки могут быть экстраполированы на РКИ. Платформа предлагает интерактивные упражнения на подстановку, трансформацию, построение предложений, а также обширные возможности для развития навыков аудирования и произношения с использованием технологий распознавания речи. Для технических специальностей ценность представляют тексты и упражнения, которые можно адаптировать под профессиональную тематику. В отличие от Duolingo, Skyeng предоставляет больше свободы для работы с контекстом, однако его полноценное использование для РКИ требует наличия разработанной базы учебных материалов технической направленности, что на данный момент является скорее перспективой, чем реальностью.

Проведенный анализ позволяет сделать следующие выводы. Ни одно из рассмотренных приложений в отдельности не способно в полной мере решить задачу формирования

профессиональной лексической компетенции у студентов-техников. Наиболее эффективной представляется модель их интегративного использования:

Quizlet – для первичного запоминания и многократного повторения терминов и их дефиниций;

Duolingo – для поддержания общего уровня языка и грамматической практики на начальном этапе;

Skyeng-подобные платформы – для отработки лексики в контексте профессионально-ориентированных текстов и диалогов, а также для тренировки произношения.

Таким образом, мобильные приложения выступают мощным вспомогательным инструментом, повышающим интенсивность и персонализацию обучения, но их применение должно быть методически обосновано и интегрировано в общую систему работы под руководством преподавателя [1, с. 108]. Перспективой дальнейших исследований является разработка и апробация комплексной методики использования данных приложений в учебном процессе технического вуза с целью формирования устойчивых лексических навыков у иностранных студентов.

Список использованных источников:

1. Азимов, Э. Г. Информационно-коммуникационные технологии в преподавании русского языка как иностранного / Э. Г. Азимов. – М. : Русский язык. Курсы, 2022. – 352 с.

2. Gajda, K. Integration of Language Learning Mobile Application in University Language Program [Electronic resource] / K. Gajda // Proceedings of the IADIS International Conference on Mobile Learning, Porto, March 9-11, 2024.

3. Щенникова, Н. В. Эффективность использования мобильных приложений в процессе изучения иностранного языка (на примере Skyeng, Quizlet, Duolingo) / Н. В. Щенникова, В. М. Рассказова // XI Авдеевские чтения : сб. ст. по материалам Всерос. науч.-практ. конф. / под общ. ред. Ю.А. Шурьгиной. – Пенза : ПГУ, 2023. – С. 145–149.

ЯЗЫК РУССКОЯЗЫЧНЫХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ АКТОВ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ И ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Гусейнов Р.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуются лингвистические и структурные особенности русскоязычных нормативно-правовых актов в сфере информационных технологий и информационной безопасности, создающие барьеры для адекватного понимания иностранными специалистами. Анализируются синтаксическая избыточность, номинализация, расхождение терминологии с международными стандартами, отсылочный характер норм, а также специфика национальных регуляторных органов. Делается вывод о принципиальном различии правовых подходов как основе коммуникативных неудач.

В условиях глобализации ИТ-рынка и трансграничного характера угроз информационной безопасности соответствие национальным правовым нормам (комплаенс) становится критически важным для иностранных компаний и специалистов. Однако язык русскоязычных нормативно-правовых актов обладает рядом специфических черт, которые создают барьеры для адекватного понимания регуляторных требований зарубежными экспертами [1, с. 22]. Для иностранных студентов, получающих образование в русскоязычной среде, освоение языка НПА является необходимым условием успешной профессиональной деятельности. Целью данной работы является выявление и анализ основных трудностей понимания русскоязычных НПА в сфере ИТ и ИБ иностранными специалистами.

Лингвостилистические барьеры: синтаксис и номинализация. Одной из главных трудностей является использование официально-делового стиля речи, характеризующегося высокой степенью абстракции и сложности. Русскоязычные НПА часто содержат предложения с многоуровневой иерархией причастных и деепричастных оборотов. Для специалиста, привыкшего к лаконичному техническому английскому (Plain English), такие конструкции затрудняют определение субъекта и объекта правоотношений. Как отмечает М.Н. Кожина, официально-деловой стиль характеризуется «сложным синтаксисом, преобладанием пассивных конструкций и нанизыванием родительных падежей» [2, с. 312].

Кроме того, в текстах НПА наблюдается преобладание отглагольных существительных («осуществление», «обеспечение», «разграничение», «предотвращение»), что смещает акцент с конкретного действия на процесс. Это может интерпретироваться иностранными специалистами как

двусмысленность требований, поскольку в англоязычной правовой традиции предпочтение отдается глагольным конструкциям, обозначающим конкретные действия и обязанности.

Терминологические несовпадения с международными стандартами. Сфера ИБ в русскоязычном правовом поле опирается на систему государственных стандартов (ГОСТ, СТБ) и ведомственных классификаторов, которые не всегда коррелируют с международными стандартами (ISO/IEC 27001, NIST). Исследования К. Джайлза и У. Хейгестада показывают, что прямой перевод терминов может создавать ложное впечатление взаимопонимания, тогда как на самом деле за ними стоят разные концепты [3, с. 4].

Наблюдается разрыв в определениях: понятия, кажущиеся эквивалентными, могут иметь разный объем. Например, термин «информационная система» в законодательстве может трактоваться шире или уже, чем «Information System» в западной практике. Особую сложность представляют специфические категории, такие как «техническая защита информации» (ТЗИ) или «средства криптографической защиты информации» (СКЗИ) в контексте жесткого лицензирования. В зарубежной практике криптография чаще рассматривается как функциональная часть продукта, а не как отдельный объект государственного регулирования и аттестации. Для иностранного специалиста такие категории требуют не только перевода, но и развернутого культурно-правового комментария.

Структурная специфика и отсылочный характер норм. Российская и белорусская правовые системы характеризуются сложной иерархией актов: от законов и указов президента до постановлений профильных регуляторов (например, ОАЦ или ФСТЭК). НПА часто содержат отсылочные нормы, то есть ссылки на другие документы, которые, в свою очередь, ссылаются на технические регламенты. Для иностранного эксперта это создает проблему «бесконечного поиска», так как без знания контекста всей правовой системы невозможно понять конечное техническое требование. Кроме того, некоторые нормы носят общий, декларативный характер («обеспечить достаточный уровень защиты»), в то время как зарубежные специалисты ожидают четких технических метрик или чек-листов.

Контекст регуляторных органов. Особое место занимает понимание роли специфических национальных институтов. Для иностранного специалиста функции органов, осуществляющих лицензирование и сертификацию в области ИБ (ФСТЭК России, ОАЦ Республики Беларусь), могут казаться избыточными или непрозрачными из-за отсутствия прямых аналогов в их правовой культуре. Работа с государственными секретами и требования по импортозамещению в критически важных объектах (КИИ) создают дополнительные лингво-правовые тупики при переводе и интерпретации. Как отмечает А.А. Малышев, «правовая культура включает не только знание норм, но и понимание институционального контекста их применения» [4, с. 56].

Проблема понимания русскоязычных НПА иностранными специалистами не ограничивается лишь трудностями перевода. Она заключается в принципиальном различии правовых подходов. С одной стороны, в отечественных НПА преобладает процессный подход (жесткая регламентация действий, привязка к государственным стандартам). С другой стороны, в западной практике доминирует риск-ориентированный подход (использование гибких индустриальных стандартов, оценка рисков как основа принятия решений). Это различие создает когнитивный диссонанс у иностранного специалиста, который ожидает от НПА одного типа логики, а сталкивается с принципиально иной системой координат.

Таким образом, язык русскоязычных нормативно-правовых актов в сфере ИТ и ИБ представляет собой сложное лингвистическое явление, сочетающее черты официально-делового стиля с терминологией высокотехнологичной сферы. Основными барьерами для понимания иностранными специалистами выступают: синтаксическая избыточность и номинализация; расхождение терминологии с международными стандартами; отсылочный характер норм и декларативность требований; специфика национальных регуляторных органов, не имеющих прямых аналогов. Преодоление этих барьеров требует не только языковой подготовки, но и формирования лингвоправовой компетенции, включающей знание институционального контекста и логики правовой системы. Перспективой дальнейших исследований является разработка методики обучения иностранных студентов чтению и интерпретации русскоязычных НПА в сфере ИТ и ИБ с учетом выделенных барьеров.

Список использованных источников:

1. Беляева, Л. Н. Машинный перевод в современной технологии процесса перевода / Л. Н. Беляева // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2022. – № 203. – С. 22–30.
2. Кожина, М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина, Л. Р. Дускаева, В. А. Салимовский. – М.: Флинта: Наука, 2022. – 464 с.
3. Giles, K. Divided by a common language: Cyber definitions in Chinese, Russian and English / K. Giles, W. Hagestad // 5th International Conference on Cyber Conflict (CyCon 2013). – Tallinn: IEEE, 2013. – P. 1–17.
4. Малышев, А. А. Правовая культура и правовая компетентность специалиста / А. А. Малышев // Юридическое образование и наука. – 2021. – № 2. – С. 54–58.

РОЛЬ РОДНОГО ЯЗЫКА В ИНТЕРФЕРЕНЦИИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ РУССКОЙ СИНТАКСИЧЕСКОЙ СИНОНИМИИ В НАУЧНОМ СТИЛЕ

Железнов Я.К.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В статье рассматривается влияние родного языка обучающихся на процесс усвоения синтаксической синонимии русского языка в научном стиле. Анализируются основные проявления синтаксической интерференции, а также выявляются типичные ошибки, возникающие у иностранных студентов. Особое внимание уделяется роли родного языка как фактора, одновременно способствующего и затрудняющего обучение. На примере носителей туркменского языка демонстрируются типологические различия между языковыми системами, приводящие к устойчивым интерференционным ошибкам. Предлагаются основные методические подходы к преодолению интерференции.

Обучение русскому языку как иностранному в техническом вузе неизбежно выходит за рамки формирования базовых коммуникативных навыков: студент должен овладеть нормами научного стиля и научиться использовать язык как инструмент академической коммуникации. Это требует не только знания грамматических правил, но и умения выбирать языковые средства в соответствии с конкретной коммуникативной задачей – задачи, которая нередко оказывается для обучающихся значительно сложнее освоения лексики или морфологии. Значительное влияние на этот процесс оказывает родной язык обучающегося, который выступает как своеобразный «фильтр» восприятия и воспроизведения новой языковой информации. Это влияние проявляется в явлении интерференции, под которой понимается перенос элементов родного языка в систему изучаемого, приводящий к отклонениям от нормы [1]. Важно подчеркнуть, что интерференция не является исключительно негативным явлением: она отражает естественный процесс формирования интерязыка и свидетельствует о том, что обучающийся активно осваивает новую языковую систему, сопоставляя её с уже имеющимся языковым опытом [2].

Особенно заметно влияние интерференции проявляется на синтаксическом уровне, поскольку именно синтаксис обеспечивает организацию высказывания и передачу логических связей между его элементами. Русский язык отличается относительной свободой порядка слов и богатством синтаксических конструкций, что создаёт широкие возможности для вариативного выражения одной и той же мысли. Такая вариативность реализуется в явлении синтаксической синонимии, которое позволяет говорящему выбирать наиболее подходящую форму в зависимости от контекста и целей высказывания. В научном стиле синтаксическая синонимия выполняет особенно важную функцию, так как способствует логичности, связности и точности изложения. Показательны в этом отношении синонимичные конструкции с отглагольными существительными и придаточными предложениями: «проведение анализа данных» и «анализировать данные», «в результате изучения» и «после того как было изучено». Выбор между ними определяется стилистической точностью: отглагольные существительные более характерны для научного изложения. Аналогично функционируют причастные и деепричастные обороты в качестве синонимов придаточных предложений: «метод, позволяющий получить точные результаты» – «метод, который позволяет получить точные результаты». Для иностранного обучающегося подобная вариативность представляет значительную трудность, поскольку требует развитого чувства языка и понимания функционально-стилистических различий между конструкциями [3].

Особого внимания в данном контексте заслуживает интерференция у носителей туркменского языка, поскольку различия между его системой и русским языком затрагивают сразу несколько уровней языковой организации. Туркменский относится к агглютинативным языкам тюркской группы: грамматические значения выражаются не изменением корня, как в русском флективном языке, а последовательным присоединением аффиксов к неизменяемой основе. Это фундаментальное различие определяет принципиально иной способ построения высказывания и требует от обучающегося фактически перестройки всей грамматической логики.

Первая и наиболее устойчивая зона интерференции – порядок слов. В туркменском он строго фиксирован и следует схеме «подлежащее – дополнение – сказуемое» (SOV): сказуемое всегда замыкает предложение. В русском языке порядок слов относительно свободен и выполняет коммуникативную функцию – перемещение члена предложения меняет смысловой акцент, а не нарушает норму. Туркменоязычные студенты устойчиво переносят модель SOV в русскую речь:

вместо нормативного «В работе рассматриваются основные методы анализа» они строят «В работе основные методы анализа рассматриваются». В научном тексте такое построение воспринимается как грубое стилистическое отклонение.

Вторая значимая проблема – отсутствие в туркменском языке категории глагольного вида, принципиально важной для русского научного стиля. Студенты не разграничивают пары «было проведено» / «проводилось», «установлено» / «устанавливалось»: несовершенный вид указывает на незавершённый процесс, совершенный – на достигнутый результат, и в описании эксперимента или методологии это разграничение определяет точность научного изложения.

Третья зона трудностей – причастные и деепричастные обороты, составляющие основу синтаксической компрессии в русском научном тексте: «метод, разработанный с учётом специфики материала», «опираясь на полученные данные». В туркменском языке аналогичные значения передаются через развёрнутые придаточные предложения или послеложные конструкции, поэтому студенты интуитивно заменяют обороты придаточными: «метод, который был разработан с учётом специфики материала». Такая замена грамматически допустима, однако существенно снижает компрессию и книжность текста.

Наконец, система именного склонения туркменского языка существенно отличается от русской: падежные значения выражаются послелогом и аффиксами в иных комбинациях, что порождает ошибки в управлении глаголов и отглагольных существительных – ключевых средств синтаксической синонимии в научном тексте. Конструкции типа «анализ результатов», «выявление закономерностей», «разработка методики» требуют родительного падежа зависимого существительного, тогда как в туркменском аналогичные отношения оформляются иначе.

Несмотря на очевидные трудности, родной язык играет важную роль в процессе обучения, выполняя функцию когнитивной опоры. Через сопоставление с родным языком обучающиеся формируют представление о структуре и грамматике изучаемого языка. Однако без осознанного контроля опора на родной язык может приводить к закреплению ошибочных моделей. В этой связи особую значимость приобретает сопоставительный подход, который позволяет не только выявлять различия между языками, но и объяснять причины возникающих ошибок, делая процесс коррекции осознанным, а не интуитивным. Такой подход способствует развитию языковой рефлексии и помогает обучающимся более осознанно подходить к выбору синтаксических средств [4].

Эффективное преодоление интерференции возможно при условии системной работы. Важную роль здесь играет использование упражнений, направленных на трансформацию синтаксических конструкций: замену придаточных предложений причастными оборотами, перефразирование активных конструкций в пассивные и безличные, синонимическую замену союзных связей. Для преодоления трудностей, связанных с порядком слов, эффективным приёмом коррекции является работа с актуальным членением предложения: студент учится определять тему и ремю высказывания и выстраивать порядок слов в зависимости от того, что является новой, а что – данной информацией. Для преодоления трудностей с видовременной системой целесообразно использовать упражнения на восстановление видовой пары с опорой на контекст. Для работы с причастными и деепричастными оборотами методически оправдано поэтапное введение этих конструкций: сначала отрабатывается трансформация придаточного предложения в оборот, затем – обратная трансформация, что формирует осознанный навык выбора между синонимичными структурами [5].

Кроме того, необходимо регулярно обращаться к аутентичным научным текстам – статьям, учебным пособиям, монографиям – которые демонстрируют реальные образцы употребления синтаксических конструкций в научной речи. Работа с такими текстами позволяет обучающимся не только усваивать нормы языка, но и формировать навыки их практического применения. Целесообразно также использовать приём параллельного анализа: обучающийся читает один и тот же фрагмент в двух синтаксических вариантах и обосновывает, какой из них точнее соответствует жанру и задачам научного текста.

Таким образом, интерференция родного языка является неотъемлемой частью процесса его изучения и оказывает значительное влияние на формирование синтаксических навыков. Наиболее ярко это влияние проявляется при освоении синтаксической синонимии в научном стиле, где требуется умение варьировать языковые средства и учитывать их стилистические особенности. Степень интерференции закономерно возрастает по мере увеличения типологической дистанции между языками, и туркменско-русская пара является наглядным тому подтверждением. Преодоление данного явления возможно при использовании систематического и комплексного подхода. В результате у обучающихся формируются устойчивые навыки научной речи, позволяющие им эффективно использовать русский язык в академической и профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1. Вайнрайх, У. Языковые контакты: Состояние и проблемы исследования / У. Вайнрайх ; пер. с англ. Ю. А. Жлуктенко. – Киев : Вища школа, 1979. – 263 с.
2. Рогозная, Н. Н. Типология лингвистической интерференции в русской речи иностранцев (на материале разноструктурных языков) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / Н. Н. Рогозная. – М., 2003. – 381 с.
3. Штыкова, Н. В. Русский язык как иностранный. Научный стиль: лексико-грамматическая структура научного текста : учеб. пособие / Н. В. Штыкова. – Череповец : ЧВВУРЭ, 2015.
4. Юлбарсова, У. У. Особенности интерференции в речи изучающих русский язык как иностранный / У. У. Юлбарсова, Н. Усанова // Инновационные исследования в науке. – 2025. – № 6.
5. Барахта, А. В. Причины возникновения и развития межъязыковой интерференции при изучении иностранных языков и русского языка как иностранного / А. В. Барахта // Вестник Череповецкого государственного университета. – 2015.

ТРУДНОСТИ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ С АНГЛИЙСКОГО НА РУССКИЙ: ПРОБЛЕМЫ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ И КАЛЬКИРОВАНИЯ

Маюров И.И.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуются основные трудности перевода терминов сферы информационной безопасности с английского языка на русский, связанные с проблемами достижения эквивалентности и использованием калькирования как переводческого приема. Анализируются типы переводческих трансформаций, выявляются случаи успешной и неудачной адаптации терминологических единиц. Особое внимание уделяется проблеме расхождения концептуального содержания терминов в разных лингвокультурных традициях, а также практическим последствиям терминологической несогласованности для профессиональной коммуникации и правоприменения.

Информационная безопасность (ИБ) – одна из самых динамично развивающихся областей знаний. Подавляющее большинство концепций в этой сфере зарождается в англоязычной среде, и перед русскоязычным сообществом – от переводчиков технической документации до преподавателей вузов – встает сложная задача: как адекватно передать смысл термина, сохранив его точность и понятность. Как отмечает В.Н. Комиссаров, термин – это «слово или словосочетание, обозначающее специфические объекты и понятия, которыми оперируют специалисты определенной области науки или техники» [1, с. 135]. Высокий уровень терминологической компетенции необходим для подготовки специалистов в сфере ИБ для их дальнейшей работы на международном рынке труда, а также для эффективного взаимодействия специалистов из разных стран.

Целью данной работы является анализ основных трудностей перевода терминов информационной безопасности с английского на русский язык, связанных с проблемами достижения эквивалентности и использованием калькирования как переводческого приема.

Проблема эквивалентности: отсутствие точных соответствий

Главная трудность при переводе терминов ИБ заключается в отсутствии полных эквивалентов. Русскоязычная терминология в этой сфере формировалась в основном в постсоветский период, в то время как англоязычная база имеет более глубокую историю и устоявшуюся систему понятий. Согласно теории перевода, уровни эквивалентности определяются степенью смысловой близости исходного и переводного текстов: от эквивалентности на уровне цели коммуникации до эквивалентности на уровне языковых знаков [2, с. 209]. При переводе терминов ИБ достижение высших уровней эквивалентности часто оказывается невозможным.

Одним из классических примеров является триада Confidentiality, Integrity, Availability (CIA). В русском языке закрепился вариант «Конфиденциальность, Целостность, Доступность». Однако слово confidentiality в английском контексте имеет более узкую юридическую окраску (неразглашение), в то время как в русском ИБ-дискурсе «конфиденциальность» иногда понимается шире – как запрет несанкционированного доступа в принципе. Более сложная ситуация возникает с термином security vs safety. В русском языке оба понятия часто покрываются одним словом «безопасность», что приводит к терминологической путанице. В ИБ под security понимается защита от намеренных действий злоумышленника, а safety – защита от случайных ошибок или отказов. Отсутствие устоявшегося разделения этих понятий требует от переводчика либо громоздких описательных конструкций, либо использования неологизмов.

Другой яркий пример – термины threat и vulnerability. В русском языке долгое время существовала путаница: «уязвимость» и «угроза» часто смешивались. Если в английском

разграничение *threat actor* (злоумышленник) и *vulnerability* (брешь) строго закреплено, то в русскоязычных текстах до сих пор можно встретить фразы вроде «вирус является угрозой», что с точки зрения строгой терминологии неверно. Отсутствие эквивалента заставляет переводчика прибегать к контекстуальному переводу, что требует глубокого знания предметной области.

Калькирование: способ сохранения формулировки

Второй пласт проблем связан с калькированием – дословным переводом составных частей англоязычного термина. Согласно классификации В.М. Лейчика, калькирование относится к основным способам перевода терминов наряду с эквивалентным переводом, семантической конвергенцией, заимствованием и описательным переводом [3, с. 25]. С одной стороны, калькирование – это естественный путь обогащения языка. С другой стороны, в сфере ИБ оно часто приводит к нарушению языковых норм и смысловых акцентов.

Показательным примером является термин *penetration testing*. Буквальное калькирование – «тестирование на проникновение» – стало нормой в русскоязычных стандартах. Однако с точки зрения семантики русского языка «проникновение» ассоциируется скорее со взломом со злым умыслом, в то время как англоязычный термин *penetration* в данном контексте нейтрален и означает «преодоление защиты». Более органичным, но менее формальным вариантом могло бы быть «тестирование на взломопроницаемость» или просто «пентест», но официальная терминология выбрала кальку, которая звучит неестественно для носителя языка, не погруженного в контекст ИБ.

Особенно ярко проблема калькирования проявляется при переводе названий уязвимостей и типов атак. Фразы вроде *man-in-the-middle* (MITM) переводятся как «человек посередине». Хотя этот вариант понятен специалистам, в юридических или образовательных текстах он звучит абсурдно, порождая образ случайного прохожего между двумя собеседниками. Более точный смысл («атакующий, внедрившийся в канал связи») теряется за буквальностью перевода. Аналогичная ситуация с термином *ransomware*. Калька «вымогательское программное обеспечение» является грамматически верной, но крайне громоздкой. В разговорной речи закрепился вариант «шифровальщик», который, хотя и не передает полностью суть вымогательства, точно отражает механизм действия.

Последствия терминологической несогласованности

Проблемы эквивалентности и калькирования в сфере ИБ имеют не только лингвистическое, но и практическое значение. Во-первых, они создают барьер для входа в профессию. Студентам приходится изучать фактически два параллельных языка: англоязычную базу (исходную) и русскоязычную терминологию, которая часто представляет собой смесь калькированных ГОСТов, профессионального сленга (типа «пентест», «фаззинг») и устаревших терминов.

Во-вторых, несогласованность терминологии снижает эффективность правоприменения. В законодательстве в сфере ИБ используются термины, которые не всегда корректно соотносятся с технологическими реалиями, описанными на английском языке. Буквальное калькирование международных стандартов без учета языковой специфики приводит к тому, что нормативные акты становятся сложными для интерпретации. Как итог, возникают риски появления новых мошеннических схем, по которым в законодательстве не будет предусмотрена соответствующая ответственность. Как подчеркивает В.М. Лейчик, термин должен проверяться с точки зрения терминосистем, которые фигурируют в языке оригинала и в переводящем языке [3, с. 24], что при переводе нормативных документов соблюдается далеко не всегда.

Перевод терминов информационной безопасности находится на пересечении технической точности и лингвистической адекватности. Проблема отсутствия прямых эквивалентов вынуждает переводчиков искать баланс между заимствованием, описательным переводом и созданием новых русскоязычных терминов. Калькирование, будучи удобным инструментом для унификации терминологии, часто приносит в жертву благозвучие и интуитивную понятность.

Решение этих проблем видится в более глубокой филологической и технической подготовке специалистов по переводу. В качестве временного решения, до момента появления соответствующих стандартов перевода терминов, возможно допускать англоязычные термины в юридическое поле с наиболее точным переводом-определением в соответствующем приложении, заверенном нотариально.

Список использованных источников:

1. Комиссаров, В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
2. Захарова, Л. Д. Уровень эквивалентности / Л. Д. Захарова // Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. – М., 1988. – С. 209–210.
3. Лейчик, В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : ЛКИ, 2007. – 256 с.
4. Ковалева, И. Н. Терминологическая лексика как базовый элемент специального текста на примере терминосистемы «промышленная химия» / И. Н. Ковалева // Студенческий научный форум – 2014 : материалы VI Международной студенческой научной конференции. – М., 2014.

ПОНЯТИЕ «КИБЕРБЕЗОПАСНОСТЬ» В РУССКОЙ И ТУРКМЕНСКОЙ КУЛЬТУРЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТОВ

Нуриядыев М.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе проводится сравнительно-сопоставительный анализ концепта «кибербезопасность» в русской и туркменской культурах. Рассматриваются особенности формирования понятия в каждой лингвокультурной традиции, выявляются общие и специфические компоненты концепта. Особое внимание уделяется восприятию кибербезопасности иностранными студентами из Туркменистана, обучающимися в русскоязычной образовательной среде. Делается вывод о необходимости учета культурных различий при формировании профессиональной компетенции специалистов по информационной безопасности.

В условиях стремительного развития информационных технологий цифровое образовательное пространство становится не просто техническим инструментом, а основной средой учебной, профессиональной и межкультурной коммуникации. Для иностранных студентов, в том числе из Туркменистана, обучение в русскоязычном вузе означает одновременную адаптацию к новой академической, языковой и цифровой реальности. Одним из ключевых понятий этой реальности является кибербезопасность – защищенность человека и общества от угроз в сети. Восприятие данного понятия в разных странах формируется под влиянием государственной политики, национальных приоритетов, уровня цифровой грамотности и культуры повседневного общения. Поэтому сопоставление русского и туркменского понимания кибербезопасности важно для более успешной адаптации студентов и профилактики недоразумений в учебном процессе.

В современной русской культурной традиции кибербезопасность постепенно выходит за рамки сугубо технического термина и превращается в элемент общей культуры личности. В официальных документах и просветительских программах подчеркивается необходимость формировать у граждан устойчивые представления о безопасном поведении в сети, о защите персональных данных, о внимательном отношении к своим действиям в социальных сетях и на образовательных платформах. Для русского студента кибербезопасность связывается не только с антивирусами или сложными паролями, но и с осмысленным отношением к информации: умением отличать достоверные источники от недостоверных, не поддаваться на провокации, не распространять оскорбительные сообщения. Таким образом, в русской культуре закрепляется расширенное понимание кибербезопасности: это одновременно техническая защита, правовая грамотность и внутренняя ответственность человека за свои действия в виртуальном пространстве.

В Туркменистане в последние годы большое внимание уделяется развитию цифровой экономики, созданию электронных государственных сервисов, модернизации связи и информационной инфраструктуры. В официальных материалах кибербезопасность рассматривается прежде всего как защита государственных информационных систем, устойчивость банковской и транспортной инфраструктуры, надежность каналов связи. Это означает, что в общественном сознании кибербезопасность часто связывают с государственным уровнем: с ответственностью специальных органов, крупных организаций, провайдеров связи и банков. Для молодого поколения это нередко выражается в представлении о сети как о пространстве, где существуют жесткие правила и ограничения, закрепленные в законах и подзаконных актах. Однако личностный аспект кибербезопасности – как повседневной цифровой гигиены отдельного пользователя, его этики общения в сети, умения самостоятельно оценивать риски – находится на этапе активного становления.

Сопоставляя русское и туркменское понимание кибербезопасности, можно выделить несколько важных различий. В русской культуре центральным элементом концепта становится личность: ее психологическое благополучие, защита частной жизни, способность самостоятельно ориентироваться в потоке информации и выстраивать безопасное поведение в сети. В туркменской культуре более заметен системный, государственно-инфраструктурный подход: в центре внимания находятся устойчивость и защищенность государственных сервисов, национальной коммуникационной сети, стратегически важных объектов. Еще одно различие касается распределения ответственности. В русской академической среде акцентируется мысль, что каждый пользователь сам отвечает за сохранность своих данных. В туркменском контексте ответственность

в значительной степени воспринимается как обязанность государственных структур и организаций, определяющих правила и режим доступа к ресурсам.

При попадании туркменского студента в цифровое образовательное пространство белорусского вуза возможен межкультурный диссонанс. Использование университетских электронных журналов, платформ дистанционного обучения, студенческих чатов требует от обучающегося высокой степени активности и самостоятельности: нужно самому следить за конфиденциальностью, различать официальные и неофициальные источники, критически относиться к ссылкам и файлам, поступающим от однокурсников. Если в родной культуре студент привык полагаться на внешние ограничения, то в новой среде ему приходится перестраивать привычки и брать на себя большую личную ответственность за свою цифровую безопасность. Для преподавателей и сотрудников вуза важно учитывать, что за поведением студента стоит иной концепт кибербезопасности.

Таким образом, понятие кибербезопасности в русской и туркменской культурах имеет общую основу, связанную с защитой от угроз в сети, но различается по акцентам и содержательному наполнению. В русской культуре на первый план выдвигается личность пользователя, его внутренняя ответственность, критическое мышление и повседневные навыки безопасного поведения в цифровой среде. В туркменской культуре доминирует представление о кибербезопасности как о сфере государственной и инфраструктурной защиты, обеспечиваемой «сверху». Успешная межкультурная коммуникация в цифровом образовательном пространстве требует целенаправленной работы со студентами-иностранцами: необходимо не только знакомить их с техническими правилами использования университетских ресурсов, но и объяснять ценностные основания русской модели кибербезопасности, подчеркивая важность личной инициативы, осознанного поведения и уважения к цифровым правам других людей.

Список использованных источников:

1. Закон Республики Беларусь от 10 ноября 2008 г. № 455-З «Об информации, информатизации и защите информации» (в действующей редакции).
2. Былевский, П. Г. Структурное становление культуры информационной безопасности российских граждан / П. Г. Былевский // Верхневолжский филологический вестник. – 2024. – № 1 (36). – С. 238–245.
3. Building a culture of cyber security awareness in Turkmenistan organisations [Electronic resource] // G5 Cyber Security Blog. – 2025.
4. Полякова, Т. А. Образование и культура информационной безопасности граждан Российской Федерации: научно-правовые аспекты / Т. А. Полякова, Н. А. Троян // Образование и право. – 2023. – № 3. – С. 310–317.

РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРЕОДОЛЕНИИ КОММУНИКАТИВНЫХ НЕУДАЧ В МЕЖКУЛЬТУРНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ СРЕДЕ

Сапаров К.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуется роль эмоционального интеллекта в структуре коммуникативной компетенции специалиста технического профиля, работающего в межкультурной профессиональной среде. Опираясь на теоретические положения И.А. Зимней о коммуникативной компетенции и эмоциональном интеллекте как личностном свойстве, автор анализирует возможности применения эмоционального интеллекта для предотвращения и преодоления коммуникативных неудач. Выделяются ключевые компоненты эмоционального интеллекта, значимые для эффективной межкультурной коммуникации.

Современная профессиональная среда в сфере информационных технологий и информационной безопасности характеризуется высокой степенью интернационализации. Специалисты из разных стран взаимодействуют в рамках единых проектных команд, что делает межкультурную коммуникацию неотъемлемой частью профессиональной деятельности. Однако различия в культурных нормах, коммуникативных стилях и языковых картинах мира нередко приводят к коммуникативным неудачам – ситуациям, в которых намерение говорящего не достигает адекватного понимания со стороны собеседника [1, с. 34]. Для иностранных специалистов, работающих в русскоязычной среде, проблема преодоления таких неудач приобретает особую актуальность.

Целью данной работы является анализ роли эмоционального интеллекта в структуре коммуникативной компетенции специалиста (на основе концепции И.А. Зимней) и определение его значения для преодоления коммуникативных неудач в межкультурной профессиональной среде.

Теоретической базой исследования выступает концепция И.А. Зимней, которая рассматривает коммуникативную компетенцию как сложное интегративное образование, включающее знания, умения и способности, обеспечивающие эффективное общение. И.А. Зимняя подчеркивает, что успешность коммуникации зависит не только от языковых знаний, но и от личностных свойств коммуниканта, среди которых особое место занимает эмоциональный интеллект – способность понимать собственные эмоции и эмоции других людей, управлять ими и использовать эту информацию для регуляции поведения и мышления [2, с. 57].

Согласно подходу И.А. Зимней, эмоциональная компетентность является частью более широкой системы профессиональной и коммуникативной компетентности и связывается с личностно-обусловленным опытом социально-профессиональной жизнедеятельности человека. В структуре эмоциональной компетентности выделяются несколько взаимосвязанных компонентов (таблица 1).

Таблица 1 – Компоненты эмоциональной компетентности по И.А. Зимней

Компонент	Содержание	Функция в преодолении межкультурных неудач
Коммуникативный	Внутренний позитивный настрой, эмпатия, готовность к взаимодействию	Снижение враждебности, установление доверия, смягчение прямых высказываний
Рефлексивный	Способность анализировать собственные эмоции, причины поступков и эмоциональные состояния других людей	Осмысление причин конфликта, перевод «личной обиды» в анализ норм и контекстов
Когнитивный	Умение идентифицировать, распознавать и называть эмоциональные состояния свои и чужие	Раннее обнаружение коммуникативных сбоев, считывание невербальных и текстовых сигналов
Поведенческий	Контроль эмоционального состояния, выбор адекватных способов достижения цели, настойчивость	Осознанная смена стиля общения, удержание общения в продуктивном русле
Стрессоустойчивость	Способность сохранять продуктивность общения в эмоционально напряженных ситуациях	Профилактика эскалации, поддержание конструктивности под давлением

На основе данной структуры эмоциональный интеллект в профессиональной межкультурной среде можно трактовать как способность понимать и регулировать эмоции в условиях культурного разнообразия, опираясь на знания норм другой культуры и опыт профессионального взаимодействия.

В межкультурной профессиональной коммуникации типичными источниками неудач становятся различия в ценностях, нормах вежливости, стиле обратной связи и выражении эмоций. Эмоциональный интеллект по Зимней работает здесь по нескольким линиям.

На когнитивном и рефлексивном уровнях он позволяет заметить, что возникла не просто «ошибка языка», а эмоциональное напряжение (обида, раздражение, недоумение партнера), и способствует анализу: связано ли это с различиями культурных норм (например, прямолинейная критика воспринимается как грубость) [4, с. 3–5].

На коммуникативном уровне эмоциональный интеллект обеспечивает эмпатийное отношение к партнеру: попытку «увидеть ситуацию его глазами» и признать значимость его норм, помогает выстраивать более мягкий, поддерживающий стиль сообщения, что снижает риск эскалации конфликта.

На поведенческом уровне эмоциональный интеллект даёт возможность сознательно «переключить» стратегию поведения: изменить тон, выбрать более нейтральные формулировки, уточнить понимание («Правильно ли я понял, что...?»), поддерживает настойчивость в поиске взаимопонимания вместо ухода из взаимодействия после первой неудачи [5, с. 46].

Стрессоустойчивость как интегральная характеристика позволяет сохранять самообладание при непонимании, сарказме, «жесткой» обратной связи, типичных для некоторых профессиональных культур, и помогает не реагировать импульсивно (обидой, агрессией), а использовать коммуникативные и когнитивные стратегии для восстановления диалога.

Рассмотрим конкретную ситуацию, иллюстрирующую действие эмоционального интеллекта. Российский специалист даёт прямую критическую оценку работе коллеги из культуры, где принята более непрямая, «обтекаемая» обратная связь. Коллега воспринимает это как личное оскорбление и прекращает инициативу в совместном проекте. Специалист с развитым эмоциональным интеллектом: замечает изменение эмоционального фона (напряжение, отстранённость); рефлексирует возможные культурные причины; меняет стиль коммуникации (добавляет смягчающие выражения, признаёт сильные стороны работы, открыто проговаривает намерение помочь, а не оценить личность); проговаривает ситуацию, задавая уточняющие вопросы и предлагая совместно обсудить предпочтительный формат обратной связи.

В контексте подготовки иностранных студентов технических специальностей формирование эмоционального интеллекта должно стать неотъемлемой частью образовательного процесса. Опираясь на подход И.А. Зимней, можно выделить следующие направления работы: диагностическое (выявление исходного уровня развития компонентов эмоционального интеллекта у студентов); обучающее (знакомство студентов с типологией коммуникативных неудач и стратегиями их преодоления, развитие навыков распознавания эмоций); тренинговое (отработка навыков эмоциональной саморегуляции и эмпатического слушания в моделируемых ситуациях межкультурного общения); рефлексивное (анализ реальных ситуаций коммуникативных неудач, произошедших в учебной или профессиональной практике студентов).

Таким образом, эмоциональный интеллект, понимаемый в концепции И.А. Зимней как важнейшее личностное свойство, обеспечивающее успешность коммуникации, играет ключевую роль в преодолении коммуникативных неудач в межкультурной профессиональной среде. Для иностранных специалистов, работающих в русскоязычном контексте, развитие эмоционального интеллекта становится необходимым условием профессиональной успешности и психологического комфорта. Компоненты эмоционального интеллекта – когнитивный, рефлексивный, коммуникативный, поведенческий и стрессоустойчивость – образуют систему, позволяющую не только распознавать приближение коммуникативной неудачи, но и эффективно выходить из сложных ситуаций, сохраняя продуктивные рабочие отношения с коллегами из разных культур. Дальнейшие исследования могут быть направлены на разработку методик диагностики и развития эмоционального интеллекта у иностранных студентов технических специальностей с учетом специфики их будущей профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
2. Зимняя, И. А. Коммуникативная компетентность и эмоциональный интеллект в структуре психологической готовности к профессиональной деятельности / И. А. Зимняя // Материалы международной научно-практической конференции «Психология общения: тренинг человечности». – М.: ПИ РАО, 2007. – С. 56–61.
3. Котева, И. А. Эмоциональный интеллект и его роль в межкультурной коммуникации / И. А. Котева // Современные исследования в области лингвистики и методики преподавания иностранных языков. – М., 2021. – С. 112–118.
4. Gumperz, J. Discourse strategies / J. Gumperz. – Cambridge: Cambridge University Press, 1982. – 225 p.
5. Kuteeva, V. P. Emotional intelligence as an important component of the cultural-productive person / V. P. Kuteeva, G. N. Yulina // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2022. – № 4. – С. 45–50.

АББРЕВИАТУРЫ В РУССКОМ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ ДИСКУРСЕ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Фам Т.Х.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе рассматривается роль аббревиатур и акронимов в русском профессиональном дискурсе информационной безопасности. Анализируются основные типы сокращений (ГИС, СЗИ, НСД), предлагается их классификация по объектам защиты, средствам защиты и видам угроз. Выявляются лингвистические особенности усвоения аббревиатур иностранными студентами технических специальностей в условиях образовательной среды Республики Беларусь, а также описываются нормативно-директивный, фонетико-морфологический и ассоциативно-схемный способы их освоения.

Сфера информационной безопасности (ИБ) в современном русскоязычном дискурсе, в том числе в образовательном и профессиональном пространстве Беларуси, характеризуется стремительным развитием технологий и жестким нормативным регулированием. Одной из

ключевых особенностей профессионального общения в этой области является высокая концентрация аббревиатур и акронимов. Использование сокращений обусловлено принципом «экономии языковых средств» и необходимостью быстрой передачи сложных многосоставных понятий. Для иностранных студентов, обучающихся в белорусских технических вузах, в частности в БГУИР, освоение аббревиатурного пласта лексики представляет значительную трудность, поскольку за каждым сокращением стоит целый комплекс нормативных требований и технологических концепций.

В профессиональном дискурсе ИБ аббревиация выполняет не только функцию сокращения, но и функцию терминологической маркировки. Для специалиста аббревиатура – это готовая когнитивная единица, за которой стоит целый пласт нормативных требований и технологических решений. В условиях оперативного реагирования на киберугрозы использование полных конструкций (например, «несанкционированный доступ» вместо «НСД») замедляет процесс коммуникации. Таким образом, владение аббревиатурной терминологией становится необходимым компонентом профессиональной компетенции специалиста по информационной безопасности.

Анализ профессиональной литературы и нормативно-правовых документов Республики Беларусь и Российской Федерации позволяет выделить три основные группы аббревиатур в сфере ИБ: обозначения объектов защиты, средств защиты и видов угроз.

К первой группе относится аббревиатура ГИС (Государственная информационная система) – значимый объект в законодательстве в области информационной безопасности как Беларуси, так и России. К ГИС относятся системы, созданные для реализации государственных полномочий. Данные системы классифицируются по масштабу (республиканские, региональные, местные) и по классу защищенности. В дискурсе ИБ важно различать ГИС в юридическом смысле и геоинформационные системы, хотя аббревиатура внешне совпадает. Для иностранного студента освоение этого термина предполагает понимание его нормативного контекста.

Ко второй группе относится аббревиатура СЗИ (Средство защиты информации) – совокупность программных, технических и программно-аппаратных средств, предназначенных для защиты информации. В рамках этой категории выделяются подтипы: СЗИ от НСД (несанкционированного доступа), СЗИ от утечек (DLP – Data Leak Prevention), СКЗИ (средства криптографической защиты информации). Аббревиатура СЗИ является «родовым» понятием, объединяющим антивирусы, межсетевые экраны (МЭ) и системы обнаружения вторжений (СОВ). Для иностранного студента важно усвоить иерархическую структуру этих терминов: СЗИ – более широкое понятие, включающее в себя специализированные средства защиты.

К третьей группе относится аббревиатура НСД (Несанкционированный доступ) – доступ к информации, осуществляемый в нарушение установленных прав доступа. Это фундаментальное понятие для построения модели угроз. Большинство СЗИ проектируются именно для предотвращения НСД. В профессиональной речи акроним часто используется в связке: «защита от НСД», «каналы НСД», «предотвращение НСД». Понимание этого термина требует от студента знания не только его расшифровки, но и тех правовых и технологических механизмов, которые направлены на его блокирование.

Лингвистический анализ показывает, что способы усвоения данных терминов иностранными студентами можно разделить на три типа. Нормативно-директивный способ предполагает изучение аббревиатур через знакомство с нормативными правовыми актами и техническими нормативными правовыми актами (ТНПА) в области технической защиты информации. Здесь аббревиатура воспринимается как жесткая норма, требующая точного понимания и применения. Фонетико-морфологический способ связан с особенностями произношения аббревиатур в устной профессиональной речи. Например, «ГИС» произносится как единое слово [гис] и может склоняться («в ГИСе»), тогда как «СЗИ» произносится по буквам [эс-зэ-и] и, как правило, не склоняется. Ассоциативно-схемный способ предполагает усвоение термина через его место в архитектуре информационной системы: СЗИ находится «между» пользователем и ГИС для предотвращения НСД. Формирование такой пространственно-логической схемы помогает студенту не просто запомнить аббревиатуру, но и понять ее функциональную роль.

Для иностранных студентов, изучающих русский язык как иностранный в белорусском техническом вузе, работа с аббревиатурами требует особого методического подхода. Во-первых, необходимо вводить аббревиатуры в контексте, демонстрируя их функционирование в реальных профессиональных документах – технических нормативных правовых актах, инструкциях, регламентах. Во-вторых, полезно использовать упражнения на соотнесение аббревиатуры с ее полной формой и определением. В-третьих, следует обращать внимание на произносительные особенности различных типов сокращений (буквенные, звуковые, смешанные). Наконец, важно формировать у студентов понимание иерархических связей между терминами.

Таким образом, аббревиатуры ГИС, СЗИ и НСД составляют ядро профессионального тезауруса специалиста по информационной безопасности в русскоязычном дискурсе. Они

позволяют систематизировать знания, обеспечивают точность формулировок в проектной документации и ускоряют межличностное взаимодействие в профессиональной среде. Для иностранных студентов осознанное освоение этих аббревиатурных единиц является необходимым условием успешной профессиональной подготовки и последующей работы в сфере информационной безопасности. Перспективой дальнейших исследований является расширение круга анализируемых аббревиатур и разработка методических материалов по их усвоению с учетом родного языка обучающихся.

Список использованных источников:

1. Закон Республики Беларусь от 10 ноября 2008 г. № 455-З «Об информации, информатизации и защите информации» (в действующей редакции).
2. Технический кодекс установившейся практики. Информационная технология. Защита информации. Порядок аттестации объектов информатизации по требованиям безопасности информации : ТКП 280-2011. – Введ. 01.03.2012. – Минск : Госстандарт Республики Беларусь, 2011.
3. Приказ Оперативно-аналитического центра при Президенте Республики Беларусь от 2 декабря 2021 г. № 219 «Об утверждении Требований к технической и криптографической защите информации, содержащейся в государственных информационных системах, информационных системах и иных информационных ресурсах».
4. Бабаш, А. В. Информационная безопасность. Лабораторный практикум : учеб. пособие / А. В. Бабаш, Е. К. Баранова. – М. : КноРус, 2020.
5. Щербаков, А. Ю. Современная компьютерная безопасность. Теоретические основы. Практические аспекты / А. Ю. Щербаков. – М. : Книжный мир, 2011.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИДИОЛЕКТА СПЕЦИАЛИСТА ПО ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: АНАЛИЗ КЛЮЧЕВЫХ КОНЦЕПТОВ («УЯЗВИМОСТЬ», «АТАКА», «ЗАЩИТА») В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Халлыев Х.

*Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники
г. Минск, Республика Беларусь*

Н.П. Хрящёва – старший преподаватель, магистр педагогических наук

В работе исследуется процесс формирования профессионального идиолекта будущего специалиста по информационной безопасности (ИБ) через призму усвоения ключевых концептов русскоязычного терминологического поля. На материале анализа понятий «уязвимость», «атака» и «защита» рассматриваются семантические, когнитивные и дискурсивные особенности их функционирования в профессиональной коммуникации. Особое внимание уделяется специфике освоения данных концептов иностранными студентами технических специальностей.

Выбор профессии специалиста по информационной безопасности требует не только глубоких технических знаний, но и осознанного владения профессиональным языком. В современной лингвистике под идиолектом понимается индивидуальная версия языка, которую использует конкретный носитель в своей коммуникативной практике. Как отмечают исследователи, профессиональный идиолект выражается в умелом переключении речевых кодов, отказе от прагматической оценочности, умении точно использовать смену коннотаций [1, с. 370]. Для иностранного студента, осваивающего специальность в русскоязычной образовательной среде, формирование профессионального идиолекта является необходимой задачей, поскольку именно через язык происходит интеграция в профессиональное сообщество и формирование профессиональной идентичности. В данной работе анализируются три ключевых концепта, составляющих основу профессиональной коммуникации в сфере ИБ: «уязвимость», «атака» и «защита».

Первый рассматриваемый концепт – «уязвимость». В общеупотребительном русском языке данная лексема означает слабость или ранимость. В профессиональном дискурсе «уязвимость» определяется как свойство информационной системы, обуславливающее возможность реализации угроз. Это «дыра» или ошибка в программном коде, через которую злоумышленник может проникнуть в систему. Для иностранного студента сложность усвоения данного концепта связана с необходимостью удерживать одновременно статический аспект (свойство системы) и динамический (потенциальная опасность). В профессиональной среде специалисты используют глаголы «найти», «выявить» или «закрыть» по отношению к уязвимости. Формирование идиолекта начинается с умения классифицировать ошибки и правильно называть их на русском языке с использованием

технических стандартов. На учебных занятиях обсуждаются «критические уязвимости», что способствует освоению способов объяснения степени их серьезности.

Второй ключевой концепт – «атака». Данный термин сохраняет военную коннотацию, что определяет особенности его функционирования в профессиональном дискурсе. В русском языке идиолект специалиста по ИБ активно использует военные метафоры: «отразить атаку», «фронт работ», «защитный рубеж». Атаки классифицируются по различным основаниям: фишинг, вирусы-шифровальщики, DDOS-атаки – каждое из этих понятий входит в лексикон будущего специалиста. В русском языке слово «атака» подразумевает активное действие, направленное на разрушение или кражу данных. Специалисты также оперируют понятием «анализ векторов атаки», что требует способности мыслить как потенциальный нарушитель. Для иностранного обучающегося такие речевые конструкции сначала представляют значительную сложность, однако в процессе профессиональной подготовки они становятся частью ежедневной коммуникации. Исследователи подчеркивают, что ключевые концепты ИБ обладают высокой степенью метафоричности, а метафоры войны выполняют системообразующую функцию в профессиональной языковой картине мира специалиста [2, с. 90].

Третий концепт – «защита» – представляет собой сложное многомерное образование, интегрирующее профессиональные смыслы и ценностные ориентиры профессии. В русском языковом сознании защита – это и действие (защищать информацию), и результат (система находится под защитой), и комплекс мер (организация защиты), и совокупность средств (техническая, криптографическая защита). Профессиональный идиолект специалиста формируется через понимание инструментария: антивирусы, фаерволы, системы мониторинга. Защита включает не только технические средства, но и регламенты, которые должны соблюдать сотрудники организации. Обсуждение в университете «политики безопасности» способствует формированию у студентов умения правильно формулировать эти правила на русском языке, что является важным компонентом профессиональной компетенции.

Анализ трех ключевых концептов позволяет сделать выводы о процессе формирования профессионального идиолекта специалиста по ИБ. Формирование идиолекта происходит не линейно, а системно: усвоение каждого нового понятия требует переструктурирования всей концептосферы. Понимание термина «эксплойт» невозможно без предварительного сформированного концепта «уязвимость», а осмысление функций «межсетевого экрана» базируется на усвоении базовых характеристик «защиты». Как отмечает Ю.Н. Караулов, языковая личность существует на трех уровнях: вербально-семантическом (владение языком как системой), лингвокогнитивном (картина мира) и мотивационно-прагматическом (коммуникативные цели) [3, с. 35–38].

Профессиональный идиолект специалиста по ИБ формируется через интеграцию трех типов знания: лингвистического (значение слова и его системные связи), концептуального (место понятия в системе профессиональных координат) и procedural knowledge (способность использовать единицу в реальной профессиональной коммуникации). Данный процесс длится на протяжении всего периода обучения: на лекциях, в лабораториях, во время практики. На начальном этапе студент знает только базовые переводы слов из словаря, затем начинает понимать нюансы профессиональной терминологии (например, различие между «инцидентом» и «событием» или уместность употребления конструкции «скомпрометировать данные» вместо нейтрального «украсть»). Для иностранного студента изучение профессиональных концептов на русском языке способствует не только языковому, но и профессиональному развитию, помогает интегрироваться в будущую профессиональную среду.

Таким образом, концепты «уязвимость», «атака» и «защита» являются фундаментом профессиональной коммуникации в сфере информационной безопасности. Точность использования данных терминов и понимание стоящих за ними концептуальных структур напрямую влияют на уровень квалификации специалиста. Русский язык в сфере ИБ отличается точностью и терминологическим богатством, а его осознанное освоение способствует не только академической успеваемости, но и формированию профессионального имиджа специалиста. Перспективой дальнейшего исследования является разработка лингводидактической модели поэтапного формирования концептосферы ИБ у иностранных студентов технических специальностей.

Список использованных источников:

1. Беляков, М. В. Коммуникативно-эмотивные характеристики идиолекта дипломата / М. В. Беляков, О. И. Максименко // Вестник РУДН. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика. – 2020. – Т. 11, № 2. – С. 368–383.
2. Котова, Н. С. Формирование профессиональной языковой личности инженера в процессе обучения РКИ / Н. С. Котова // Мир русского слова. – 2024. – № 3. – С. 87–94.
3. Караулов, Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – 7-е изд. – М.: ЛКИ, 2010. – 264 с.

Научное издание

РАЗВИТИЕ РУССКОГО И БЕЛОРУССКОГО
ЯЗЫКОВ В УСЛОВИЯХ
ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА

Тезисы докладов 62-й научной конференции
аспирантов, магистрантов и студентов
В авторской редакции

Ответственный за выпуск – Навроцкая И.В.

Издатель и полиграфическое исполнение: учреждение образования
«Белорусский государственный университет информатики и радиоэлектроники».
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя,
распространителя печатных изданий №1/238 от 24.03.2014,
№2/113 от 07.04.2014, №3/615 от 07.04.2014.
ЛП №02330/264 от 14.04.2014.
220013, Минск, П. Бровки, 6